T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

KALE YAPILARININ ARKEOLOJİ MÜZESİ OLARAK KULLANILMASI; BODRUM, ÇEŞME VE MARMARİS KALELERİ ÖRNEĞİ

SEDA ÖZÇETİN

YÜKSEK LİSANS TEZİ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
MİMARİ TASARIM PROGRAMI

DANIŞMAN
DOÇ. DR. YASEMEN SAY ÖZER

İSTANBUL, 2016

T.C.

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

KALE YAPILARININ ARKEOLOJİ MÜZESİ OLARAK KULLANILMASI; BODRUM, ÇEŞME VE MARMARİS KALELERİ ÖRNEĞİ

Seda ÖZÇETİN tarafından hazırlanan tez çalışması 26.04.2016 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Mimarlık Anabilim Dalı'nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Yasemen SAY ÖZER

Yıldız Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri

Doç. Dr. Yasemen SAY ÖZER

Yıldız Teknik Üniversitesi

Doç. Dr. İbrahim Başak DAĞGÜLÜ

Yıldız Teknik Üniversitesi

Doç. Dr. Zühre SÖZERİ

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

ÖNSÖZ

Kalelerle ilgili yaptığım bu çalışmada beni motive eden şeyin, kalelerin kendisi mi yoksa kişide oluşturdukları imgeler mi olduğunu söylemek zor. Bir taraftan tüm heybetiyle efsanelere konu olan, romantik ve hatıralarla dolu, öte yandan güncel ve ciddi bir mimari mesele olan bu özel yapıların geleceğe yönelik dönüşümleri. Askeri gücün toprağa teması olan bu yapıların, kültür mirası olarak korunması ve geleceğe özgün mimarileriyle aktarılabilmeleri ülkemizde ele alınan bir konu. Bu değerli yapıların korunması ve günlük hayata dahil olması, istenilen ama pratikte gerçekleşmesi güç olan bir durum haline geldi.

Akademik bir çalışma amacıyla başladığım bu süreçte, kaleleri anlamak adına yaptığım gezilerin ve bu esnada tanıştığım kişilerden elde ettiğim bilgilerin, mesleki ve kişisel hayatıma büyük katkıları oldu.

Araştırmamda beni kaleler üzerine çalışmaya yönlendiren ve çalışma sürecim boyunca desteğini ve yardımlarını esirgemeyen tez danışmanım Doç. Dr. Yasemen Say Özer'e,

Kalelerle ilgili yürüttüğüm bu çalışmada gerekli dokümanları edinebilmem adına arşivlerini açan, Bodrum, Çeşme ve Marmaris Belediyeleri, Muğla ve İzmir Koruma Kurulları ve İzmir Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü'nde çalışan tüm personele,

Çalışmamın yönlenişinde önemli katkıları olan ve kalelerde araştırma yapabilmem adına yardımlarını esirgemeyen Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, Çeşme Arkeoloji Müzesi ve Marmaris Kalesi Arkeoloji Müzesi Müdürlükleri'ne ve çalışanlarına,

Hazırlamış oldukları Bodrum ve Çeşme Kaleleri'nin rölöve projelerini paylaşan ANB Mimarlık'a ve Aslı Biricik'e,

Marmaris'e dair arşivini ve çalışmalarını paylaşmaktan tereddüt dahi duymayarak, kent hakkında anlattığı bilgilerle tezime olan katkılarından ötürü Mimar Taner Kasap'a,

En önemlisi çalışmam boyunca her zaman yanımda olan, yükümü hafifletmek için elinden geleni yapan, çektiği fotoğraflarla tezime değer katan sevgili babam İsmet Özçetin'e, sabrını ve manevi desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, bu süreçte motivasyon kaynağım olan kıymetli annem Necmiye Özçetin'e, canım kardeşim Edanur Özçetin'e ve çalışmamda emeği geçen tüm arkadaşlarıma çok teşekkür ediyorum.

Mayıs, 2016

Seda ÖZÇETİN

İÇİNDEKİLER

Sayfa

KISALTMA LİSTESİ vi

ŞEKİL LİSTESİ vii

ÇİZELGE LİSTESİ xiv

ÖZET xv

ABSTRACT xvii

BÖLÜM 1

GİRİŞ 2

1.1 Literatür Özeti 2
1.2 Tezin Amacı 5
1.3 Hipotez 6

BÖLÜM 2

KALE 7

2.1 Kale Tanımı 9
2.2 Coğrafi Özelliklerine Göre Kaleler 10
2.2.1 Su Kıyısı Kaleleri 11
2.2.2 Kara Kaleleri 14
2.3 Kale Mimarisi 17
2.3.1 Sur 21
2.3.2 Hendek 25
2.3.3 Kapı Düzenlemeleri 26
2.3.4 Kuleler 28
2.3.5 Avlu 31

BÖLÜM 3

KALELERİN YENİ İŞLEVLERLE KULLANIMI 33

3.1 Yurt Dışında Yeni İşlevlerle Kullanılan Kaleler 33

3.2 Türkiye'de Yeni İşlevlerle Kullanılan Kaleler 36
BÖLÜM 4
KALELERİN ARKEOLOJİ MÜZESİ OLARAK KULLANIMI 39
4.1 Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi 40
4.1.1 Konumu 40
4.1.2 Tarihçe 47
4.1.3 Çevre Yapılar 53
4.1.4 Müze Olarak Kullanım 60
4.1.4.1 Mimari Özellikleri 60
4.1.4.2 Müze Kullanımı ve Mekanlar 85
4.2 Çeşme Arkeoloji Müzesi 102
4.2.1 Konumu 102
4.2.2 Tarihçe 107
4.2.3 Çevre Yapılar 113
4.2.4 Müze Olarak Kullanım 117
4.2.4.1 Mimari Özellikleri 117
4.2.4.2 Müze Kullanımı ve Mekanlar 141
4.3 Marmaris Kalesi Arkeoloji Müzesi 151
4.3.1 Konumu 152
4.3.2 Tarihçe 158
4.3.3 Çevre Yapılar 165
4.3.4 Müze Olarak Kullanımı 177
4.3.4.1 Mimari Özellikleri 177
4.3.4.2 Müze Kullanımı ve Mekanlar 184
4.4 Arkeoloji Müzesi Sonrasında Karşılaşılan Sorunlar 193
4.4.1 Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi 193
4.4.2 Çeşme Arkeoloji Müzesi 195
4.4.3 Marmaris Kalesi Arkeoloji Müzesi 197
BÖLÜM 5
SONUÇ VE ÖNERİLER 200
KAYNAKLAR 208
EK-A
YURT DIŞINDA FARKLI İŞLEVLERLE KULLANILAN KALELER LİSTESİ 215
EK-B
TÜRKİYE'DE FARKLI İŞLEVLERLE KULLANILAN KALELER LİSTESİ 222
EK-C
TÜRKIYE'DE MÜZE OLARAK KULLANILAN KALELER LİSTESİ 228
ÖZGEÇMİŞ 231

KISALTMA LİSTESİ

B.K.S.A.M	Bodrum Kalesi Sualtı Arkeoloji Müzesi
Ç.K.A.M.M.	Çeşme Kalesi Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü
D.K.V.K.E.	Doğal ve Kültürel Varlıkları Koruma Envanteri
İ.B.B.	İstanbul Büyükşehir Belediyesi
İDMMA	İstanbul Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi
İ.K.V.K.K.	İzmir Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu
M.K.A.M.	Marmaris Kalesi Arkeoloji Müzesi
M.K.A.M.M.	Marmaris Kalesi Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü
M.K.V.K.K.	Muğla Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu
T.C.K.V.M.G.M.	Türkiye Cumhuriyeti Kültür Varlıkları Müzeler Genel Müdürlüğü

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2. 1 Nehir kıyısında tepe üzerinde konumlanmış Livane Kalesi 11
Şekil 2. 2 Göl kenarında konumlanan Van Kalesi 12
Şekil 2. 3 Deniz kıyısında düz bir arazide konumlanan Mamure Kalesi ve planı 12
Şekil 2. 4 Deniz kıyısında bir yükselti üzerinde konumlanan Eynesil Kalesi 12
Şekil 2. 5 Yarımada üzerinde konumlanan Alanya Kalesi ve Kuşbakışı görünümü ... 13
Şekil 2. 6 Kız Kalesi ve planı 13
Şekil 2. 7 İçerisinde yerleşim bulunan Antalya Kalesi ve planı 13
Şekil 2. 8 Afyonkarahisar Kalesi ve planı 14
Şekil 2. 9 Doğubayazıt Kalesi 15
Şekil 2. 10 Yeni Kale, Kahta 15
Şekil 2. 11 Kayseri Kalesi ve planı 16
Şekil 2. 12 Gaziantep Kalesi ve planı 16
Şekil 2. 13 İçinde yerleşim barındıran Halep Kalesi ve Kesiti 17
Şekil 2. 14 Farklı plan tiplerine sahip kaleler 18
Şekil 2. 15 Kalenin bölümleri 19
Şekil 2. 16 Diyarbakır Kalesi ve yerleşim dokusu 20
Şekil 2. 17 Kalenin mimari öğeleri, Krak Des Chevaliers Kalesi 21
Şekil 2. 18 Dolgulu duvar çeşitleri 22
Şekil 2. 19 Mantineia surları kesiti 22
Şekil 2. 20 Mamure Kalesi mazgalları 23
Şekil 2. 21 Çeşitli mazgal görünüş tipleri 23
Şekil 2. 22 Mazgal plan tipleri 24
Şekil 2. 23 Seyirdim yolu örnekleri, Anamur Kalesi 25
Şekil 2. 24 Hendek Örnekleri 25
Şekil 2. 25 Halep Kalesinin hendekten geçen köprülü kapısı köprü modeli 26
Şekil 2. 26 Rodos Dış kale Kapısı ve Rumeli Hisarı Kapısı 27
Şekil 2. 27 Kale Surlarında Kullanılan Kapı Plan Çeşitleri 27
Şekil 2. 28 Farklı plan tiplerine sahip kuleler 28
Şekil 2. 29 Mamure Kalesi'nin baş kulesi 29
Şekil 2. 30 Gortis Kalesi, Sur duvarlarına bağlanarak (Kule I) ve sur duvarlarını keser (Kule II) yapılan kule planları 29
Şekil 2. 31 Kuleler arası geçiş yolları Kız Kalesi, Anamur Kalesi 30
Şekil 2. 32 Kız Kalesi ve solda bulunan baş kule 30
Şekil 2. 33 Kale avluları, solda Anamur Kalesi, sağda Kız Kalesi 31

Şekil 2. 34 Merida Kalesinin avlusunda yer alan su depolama sistemi 31
Şekil 2. 35 Mamure Kalesi'ndeki Mamure Cami 32
Şekil 3. 1 Belediye Binası olarak kullanılan Bensberg Kalesi 34
Şekil 3. 2 Otel olarak kullanılan Schoenburg Kalesi 34
Şekil 3. 3 Şarap Müzesi olarak kullanılan Penafiel Kalesi 34
Şekil 3. 4 Savaş Müzesi olarak kullanılan Edinburgh Kalesi 34
Şekil 4. 1 Arkeoloji müzesi olan kaleler ve konumları 39
Şekil 4. 2 Bodrum Kalesi eskizi 40
Şekil 4. 3 Bodrum ve Bodrum Kalesi'nin konumu 41
Şekil 4. 4 Bodrum topografyası ve Bodrum Kalesi'nin konumu 41
Şekil 4. 5 Bodrum Kalesi ve Limanı (C.T. Newton) 42
Şekil 4. 6 Halikarnos yerleşim maketi 43
Şekil 4. 7 Bodrum ve Kalesinin 1950 yıllarında görünümü 43
Şekil 4. 8 Bodrum Kalesinin ve limanın geçmiş zamanlardaki görünümü 44
Şekil 4. 9 Bodrum Kalesinin ve iç limanın kuş bakışı görünümü 44
Şekil 4. 10 Bodrum Kalesi'nin uzaktan görünüşü 45
Şekil 4. 11 Bodrum Kalesi vaziyet planı 46
Şekil 4. 12 19. yüzyıla ait Bodrum gravürü 47
Şekil 4. 13 18. yüzyıl sonunda Mousoleum 'a ait Frizler Bodrum Kalesi Duvarları içinde yer alırken (Luigi Mayer) 49
Şekil 4. 14 19. yüzyıla Bodrum Kalesi çizimleri, (C.T. Newton) 50
Şekil 4. 15 Bodrum Kalesi çizimleri, Kuzey hendeği (C.T. Newton) 51
Şekil 4. 16 20. yüzyıl başlarında Bodrum Kalesi'nin denizden görünüşü 52
Şekil 4. 17 Bodrum Kalesi'nin Müze olmadan önceki dönemlere ait hava fotoğrafı 52
Şekil 4. 18 Bodrum Kalesi'nin kuzey hendeğinde gerçekleşen açık hava sahnesi inşaatı 53
Şekil 4. 19 Halikarnassos ve kale 54
Şekil 4. 20 Mausoleion kazıları, C.T. Newton eskizleri 55
Şekil 4. 21 Mausoleion ve Kale 55
Şekil 4. 22 Bodrum Kalesi ve Çevresindeki Türk dönemine ait önemli yapılar 56
Şekil 4. 23 Kızılhisarlı Mustafa Paşa Cami 57
Şekil 4. 24 Kale, cami ve han arasındaki bağlantı 57
Şekil 4. 25 Hacımollaoğlu Hanı, Tepecik Cami ve Adliye Cami 58
Şekil 4. 26 Bodrum'un Kule Evleri 59
Şekil 4. 27 Bodrum'un musandıralı ve sakız tipi evleri 60
Şekil 4. 28 C.T. Newton levhalarındaki Bodrum evleri 60
Şekil 4. 29 Bodrum Kalesi mekan şeması 61
Şekil 4. 30 Bodrum kalesi kat planları 62
Şekil 4. 31 Bodrum Kalesi kapı şeması 62
Şekil 4. 32 Bodrum Kalesi iç kaleye giriş kapıları 63
Şekil 4. 33 Bodrum Kalesi 5 numaralı kapının rölövesi 64
Şekil 4. 34 Bodrum Kalesi iç kale kapıları 64
Şekil 4. 35 Bodrum Kalesi armalarından seçmeler 64
Şekil 4. 36 Bodrum Kalesinin kuzey ve batı hendeğinden geçen kesitleri 65
Şekil 4. 37 Bodrum Kalesi batı ve güney görünüşleri 66
Şekil 4. 38 Bodrum Kalesi seyirdim yolları 67

Şekil 4. 39 Fransız ve İtalyan Kulesi plan ve kesiti 67
Şekil 4. 40 Bodrum Kalesi baş kulelerin zeminde birleştiği mekan 68
Şekil 4. 41 Fransız Kulesi 68
Şekil 4. 42 Fransız Kulesi görünüşleri 69
Şekil 4. 43 İtalyan Kulesi 69
Şekil 4. 44 İtalyan Kulesi görünüşleri 70
Şekil 4. 45 İngiliz Kulesi 71
Şekil 4. 46 İngiliz Kulesi kat plan ve görünüşleri 71
Şekil 4. 47 İngiliz Kulesi 1979 yılına ait ara kat ve üst kat planları 72
Şekil 4. 48 İngiliz Kulesi kat planları 73
Şekil 4. 49 Alman Kulesi 73
Şekil 4. 50 Alman Kulesi plan, kesitleri ve görünüşleri 74
Şekil 4. 51 İspanyol Kulesi (Yılanlı Kule) 74
Şekil 4. 52 İspanyol Kulesi, (Yılanlı Kule) plan, kesit ve görünüşleri 75
Şekil 4. 53 Komutan Kulesi 76
Şekil 4. 54 Komutan Kulesi plan, kesit ve görünüşleri 76
Şekil 4. 55 Liman Burcu 77
Şekil 4. 56 Liman Burcu plan, kesit ve görünüşleri 77
Şekil 4. 57 Gatineau Burcu plan, kesit ve görünüşleri 78
Şekil 4. 58 Top koruganı 79
Şekil 4. 59 Top koruganı plan kesit ve görünüşleri 79
Şekil 4. 60 Bodrum Kalesi avluları 80
Şekil 4. 61 Bodrum Kalesi Şapel (Cami) 80
Şekil 4. 62 Bodrum Kalesi Şapel (Cami) plan, kesit ve görünüşleri 81
Şekil 4. 63 Bodrum Kalesi Şapel (Cami)'in Newton'a ait çizimi 82
Şekil 4. 64 Bodrum Kalesi hamam 82
Şekil 4. 65 Bodrum Kalesi Hamam plan, kesit ve görünüşleri 83
Şekil 4. 66 Bodrum Kalesi namazgâhı 83
Şekil 4. 67 Bodrum Kalesi sarnıçları 84
Şekil 4. 68 Bodrum Kalesi zemin mozaikleri 84
Şekil 4. 69 Bodrum Kalesi tuvaletleri ve helâ taşları 85
Şekil 4. 70 Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi mekan şeması 86
Şekil 4. 71 Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi giriş kapısı 87
Şekil 4. 72 Bilet gişesi ve giriş turnikeleri 87
Şekil 4. 73 M.S.7.YY. Doğu Roma Batığı Salon 87
Şekil 4. 74 Şapel içerisindeki M.S.7.YY. Doğu Roma Batığı Salonu plan ve kesitleri ... 88
Şekil 4. 75 Hamam ve güvenlik odası 88
Şekil 4. 76 Cam Batığı Salonu 89
Şekil 4. 77 Cam Batığı Salonu plan ve kesitleri 89
Şekil 4. 78 Cam Salonu 90
Şekil 4. 79 Cam Salonu plan ve kesitleri 90
Şekil 4. 80 Fransız ve İtalyan Kuleleri'nin arasındaki tonozlu yapı giriş kapıları 91
Şekil 4. 81 İtalyan ve Fransız Kuleleri arasındaki mekan ve mekana ait plan ve kesitler 91
Şekil 4. 82 Tektaş Batığı Salonu ve Sikke Salonu girişleri 92
Şekil 4. 83 Tektaş Batığı Salonu 92

Şekil 4. 84 Sikke Salonu 93
Şekil 4. 85 Karialı Prenses Salonu 93
Şekil 4. 86 İngiliz Kulesi Salonu 94
Şekil 4. 87 Yılanlı (ispanyol) Kule Amphora Deposu Sergi Salonu 95
Şekil 4. 88 Komutan Kulesi Salonları 95
Şekil 4. 89 Geç Tunç Çağı Batıkları Salonu 96
Şekil 4. 90 Geç Tunç Çağı Batıkları Salonu 96
Şekil 4. 91 Geç Tunç Çağı Batıkları Salonu plan ve kesitleri 97
Şekil 4. 92 Forsaların Toplu Mezar Sergi Salonu 97
Şekil 4. 93 Zindan Canlandırması 98
Şekil 4. 94 Amphora Sergilemesi 98
Şekil 4. 95 Avluda yer alan amfi ve havuz 98
Şekil 4. 96 Kalede bulunan tuvaletler 99
Şekil 4. 97 Batı hendeğinde bulunan kafeteryalar ve satış mağazası 99
Şekil 4. 98 Kapı içerisinde yer alan satış mağazası 99
Şekil 4. 99 Açık hava tiyatrosu 100
Şekil 4. 100 Müdür odası (solda) ve Kütüphane (Sağda) 100
Şekil 4. 101 Muhasebe ve evrak odası 100
Şekil 4. 102 Ofisler (Solda) ve laboratuar (Sağda) 101
Şekil 4. 103 Yemekhane (Solda) ve Atolye (Sağda) 101
Şekil 4. 104 Dinlendirme havuzları 101
Şekil 4. 105 Çeşme Kalesi ve limanı gravürü, V. Pittoresque 102
Şekil 4. 106 Çeşme yarımadası konumu 103
Şekil 4. 107 Çeşme topografyası ve Çeşme Kalesi'nin konumu 103
Şekil 4. 108 Piri Reis haritalarında Çeşme limanı ve sakız adası 104
Şekil 4. 109 Çeşme Kalesi ve kıyı şeridi 105
Şekil 4. 110 Çeşme Kalesi ve çevre evler 105
Şekil 4. 111 Çeşme Kalesi ve çevresine ait Vaziyet Planı 106
Şekil 4. 112 Çeşme Kalesi iç kale giriş kapısı ve çeşmesinin kitabeleri 108
Şekil 4. 113 Çeşme Kalesi ve avlusundaki evler, V. Pittoresque 109
Şekil 4. 114 Kanuni Kervansarayı 110
Şekil 4. 115 Rus Filosu 5-7 Temmuz 1770 Çeşme Savaşı manevralarını gösteren gravür, Choiseul Couffier 111
Şekil 4. 116 Çeşme Kalesi'nin 1988 yılına ait Rölövesi ve mekanların kullanım şeması 112
Şekil 4. 117 Kale ve Çevresi 113
Şekil 4. 118 Çeşmede, tescilli ve kaleyle ilişkili önemli yapılar 114
Şekil 4. 119 Kanuni Kervansarayı 115
Şekil 4. 120 İbrahim Ağa Hamamı, Bandrol Osman Ağa Cami ve Hacı Memiş Ağa Cami 115
Şekil 4. 121 Çeşme Kilisesi 116
Şekil 4. 122 Çeşme Sivil Mimarlık Örnekleri 116
Şekil 4. 123 Çeşme Kalesi ve çevresindeki mimari doku 117
Şekil 4. 124 Çeşme Kalesi mekan şeması 118
Şekil 4. 125 Çeşme Kalesi planı ve doğu batı aksındaki kesiti 119
Şekil 4. 126 Çeşme Kalesi kesitleri 120

Şekil 4. 127 Çeşme Kalesi kuzey, batı ve güney cephesi görünüşleri 121
Şekil 4. 128 Çeşme Kalesi doğu cephesi görünüşü 122
Şekil 4. 129 Çeşme Kalesi ana giriş kapısı 122
Şekil 4. 130 Çeşme Kalesi ana giriş kapısı plan, kesit ve görünüşü 123
Şekil 4. 131 Çeşme Kalesi iç kale giriş kapısı 124
Şekil 4. 132 Çeşme Kalesi iç kale kapısının plan ve görünüşü 124
Şekil 4. 133 Çeşme Kalesi II. Beyazıt Kulesi 125
Şekil 4. 134 Çeşme Kalesi II. Beyazıt Kulesi plan, kesit ve görünüşleri 126
Şekil 4. 135 Çeşme Kalesi Çaka Bey Kulesi 127
Şekil 4. 136 Çeşme Kalesi Çaka Bey Kulesi kat planları 127
Şekil 4. 137 Çeşme Kalesi Çaka Bey Kulesi kesit ve görünüş 128
Şekil 4. 138 Çeşme Kalesi Barbaros Kulesi 128
Şekil 4. 139 Çeşme Kalesi Barbaros Kulesi plan, kesit ve görünüşleri 129
Şekil 4. 140 Çeşme Kalesi Umur Bey Kulesi 130
Şekil 4. 141 Çeşme Kalesi Umur Bey Kulesi kat planları 130
Şekil 4. 142 Çeşme Kalesi Umur Bey Kulesi kesit ve görünüş 131
Şekil 4. 143 Umur Bey ve Barbaros Kulelerinin birinci kat tavan planları 132
Şekil 4. 144 Çeşme Kalesi Ceneviz Kulesi 133
Şekil 4. 145 Çeşme Kalesi Cezayirli Hasan Paşa Kulesi 133
Şekil 4. 146 Çeşme Kalesi Cezayirli Hasan Paşa Kulesi plan, kesit ve görünüş 134
Şekil 4. 147 Çeşme Kalesi Ceneviz Kulesi kat planları 135
Şekil 4. 148 Çeşme Kalesi batı ve doğu burçları 136
Şekil 4. 149 Çeşme Kalesi batı burcu plan ve kesit 136
Şekil 4. 150 Çeşme Kalesi doğu burcu plan ve kesit 137
Şekil 4. 151 Çeşme Kalesi koğuşluk 137
Şekil 4. 152 Çeşme Kalesi koğuşluğun plan ve kesitleri 138
Şekil 4. 153 Çeşme Kalesi camisi 139
Şekil 4. 154 Çeşme Kalesi camisinin kesit ve görünüşleri 140
Şekil 4. 155 Çeşme Kalesi avluları 140
Şekil 4. 156 Çeşme Müzesi mekan şeması 141
Şekil 4. 157 Çeşme Müzesinin eski tiyatro girişi ve güvenlik kulübesi 142
Şekil 4. 158 Çeşme Müzesi girişi 142
Şekil 4. 159 Çeşme Müzesi Umur Bey Kulesi sergi salonu 143
Şekil 4. 160 Çeşme Müzesi Oğuz Aydemir - Osmanlı Rus Savaşı sergi salonu 143
Şekil 4. 161 Çeşme Müzesi Arkeoloji sergi salonu 144
Şekil 4. 162 Çeşme Müzesi Arkeoloji sergi salonu şeması 145
Şekil 4. 163 Çeşme Müzesi Bağlararası , Erythrai Sergi salonu 145
Şekil 4. 164 Çeşme Müzesi Sikke Salonu 146
Şekil 4. 165 Çeşme Müzesi tonozlu geçitte yapılan sergileme 146
Şekil 4. 166 Çeşme Müzesi kalenin açık alanlarında sergileme 146
Şekil 4. 167 Çeşme Müzesi Geçici Sergi Salonu 147
Şekil 4. 168 Çeşme Müzesi depoları 147
Şekil 4. 169 Çeşme Müzesi betonarme amfi 148
Şekil 4. 170 Cami ve ana giriş kapısı 148
Şekil 4. 171 Çeşme Müzesi tuavaletler 148
Şekil 4. 172 Çeşme Müzesi Müdiriyet 149

Şekil 4. 173 Çeşme Müzesi muhasebe-evrak odası 149
Şekil 4. 174 Çeşme Müzesi idari ofis 150
Şekil 4. 175 Çeşme Müzesi, çay ocağı 150
Şekil 4. 176 Çeşme Müzesi, sitem odası..... 151
Şekil 4. 177 Marmaris Kalesi ve Çevresi eskizi 151
Şekil 4. 178 Marmaris kenti ve kalenin konumu 152
Şekil 4. 179 Marmaris topografyası ve kale konumu 153
Şekil 4. 180 Marmaris ve Çevresine ait Harita Piri Reis Haritaları 153
Şekil 4. 181 Kalenin oturduğu eğim ve uzun yalı 154
Şekil 4. 182 Marmaris Kalesi ve Kıyı Şeridi 155
Şekil 4. 183 Marmaris Kalesi, kale evleri ve kıyı şeridinin eski görünümü 155
Şekil 4. 184 Marmaris Kalesi, kale evleri ve kıyı şeridinin denizden bakıldığında günümüzdeki görünümü 156
Şekil 4. 185 Doğrudan denize ulaşan dar sokaklar ve kale kapısına çıkan merdivenli sokağın eski görünümü 156
Şekil 4. 186 Marmaris Kalesi'ne ulaşılan dar sokaklar 156
Şekil 4. 187 Marmaris Kalesi vaziyet planı 157
Şekil 4. 188 19. yüzyıla ait Marmaris gravürü 159
Şekil 4. 189 Menteşe Sancağı Haritası 160
Şekil 4. 190 1800'lerde Woolford resimlerinden Marmaris ve Kale 161
Şekil 4. 191 Cumhuriyet sonrası denizden eski Marmaris Kalesi ve kentin görünümü 162
Şekil 4. 192 Birinci dünya savaşı sonrasında hasar görmüş Marmaris Kalesi 162
Şekil 4. 193 1940'larda Marmaris Kalesi, içindeki ve çevresinde yer alan evler 163
Şekil 4. 194 Kalenin güneydoğu burcu ve avlusunda yer alan evlerin görünümü 163
Şekil 4. 195 1980 - 1990 yılları arasındaki restorasyon çalışması sırasında kale avlusu 164
Şekil 4. 196 Marmaris Kalesi ve yakın çevresindeki önemli görülen yapılar 165
Şekil 4. 197 Sit alanı ve yapıların tescil durumları 166
Şekil 4. 198 Marmaris Kalesi ve Menzilhane 167
Şekil 4. 199 Menzilhane'nin giriş kapısı ve taş kitabesi 168
Şekil 4. 200 1861 yılında Menzilhane girişi 169
Şekil 4. 201 2015 yılında Menzilhane ve önündeki meydan 169
Şekil 4. 202 Çeşme, İbrahim Ağa Cami, Meydan ve Marmaris Kalesi İlişkisi 170
Şekil 4. 203 İbrahim Ağa Cami 1861 171
Şekil 4. 204 İbrahim Ağa Cami 2015 yılı 172
Şekil 4. 205 Çeşme Medanı, çeşme ve çevre evler 172
Şekil 4. 206 Çeşme Meydanı, solda meydanın geçmiş döneme ait fotoğrafı, Sağdaki fotoğraf günümüzdeki durumu 173
Şekil 4. 207 Marmaris Kalesi ve çevresinde konumlanan yapılari 173
Şekil 4. 208 Marmaris, Kale çevresi yerleşme dokusu, 0,50- 2,50 kotu planı 173
Şekil 4. 209 Marmaris, Kale çevresi yerleşme dokusu, 2,50 - 5,50 kotu planı 174
Şekil 4. 210 Marmaris, Kale içine ve çevresine ait yerleşme dokusu, 5,50 - 9,50 kotu planı 174
Şekil 4. 211 Marmaris Kalesi ve evlerin silueti 175
Şekil 4. 212 Kale civarında bulunan bir evin plan kesit ve görünüşü 176

Şekil 4. 213 Kale yolu üzerindeki meydancık ve kale etrafındaki konutlar 176
Şekil 4. 214 Marmaris Kalesi giriş cephesi, merdiveni ve sağ tarafındaki kapalı bahçesi 177
Şekil 4. 215 Marmaris Kalesi kat planları 178
Şekil 4. 216 Marmaris Kalesi'nin avlu ve çevre evlerinden geçen kesiti 178
Şekil 4. 217 Marmaris Kalesi giriş holü planı ve kesiti 179
Şekil 4. 218 Marmaris Kalesi avlusu 180
Şekil 4. 219 Marmaris Kalesi sarnıcı, ve kale avlusunda görülen ana kaya parçası 180
Şekil 4. 220 Marmaris Kalesi burçları ve terasları 181
Şekil 4. 221 Marmaris Kalesi, avludan teraslara çıkan merdivenler 181
Şekil 4. 222 Marmaris Kalesi, doğu surundaki nöbetçi nişleri 182
Şekil 4. 223 Marmaris Kalesi seyirdim yolları ve seyirdim yollarında yer alan mazgallar 182
Şekil 4. 224 Marmaris Kalesi Güneybatı burcu duvar örgüsü 183
Şekil 4. 225 Marmaris Kalesi Asar Tepe'den getirilip doğu surlarının yapımında kullanılan devşirme taşlar 183
Şekil 4. 226 Marmaris Kalesine bitişik evlerden biri 184
Şekil 4. 227 Marmaris Kalesi Kat planları 184
Şekil 4. 228 Marmaris Kalesi Arkeoloji Müzesi giriş holü plan ve kesiti..... 185
Şekil 4. 229 Müze girişi banko ve satış standı 185
Şekil 4. 230 Müze Şeması 186
Şekil 4. 231 Knidos Sergi Salonunun 2007 ve 2015 yıllarına ait görselleri 187
Şekil 4. 232 Emecik Sergi Salonunun 2007 ve 2015 yıllarına ait görselleri 188
Şekil 4. 233 Taş Eserler Sergi Salonunun 2007 ve 2015 yıllarına ait görselleri 188
Şekil 4. 234 Marmaris ve Çevresi Sergi Salonunun 2007 ve 2015 yıllarına ait görseller 189
Şekil 4. 235 Kale avlusu ve amfi 189
Şekil 4. 236 Avluda bulunan açık ve yarı açık sergileme alanları 190
Şekil 4. 237 Depolar 191
Şekil 4. 238 Müze Tuvaletleri 191
Şekil 4. 239 Personel Mutfağının (kafeterya) girişleri ve içeriden görünümü 192
Şekil 4. 240 Müdür Odası ve çatısı 192
Şekil 4. 241 İdari personel binası ve ofisler..... 193
Şekil 4. 242 Bodrum Kalesi Sergi Salonları ve Tonozlu kapıda görülen nem sorunları195
Şekil 4. 243 Çeşme Kalesi Sikke Salonu Kapalı Sergileme elemanı içerisinde oluşan nem izleri 196
Şekil 4. 244 Marmaris Kalesi müdür odası ve sergi salonlarındaki nem sorunları 198
Şekil 4. 245 Marmaris Kalesine getirilen eserlerin nakliyesi..... 199

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 3. 1 Yurt dışında farklı işlevlerle kullanılan kaleler 35
Çizelge 3. 2 Türkiye'de farklı işlevlerle kullanılan kaleler 37
Çizelge 3. 3 Türkiye'de müze olarak kullanılan kaleler 38
Çizelge 5. 1 Bodrum, Çeşme ve Marmaris Kaleleri'nin değerlendirilmesi 206
Çizelge A. 1 Yurt dışında farklı işlevlerle kullanılan kaleler listesi 212
Çizelge B. 1 Türkiye'de farklı işlevlerle kullanılan kaleler listesi 219
Çizelge C. 1 Türkiye'de müze olarak kullanılan kaleler listesi 225

ÖZET

KALE YAPILARININ ARKEOLOJİ MÜZESİ OLARAK KULLANILMASI; BODRUM, ÇEŞME VE MARMARİS KALELERİ ÖRNEĞİ

Seda ÖZÇETİN

Mimarlık Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Yasemen SAY ÖZER

Kaleler yapıldıkları dönemde, askeri ve ticari olarak stratejik bir yeri korumanın yanı sıra, güvenliği sağlamak ve askeri gücü barındırmak amacıyla kullanılmış savunma yapılarıdır. Mimari şekillenişinlerinde doğal çevrenin rolü büyüktür. Kara veya suyla ilişkili konumlanan kalelerin, topografyadan azami ölçüde yararlanarak savunma oluşturabilmesi ve yaşamsal ihtiyaçları için su kaynaklarına ulaşılabilirlik, yerleşim yeri seçimlerinde öncelikli ölçüttür. Bu bakımdan her kale özgün bir mimariye sahiptir.

Kent merkezleri, çoğunlukla kalelerin etrafında gelişmiş, bu bakımdan bulundukları yerler zaman ilerlese dahi değerlerini hep korumuştur. Mimari oluşumlarını, savunma stratejileri ve silah teknolojileri yönlendirmiştir. İlerleyen savaş teknolojilerine ayak uydurmak adına kaleler, zaman zaman dönüşüme girmişlerse de, XIX. yy'da birincil amaçları olan savunma eylemine cevap veremez olmuşlar; sonucunda da özgün kullanımlarını yitirmişlerdir. Yapılış amaçları sebebiyle savaşlarda öncelikli hedef olmaları, doğal afetler ve zamanın getirdiği kullanım dışılık, zarar görmelerine, hatta yok olmalarına neden olmuştur.

Tarihi ve mimari değerlerinin koruyabilmeleri ve günlük hayata yeniden dahil olabilmeleri amacıyla kalelere, farklı kullanımlar verilmiştir. Yurt dışında ve Türkiye'deki mevcut kale kullanımlarını incelediğimizde, yurt dışında kalelerin, belediye binası, eğitim yapısı, hostel, otel, otel müze, özel mülkiyet, müze, açık hava müzesi, çoklu kullanım, milli park ve rekreasyon alanı gibi amaçlarla kullanılırken; Türkiye'de ise kaleler, anıtsal yapı niteliğinde koruma altına alınarak, müze, açık hava müzesi ve

rekreasyon alanı olarak değerlendirilmiş, onarım görmeyen birçok kale de harabe durumunda bırakılmıştır. Müze olan kaleler, özel işlevli müze veya arkeoloji müzesi olarak kullanılmaktadır.

Çalışmada, arkeoloji müzesi işlevi verilen Bodrum, Çeşme ve Marmaris Kaleleri seçilerek, kent içerisindeki konumları, tarihsel süreçte kentteki rolleri ve çevre yapılarla kurdukları ilişkileri incelenmiştir. Kalelerin arkeoloji müzesi olarak dönüşümüne neden olan etkenler, yeniden işlevlendirme sonrası mekânların dönüşümü ve bununla birlikte ortaya çıkan problemler, kalelerde yapılan saha çalışmaları ve Koruma Kurullarına ait arşivlerde yapılan araştırmalar doğrultusunda tespit edilmiştir. Çalışmanın sonucunda kalelere verilen arkeoloji müzesi işlevinin, kale mimarisine uygunluğu değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kale, Arkeoloji Müzesi, Marmaris Kalesi, Bodrum Kalesi, Çeşme Kalesi

ABSTRACT

CASTLES USED AS ARCHEOLOGY MUSEUMS; EXEMPLIFYING BODRUM, CESME VE MARMARIS CASTLE

Seda ÖZÇETİN

Department of Architecture

MSc. Thesis

Adviser: Assoc. Prof. Yasemen SAY ÖZER

Castles were defensive structures built to host military power and designed to ensure security while protecting strategic military and commercial positions. The natural environment plays an important role in the formation of these architectural behemoths. The castles can be situated along the coast - near water - or inland. In the process of location selection, making maximum use of topography for strengthening defense and having accessibility to water resources for human needs are the main priorities taken into consideration. Because of this, each castle has a unique architecture.

Urban centers mostly developed around the castles, so even as time passed, their locations have always maintained their value. Their architecture was formed by existing defense strategies and weapons technology of their time. In order to keep up with the advancing technology, castles were transformed from time to time, but in the nineteenth century they have been unable to respond to their primary purpose. As a result, castles lost their original defensive function. Being a priority target in wars, the effects of natural disasters, and abandonment caused damage to castles, and some of them even destroyed.

In order to preserve their historical and architectural value and to be integrated back into daily life, castles have been given different uses. When we examine the use of existing castles, it can be seen that the castles abroad are used for different purposes

like, being a municipal building, educational building, hostel, hotel, private property, museum hotel, museum, open-air museum, multi-use building, national park and recreation area. In Turkey, castles were taken under protection as monuments, considered as museums, open-air museums and recreation area. It should also be noted that many castles still are in ruins.

In this thesis, Bodrum, Cesme, and Marmaris Castles, which have been re-functioned as archaeological museums are studied. Their location within the city, their role for the city through the historical process, and their relationship with neighboring structures are examined. The factors causing the castle's transformation to an archeology museum, the transformation of the venues after re-functioning and the problems that emerge as a result, have been determined in accordance with the field work done in castles and research through archives of preservation boards. As a result, the convenience of re-functioning castles as archaeological museums is evaluated.

Keywords: Castle, Archeology Museum, Marmaris Castle, Bodrum Castle, Cesme Castle

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Yüksek lisans eğitimim ve bu süre boyunca aldığım dersler sonucunda hazırlayacağım tez çalışmasının, yaşayıp büyüdüğüm Marmaris üzerine olması istediğim bir durumdu. Varlığını hep bildiğim ama bir o kadar da geçen yıllar sonucunda unuttuğum bir yapıydı, kale. İlkokulda, toplu halde gidip müze olan kaleyi gezmemiz dışında, sonraları neden kaleye hiç gitmediğimi sorguladım ve bu sorgulayışın tezimin yönlenişinde önemli bir rolü oldu.

Özellikle orada yaşayan kişiler tarafından tarihsel olarak önemli olan bu yapıların neden unutulduğu ya da günlük hayatlarına neden dahil olamadıkları benim için tezimde çözülmesi gereken bir sorundu. Bu başlangıç, devamında yapmış olduğum literatür araştırmaları ve teknik gezilerle bir dönüşüme girdi. Bu süreçte arkeoloji müzesi olarak kullanılmaları sebebiyle Bodrum ve Çeşme Kaleleri de tezime dahil oldu.

1.1 Literatür Özeti

Araştırmama öncelikli olarak kalelerle ilgili literatür araştırılmasıyla başladım. Bu bağlamda, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Bahçeşehir Üniversitesi Kütüphaneleri, İ.B.B. Atatürk Kitaplığı, IRCICA kütüphanesi literatür taraması için kullanılan başlıca kütüphaneler oldu. Bu kurumlarda bulunan kitap, ansiklopedi, makale ve bildiriler, elektronik ortamdaki site ve kütüphane belgeleri, yayımlanmış tezler, çizim ve fotoğraf arşivlerini inceledim.

Tezimin ikinci bölümünde faydalandığım *"Anadolu Kaleleri I"* adlı kitabıyla *Nazmi Sevgen,* kullandığım önemli bir kaynaktır. Türk Ansiklopedisi içerisinde bulunan *Semavi Eyice*'nin kale üzerine yazdığı makale, yine aynı bölümde kaynak olarak sıkça

başvurduğum, oldukça doyurucu ve kapsamlı bir çalışmadır. *Aşkıdil Akarca*'nın "*Şehir ve Savunması"* adlı kitabı çalışmamda kullandığım temel bir kaynak olmuş; yapmış olduğum birçok çizim Akarca'nın eskizleri altlığında oluşmuştur. 1982 yılında Türkçeye çevrilmiş *Henri Pirenne* 'nin "*Ortaçağ Kentleri*" adlı kitabı kale-kent kavramı hakkında detaylı bilgi edinmemi sağlamıştır. *Jean Mesqui*'nin 2014 yılında Türkçe çevirisi ile yayımlanan "*Savaştan Barışa Şatolar ve Kaleler*" adlı kitabı da batıda ve doğuda yapılan kalelerin arasındaki farkları gözlemlemem açısından oldukça faydasını gördüğüm diğer bir kitaptır. "*Dünya Savaş Tarihi Osmanlı Askeri Tarihi Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri*" adlı kitabında *Gültekin Yıldız*'ın kalelerle ilgili verdiği bilgiler de önemlidir.

Araştırmalarım esnasında kalelerle ilgili günümüze kadar yazılan tezlerin oldukça az ve genellikle tekil yapı ölçeğinde olduğunu gözlemledim. Bunlardan farklı olarak *Ali Boran*'ın iki cilt halinde 1997'de yazdığı sonrasında kitaba dönüştürdüğü "*Anadolu'daki İç Kale Cami ve Mescidleri"* başlıklı ve *Sevgi Parlak*'ın 2010'da yazdığı *"Osmanlı Öncesi Anadolu Kalelerinde Kapılar"* başlıklı doktora tezleri, yapmış olduğum kale gruplandırmalarımda örnek olarak gösterdiğim kaleler hakkında bilgi edinmemi sağlamış; tezlerde kullanılan kaynaklar, kaynak araştırmalarımda yardımcı olmuştur. *E.Selcen Cesur*'un 2009 yılında yazdığı *"Anadolu'nun Akdeniz Bölgesi Kıyı Kaleleri"* isimli doktora tezi, incelediği kalelerin arasında yer alan, çalışmamın dördüncü bölümünde ele aldığım Marmaris, Bodrum ve Çeşme Kaleleri hakkında verdiği bilgilerle, önemli veriler elde etmemi sağlayan bir diğer tezdir.

Çalışmamın ikinci bölümde yer alan, kalelerin gruplandırılmasında kullanılmak üzere seçilen kimi kalelerin, yerinde görülmesine ve incelenmesine önem verilmiştir. Bu gezilerde kalelere dair eskizler çizilip, notlar alınarak ve ikibine yakın fotoğraf çekimi yapılmıştır.

Çalışmamın üçüncü bölümünde, Unesco ve İngiliz kültür mirası listelerinden oluşturulan, yurt dışında farklı kullanım gören kaleler listesine, Anadolu mimarisinde bulunmayan malikane ve şato niteliğindeki kaleler dahil edilmemiştir. Türkiye'de tarih boyunca çok fazla kale yapılması ve bu kalelerin varlığını gösteren tam bir listenin bulunmaması sebebiyle; N. Sevgen'in *"Anadolu Kaleleri I"* ve N. Başgelen'in *"Kaleli*

Kentleriyle Türkiye" adlı kaynaklarından ve Kültür ve Turizm Bakanlığı'na ait dokümanlardan yararlanılmıştır.

Çalışmanın dördüncü bölümünü oluşturan arkeoloji müzelerine dönüşen kalelerin, yerinde incelenmesine çok önem verildi. Bu yapılar Kültür Bakanlığı'na ait oldukları için, onlardan gerekli izinler alındı. Ziyaretler esnasında yetkili kişilerle görüşülmeler yapıldı, mekanlar fotoğraflandı, gerekli ölçüm ve çizimler yapılarak kalelerin mevcut kullanımları incelendi. Bu kalelerle ilgili kütüphanelerden detaylı bilgi edinildi ve Bölge Koruma Kurulları arşivleri incelendi.

Marmaris Belediyesi'nden, 1995 yılında dijital olarak oluşturulmuş halihazır planları, 1/500 ölçekli Marmaris Kale'si ve Çevresi Kentsel Sit Alanı Tescilli Yapılar paftası ve Marmaris'in geçmiş yıllarına ait fotoğraflardan oluşturulmuş arşivinden kalenin eski fotoğrafları, Bodrum ve Çeşme Belediyeleri'nden de kaleler ve yakın çevrelerine ait imar ve koruma planlarını temin ettim. İzmir Rölöve ve Anıtlar Kurulu'ndan gerekli izinler alınarak Bodrum ve Çeşme Kaleleri'nin 2015 yılında hazırlanan rölöve projelerine ulaştım. Marmaris hakkında detaylı bilgi edinmek için yaptığım araştırmalarda, Marmaris Ticaret Odası Kültür Yayınları ve Marmaris Belediyesi Kültür Yayınları tarafından yayınlanan, Marmaris'in yerli yazarlarının yazdığı kitapların bir kısmına Esnaf ve Zanaatkârlar Odası Kütüphanesi'nden; bir kısmına da bizzat Marmaris Ticaret Odasın'dan ulaşabildim. *K. Ekrem Uykucu*'nun 1970 yılında yazdığı *"Marmaris Tarihi"* adlı kitabı, *Fatma Gebeş Çimen*'in 2007 yılında yayımlanan *"Marmaris Denizde Efelik Olmaz"* adlı kitabı, *Mukbil Gülkokan* ve *Selçuk Soytürk*'ün yazdığı, *E. Miray Apak*'ın 2011 yılında derlediği *"Karya'dan Cumhuriyet'e Marmaris"* adlı kitap ve *Erol uysal*'ın 2011 yılında yayımlanan *"Marmaris'in Mıstan Sokağı"* adlı kitabı dördüncü bölümde Marmaris ve tarihi hakkında bilgi edinmemi sağlamış önemli kaynaklardır. Bodrum Kalesi Kütüphanesinden Bodrum Kalesi'yle ilgili yazılmış birçok kaynaktan faydalandım. C.T. Newton'un Bodrum'la ilgili çizmiş olduğu gravürler bu kütüphaneden temin edilmiştir. İzmir Milli Kütüphanesi'nden de Çeşme ve Bodrum Kaleleri'nin tarihini anlatan kitaplara ulaşılmıştır. *Prof.Dr. Tuncer Baykara*'nın "*Çeşme Kalesi*" adlı kitabı ve *Oğuz Aydemir*'in "*Gravür, Harita ve Fotoğraflarla Çeşme*" isimli kitabı, İzmir Milli Kütüphanesinde edindiğim kaynaklardır. Marmaris Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü

arşivinden kalenin, restorasyon aşamaları esnasında çekilmiş eski fotoğrafları ve kalenin tarihine yönelik bilgiler edindim.

Kütüphane ve kurumlardan yaptığım kaynak araştırmalarım dışında Marmaris'te yaşamamdan dolayı bazı yaşı ileri yerli insanlarla konuşma ve görüşme fırsatım oldu. Özellikle dördüncü bölümde edindiğim Marmaris Kalesi'ne ait fotoğrafların bir kısmını bu kişilerden sağladım. Marmaris'in kale bölgesinde bulunan evlerin özgün kalabilmesi ve tescillenmesi için büyük bir çaba sarf eden Mimar Taner Kasap'ın paylaştığı çizimler ve fotoğraf arşivi çalışmama önemli katkı sağladı. Dördüncü bölümde yer alan Marmaris'in kale bölgesinin bir kısmını içeren, 1959 yılında onaylanmış Marmaris'e ait imar planını Taner Bey 'in arşivlerinden elde ettim.

1.2 Tezin Amacı

Çalışmada, arkeoloji müzesi işlevi verilen kale yapılarının incelenmesi, işlevsel dönüşüm sonucunda ortaya çıkan fiziksel ve mekânsal değişimin; " savunma yapısı" olan kalelerin "arkeoloji müzesi" oluşu üzerinden sorgulanması amaçlanmıştır. Benzer dönemlere ve coğrafyalara sahip olan bu kalelerde arkeoloji müzesi kullanımı sonrası yapılan uygulamalar birbirleriyle karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma yapmak amacıyla seçilen kaleler arkeoloji müzesine dönüştürülen Bodrum, Çeşme ve Marmaris Kale'leridir. Bu kalelerin dönüşüm sonrasında, taşıdıkları özgün değerlerin ne kadar korunabildiği ve yeni işlevlerin gerektirdiği mekanların yapıların özgünlüklerine etkisinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Aynı zamanda tezde ele alınan bu kalelerin tarihi ve mimari karakteri hakkında detaylı bilgilerin çalışma kapsamında aktarılması ve gelecekte yapılacak araştırmalar için kaynak oluşturulması hedeflenmiştir.

Tüm bu amaçlar doğrultusunda öncelikli olarak, kaleler ve kalelerin mimari özellikleri anlaşılmaya çalışılmış; kalelerin önemi vurgulanmak istenilmiştir. Zaman içerisinde geçirdikleri dönüşümler ve işlev yitimi sonrasında kalelere yurt dışında ve Türkiye'de verilen kullanımlar araştırılmış ve karşılaştırılmıştır. Türkiye'de arkeoloji müzelerine dönüştürülen kalelerin; yerleşim içerisindeki konumları, bulundukları bölgenin tarihsel süreçteki önemleri ortaya çıkarılmıştır. Bir yapıyı tanımlarken, onu çevresinden soyutlayıp tekil bir halde incelemek, yapıyı eksik hatta yanlış anlamamıza neden olabileceği düşünülerek; ele alınan kaleler, çevresiyle birlikte incelenmiştir. Bu

bağlamda kalelerin kendi dönemlerinde ve kendinden sonraki dönemlerde oluşan yapılarla kurduğu ilişkiler vurgulanmakta ve çevre yapılar da kısmi olarak çalışmada yer verilmiştir.

Kalelerin mimari özellikleri ve geçirdikleri restorasyon uygulamaları sonrasında mekanların dönüşümleri analiz edilmiştir. Arkeoloji müzesi kullanımının kaleler ve sergilenen eserler için uygunluğu sorgulanmıştır.

1.3 Hipotez

Kaleler savunma amaçlı yapılmış yapılardır. Yapıldıkları dönemki işlevleri gereği özgün bir mimariye sahiplerdir. Yüzyıllar boyunca yoğun kullanım olanağı bulmuşlardır ve birçok tarihi olaya şahit olmaları bakımından tarihsel önemleri büyüktür. Çoğu kent içerisinde kıymetli yerlerde bulunmaktadır. Günümüzde özgün işleviyle kullanım olanağı bulamayan ve yapımları sona ermiş bu yapıların, arkeoloji müzesi olarak kullanımları, koruma altına alınıp yok olmalarına engel olmuş ve günlük hayata dahil olabilmelerini sağlamıştır. Arkeoloji müzelerinde arkeolojik eseri, belirli bir kurgu oluşturarak sergilemek, korumak ve depolamak öncelikli hedeftir. Ziyaretçilerin müzede ulaşımı sağlanması gerekmektedir. İdari personelin, görevlerini yerine getirebilmesi için belirli bir düzene sahip mekânlara ihtiyaçları vardır. Tüm bu ihtiyaçlar kalenin mevcut açık ve kapalı mekânlarından ve kaleye getirilen eklerle giderilmeye çalışılsa da, tam olarak gerçekleşememiştir. Arkeoloji müzesi olma işlevlerini yerine getirebilmeleri adına kaleler özgün mimarilerinden çoğu zaman ödün vermek durumunda kalmışlardır. Aynı zamanda kalelerin fiziksel özellikleri ve nem problemleri nedeniyle teşhir eserlerinin korumalarında sorunlar yaşanmaktadır. Kalelere sonradan verilen kullanımların sorgulanması bu bakımdan önemlidir.

BÖLÜM 2

KALE

İnsanoğlunun başlıca eylemlerinden olan “savunma ve korunma” eylemi, savunma yapılarını ortaya çıkarmıştır. İnsanoğlu oluşabilecek bir saldırıya karşı, her an için tetikte durmuş, düşmana karşı korunma ve sığınma eylemini gerçekleştirebilecek yapılar meydana getirmiştir. “*Bugün bile, bu eğilime rastlanmayan hemen hemen hiçbir yabanıl soy yoktur; geçmişte de ne denli geri gidersek gidelim, durum değişmez. Yunanlıların Acropoles’i, Etrüsklerin, Latinlerin ve Galyalıların Oppida’sı, Almanların Burgen’ı, Slavların Gorod’ları, tıpkı Güney Afrika zencilerinin kraal’leri gibi, başlangıçta, toplanma ve özellikle korunma yerlerinden başka bir şey değildi*” [1].

Yaklaşık olarak Neolitik dönemden itibaren sur duvarları, hendek, kule gibi savunma yapılarının varlığı mevcuttur. "Kalkolitik Dönem’de, bu tür yapılar daha tanımlı hale gelir ve yapısal özellikleri ile kale olarak adlandıracağımız bir niteliğe yakınlaşır"[2]. Bir kale haline gelmiş savunma yapısının bilinen en eski örneği Anadolu'da M.Ö. 3600 yıllarına doğru tarihlenen, Mersin yakınlarında bulunan Yümüktepe (Soğuktepe)'deki kaledir[1].

"Tunç Çağı ile birlikte sur sistemleri ve kaleler hemen hemen bütün kentlerin vazgeçilmez bir parçası halini alır ve zamanla anıtsal bir görünüme kavuşur" [2]. Eski Tunç Çağı'na ait olan Troia (Truva) da merkezde kalesi olan bir yerleşmedir. I. ve II. devir savunma yapıları bunun en önemli örneklerindendir.

[1]Yapı, taş temelin üzeri kerpiç malzemeden örülmüş duvarları olan bir kaledir.

M.Ö. II. binyılda Anadolu, kale mimarisi bakımından parlak bir dönem yaşamıştır. Farklı duvar teknikleri ve savunma sistemleri geliştirilmiştir[1]. Urartu medeniyeti, bulunduğu dönemde (M.Ö. I. binyıl) kale mimarisine önemli örnekler vermiştir[2]. Yunan mimarisinde ise savunma daha farklı olarak ele alınmıştır. Bu dönemde Anadolu'da kullanılan eski mimari yöntemlerden faydalanılarak, şehirlerde koruma amaçlı şehir surları ön plana çıkmıştır, kale yapımı daha az görülmüştür[3].

Roma döneminde, saldırılara karşı sınır bölgelerine garnizonların barınacağı şekilde kaleler yapılırken, Bizans İmparatorluğu döneminde bu durum değişmemiş, çevreden gelen akınlar karşısında Anadolu'da önemli noktalara kaleler inşa edilmiştir.[4]

Kale mimarisinin tarihsel sürecinde kırılma anlarından biri Haçlı Seferleri'dir. Birçok kale bu seferlerde ortaya çıkmıştır. Avrupa'dan gelip Suriye, Filistin, Lübnan, Kıbrıs, Rodos ve Anadolu'ya yerleşen şövalyeler, seferler esnasında Avrupa kalelerinin benzerlerini inşa etmişlerdir[5].

Geçmişin olması zorunlu yapılarından olan kaleler, Anadolu'da aktif olarak son kullanımlarını Osmanlı İmparatorluğu zamanında gerçekleştirmiştir. İmparatorluk zaman zaman yeni kaleler yapma gereği duymuş ancak; çoğu kez mevcut olanı onarmak ya da büyütmekle yetinmiştir[6]. 20. Yüzyıl, kalelerin savunma kullanımı için bir son, yeni kullanımlar için bir başlangıç olmuştur.

---

[1] Bu dönemde Hititliler kale kapılarının iki tarafını kulelerle korumuş, rampa üzerinde yapılan rampa kuleleriyle savunma gerçekleşmiş, gerektiğinde yapay setler oluşturarak kaleleri bu setlerin üzerine konumlandırmışlardır.

[2] Van yakınlarında Çavuştepe'deki kale bu dönemde yapılmıştır.

[3] "İzmir çevresindeki dağlarda, Bayraklı 'da birtakım küçük kaleler tespit edilmiştir" [3].

[4] Bu dönemde kalelerin bir kısmı önemli geçitleri korumak ve gözetlemek amacıyla yapılırken (Toros geçitlerini koruyan Yılan Kalesi), bir kısmı kentin üstünde konumlanıp çevreyi koruyup, içerisinde derebeyi gibi önemli kişiler yaşamakta (Kastamonu Kalesi), bir kısmı da gemilerin sığınabilecekleri limanların hakim noktalarına (Amasra Kalesi) konumlanmaktadır.

[5] Rodos Kalesi bu dönemde yapılanların örneklerinden biridir.

[6] Çanakkale'de yapılan Kilitbahir Kalesi ve Çimenlik kalesi (Kale-i Sultaniye) bu dönemde yapılmış kalelerdir.

2.1 Kale Tanımı

Kalerin kelime anlamı, "Düşmanın gelmesi beklenebilen yollar üzerinde, askeri önem taşıyan şehirlerde, geçit ve dar boğazlarda güvenliği sağlamak için yapılan kalın duvarlı, burçlu, mazgallı yapı" [4] olarak Türk Dil Kurumu'nun Türkçe Sözlüğünde açıklanırken, mimarlık sözlüğünde "Eski zamanlarda, içinde halkın ve askerin kapanıp düşmana direnmeleri için kurulan yüksek ve kalın duvarlı, kuleli, burçlu ve mazgallı geniş yapı; surların tümü, kermen" [5] olarak açıklanmaktadır.

Kaleler askeri bir gaye ile yapılmış savunma yapılarıdır. Savunma amacını gerçekleştirebileceği şekilde, stratejik olarak önemli noktalarda inşa edilmişlerdir. Ticaret yolları üzerinde, köprübaşlarında, kıyıya yakın mevkide olan adacıklarda, limanlarda, önemli yere giden yolların üzerinde, yol kavşaklarında, dağlar arasındaki boğazlarda, geçit yerlerinde, adalarda, deniz boğazlarında ve burunlarda bir kaleye rastlamak mümkündür. "*Yer seçilirken ayrıca, Kalenin kolay ve az sayıda bir kuvvetle savunulabilmesi, gerektiğinde içeridekilerin dışarı çıkabilmesi (huruç), uzun süreli kuşatmalarda su ihtiyacını sağlayacak imkânlara sahip olması, uzun süre kuşatmalara dayanabilmesi, imkân nispetinde bir veya birkaç tarafının tabi engeller ile emniyette olması gibi şartlar göz önünde tutulmuştur. Topçuluğun gelişmesine kadar Kaleler, sarp, güç erişilir yerlerde kurulmuş ve bunlara yalnız bir taraftan ulaşılabilmesine dikkat edilmiştir"* [3].

"*Kale duvarlarıyla çevrilmiş şehir ve kasabalarda bazen şehrin ortasında ve en yüksek yerinde yapılmış daha küçük kaleler vardır ki bunlara iç kale veya bala hisar derler. Türkçede buna erek*[1] *tabir olunur*" [6]. Kaledeki bu kısma "*ahmedek*" de denilmektedir[2]. Bu kaleler düşmanın surları geçmesi halinde son savunma yeri olarak yapılmış olup, kente hâkim bir konumda hükümdar ya da kumandanın oturduğu kalelerdir. Bu kaleler surlarla çevrili olmayan kentlerde de bulunabilmektedir.

[1] Fr. Citadelle

[2] "İç kale, halk dilinde *ahmedek* diye tanımlanır. Bunun doğrusu *ahmedüke*'dir ve Arapça, *sana hamd ederim* anlamındadır. Öyle ki o, *son dua yeri* olarak görülmüştür. Bu kırılganlığından dolayı iç kalenin, en belirgin kullanımı Kars'ta görülen, *narin kale* adını aldığı da olmuştur." [22]

Türkçede “kale” terimi, *sur*, *hisar*, *tabya* gibi birçok koruma ve savunma yapısı için de kullanılmasından kaynaklı anlam karmaşalarına neden olabilmektedir. Sur[1] kuleli bir savunma duvarıdır. Kalenin yapı elemanlarından biri olma özelliği taşırken, aynı zamanda bir kale ya da yerleşim alanı etrafında, onları korumak için bulunabilmektedir. Hisar[2], kaleye göre bütüncül bir kütleye sahip olan, konut özelliği taşıyan bir yapıdır. Tabya[3], kaleden daha geç dönemlerde, uzun menzilli topların etkisinden korunmak üzere yapılmış ve silahlarla güçlendirilmiş savunma yapısıdır.

Kalelerin başka dillerdeki karşılıklarına bakıldığında, İngilizcede fortress, castle; Fransızcada forteresse, château fort; Almancada Festung veya Burg; Arapçada kal'a (قلعة); Farsçada kalat; İran ve Afganistan'da kelat, kilat olarak geçmektedir. Kale kelimesinin kökeni, Arapçadaki Kal’a kelimesine dayanmaktadır. Kal’a kelimesi Arapçaya, Farsçadaki “bir dağ üzerinde kâin bir kale veya köy” anlamındaki "kâlât" kelimesinden geldiği ve kelimenin daha eski halinin de "kalak" olduğu düşünülmektedir [7].

2.2 Coğrafi Özelliklerine Göre Kaleler

Kaleler, coğrafi konumları, yerleşim alanları ile ilişkileri, yapıldıkları dönemler ve mimari özellikleri bakımından farklılık göstermektedirler. Yerleşimlerindeki en önemli kriterler, stratejik noktalar ve coğrafyanın özellikleri olmuştur. Bulundukları coğrafyanın özellikleri, mimarilerini de yönlendirmiştir. Bu sebeple kaleler belirli bir ölçüte göre gruplandırılmak istenildiğinde, onları coğrafi konumlarına göre sınıflandırmak, birbirleri arasında var olan ayrışımı net bir şekilde gözlememizi sağlayacaktır. Coğrafi konumlarına göre sınıflandırırken; kalelerin, su veya kara ile kurduğu ilişki ve bu ilişkilerde topografyanın özellikleri göz önüne alınmalıdır. Bu bakımdan kaleler; su kıyısı kaleleri ve karada konumlanan kaleler olmak üzere iki başlıkta incelenmektedir.

[1] Fr. Murailles,enceinte, murs,rempart; Alm. Land, Mauer, Ringmauer veya Stadtmauern remparts; İng. Rampart, city walls, ring wall, wall circuit; Yun. teikhos, teikhe.

[2] Fr. Chateau fort, fortin; Alm. Burg, Fort, Festungswerk; İng. Castle, fort; Yun. teikhos

[3] Fr. Bastion;İng. redoubt, bastion.

2.2.1 Su Kıyısı Kaleleri

Kaleleri ırmak (Şekil 2.1) ve göl kenarında (Şekil 2.2), deniz kıyısında (Şekil 2.3), yarımadada (Şekil 2.5) ya da bir ada (Şekil 2.6) üzerinde görmek mümkündür. Su kıyısı kalelerinin bulundukları yerde konumlanmasının birçok sebebi olabilmektedir. Deniz ticaret yollarının güzergâhlarının ve bölgenin topografyasının, bu kalelerin yer seçiminde önemi büyüktür.

Ticaret güzergâhlarında bulunan su kıyısı kaleleri, çoğunlukla karakol görevi görmeleri için yapılmışlardır. Bu kaleler, bulundukları kıyıya yanaşan gemilerin ve bölgede yaşayan halkın güvenliğini sağlamak ve olası bir kuşatılma anında savunma görevi üstlenmektedir. Tüm bu amaçlara ek olarak, kalelerin su kıyısında konumları, kalede yaşayanların yaşamsal faaliyetlerini sürdürebilmeleri için önemlidir. Bu bakımdan kaleler doğal su kaynaklarına yakın bir şekilde konumlanmışlardır. Bu kaynakların yeri geldiğinde kalede mimari bir öğeye dönüştürülebilmeleri (hendek gibi), doğal yollarla elde edilen bir avantaj olarak görülmektedir. Tüm bunlar kalelerin yer seçimlerinde suyun önemli bir etken olduğunu göstermektedir.

NEHİR KIYISINDA BİR TEPE ÜZERİNDE

Şekil 2. 1 Nehir kıyısında tepe üzerinde konumlanmış Livane Kalesi[1] (S. Özçetin, 2016)

[1] Şemada kullanılan Livane Kalesine ait soldaki K. Oktay' ın arşivinden [8], Sağdaki fotoğraf ise Artvinliyiz internet sitesinden [9] elde edilmiştir.

GÖL KENARINDA

Şekil 2. 2 Göl kenarında konumlanan Van Kalesi[1] (S. Özçetin, 2016)

DENİZ KIYISINDA DÜZ BİR ARAZİDE

Şekil 2. 3 Deniz kıyısında düz bir arazide konumlanan Mamure Kalesi ve planı[2] (S. Özçetin, 2016)

DENİZ KIYISINDA YÜKSELTİ ÜZERİNDE

Şekil 2. 4 Deniz kıyısında bir yükselti üzerinde konumlanan Eynesil Kalesi[3] (S. Özçetin, 2016)

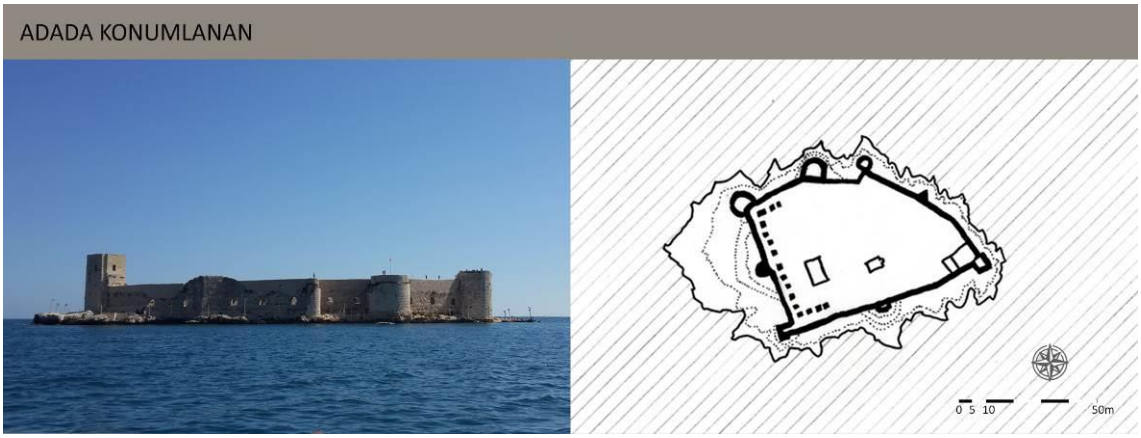
[1] Şemada kullanılan Van Kalesine ait soldaki fotoğraf Aktüel Arkeoloji Dergisi sitesinden [10], Sağdaki fotoğraf ise Van İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü sitesinden [11] elde edilmiştir.

[2] Mamure Kalesi'nin planı [12] kaynaktan faydalanılarak çizilmiştir.

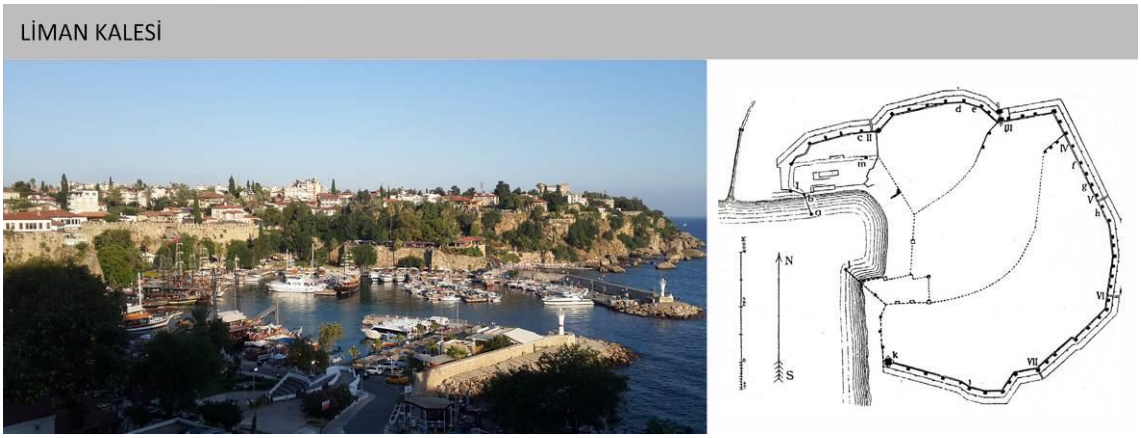
[3] Şemada kullanılan Eynesil Kalesine ait soldaki hava fotoğrafı Eynesil Haber sitesinden [13], Sağdaki fotoğraf ise Olympos internet sitesinden [14] elde edilmiştir.

Şekil 2. 5 Yarımada üzerinde konumlanan Alanya Kalesi ve Kuşbakışı görünümü[1] (S. Özçetin, 2016)

Şekil 2. 6 Kız Kalesi ve planı[2] (S. Özçetin, 2016)

Şekil 2. 7 İçerisinde yerleşim bulunan Antalya Kalesi ve planı[1] (S. Özçetin, 2016)

[1] Şemada kullanılan Alanya Kalesine ait soldaki hava fotoğrafı Antalya İl Kültür ve Turizm Bakanlığı sitesinden [15], Sağdaki fotoğraf ise Alanya Belediyesi sitesinden [16] elde edilmiştir.

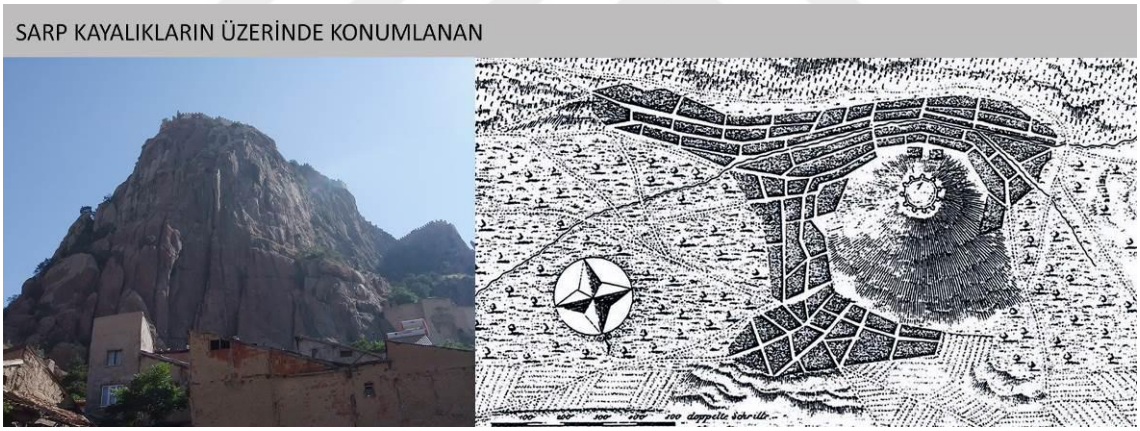
[2] Şemada yer alan Kız Kalesi'nin planı Edwards'ın" Fortifications of Medievial Clicia" kitabında yer alan Herzfeld ve Guyer 'in çiziminden yararlanılarak oluşturulmuştur [17].

Su kıyısında konumlanan kalelerin mimari özellikleri ve yerleşim alanları ile kurdukları ilişkiler değişiklik gösterebilmektedir. Bu kalelerinin içinde kimi zaman bir yerleşimin varlığı da mümkün olabilmektedir (Şekil 2.7).

2.2.2 Kara Kaleleri

Kaleler bir dağ zirvesinde (Şekil 2.8), sarp kayalıkların yamaçlarında (Şekil 2.9), sonradan yapılan yapma tepelerde, vadilerde (Şekil 2.10) ve düz arazilerde (Şekil 2.11) konumlanabilmektedir. Kalelerin bu konumlanışlarında; bölgenin stratejik önemi, bölgede bulunan ticaret yolları, menzil noktaları ve doğal kaynakların yanı sıra mevcut yerleşim alanlarının varlığı da dikkate alınmaktadır.

Kervan yolları üzerinde bulunan kaleler karakol görevi görmek amacıyla bu güzergâhta belirli aralıklarda yapılmışlardır. Konumlanışlarında, bulundukları çevrede hâkimiyet sağlanması önemlidir. Doğal yollarla elde edilebilen korunaklı alanlar, kale yerleşimlerinde öncelikli olarak tercih edilmiştir.

Şekil 2. 8 Afyonkarahisar Kalesi ve planı[2] (S. Özçetin, 2016)

[1] Şemada yer alan Antalya Kalesi'nin planı, Parlak'ın doktora tezinde paylaştığı Lanckoronski'e ait plandır [18].

[2] Şemada yer alan Afyonkarahisar Kalesi planı Niebuhr'undur [19].

SARP KAYALIKLARIN YAMAÇLARINDA KONUMLANAN

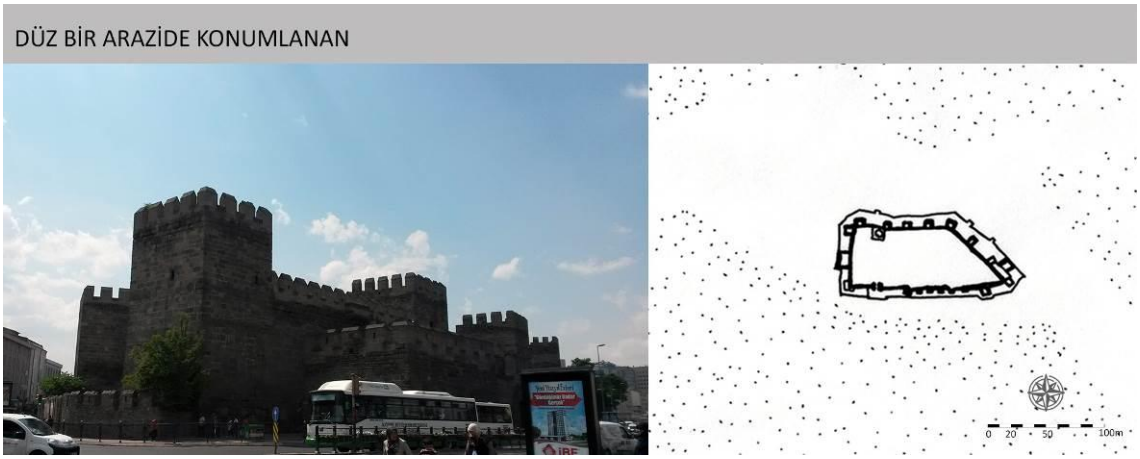

Şekil 2. 9 Doğubayazıt Kalesi [20]

VADİ ÜZERİNDE KONUMLANAN

Şekil 2. 10 Yeni Kale, Kahta [71]

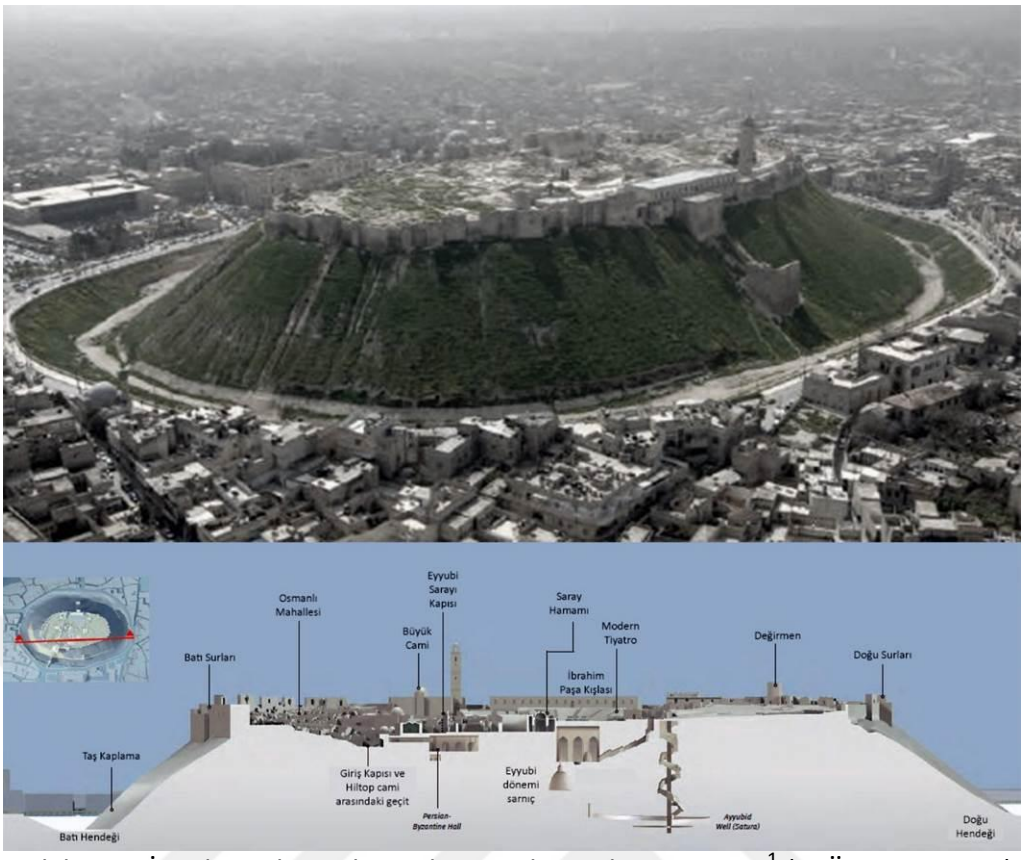
Şekil 2. 11 Kayseri Kalesi ve planı (S. Özçetin, 2016)

Kalenin yüksek bir yerde yer alması, savunma özelliğini arttıran bir durumdur. Bu bakımdan kale yapımına ihtiyaç olan bölgede, kale konumlanırken doğal yükseltiler öncelikli olarak seçilmiştir. Eğer bölgede bir yükselti mevcut değilse, yükseklik yapay yollardan elde edilmeye çalışılmış; kalelerin oturacakları alanlara yapma tepeler inşa edilmiştir. Bu tepelerin etrafları, içleri kimi zaman su dolu olan hendeklerle çevrelenmiştir (Şekil 2.12).

Şekil 2. 12 Gaziantep Kalesi ve planı (S. Özçetin, 2016)

Karada konumlanan kaleler, surlarla çevrili bir vaziyette olup, içlerinde yerleşim bulunabilmektedir. Yerleşimlerin büyüklüklerine göre kaleler, kale - kent halini alabilmektedir (Şekil 2.13).

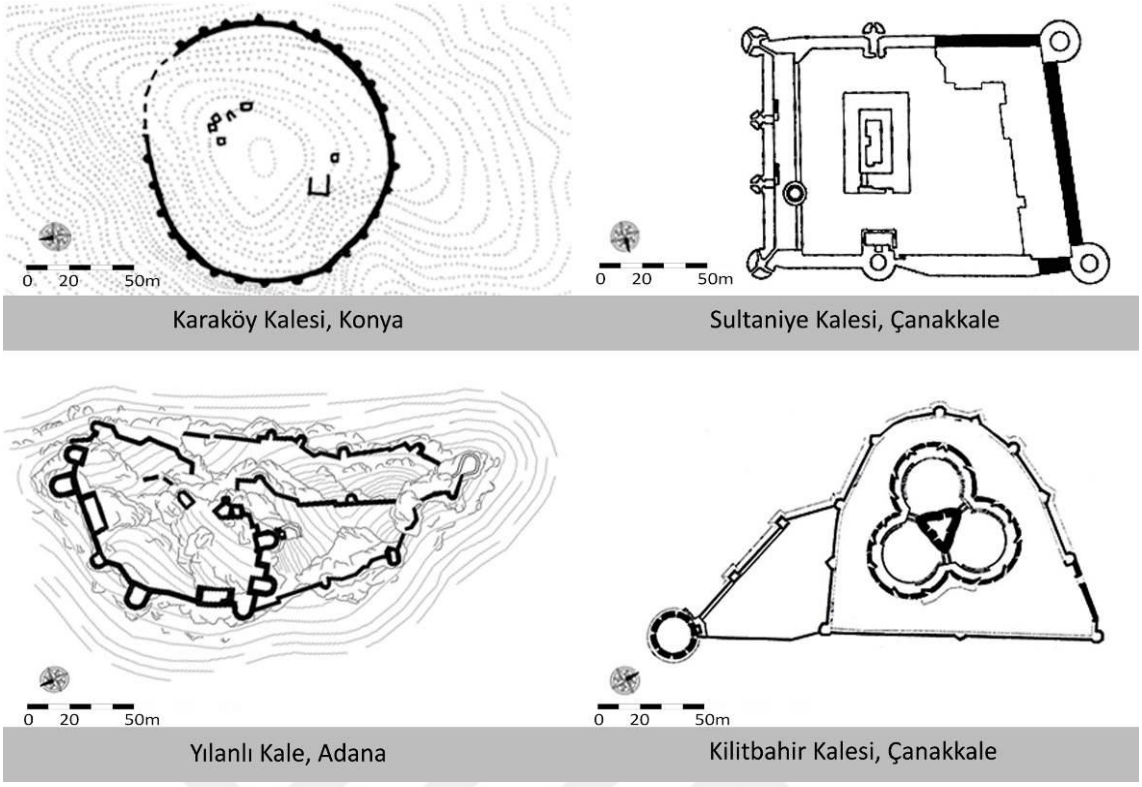

Şekil 2. 13 İçinde yerleşim barındıran Halep Kalesi ve Kesiti[1] (S. Özçetin, 2016)

2.3 Kale Mimarisi

Koruma ve savunma duvarı olan "sur" un evrilerek, tanımlı mekânlar oluşturması ve bütüncül bir biçim elde etmesi, kaleleri bir yapı tipi haline getirir. Mimarisini bulunduğu topografyaya göre şekillendiren kalelerin planları, arazinin elverişliliğine ve eldeki malzemelere göre değişkenlik gösterir. Çoğunlukla belli bir plan şemasına göre yapılmayan kaleler yapılma amaçlarına göre farklı büyüklüklerdedir (Şekil 2.14). Kullanılan mimari elemanların niteliği, savunma bakımından bölgenin önemine göre değişiklik göstermiştir. Bu sebeple her bir kale, ortak mimari elemanlara sahip olsalar dahi, kendi içlerinde özgün bir mimari biçime sahiptirler.

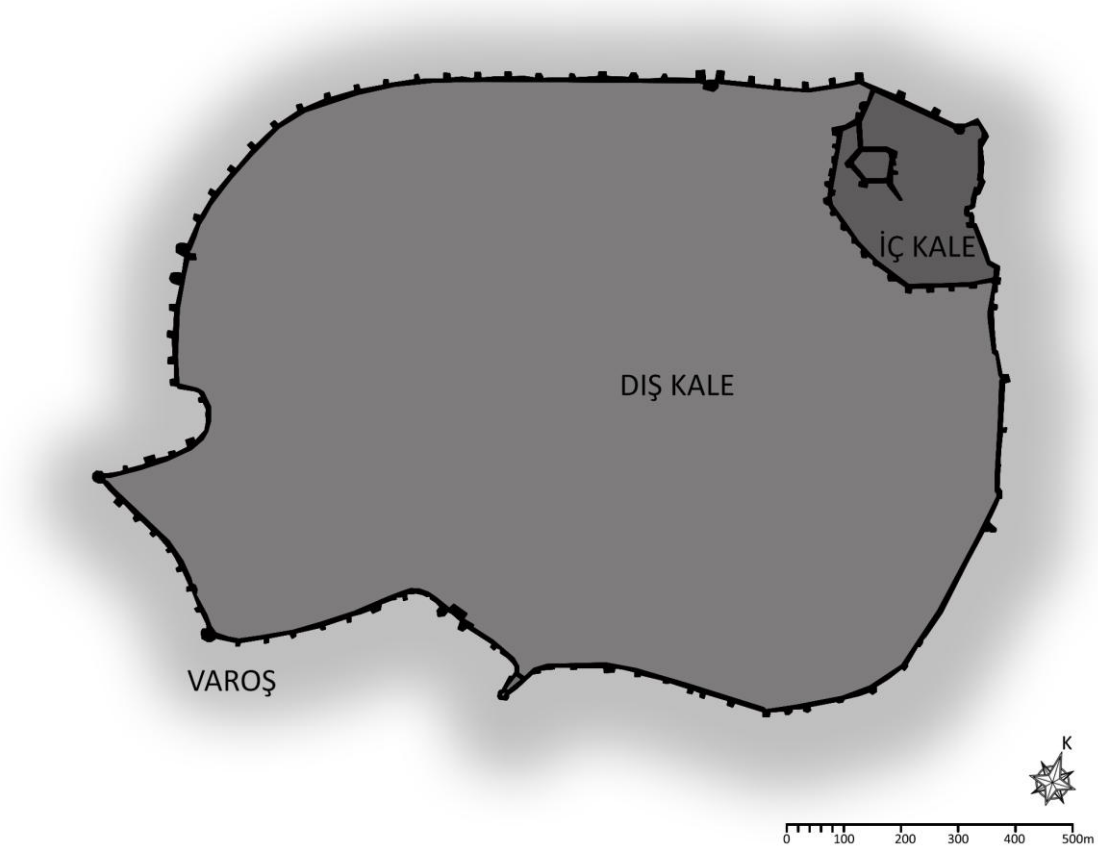
[1] Halep Kalesi' kuş bakışı fotoğrafı ve Kesit "The Citadel of Aleppo" kitabından elde edilmiştir [21]. Kesitteki yazılar S. Özçetin tarafından Türkçeye çevrilmiştir.

Şekil 2. 14 Farklı plan tiplerine sahip kaleler[1] (S. Özçetin, 2016)

Kale mimarisi, birden fazla bölgeden oluşmaktadır (Şekil 2.15). “Bir kalenin güvenlik çemberi, iç içe geçmiş üç alandan oluşur. Bunlar en dışta kale bedeninden atılan top güllesinin düştüğü yer, surun çevrelediği alan ve iç kaledir” [22].

[1]Şekilde yer alan Karaköy Kalesi planı için Karauğuz ve Kunt'un ortaklaşa hazırlamış oldukları "Eskiçağ Kaleleri Orta Anadolu'nun Güney Kesimi" kitabından [23]; Kilitbahir ve Sultaniye Kalelerinin planları için Kuban'ın "Osmanlı Mimarisi" kitabında yer alan I. Utku'nun Çizimlerinden [24]; Yılanlı Kale'nin planı Edwards'ın" Fortifications of Medievial Clicia" yer alan G.R. Youngs'un çizimlerinden faydalanılmıştır [17].

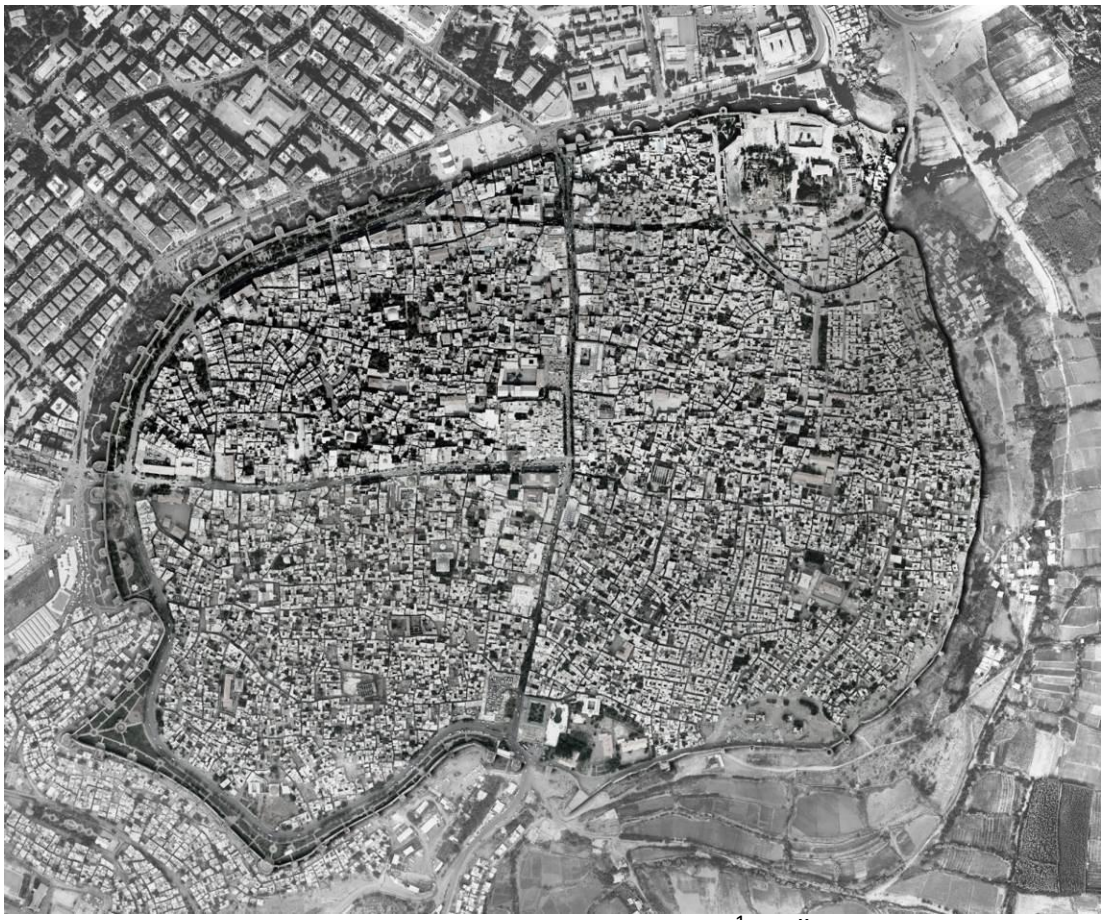

Şekil 2. 15 Kalenin bölümleri[1] (S. Özçetin, 2016)

Kalenin dışında var olan bölge "***varoş***" olarak tanımlanır. "Bu alanın sınır çizgisi, kaleden atılan top güllesinin düştüğü yerdir ki, varoşa top altı denmesi de bundandır. Geçmişteki kale varoşları günümüzdeki birçok şehrin çekirdeğini oluşturur" [22]. Çoğunlukla sivil halkın yaşadığı bu bölgeler, kale içerisinde yerleşimin yeterli olmadığı ya da yerleşimin bulunmadığı zamanlarda kullanılmıştır. Güvenlik önlemleri nedeniyle birden fazla katmana sahip olan kalelerde en dışta "***dış kale***" diye tanımlanan kısım yer almaktadır. Dış kale, kalede savunmanın aktif olarak gerçekleştiği ilk kısımdır. Bu kısım güçlü dış surlarla kuşatılmıştır. Sivil halkın ve askeri birliklerin yaşamlarını sürdürdükleri yerleşim birimleri çoğu zaman bu kısımda oluşmuştur. Bu yerleşimler dış kalenin büyüklüğüne göre bir kente dönüşüp, "kale-kent" tanımını oluşturmuşlardır. Kale-kentler, duvarları çok sınırlı bir alanı çevreleyen müstahkem yerlerdir. Korunaklı oluşundan dolayı yıllarca tercih edilmiş, cazip bir yerleşim yeri olmuşlardır. Nüfus artışı

[1] Kalenin bölümleri Diyarbakır Kalesi üzerinden gösterilmiştir. Kalenin planlarına [25] numaralı kaynaktan ulaşılmıştır.

ve kale - kentte yerleşimin yeterli gelmeyişi, kale varoşlarına doğru yerleşimin taşmasına neden olmuştur. Birçok kentin başlangıcını dış kalelerle çevrelenen kale-kentler gerçekleştirmiştir (Şekil 2.16).

Şekil 2. 16 Diyarbakır Kalesi ve yerleşim dokusu[1] (S. Özçetin, 2016)

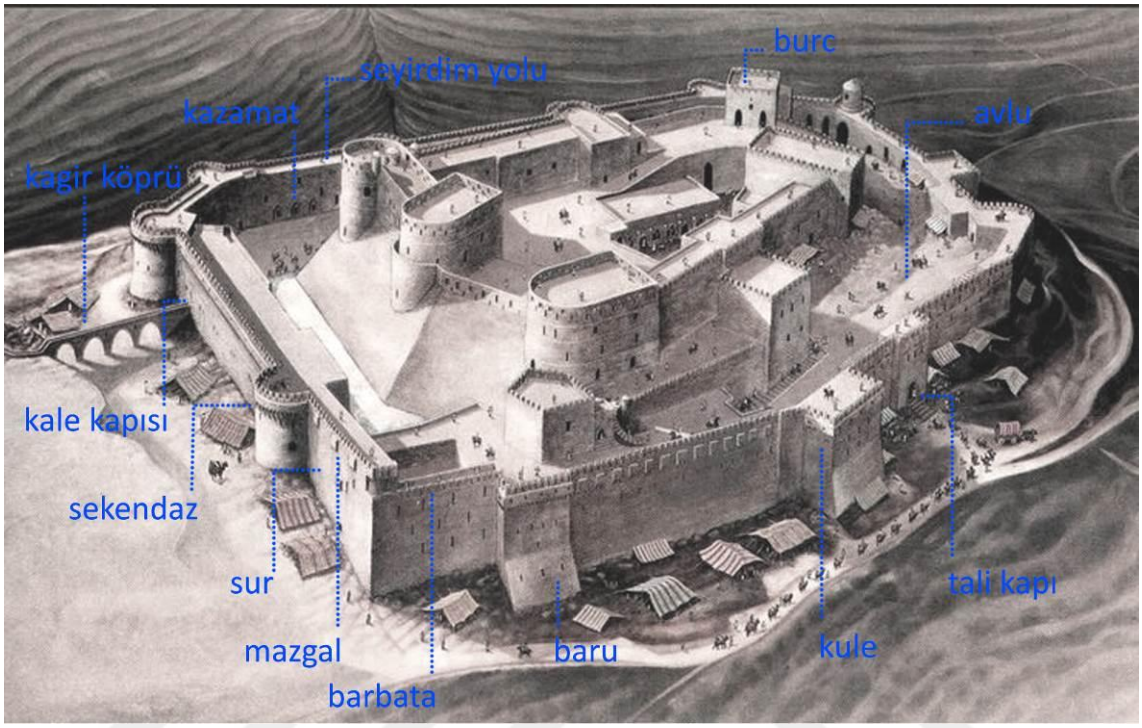
Son savunmanın gerçekleştiği kısım, kalenin "İç Kale" diye adlandırılan bölümüdür. İç kaleler, kalelerin diğer bölümlerine göre daha az bir alan kaplamaktadır. Savunma anında iç kaleden atılan topların kalenin diğer bölümlerine zarar vermemesi adına, İç kaleler daha yükseğe yapılmışlardır. "İç kalenin temel mekânları olarak; topçu kışlağı, cebehane ambarı, mühimmat ambarı, buğday ambarı ve sığınak sayılabilir" [22]. Sadece iç kale özelliğinde olan ve dış surları bulunmayan kalelerin varlığı da mevcuttur.

Kalelerin mekânsal düzeninde; hendekler, kuleler (burçlar), genellikle kulelerle korunan kapılar, avlularda bulunan sarnıç ve ambarlar yer almaktadır. Kaleye bitişik ya da

[1] Google map uydu haritalarından elde edilen görsel [26], S. Özçetin tarafından düzenlenmiştir.

kalenin avlusunda çoğu zaman, yerleşim alanları ve dini yapılar (kilise, cami, mescit gibi) da bulunabilmektedir.

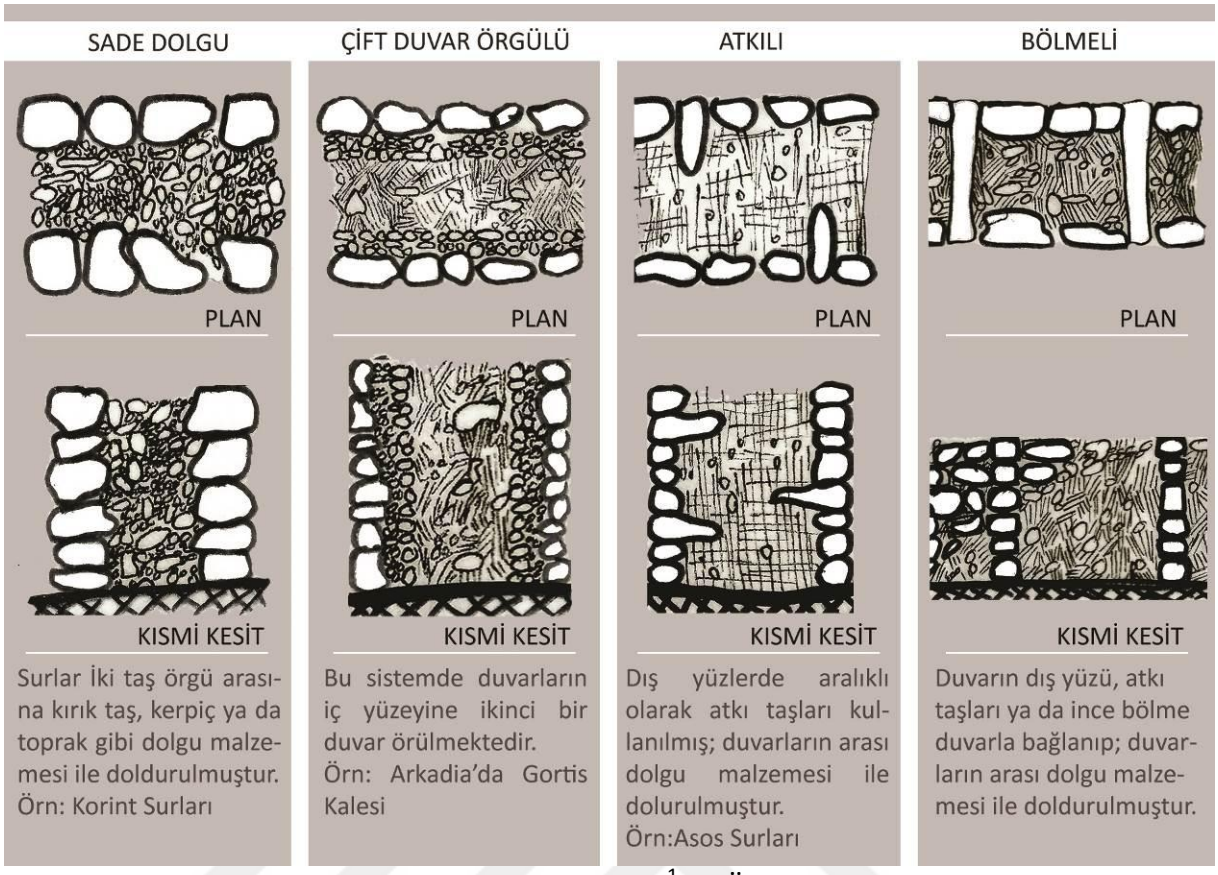
2.3.1 Sur

Şekil 2. 17 Kalenin mimari öğeleri, Krak Des Chevaliers Kalesi[1] (S.Özçetin, 2016)

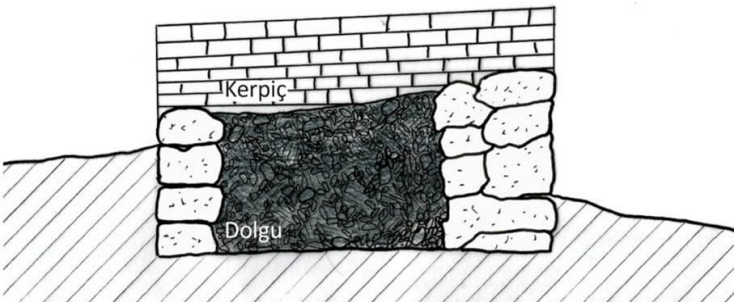
Kalelerin en önemli yapı elemanı onu çevreleyen "***duvarlar***"dır. Duvarlar (sur, baru, beden), taş, kerpiç, tuğla gibi çeşitli malzemeler kullanılıp; aralarına dolgu malzemeleri getirilerek örülmüştür (Şekil 2.18). Devşirme yöntemiyle çevre yapılardan elde edilen malzemelerin (sütun, heykel...) de duvar yapımında kullanıldığı görülmektedir.

[1] Kalelerin mimari öğeleri, J. Mesqui'nin kitabında yer alan [17], Saint Jean Şövalyeleri'nin yapmış olduğu Krak Des Chevaliers'in eskizinden uyarlanarak gösterilmiştir.

Şekil 2. 18 Dolgulu duvar çeşitleri[1] (S. Özçetin, 2016)

Herhangi bir taşıma ve yontma masrafının olmaması ve ucuz bir malzeme olması, kepicin[2] uzun dönem kale duvarlarında tercih edilmesine neden olmuştur. Kerpiç duvarlar, yağmurdan ve selden çabuk ve fazla etkilenmeleri sebebiyle taş temellere ve kaidelere oturtulmuş, duvarların yüzleri sıvanmıştır (Şekil 2.19).

Şekil 2. 19 Mantineia surları kesiti[3] (S. Özçetin, 2016)

[1] Şemada kullanılan eskizler Akarca'nın "Şehir ve Savunması" kitabından yararlanılarak hazırlanmıştır [28].

[2] "... içine saman katılmış toprak dövülür, su ile yoğrulur, kalıplara dökülerek güneşte kurutulurdu. Kerpicin bu yapılışına bugün "kerpiç kesme" denir" [28].

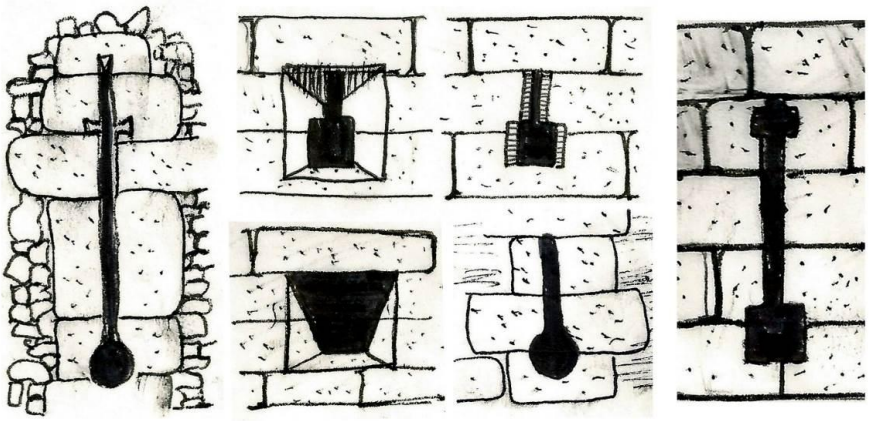
[3] Kesit, Akarca'nın "Şehir ve Savunması" kitabındaki çizimlerden faydalanılarak hazırlanmıştır [28].

Kale duvar temelleri genellikle lağım ve sıçan yolu kazılmasını önlemek amacıyla sert kayalık zeminlere dayanmaktadır. Surlarda kullanılan taşlar, çevrenin jeolojik yapısına göre farklı çeşitlerde olmuştur ve taşların sertlik derecelerine göre dört köşeli ya da çok köşeli olarak yontulmuşlardır. Kale duvarları kalın bir kesite sahip olup, kalınlıkları genellikle 2,5 - 3,5 m arasında değişkenlik göstermektedir. Duvar kalınlıkları 4 - 5 m'yi bulan ya da 2,5 m'nin altında olan surlar da mevcuttur. Kalelerde duvarlar düşman karşısında daha dayanıklı olmaları için genellikle büyük taşlarla örülmüşlerdir. Bu taşların ortalama boyutları 1,20 - 1,50 m arasında seyretmektedir [28].

Şekil 2. 20 Mamure Kalesi mazgalları (S. Özçetin, 2015)

Kale duvarlarında müdafaa işlevini gerçekleştirebileceği kısımlar ve elemanlar (mazgal, barbata, senkendaz[1] gibi) yer almaktadır (Şekil 2.20). Duvarlarda bulunan boşluklara "**mazgal**" denilmektedir (Şekil 2.21).

Şekil 2. 21 Çeşitli mazgal görünüş tipleri[1] (S. Özçetin, 2016)

[1] Senkendaz (küluhendaz, metris): Kimi surlarda duvarın üst bölümüne çıkmalı olarak yapılan ve dibine yaklaşan düşmana alttaki deliklerden taş ve ok atmaya yarayan şerefe gibi yer [5].

"XII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kulelerde ve koltuk duvarlarda, yaylı silahlar için, yani ok ve arbalet (kundaklı yay) kullanımı için yarıklar açıldı. Yapıların büyük çoğunluğunda bu açıklıklar, cephede açılmış basit dikey yarıklardı; ok mazgallarının aşağıya doğru ok atma olanağı olup olmayışına göre yarıklar da kısa ya da uzun oluyordu" [29]. İçeri su girmesini engellemek ve farklı ihtiyaçlar dâhilinde mazgal, ahşap kapaklarla kapatılabilmektedir.

Şekil 2. 22 Mazgal plan tipleri[2] (S. Özçetin, 2016)

Mazgalların yanında koruyucu kalkan görevi gören mazgal siperleri yer almaktadır. Mazgal ve siperlerinin oluşturduğu girintili çıkıntılı duvar parçalarına "***barbata***[3]*"* (baru korkuluğu) denilmektedir. Duvarların iç kısımlarında "***kazamat***" (kumkuma) adı verilen kemerli gözler veya nişler bulunabilmektedir. Kale duvarlarının çok kalın ve sağlam olarak yapılan kısımlarına "***kale bedeni***" (baru) adı verilmektedir. Kale bedenlerinin ve duvarlarının üzerinde yer alan, savunanların ulaşımını sağlamak amacıyla yapılan, korumalı düz yollara "***seyirdim (devriye) yolu***" denilmektedir. Tek katlı ya da iki katlı olarak inşa edilen seyirdim yollarına, kale duvarına bitişik rampalar, merdivenler ya da kulelerin içinden çıkılmaktadır. Genellikle üstleri açık olarak inşa edilen seyirdim yollarının, kimi zaman belirli kısımları ya da tamamı bir üst örtüyle, savunma amaçlı olarak kapatılabilmektedir (Şekil 2.23). Seyirdim yolları dış taraftan mazgallı ya da pencereli korkuluk duvarı ile korunmuştur. Korkuluk duvarları seyirdim yolundan 1,4 - 1,5 m arasında değişen yüksekliğe sahiptir.[4]

---

[1] Eskizler Mesqui'nin "Savaştan Barışa Şatolar ve Kaleler" kitabındaki çizimlerin uyarlanmasıyla oluşturulmuştur [29].

[2] Eskizler Akarca'nın" Şehir ve Savunması" adlı kitabındaki çizimlerin düzenlenmesiyle oluşturulmuştur [28].

[3] Barbata; Duvarların en yukarı kenarlarını teşkil eden, araları açıklı, dişler halindeki ve ortalama bir insan boyu kadar yükseklikteki kısım siper, mazgal siperi, barbata (Fr. Parapet; Alm. Brustwehr; İng. parapet) dır [3].

[4] Genellikle Ortaçağ kalelerinde görülen pencereli korkuluk duvarları, 2 - 2,5 m yükseklikte olup; 0,55 - 0,85 m arasında değişen kalınlıklara sahiptir.

Şekil 2. 23 Seyirdim yolu örnekleri, Anamur Kalesi (S. Özçetin, 2015)

2.3.2 Hendek

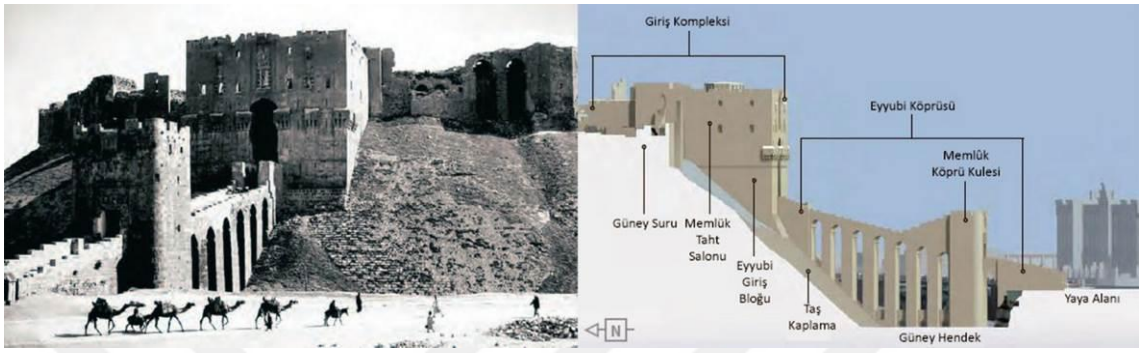
Kalenin konumu elverdiği müddetçe, savunmayı güçlendirmek adına kalenin etrafı bir hendekle çevrelenir. Hendek "Geçmeye engel olacak biçimde uzunlamasına kazılmış derin çukur" [27] anlamına gelmektedir. Hendekler tamamen veya kısmen, içi boş ya da su ile dolu olabilmektedir (Şekil 2.24).

Şekil 2. 24 Hendek Örnekleri (S. Özçetin, 2015)

"İlk hendekler pek derin ve pek geniş değildi; piyadenin ilerlemesine engel olmak üzere kazılmışlardı. Hendeklerin ortaya çıkması pratik bir sebebe bağlanmıştır. Malzemeyi yakın mesafeden sağlamak için, kerpiç mümkün olduğu kadar sura yakın kesiliyordu. Sur temelleri için gerekli taş da, eğer arazi kayalıksa, sur önündeki kayalardan çıkarılıyordu. Bu çukurlar sur boyunca kazıldığı takdirde, hem sur malzemesi yakından elde ediliyor, hem de sur önünde saldırıya karşı bir engel yapılmış oluyordu" [28]. Hendeklerden kazılarak çıkarılan toprakların, şehri çevreleyen kerpiç duvarların

yapımında da kullanıldığı görülmektedir. Ovada bulunan kale ve şehirlerin savunmasında hendekler büyük öneme sahiptirler. Engebeli arazide ise surların zayıf bölgelerine yapılmışlardır. Kalenin girişini korumak ve hendek üzerinden geçiş sağlamak amacıyla kaleden iner kalkar ahşap köprüler ya da kagir köprüler yapılmaktadır (şekil 2.25).

Şekil 2. 25 Halep Kalesinin hendekten geçen köprülü kapısı köprü modeli[1] (S. Özçetin, 2016)

2.3.3 Kapı Düzenlemeleri

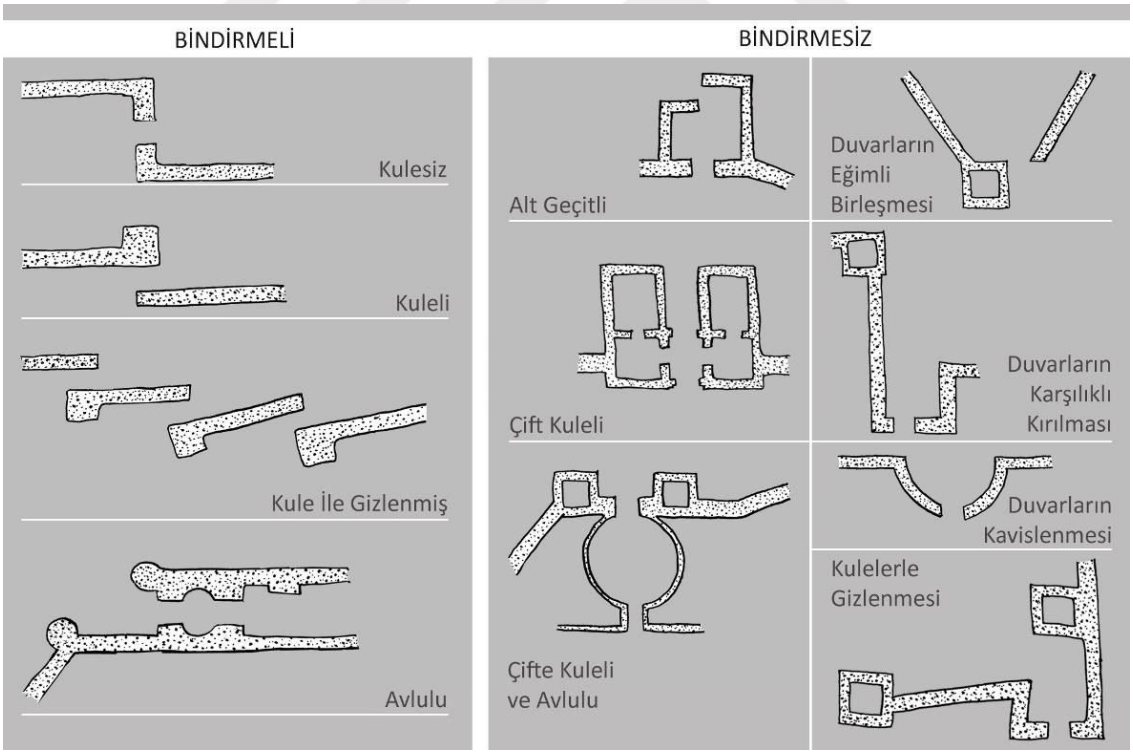
Kapılar kalelerin zayıf noktalarından biridir. Bu bakımdan kale kapılarında doğrudan içeri girmeyi önleyen düzenlemeler gerçekleşmiştir (Şekil 2.26). Kapılarda plan kurgusu önemlidir. Planlamada en önemli etken; kapıyı korumak ve topografyanın öngördüğü şekilde, kuleler ve sur duvarlarından faydalanarak kale kapısını savunmaktır. *"Kale kapısı savunma yönünden önemli bir noktadadır. Kaldırılabilen köprüler, açılan kapı kanatlarının önüne inen ikinci bir kapı, "**hisar peçe**" denen ve özellikle kapıyı koruyan kule, hep bu zayıf noktayı güçlendirme amacı taşır"* [3].

[1] Kapının Görsel ve Kesit modeli Halep Rehber kitabından alınmış, kesit modelindeki kelimeler Türkçeye çevrilmiştir.

Şekil 2. 26 Rodos Dış kale Kapısı ve Rumeli Hisarı Kapısı (S. Özçetin, 2016)

Kapılar bindirmeli, kulesiz, tek kuleli ya da iki kuleli, avlulu, alt geçitli olarak planlanmaktadır (Şekil 2.27). Avlulu olan kapıların avluları, kalenin içinde ya da dışında olabilmektedir. Kapılar kalın dayanıklı ağaçlardan, üzerlerine bakır tunç veya demir levhalar kaplanılarak yapılırlar. "*Kapıların bir topuk üzerinde dönerek açılan kanatları olduğu gibi duvar içerisinde yukarıdan aşağıya inerek kapanan ve istenildiği vakit zincirlerle kaldırılan asma kapı şeklinde olanları da vardır* " [6].

Şekil 2. 27 Kale Surlarında Kullanılan Kapı Plan Çeşitleri[1] (S.Özçetin, 2016)

[1] Kapı planları ve bilgiler için Akarca'nın, Şehir ve Savunması kitabından [28] faydalanılmıştır.

2.3.4 Kuleler

Kalelerin bir diğer önemli elemanları kulelerdir.[1] "Duvarlara yaklaşan veya tırmanmak isteyen düşmanı yandan vurmak ve kalenin üstüne çıkmasına mani olmak için fasılalı ve duvardan taşkın olarak köşeli veya yuvarlak kuleler yapılmıştır"[6]. Kalelerde kuleler, genellikle stratejik ve savunma bakımından zayıf noktalara yerleştirilmektedir. Planları kare, dikdörtgen ya da çok köşeli olmuş; bunlardan en çok dört köşeli kuleler tercih edilmiştir. 6.yy da kalelerde darbelere daha dayanıklı olan ve yaylım atışına imkan veren yuvarlak planlı kuleler kullanılmaya başlamış; ancak bu kulelerin yapımında taşların yuvarlak olarak yontulması, diğer plan tipli kulelere göre daha maliyetli olmuştur. "Yuvarlak plan yarım daire, üççeyrek daire, ya da tam daire olabilirdi... Dört köşe ve yuvarlak kulelerden çok daha az olmakla beraber, beş, altı ve sekiz köşeli kuleler de yapılmıştı... Çok köşeli kuleler, dar köşeli olanların sakıncalı keskin köşelerini ortadan kaldırıyor ve inşası da yuvarlak kuleler kadar masraflı olmuyordu. Bu yüzden daha sonraki tarihlerde çok köşeli kuleler çok rağbet bulmuştur" [28]. Yüzyıllar içinde gelişen teknolojiler ve yeni silahların icatları kalelerdeki kulelerin biçimlenişlerine de yön vermiştir (Şekil 2.28). Mancınığın icadı ve zamanla daha da ağır mancınıkların yapılması kuşatma kulelerinin çok katlı ve daha yüksek yapılmasına neden olmuştur. Bu dönemde kule yükseklikleri 14-15 m'yi bulup; cepheler 4-14 m arasında değişiklik göstermektedir [28].

Şekil 2. 28 Farklı plan tiplerine sahip kuleler (S. Özçetin, 2015)

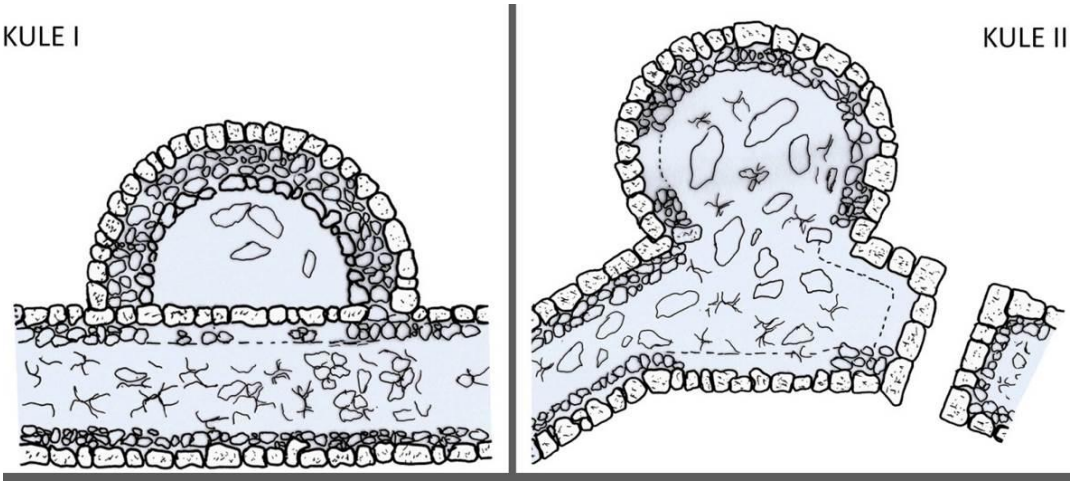
[1] Türkçede bu unsuru ifade etmek üzere Rumcadan alınan *purgos* terimi de bir süre (XV. Yüzyılda) kullanılmıştır. Aynı kökten gelen Burgaz terimi ise Türkçede yer adlarında yaşamaktadır (Burgaz adası, Kumburgaz, Lüleburgaz, doğrusu: lüleliburgaz gibi) [3].

İhtiyaç dahilinde kuleler, birden fazla kata sahip olmakta ve bu katlar askere, koğuşluk vazifesi görmektedir (Şekil 2.29). Kule Katlar genellikle ahşaptan yapılmıştır. Üst katların yükseklikleri alt katlara göre daha az olmuş, katlar arası bağlantılar genelde içeride bulunan bir merdivenle gerçekleşmiştir.

Şekil 2. 29 Mamure Kalesi'nin baş kulesi (S. Özçetin, 2015)

Kalelerde kuleler, ağır yük taşıyabilmek için dolgulu olarak inşa edilmişlerdir. Çok katlı kuleleri olan kalelerde, kulelerin zemin katları kimi zaman kulenin sağlamlığını arttırmak adına toprak ve taş malzemeyle doldurulmuştur. Zemin katın doldurulmadığı kulelerde bu kısımlar, depo olarak kullanıldığı gibi kulelerin içerisinde, şehir ya da kale içine açılan bir kapı da barındırabilmektedir.

Şekil 2. 30 Gortis Kalesi, Sur duvarlarına bağlanarak (Kule I) ve sur duvarlarını keserek (Kule II) yapılan kule planları[1] (S. Özçetin, 2016)

[1]Gortis Kalesi eskizleri Akarca'nın, "Şehir ve Savunması" kitabındaki çizimlerin uyarlanmasıyla oluşturulmuştur [28].

Kuleler yapısal olarak surları kesebilir ya da onlara bağlanarak inşa edilmektedir (Şekil 2.30). Kuleler duvarları kestiği takdirde, seyirdim yolları arasındaki bağlantılar genellikle kuleler içinden olmuştur. Bağlantının dışarıdan geçtiği örnekler de mevcuttur[1] (Şekil 2.31).

Şekil 2. 31 Kuleler arası geçiş yolları solda Kız Kalesi, sağda Anamur Kalesi (S. Özçetin, 2015)

Kale duvarı veya kulelerinin dışına zaman zaman cumba halindeki kulecikler yapılmıştır. Bu kulecikler başlangıçta gözetleme amaçlı olup, sonraları bu amacı yitirip birer süs unsuru haline gelmiştir. Kulelerin üstü, kimi zaman külah şeklinde üzeri kurşun kaplı ahşap bir çatı ile örtülebilirken; düz bir şekilde teras olarak geçildiği de görülmektedir.

Şekil 2. 32 Kız Kalesi ve solda bulunan baş kule (S. Özçetin, 2015)

[1] Side kuleleri buna örnektir.

Kalede bulunan kulelerden biri, diğerlerine göre daha yüksek ve kuvvetli bir şekilde yapılarak "baş kule", "erk" ya da "balahisar" isimlerinden birini almaktadır[1] (Şekil2.32).

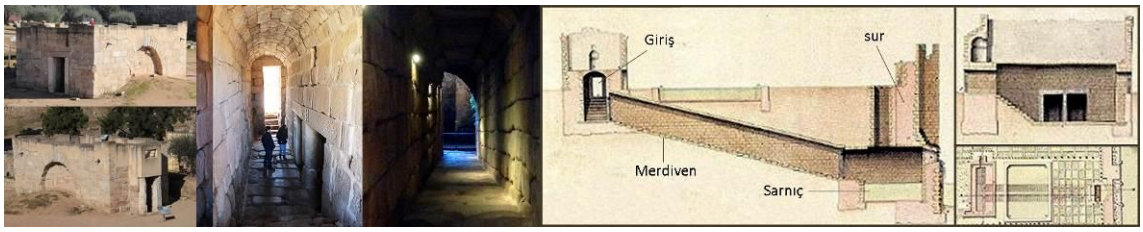
2.3.5 Avlu

Kalede avlu sosyal yaşamın gerçekleştiği yerdir (Şekil 2.33). Avlular kalenin bölgelerini ve kademelerini gösteren bir nevi ayırıcı boşluklardır. Kale kullanıcılarının sarnıç, ambar, dini yapılar gibi günlük ihtiyaçlarına yönelik yapılar avluda yer almaktadır. Bu yapılara ek olarak avluda hanelerin yer aldığı kaleler de mevcuttur.

Şekil 2. 33 Kale avluları, solda Anamur Kalesi, sağda Kız Kalesi (S. Özçetin, 2015)

Kalede su ihtiyacını karşılamak için sarnıçlar yapılmıştır. Genellikle kalelerin içlerinde yağmur sularını toplayan sarnıçlar, taş ve tuğladan yapılmış ya da kayaya oyulmuş olarak bulunabilmektedir (Şekil 2.34). Bazı kalelerde su ihtiyaçlarını karşılayabilmek ve uzun kuşatmalara dayanabilmek için su kaynaklarına (akarsu, göl...) giden gizli tüneller yer alabilmektedir. '***Potern***' denilen bu gizli tüneller savaş anında düşmanı arkadan çevirmek için de kullanılmaktadır.

Şekil 2. 34 Merida Kalesinin avlusunda yer alan su depolama sistemi[2] (S. Özçetin, 2016)

[1] Fr. Donjon; İng. Dongeon.

[2]Kalenin avlusunda yer alan yapı, kaledeki su ihtiyacını karşılamak için yapılmıştır. Gelişmiş bir sistem içermektedir. Yapının fotoğrafları N. O. Özer'in ve Y.Say Özer'in fotoğraf arşivinden temin edilmiştir [30]. Yapıya ait çizimler [31] numaralı kaynaktan ulaşılmış üzerinde düzenlemeler yapılmıştır.

Her kalede kagir yiyecek ambarları yer almaktadır. Kale avlularında, ayrı bir yapı olarak ibadet yeri (şapel veya mescit) ya da kumandan konağı bulunabilirken, kalenin kulelerinde de bu işlevlerin giderildiği görülebilmektedir (Şekil 2.35). "ilk zamanlarda bazı avlular tahkim edilmiş kasabalara dönüştü, çoğu avlu ek yapılar haline geldi; daha yakın tarihlerde, kalenin merkezinin, sadece bir yer sorunundan dolayı avluya aktarıldığına da rastlanıyordu" [1].

Şekil 2. 35 Mamure Kalesi'ndeki Mamure Cami, (S. Özçetin, 2015)

BÖLÜM 3

KALELERİN YENİ İŞLEVLERLE KULLANIMI

Kale mimarisi, yüzyıllar boyu değişen savaş tekniklerine göre şekillenebilmiş, yapılara getirilen eklemeler ve yapısal güçlendirmelerle dönemin ihtiyaçlarına ayak uydurmaya çalışmıştır. Savaş yapıları olmaları sebebiyle kaleler, savaş esnasında öncelikli olarak hasar gören yapılardır. Geçirdiği savaşlar ve doğa olaylarının yanı sıra, yakınında bulundukları yerleşmelerin gelişmesiyle birlikte kaleler, zamanla dönüşmüş, bozulmuş veya yıkılmışlardır. Yerleşim alanları içinde bulunan kaleler, konumları gereği kentin yapısal dönüşüm sürecinde yönlendirici rol oynarken; yine bu dönüşümden de bizzat etkilenmişlerdir. Devletin ekonomi durumu ve kullandıkları savaş taktikleriyle ilgili olarak kimi kaleler geçmiş dönemlerde onarım görebilmiş ve devamında uzun yıllar mevcut işlevleriyle kullanılabilmiştir. 19.yy sonrasında savaş teknolojisinin ilerlemesi ve farklılaşması, asıl kullanımı alanı savunma ve koruma olan kalelerin, kendi kullanım alanlarını kaybetmelerine neden olmuştur. Yapısal devamlılıkları için bir takım dönüşümlere maruz kalmış bu yapı tipolojisinin, bu süreçte bazı örnekleri harabe olarak kalırken, bazıları da farklı kullanım şekilleriyle karşımıza çıkmıştır.

3.1 Yurt Dışında Yeni İşlevlerle Kullanılan Kaleler

Bazı örneklerde kaleler, otel (Şekil 3.2), konut gibi kişisel kullanım amaçlı değerlendirilmekte; bazı örneklerde de belediye binası (Şekil 3.1), eğitim yapısı, müze (Şekil 3.3), milli park gibi kamu yapısı olarak kullanımlar bulunmaktadır.

Şekil 3. 1 Belediye Binası olarak kullanılan Bensberg Kalesi[1] (S. Özçetin, 2016)

Şekil 3. 2 Otel olarak kullanılan Schoenburg Kalesi[2] (S.Özçetin, 2016)

Şekil 3. 3 Şarap Müzesi olarak kullanılan Penafiel Kalesi[3] (S.Özçetin, 2016)

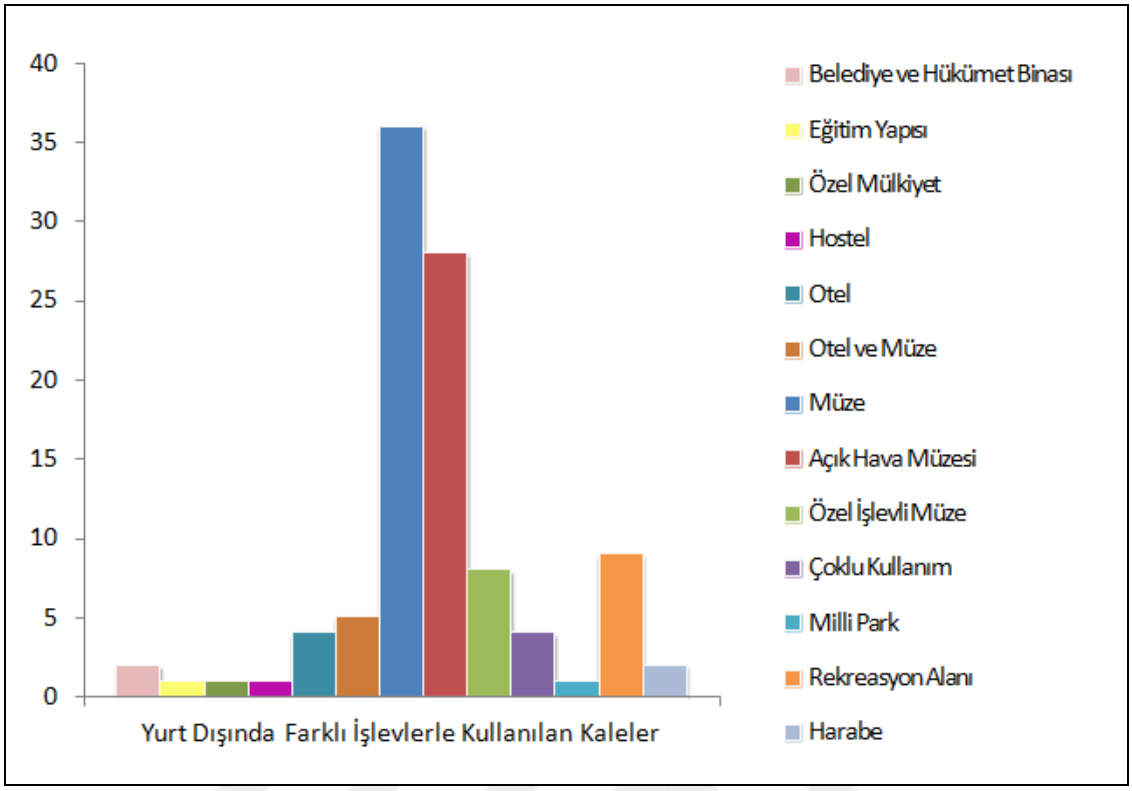
Şekil 3.4 Savaş Müzesi olarak kullanılan Edinburgh Kalesi[1] (S.Özçetin, 2016)

[1] Almanya'da bulunan Bensberg Kalesi, bir dönem hastane olarak da kullanılmış, 1971 yılında Gottfied Böhm tarafından belediye binası olarak tasarlanmıştır dönüştürülmüştür. Kalenin güncel fotoğrafları Y. Özer'in arşivinden [32], eski döneme ait gravürler ise[33] ve [34] temin edilmiştir.

[2]Almanya'nın Oberwesel kasabasında bulunan Schoennburg Kalesi, günümüzde otel olarak kullanılmaktadır. Kaleye ait bilgilere ve fotoğraflara [35] numaralı kaynakdan ulaşılmıştır.

[3] İspanya'da bulunan Penafiel Kalesi, bir dönem hastane olarak da kullanılmış, 1971 yılında Gottfied Böhm tarafından belediye binası olarak tasarlanmıştır dönüştürülmüştür. Kaleyle ilgili bilgi ve fotoğraflara [36],[37] ve [38] numaralı kaynaklardan ulaşılmıştır.

Çizelge 3. 1 Yurt dışında farklı işlevlerle kullanılan kaleler[2] (S. Özçetin, 2016)

Çizelge 3.1'de[3], 103 tane kale, bulundukları bölge, yapılış tarihleri ve günümüzdeki kullanımlarına göre incelenmiştir. Oluşturulan listelerde (Çizelge A.1); belediye ve hükümet binası olarak 2, eğitim yapısı olarak 1 kale, özel mülkiyette 2, hostel olarak 1, otel olarak 4, müze ve otel olarak 5, Müze olarak 36, açık hava müzesi olarak 28, özel işlevli müze olarak 8, milli park olarak 1, rekreasyon alanı olarak 9, harabe olarak da 2 kale bulunmaktadır. Müze işlevi olarak ele alınan kaleler kendilerini, kendi tarihlerini sergilemektedir. Özel işlevli kaleler ise farklı içeriklerde oluşturulan müzelerdir. Bu müzeler; şarap müzesi (1 kale), savaş ve askeri müze (2 kale), arkeoloji müzesi (3 kale), denizcilik müzesi (1 kale) ve içerisinde birden fazla içerikli müzeyi barındırarak, müze topluluğu halindedir (1 kale). İçersinde yerleşim barındıran kale kentlerde ise bu durum tekil bir yapı halindeki kalelerden daha farklı ele alınmıştır. Birçoğu kentte turizm merkezi haline gelmiş, içerisinde ticari ve kültürel fonksiyonları barındıran çoklu

[1] İskoçya'da bulunan Edinburgh Kalesi 1933 yılından itibaren ulusal savaş müzesi olarak kullanılmaktadır. Kaleyle ilgili bilgi ve fotoğraflara [39], [40] ve [41] numaralı kaynaklardan ulaşılmıştır.

[2] Tabloda yer alan kalelerin listesi, Unesco Dünya Mirası Listesinde yer alan kaleler[42], İngiliz Koruma Mirası Listesinde[43] yer alan kalelerin birleştirilmesiyle elde edilmiştir.

[3] Bahsedilen kaynaklar, tabloların dip notunda açıklanmıştır.

kullanım söz konusudur (4 kale). Bu kullanımların yanı sıra kale kentlerde mahalle yaşamının devam ettiği içerisinde konutların bulunduğu örnekler de mevcuttur.

3.2 Türkiye'de Yeni İşlevlerle Kullanılan Kaleler

Savunma işlevlerini yitirmeleri sonrasında Türkiye'deki kaleler de diğer ülkelerdeki gibi birçok sorunla karşılaşmıştır. Zamanın yıpratıcı etkisi, insanların yaptıkları hasarlar, bakımsızlık, doğal afetler, bakımsızlık, çağdaş kentleşme sorunları ve buna bağlı olarak kentlerdeki yeni yapılanma baskıları, kalelerin yapısal olarak zarar görmelerine birçoğunun ise yok olmasına neden olmuştur.

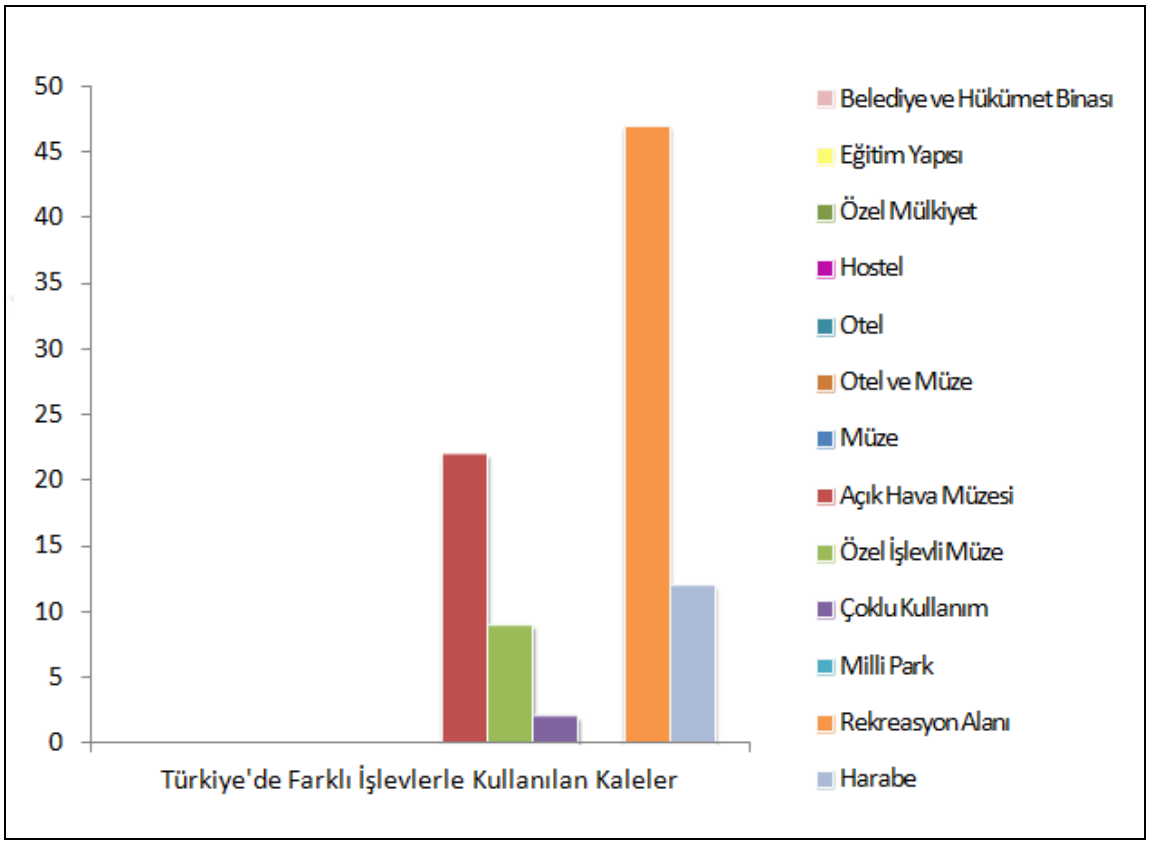
Türkiye'de koruma kanunları neticesinde kaleler, korunması gerekli taşınmaz kültür varlıkları olarak nitelendirilmişlerdir[1]. Koruma altına alınan kalelerin bir kısmı farklı işlevlerle yeniden kullanım olanağı bulmuştur. Yapısal bütünlüğünü kaybetmiş kimi kalelerde, ayakta kalan kısımlar koruma atına alınırken; kimleri de harabe olarak bırakılmıştır. Farklı dönemlerde, kalelerde kişisel kullanımlar söz konusu olmuştur. Devlet tarafından bazı kaleler, hastane ve cezaevi olarak kullanım görebilirken[2]; özel kişilerce, kalenin ve avlusunun restoran, gece kulübü, pazaryeri olarak kullanıldığı, avluda hanelerin yapıldığı örnekler mevcuttur. Özel kişilerin kullanımında olan bu kalelerin çoğu kamulaştırılmış, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından koruma altına alınmıştır. Bu durum ilk olarak 1950'ler de başlamış ve dönem haberlerinde "Millî Eğitim Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğünce bu yıl memleketimizde 18 kale onarılmaktadır. Onarıma başlanmış olan kaleler şunlardır: Ankara, Afyon, Bursa, Bitlis, Diyarbakır, Gaziantep, İstanbul - Yedikule, İzmir - Çeşme, İzmir - Selçuk, Kayseri,

[1] Kültür ve tabiat varlıklarını koruma kanunu(1983), *Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıları şunlardır* **madde 6**:" Korunması gerekli tabiat varlıkları ile 19 uncu yüzyıl sonuna kadar yapılmış taşınmazlar, Belirlenen tarihten sonra yapılmış olup önem ve özellikleri bakımından Kültür ve Turizm Bakanlığınca korunmalarında gerek görülen taşınmazlar, Sit alanı içinde bulunan taşınmaz kültür varlıkları, Milli tarihimizdeki önlemleri sebebiyle zaman kavramı ve tescil söz konusu olmaksızın Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşunda büyük tarihi olaylara sahne olmuş binalar ve tespit edilecek alanlar ile Mustafa Kemal ATATÜRK tarafından kullanılmış evler." aynı maddenin devamında "... kale, hisar, burç, sur, tarihi kışla, tabya ve istihkamlar ile bunlarda bulunan sabit silahlar; harabeler, kervansaraylar, han, hamam ve medreseler; kümbet, türbe ve kitabeler, köprüler, su kemerleri, su yolları, sarnıç ve kuyular... taşınmaz kültür varlığı örneklerindendir" [45].

[2] İşgal zamanında bazı kaleler hastane olarak kullanılmıştır. Sinop Kalesi'nin T.C. tarafından "Sinop Cezaevi" olarak uzun bir süre kullanımı olmuştur. Cezaevi 1999 yılında kapatılarak Sinop Cezaevi Müzesi'ne dönüştürülmüştür.

Muğla, Bodrum, Nevşehir, Erzurum, Çanakkale - Gelibolu, Sinop, Trabzon, Urfa, Zonguldak - Amasra. Bu kalelerden Bodrum ve Çeşme kaleleri müze haline getirilmektedir. Kale onarımlarına gelecek yıl da devam olunacaktır." şeklinde yansımıştır [44].

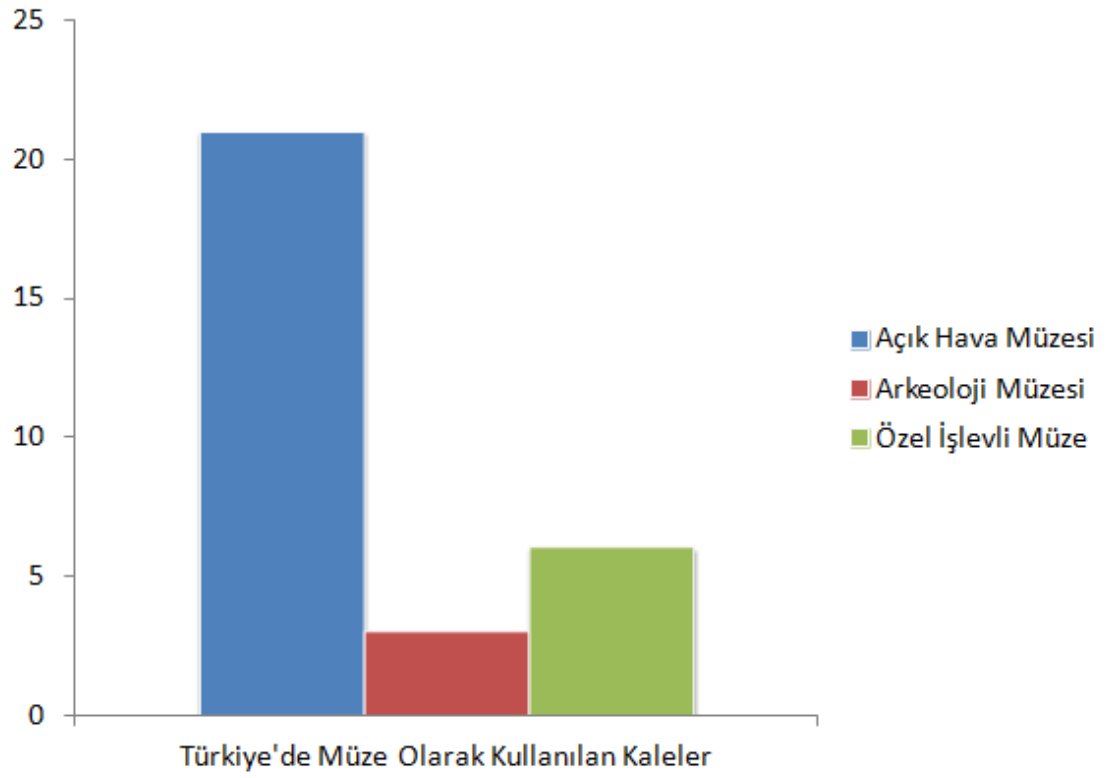
Çizelge 3. 2 Türkiye'de farklı işlevlerle kullanılan kaleler (S. Özçetin, 2016)

Türkiye'de yer alan 91 kalenin incelendiği Çizelge 3.2'de[1]; bulundukları bölge, yapılış tarihleri ve günümüzdeki kullanımlarına göre incelenmiştir. Oluşturulan listede (çizelge B.1); açık hava müzesi olarak 22, müze olarak 8, müze ve içerisinde farklı kullanımların da barınan 2, rekreasyon alanı olarak 47, harabe olarak 12 kale bulunmaktadır.

[1] Tam liste, çalışmanın ekler bölümünde, Çizelge B. 1 olarak bulunmaktadır.

Çizelge 3. 3 Türkiye'de müze olarak kullanılan kaleler (S. Özçetin, 2016)

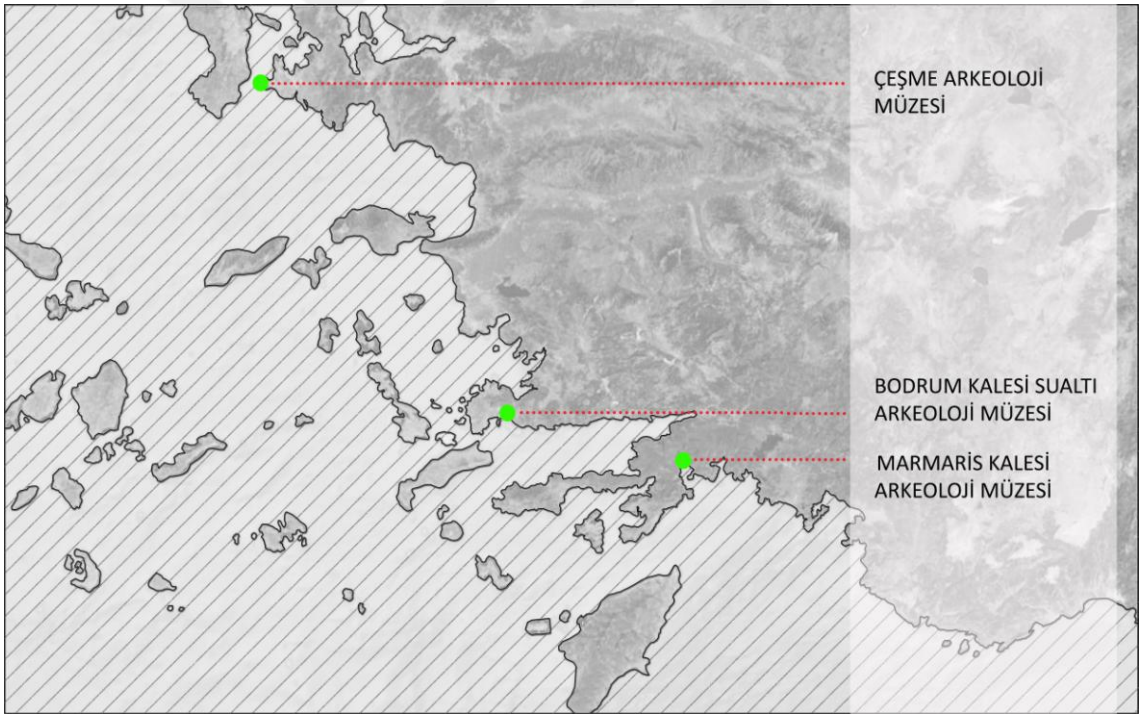
Günümüzde yeniden kullanılan kalelerin çoğu T.C.K.T.B. tarafından müze ve açık hava müzesi olarak kullanılmaktadır. Müze olarak kullanılan kaleler arkeoloji müzesi veya özel işlevli müzeler olarak değerlendirilmişlerdir (Çizelge 3.3). Çizelge C.1 'de yer alan ve müze olarak kullanılan 8 kalelerden; 3 kale arkeoloji müzesi, 5 kale özel işlevli kale (askeri müze, panoroma müzesi, minyatür ve kurtuluş müzesi, eski cezaevi müzesi), 1 kale de müze topluluğu[1] olarak hizmet vermektedir. Ülkemizde kalelere yönelik onarım ve restorasyon çalışmaları devam etmektedir. Bu uygulamalara örnek olarak Karaman Kalesi, açık hava müzesi olarak kullanılmak üzere restorasyon çalışmalarına devam etmektedir. Kayseri İç Kalesi, 2008 yılında iki aşamalı olarak yapılan mimari tasarım yarışması ile projelendirilerek; Kültepe höyüğü kazısında çıkan eserlerin sergilendiği, açık ve kapalı arkeoloji müzesi olarak kullanılması düşünülmüş yapımı devam etmektedir [52].

[1]Müze topluluğu olarak hizmet veren Diyarbakır İç Kalesi, özel işlevli müzeler statüsünde değerlendirilmiştir.

BÖLÜM 4

KALELERİN ARKEOLOJİ MÜZESİ OLARAK KULLANIMI

Günümüzde Türkiye'de arkeoloji müzesi olarak kullanılan üç adet kale bulunmaktadır. Bu kaleler; Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, Çeşme Arkeoloji Müzesi ve Marmaris Kalesi Arkeoloji müzesidir. Birbirinden farklı topografyaya sahip olsalar da, üç kale de su kıyısı kaleleridir ve benzer iklim koşularına sahiplerdir (Şekil 4.1).

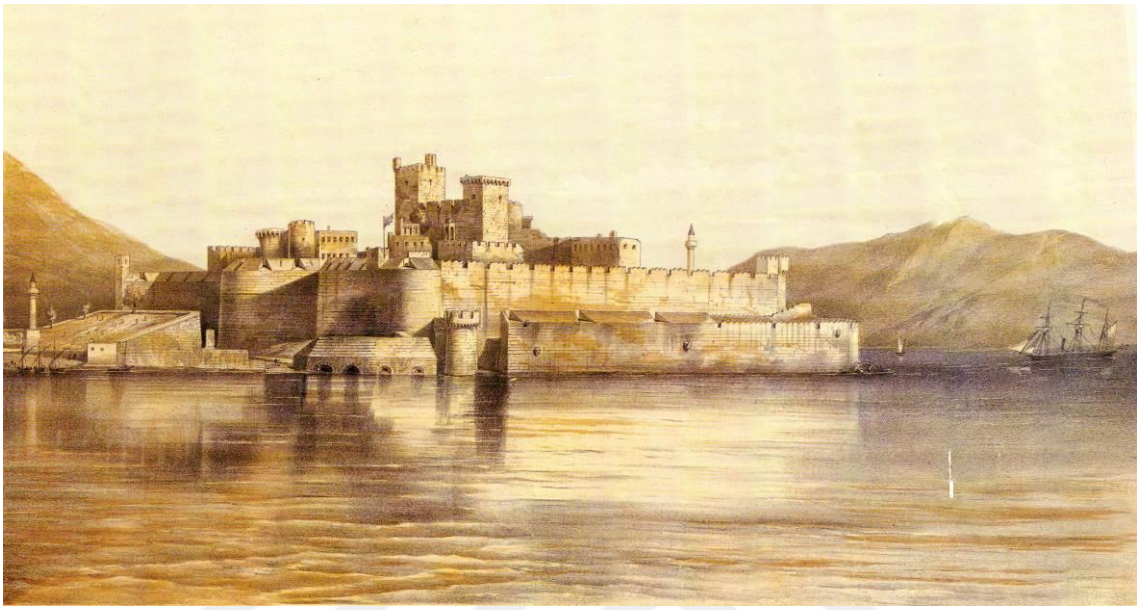

Şekil 4. 1 Arkeoloji müzesi olan kaleler ve konumları[1] (S. Özçetin, 2016)

[1] Konumların gösterildiği haritada altlık olarak google map programında yer alan uydu görüntülerinden faydalanılmıştır.

4.1 Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi

Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, Bodrum kalesi (St. Peter Kalesi) içinde yer almaktadır. Müze, Türkiye'nin ilk ve tek sualtı müzesi olma özelliğini taşımaktadır[1]. Müze yaklaşık olarak 51 yıldır hizmet vermektedir.

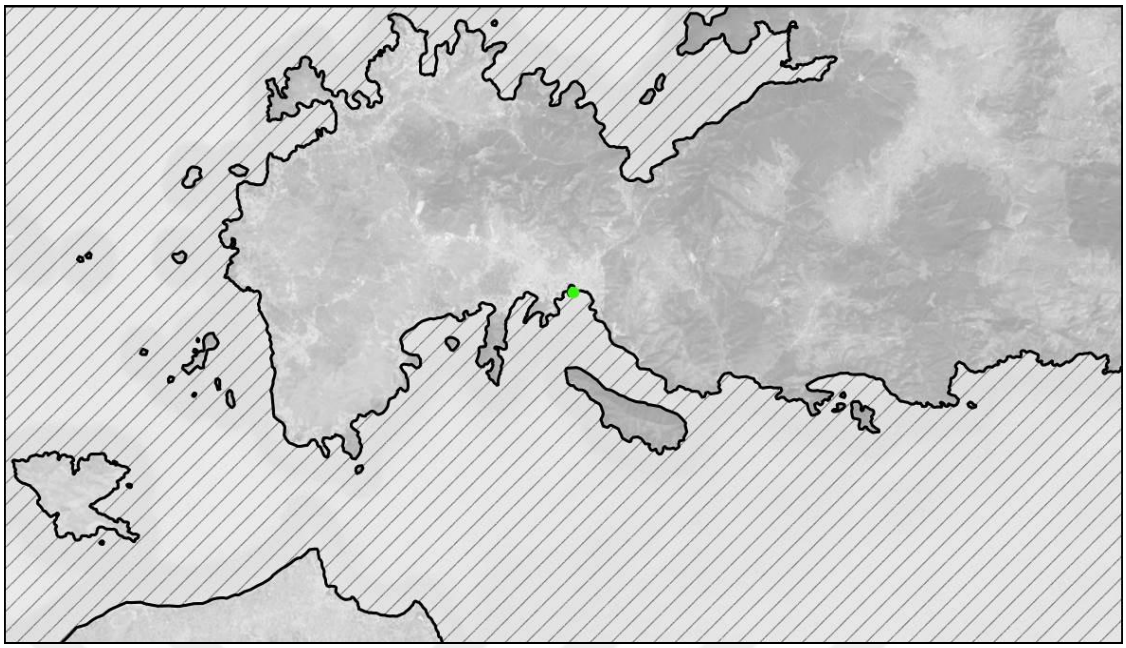

Şekil 4. 2 Bodrum Kalesi eskizi [53]

4.1.1 Konumu

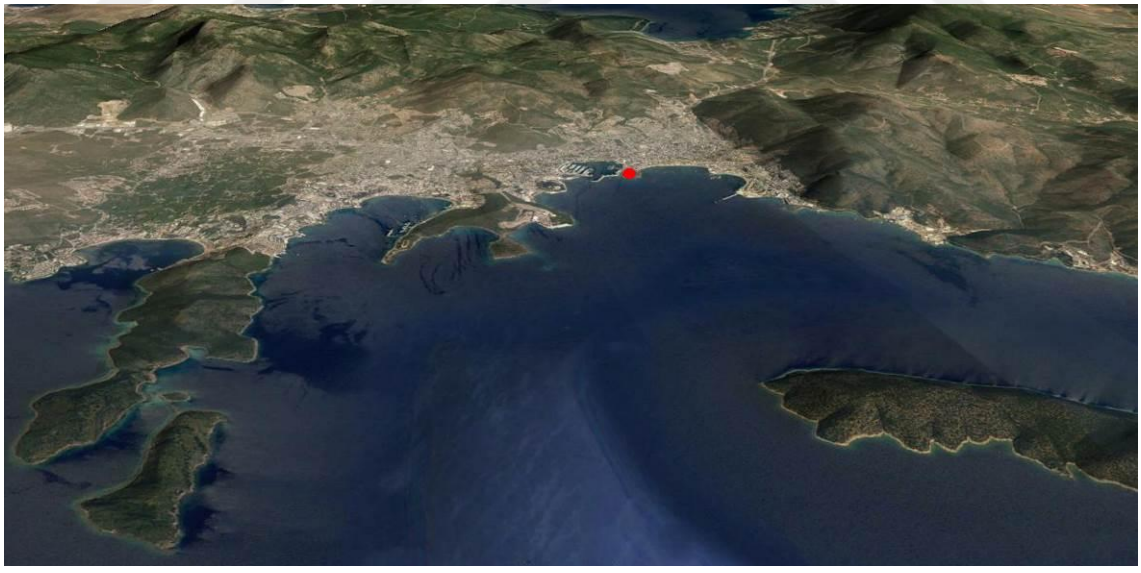
Bodrum Kalesi, Türkiye'nin Ege Bölgesinde bulunan, Muğla ilinin Bodrum ilçesinde yer almaktadır (Şekil 4.3). Bodrum, Anadolu coğrafyasının güneybatı köşesinde konumlanmış bir sahil kentidir. Kentin büyük bir bölümü, kendi adını taşıyan yarımadada bulunmaktadır. Bu yarımadanın kuzeyinde Mandalya ve Güllük, güneyinde ise Kerme (Gökova) Körfezi yer almaktadır. Kent, güney, batı ve kuzey olmak üzere üç yönden ege denizi ile çevrelenmiştir. Doğusunda ise Milas ilçesi yer almaktadır. Yarımada çevresinde birçok küçük adacık yer almaktadır.

[1] Mevcut bilgi, T.C.K.V.M.G.M. 'ne bağlı olan müzeler listesinden elde edilmiştir.

Şekil 4.3 Bodrum ve Bodrum Kalesi'nin konumu[1] (S. Özçetin, 2016)

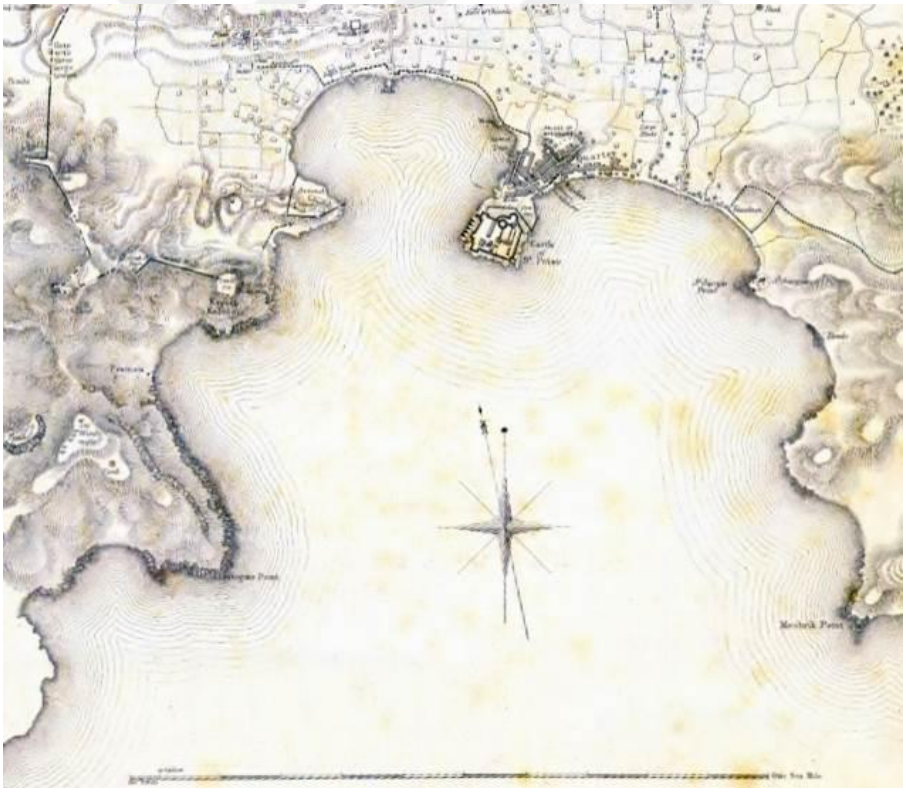
Bulunduğu bölgenin doğal yapısı girintili çıkıntılı bir özelliğe sahiptir. Kıyıdaki topraklar, yapısı itibariyle çok fazla kalker içerikli alanlardan oluşmaktadır (Şekil 4.4). Kentin doğusunda Yaran Dağları (873 m) ve bu dağın batıya doğru alçalarak oluşturduğu Pazar Dağı (545 m) yer almaktadır.

Şekil 4. 4 Bodrum topografyası ve Bodrum Kalesi'nin konumu[1]

[1]Bodrum kenti ve kalesinin konumunun gösterildiği harita google earth programından elde edilen, bölgenin 2016 yılına ait kuş bakışı uydu görüntülerinden yararlanılarak oluşturulmuştur.

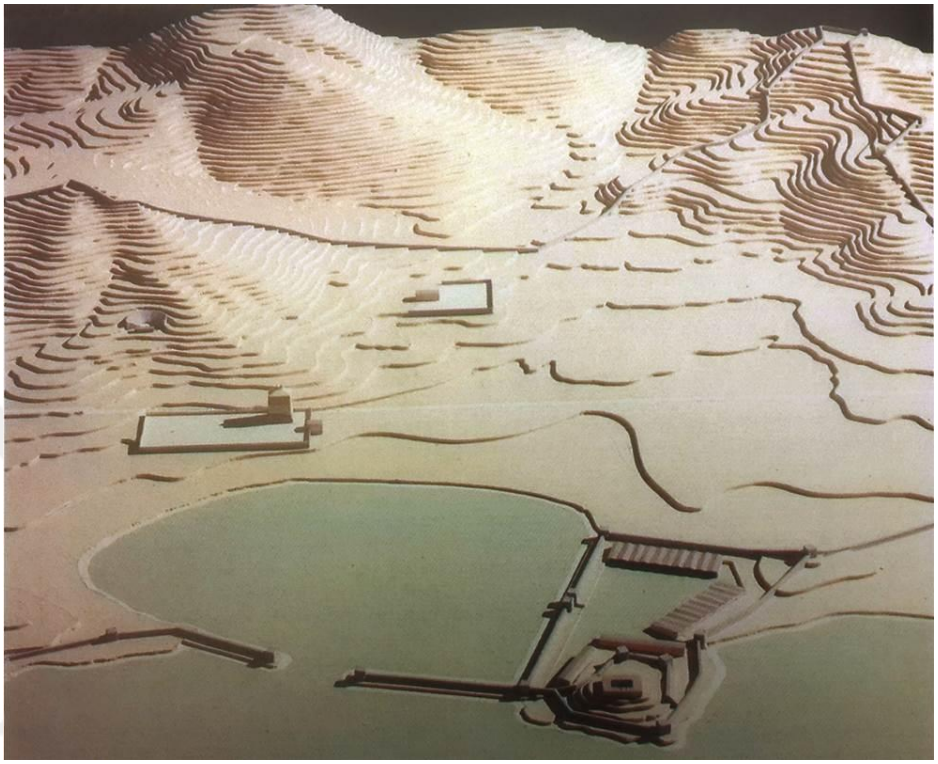
Kentte iki liman yer almaktadır (Şekil 4.5). Bu limanlar İç ve Dış liman olarak ikiye ayrılmaktadır ve limanların tarihi önemi büyüktür. Diğer limana göre daha büyük olan iç liman, batıdan kuzeye doğru uzanmaktadır. "Eskiden Halikarnas'ın büyük limanı, şimdi gördüğümüz gibi Bodrum Körfezinin ta içinde ve setler şeklinde tecessüm eden dağlarla çevrilmiş halde idi" [46]. Denizci Piri Reis "Kale önünde güzeli geniş bir liman vardır. Tabii bir koydur. Koy ağzına kıble tarafından rüzgâr girmemesi için Hıristiyanlar, zamanında buraya taş dökmüşlerdir. Limana bu taşların ortasından girilir. Çünkü ağız bırakılmıştır" şeklinde limanın özelliklerinden bahsetmiştir [54]. Değirmen burnu ile Paşa Tarlası arasında kalan dış liman daha geniş ve daha derindir. En derin yeri 30 m kadardır. İç liman ise Dış limana göre daha kapalı ve korunaklı bir yapıdadır. "1415 yılında şövalyelerin kale inşaatı ile yapılan dalga kıran, 1955 senesindeki liman onarımı sırasında betonlaştırılmış ve sağlamlaştırılmıştır. Karşıdaki fenerli ada da sahile birleştirilince iç liman havuz şeklini almıştır. Kalenin dibindeki kordon genişliği on dokuz buçuk metredir" [55].

Şekil 4. 5 Bodrum Kalesi ve Limanı (C.T. Newton) [53]

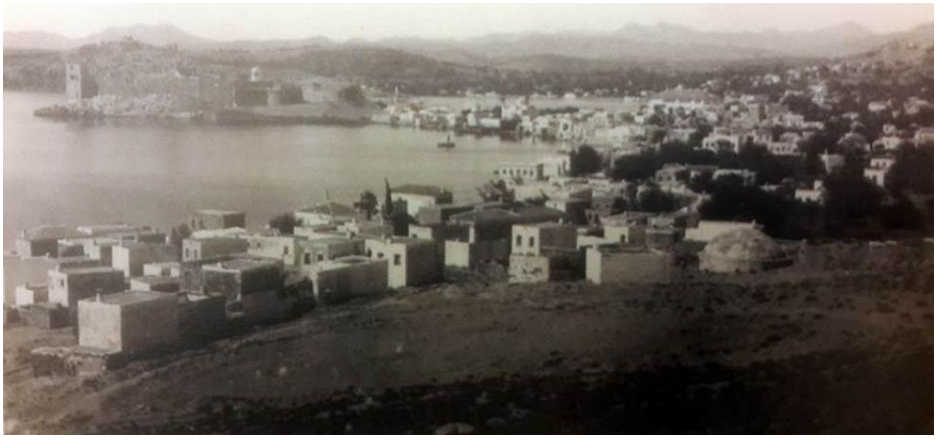
[1]Görsel, google earth programından elde edilen bölgenin 2016 yılına ait kuş bakışı uydu görüntülerinden elde edilmiştir.

Kentin yerleşimi dağ eteklerine doğru ve kıyı boyunca gelişmiştir. Bodrum kalesi ise limana ve çevresine hakim olacak şekilde yarımada üzerinde konumlanmıştır. Yarımada Bodrum merkezinde bulunan iki koyun ortasında yer almaktadır ve kuzey yönünden karaya bağlanmaktadır.

Şekil 4. 6 Halikarnos yerleşim maketi [56]

Kentin ilk yerleşimi, üzerinde Bodrum Kalesinin bulunduğu, günümüzde yarımada hailini almış olan adadır (Şekil 4.6). Zephyria adlı adada eski ve küçük bir mahallenin olduğu bilinmektedir. Zamanla gelişen bu mahalle, batısındaki Salmakis ile birleşerek yarımada halini almıştır.

Şekil 4. 7 Bodrum ve Kalesinin 1950 yıllarında görünümü [57]

Kale bir ana kaya üzerine inşa edilmiştir. Kalenin oturduğu zemin ile deniz arasında büyük bir yükselti farkı bulunmamaktadır. Kale, denizden 0,5 - 2 m arasında değişen yüksekliğe sahip bir zemin üzerindedir. Giriş kapısı kuzey batı yönünde, deniz seviyesinden 0,55 m kotundadır[1]. Doğusunu ve batısını iki liman çevreler. Kale kapısının yönelimi batıdaki limanın içine doğrudur.

Şekil 4. 8 Bodrum Kalesinin ve limanın geçmiş zamanlardaki görünümü[2] [58]

Şekil 4. 9 Bodrum Kalesinin ve iç limanın kuş bakışı görünümü [59]

[1] Kalenin çevresine dair kotlar, Bodrum Belediyesine ait Hali hazır paftalardan elde edilmiştir.

[2] Fotoğrafın çekim tarihi bilinmemektedir.

Yarımada ve limanın kıyı çizgisi, ilerleyen zamanlarda, yapılan zemin doldurması nedeniyle değişiklik göstermiştir (Şekil 4.10). Kalenin batısında, limanın içerisinde marina bulunmaktadır (Şekil 4.9).

Şekil 4. 10 Bodrum Kalesi'nin uzaktan görünüşü [60]

188 ada ve 18-22-23-20-32-33-34 parsel numaralarına[1] sahip olan kalenin, günümüzde bulunduğu mevki İskele Meydanı'dır. Yakın çevresi ise Çarşı Mahallesi'dir. Kaleye kıyı şeridinden ulaşmak mümkündür. Kalenin ve yakın çevresinin bulunduğu kısım yayalaştırılmış sokaklara sahiptir (Şekil 4.11).

[1] Muğla Kültür Envanterleri I Bodrum Kentsel Sit Halikarnassos adlı kaynakta bulunan, Kültür Varlıkları Müzeler Genel Müdürlüğü envanter paftalarından, kaleye ait ada ve parsel numaraları elde edilmiştir [56].

Şekil 4. 11 Bodrum Kalesi vaziyet planı[1] (S. Özçetin, 2016)

Limanın korunaklı doğal yapıya sahip olması, ticarete elverişli bir liman olması ve bölgenin stratejik önemi, Milasa şehrinde oturan kral Mousalus'u, hükümdarlığının merkezini buraya taşımaya yöneltmiştir. Tarih boyunca Liman gemileri için oldukça korunaklı yapısıyla demir atma ve sığınma yeri olarak kullanılan liman, askeri yollar ve deniz ticaret yolları üzerinde yerini almıştır. Şövalyeler zamanında Kale, şövalyelerin Rodos'tan sonra stratejik bakımdan en önemli noktası olmuştur. İstanköy (Kos) Adasındaki Antimahya Kalesi ile bağlantılı olarak, burası en yoğun deniz taşımacılığı yolunu kontrol etmektedir. Bu bakımdan Kalenin ve limanların Kos adası ile ilişkisi[2],

[1] Vaziyet Planı, Bodrum Belediyesi'nin hazırlamış olduğu İmar Paftaları altlığında oluşturulmuştur. Kaleye ait vaziyet planı için, 2015 yılında hazırlanan Bodrum Kalesi Rölöve Projesi çizimleri kullanılmıştır [61], çizimin üzerinde düzenlemeler yapılmıştır.

[2] Bodrum Kos adası arasında 11 deniz mili mesafe bulunmaktadır [62].

deniz yollarının savunması yönünden önemlidir ve askeri bakımdan önemli bir stratejik noktada yer almaktadır.

4.1.2 Tarihçe

Bodrum Kalesi'nin bulunduğu yarımada Karia devrinde bir ada halinde olup; buraya Zephyria Zephyrios ya da Zifira denilmektedir. Yerleşim zamanla Salmakis ile birleşerek Halikarnas adını almıştır. M.Ö. 650 senesinde Şehre Atteus Antas[1] adı verilerek belirli bir zaman bu ismin kullanıldığı da olmuştur [55]. Bodrum adı ise kente Osmanlı İmparatorluğu döneminde verilmiştir (Şekil 4.12).

Şekil 4.12 19. yüzyıla ait Bodrum gravürü [53]

[1] K.E. Uykucu Muğla tarihi adlı kitabında, konuyla ilgili olarak " Heredot Dor göçünden sonra şehir için artık Zifiria denilmediği kurucusuna atfen Antheadio denildiğini kabul etmektedir"[63] şeklinde kentin adıyla ilgili açıklamada bulunmuştur.

Bölge, zengin bir tarihi dokuya sahiptir. Bodrum'un sınırları içerinde günümüze kadar ortaya çıkmış on adet antik kent bulunmaktadır[1]. "Ortakent (Müskebi) köyünde yapılan kazılardan elde edilen bilgilerin ışığında bu çevrenin tarihi M.Ö. 1200 yıllarına kadar saptanabilmiştir. Gökçebel (Dirmil) Köyünde yapılan kazılara göre de; M.Ö. 900 yıllarında çevreye Dor'ların geldiği belirlenmiştir"[55]. M.Ö.1200 yıllarında Karia Sınırları içerisinde bulunan bölge; ilerleyen zamanlarda Pers İmparatorluğu Dönemi, Helenistik Dönem, Bergama Krallığı dönemi, Roma İmparatorluğu Dönemi ve Bizans Dönemine tanıklık etmiştir[2]. M.S. 11. yy da Selçuklu Devleti himayesindeki Menteşe oğulları Dönemini geçirmiştir. İzmir ve çevresinin, Rodos Şövalyelerinin[3] elinden alınmasının ardından, şövalyelere Osmanlı Padişahı Çelebi Mehmet tarafından Halikarnas'ta kale inşa etme izni verilmiştir. Kale'nin inşasına, ilk olarak 1406 yılında başlanılmıştır. "…eski harabeler önünde karaya bitişik gibi duran ada üzerinde bir kale inşasına giriştiler[4]. İnşasında harabelerin ve Mausoleiom'un taşlarının da kullanıldığı kale, Haçlı ileri karakolu rolünü oynamış ve hatta bu sebeple yörede XIV. yüzyılda başlamış olan Türk iskânının zarar görmesine yol açmıştır" [64]. Kalenin adı birçok kaynakta farklı olarak anılmakta[5]; Aziz Peter'e İthafken Kurtarıcı Saint Peter (St. Peter) Kalesi olarak bilinmektedir[6].

---

[1] Salmakis, Mindos, Karianda, Barglias, Neopolis Myndorumm, Teangela, Termara, Telmissos, Kadyanda, Arconissos [55].

[2] Bölgenin, kısa bir dönem Pers egemenliği altına girdiği de olmuştur.

[3] Hastaneci Şövalyeler olarak da bilinen Saint Jean şövalyeleri," 11.yy da basit bir dini yardım kurumu olarak kurulmuştur. İlerleyen zamanlarda dönemin askeri ve politik gelişmeleri yüzünden büyük bir askeri güce erişmişlerdir. Kazandıkları askeri güç ve elde ettikleri başarılar sayesinde ün ve servete sahip oldular. Başarıları sonucunda Vatikan'dan da destek almışlar ve sahip oldukları güçlü donanma sebebiyle, stratejik konuma sahip yerlerde kaleler inşa ederek bölge üzerindeki hâkimiyetlerini korumaya çalışmışlardır [56].

[4] M. Karadaş, Şövalyelerin yaptığı kalenin bulunduğu Zephyria yarımadasında önceleri, yarımadayla aynı adı taşıyan bir kalenin varlığından bahsederek; şövalyelerin kaleyi, yapacakları yeni kale inşaatı öncesinde yıktıklarını söylemektedir [55].

[5] N. Sevgen ise kalenin adıyla ilgili "Kalenin ilk adı Sent Bedro'dur. Bilindiği gibi Sent aziz manasına gelmektedir. Sonradan bu isim, Latinceye çevrilerek Peterium olmuştur." şeklinde açıklamada bulunmuştur [46]. A. Türe ise kalenin adını St. Piyer Kalesi ve St. Petronium olarak belirtmiştir [65].Bazı kaynaklarda da kalenin adı; St. Petrum, Castrum Sancti Petri olarak geçmektedir.

[6] Bu şekilde denilmesinin amacı; "Kale batı Anadolu'daki tüm Hıristiyanların sığınağı haline gelmişti. Şövalyeler, mültecilerin izlenimi sürerek, onları bulup rahatlarını sağlamak ve onları kaleye getirmek gibi görevlerde kendilerine yardımcı olabilen özel eğitimli köpekler besliyordu" [66].

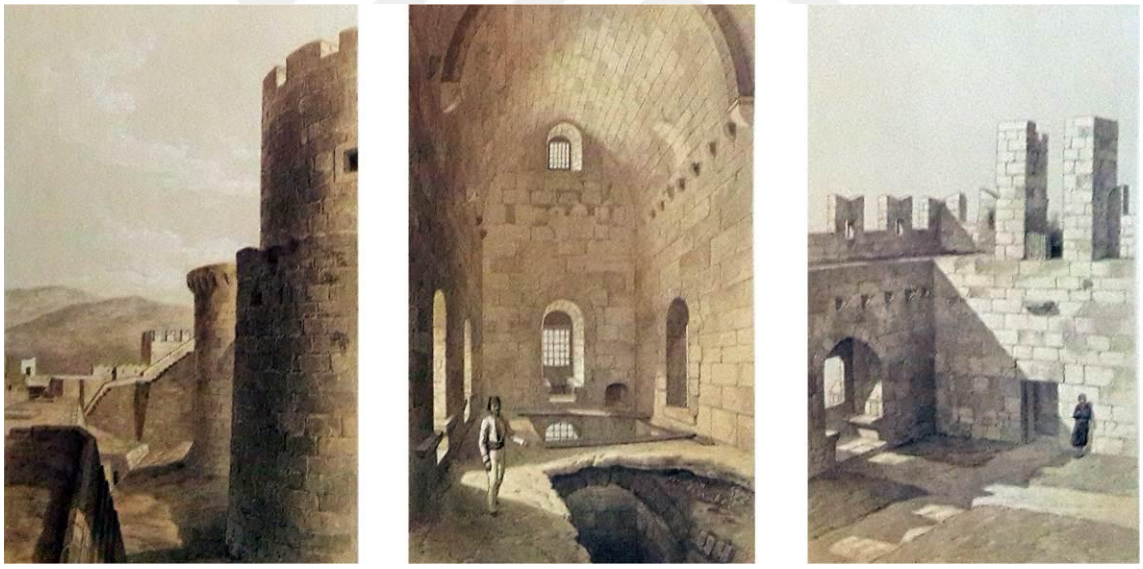

Şekil 4. 13 18. yüzyıl sonunda Mousoleum 'a ait Frizler Bodrum Kalesi Duvarları içinde yer alırken (Luigi Mayer) [58]

15. yüzyılda Vatikan, bu kalenin inşasına büyük önem vererek yapımı için Hıristiyanlar göndermiştir. "1409'da Papalık bir tamim yayınlayarak, bu inşaatta her kim çalışırsa, onun Cennet'te mutlaka yeri olacağını ilan etmiştir" [66]. Fransız büyük üstat Philibert Naillac tarafından, kalenin yapım işi Alman Mimar Henry Schlegelholt'a verilmiştir. 1437'de kalenin ilk surları tamamlanarak, yapımı 15. yüzyıl boyunca sürmüştür. Kalenin yapım esnasında tamamlanan ilk yapılar arasında kilise yer almaktadır. Yapım aşamasında şövalyeler, karşı tepenin üzerinde koya tepeden bakan ve Kaleyi gören bir gözetleme kulesi yapmışlardır[1] [66]. "Alman Mimar Heinrich Schlegelholt kalenin inşaatını denetleyerek, son zamanlarda inşa edilen kalelere uygun olmasını sağladı. O sırada Fransızlar top döküm tekniklerini geliştirmişlerdi. Bu nedenle, kale duvarları boyunca ve özellikle de kara tarafına top mazgalları yapılmıştı. Haçlılar çok güçlü bir savaş filosu olduğundan, deniz saldırılarından endişeleri yoktu (bu nedenle kara tarafındaki duvarlar deniz tarafındakilere oranla daha kalındı). Ayrıca, şövalyeler ikinci

[1] Bu kulenin kalıntıları üzerine bugün Türk bayrağı çekilidir ve burası orduya ait dinlenme yeridir[66].

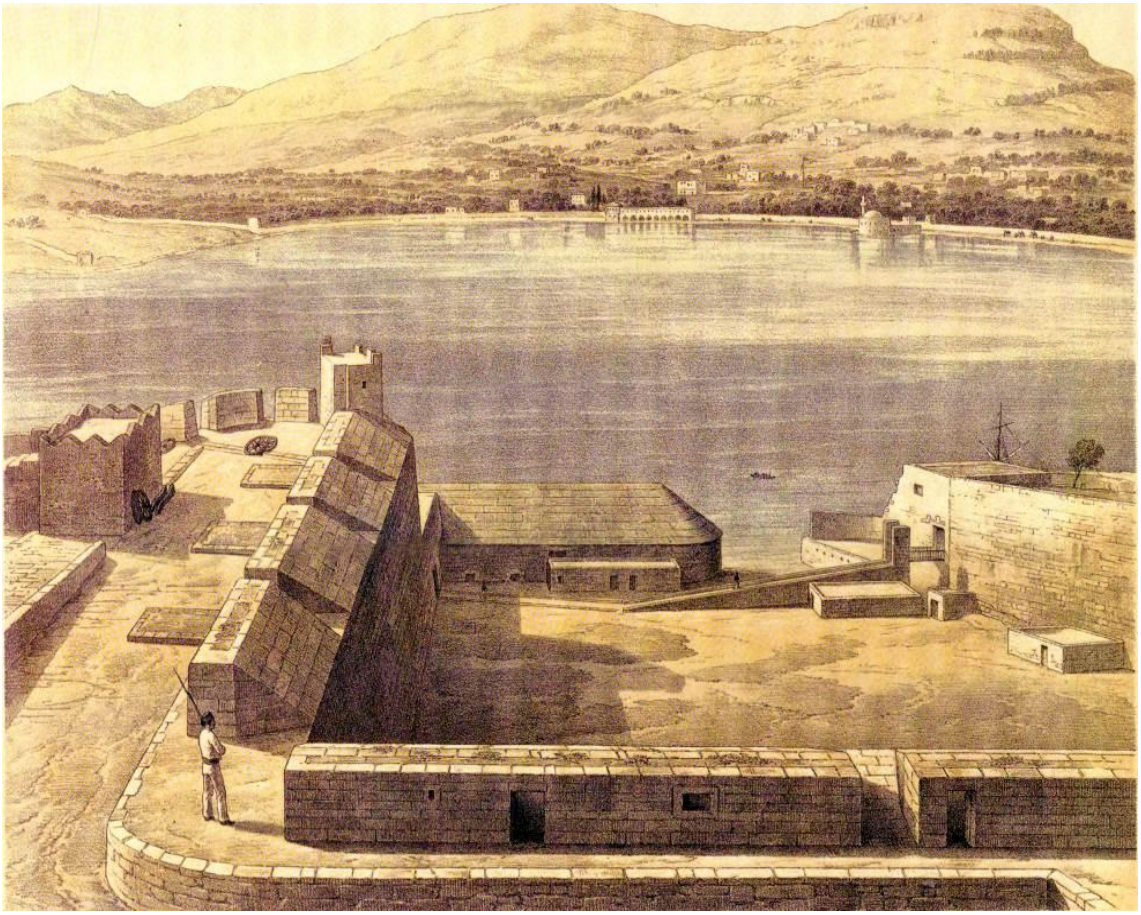
ve üçüncü hendeği de savunma açısından gerekli gördüler. Sonuç olarak, birçok kalede rastlanmayacak türden mazgallar yapıldı" [66]. Kalenin yapım aşaması çizgisel bir süreç geçirmemiştir. Menteşe Beyliğinin Osmanlı İmparatorluğuna katılması ve 1480 yılındaki Rodos kuşatması bu süreçte kale yapımını etkileyen olaylardan bazılarıdır. "1406 - 1421 kalenin ilk yapılış dönemidir (Naillac zamanı). Fransız kulesinin alt katı, ibadet yeri olarak yapılan şimdiki cam salonu, liman kulesi ve doğu duvarlar bu döneme aittir. Temelleri Bizans döneminde atılan Yılanlı kule sağlık ocağı olarak kullanılmıştır. Batı hendeği ve kale beden duvarları Türkler dönemindendir. 1421-1480 orta dönemdir. İtalyan kulesi 1436'da bitirilmiştir. Kalenin adı bilinen ilk komutanı Angela Muscetola'nın arması bu kulenin kapısı üzerindedir. Alman kulesi 1440 yıllarında yapılmıştır. İngiliz kulesinin yapımına IV. Henry zamanında başlanmıştır(1399-1413). 1482-1494 ara dönemdir. Kalede önemli bir ekleme olmamıştır. Şövalyeler 1495 yılından sonra, top menzillerinin artmasına paralel olarak, sur önü siper duvarları inşa etmeye başlamıştır. Bu eklemeler 1522 yılına kadar sürmüştür"[1] [67].

Şekil 4. 1436 19. yüzyıla Bodrum Kalesi çizimleri, (C.T. Newton) [53]

[1] Bu kule İspanyol Kulesi olarak bilinmektedir. Kulenin üzerindeki yılan kabartması nedeniyle kule yılanlı kule olarak adlandırılmıştır. Kulenin mimarının duvardaki yazılardan Frainiere olduğu ve 1516 yılında yaptığı düşünülmektedir. Fransız Kulesinin ise 1421-1431 yılları arasında yapıldığı düşünülmektedir. Fransız ve İtalyan Kuleleri arasındaki çapraz tonozlu yapı 1518 yılında ilave edilmiştir.

"Saint Peter Kalesi, yüzyıldan fazla bir süre için şövalyeler toplumunun bütünleşmiş bir savunma mekânı olarak önemini korumuştur." [56]. 1523'de Kanuni Sultan Süleyman'ın Rodos'u ele geçirmesinin ardından şövalyeler bölgeyi terk etmişlerdir. Kent Osmanlı İmparatorluğuna geçerek adı Bodrum olarak değiştirilmiştir. Kale de Bodrum kalesi olarak anılmaya başlamıştır. Kalenin Osmanlı yönetimine geçmesi sonrasında, Kanuni Sultan Süleyman tarafından dış avluda bulunan şapele minare ekletilmiş ve cami olarak kullanılmasına karar verilmiştir. Evliya çelebi 1671'de, Bodrum'dan etrafının yerleşmeye açılmadığı bir kale olarak söz etmektedir [55].

Şekil 4. 15 Bodrum Kalesi çizimleri, Kuzey hendeği (C.T. Newton) [53]

Yapıda zaman zaman onarım gerçekleşmiştir. "Osmanlı döneminde bir süre askeri üs olarak kullanılmıştır ve 1784 yılında Amiral Mustafa Paşa tarafından önüne, donanmaya büyük gemiler yapılan bir tersane eklenmiştir" [65] (Şekil 4.15). "Bodrum Kalesi 1819-1820 kışında esaslı bir tamir gördü ve güçlendirildi. Ancak 1826 sonrasında askeri özelliği değişti ve burada sadece topçular kaldı" [64]. 1846 yılında Kalenin duvarlarında bulunan Mouseloum'un kabartmalı parçaları British Museum'a

götürülmüştür. Stratejik önemini yitirmesi nedeniyle, 1895 yılında hapishane ve sürgün yeri olarak kullanılmıştır [67]. Kale içerisinde bulunan Türk hamamı da bu dönemde kaleye eklenmiştir.

Şekil 4. 16 20. yüzyıl başlarında Bodrum Kalesi'nin denizden görünüşü [68]

1915 yılında Fransızlar tarafından bombalanan kalenin, birçok kısmı hasar görmüştür (Şekil 4.16). İngiliz Kulesi ve Komutan Kulesi bu esnada yıkılmıştır. Bölge 1919 yılında İtalyan işgaline uğramıştır. İşgal esnasında kale, İtalyan kuvvetleri tarafından karargâh olarak kullanılmıştır. 1921'de İşgal kaldırılmış, II. Dünya savaşı esnasında kale tekrar kullanılmış, ancak savaşın sona ermesiyle kale terk edilmiştir(Şekil 4.17).

Şekil 4. 17 Bodrum Kalesi'nin Müze olmadan önceki dönemlere ait hava fotoğrafı[1][68], [56], [69]

Bodrum kalesi T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından koruma altına alınarak, korunması gerekli anıtsal yapı olarak değerlendirilmiştir. Bu dönemde kalenin müzeye dönüştürülmesine karar verilmiştir. 1961 yılında, Kültür Bakanlığının kontrolünde müze

[1] Kalenin soldaki fotoğrafı M.K.T.V.K.K. fotoğraf arşivlerine aittir. Fotoğrafa, Muğla Kültür Envanterleri I Bodrum Kentsel Sit Halikarnassos kitabından ulaşılmıştır [56].

müdürü olarak Haluk Elbe görevlendirilmiş ve kalenin yıkılmış olan güney duvarı ve şapeli restore ettirilmiştir. Kalenin, kapsamlı olarak geçirdiği ilk restorasyon 1962- 1966 yılları arasında olmuş, kale restore edilerek Müzeye dönüştürülmüştür. Müzede ilk sergileme şapel içerisinde gerçekleşerek, Dirmil'den getirilen eserler burada sergilenmiştir. 1976 yılında İngiliz Kulesinin onarım çalışmaları başlamıştır.1991 yılında kalede Hamam restorasyonu gerçekleşmiştir. Kalede zaman zaman rutubet ve nem sorunları olmuş; bu süreç boyunca belirli aralıklarla küçük çaplı onarımlar da gerçekleşmiştir. 1995 yılında Avrupa"da Yılın Müzesi yarışmasında 44 müze arasından 12 finalist arasında yer almayı başaran Bodrum Müzesi "Yılın Müzesi Özel Ödülünü" de almıştır. 2014 yılında kalenin kuzey hendeğinde açık hava sahnesi yapılmıştır (Şekil 4.18). 2015 yılında Rölöve Restütisyon ve Restorasyon projeleri T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından hazırlatılmıştır.

Şekil 4. 18 Bodrum Kalesi'nin kuzey hendeğinde gerçekleşen açık hava sahnesi inşaatı[1] [72]

4.1.3 Çevre Yapılar

Kalenin, kentin yerleşim dokusuyla ve anıtsal yapılarla kurduğu ilişki incelenirken, kentin tabi yapısının şekillenişinde etkili olan dönemler göz önüne alınmıştır. Bu bakımdan kalenin ilişkisi Halikarnassos ve Bodrum üzerinden incelenmiştir.

- **Halikarnassos Dönemi Yapıları**

Halikarnassos'un kalıntıları günümüzde kent içerisinde bulunmaktadır. Kale, Tiyatro, Mausolos Sarayı, Mars Tapınağı, Mausoleion, Gizli Liman, mezarlıklar ve kent surları

[1] Fotoğraflar Mayıs 2014 tarihine aittir.

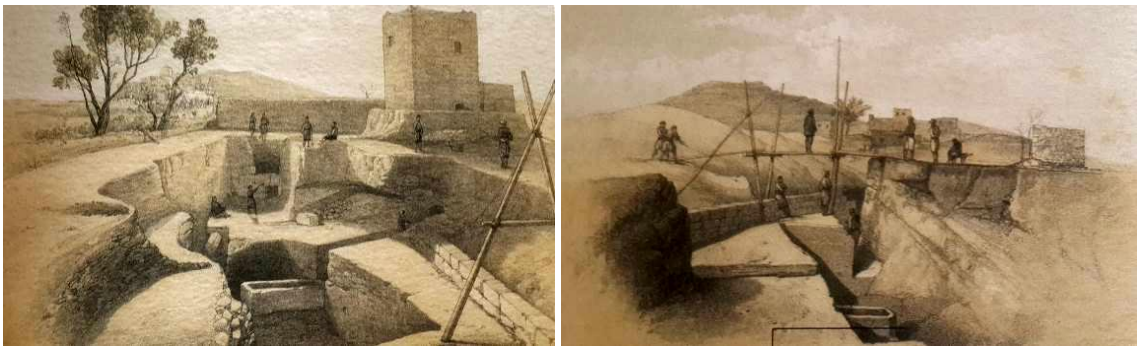
Halikarnassos kentinin önemli yapılarıdır konumları birbirleriyle ilişkilidir. Ancak kalenin Mausoleion'la birebir bağlantısı söz konusudur (Şekil 4.19).

Şekil 4. 19 Halikarnassos ve kale[1] (S. Özçetin, 2016)

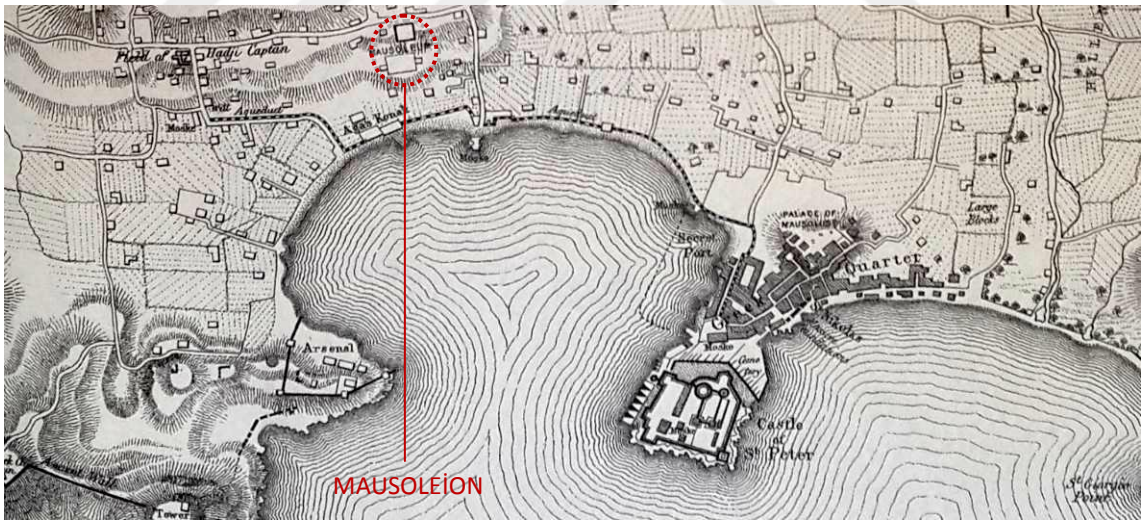
Kalenin yapımı esnasında, bir kısmı yıkılmış olan Mausoleion anıt mezarına ait taşlar, heykeller, kabartmalar ve birçok yapı elemanı sökülmüş; bu elemanların kimisi kale inşaatında kullanılmış, kimisi de kirece dönüştürülerek, kale duvarlarının bağlayıcı elemanlarında kullanılmıştır (Şekil 4.20).

[1] Şekil, Bodrum'un güncel uydu görüntüleri ve eski Halikarnassos'un Britanya Donanma Haritaları Arşivindeki planı (No:1606) çakıştırılarak elde edilmiştir. Uydu görüntüleri için google earth programı kullanılmış, Halikarnassos planı için [73] numaralı kaynaktan faydalanılmıştır.

Şekil 4. 20 Mausoleion kazıları, C.T. Newton eskizleri [73]

Günümüzde dünyanın yedi harikalarından biri olarak kabul edilmiş olan Mausoleion Mezar anıtı, M.Ö. 353 yılında ölen Kral Mausolos'un anısına eşi Artemisia tarafından yaptırılmıştır. "Uzun yıllar doğa ve insan tahribatına karşın ayakta duran mezar anıtı M.S. 1304 yılında tüm Batı Anadolu'yu sarsan depremle yıkılmıştır... Maussolleion 'un inşa edildiği alan daha erken dönemde de mezarlık olarak kullanılmıştır. Çok sayıda mezar ve kanalizasyon sistemi tespit edilmiş olan bu alanda Newton tarafından yürütülen kazılarda çok sayıda Arkaik ve erken Klasik Dönem seramiği açığa çıkartılmıştır." [56].

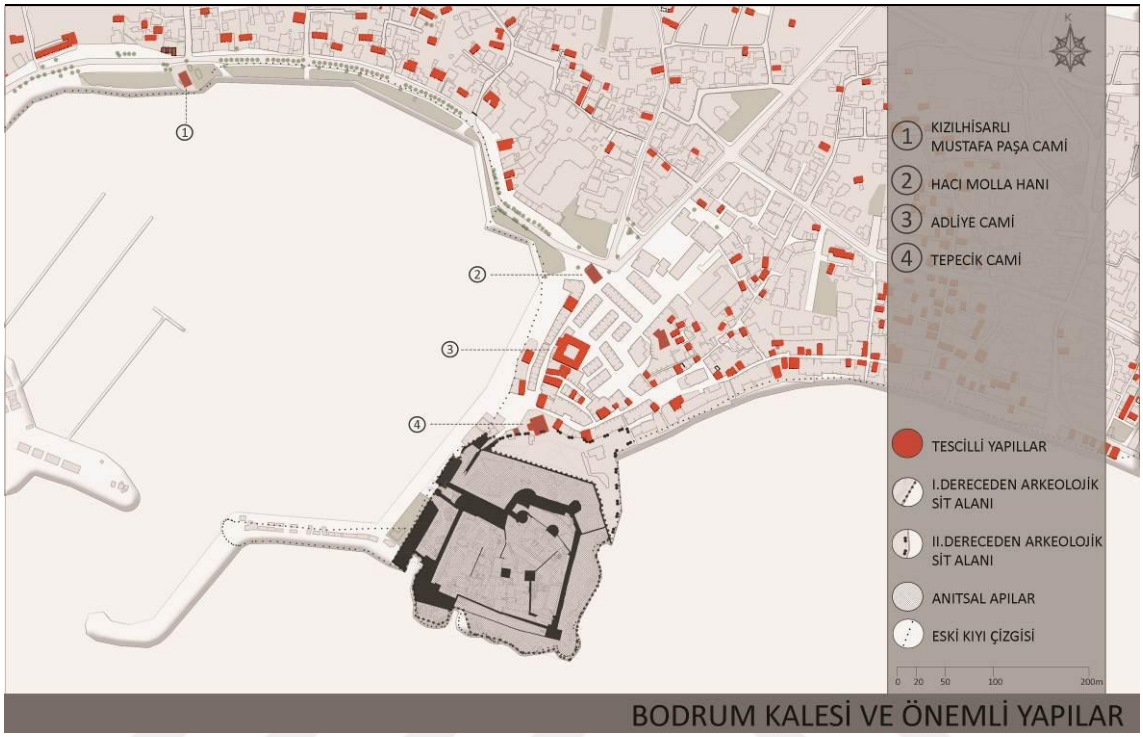

Şekil 4. 37 Mausoleion ve Kale[1]

[1] Halikarnassos'un Britanya Donanma Haritaları Arşivindeki kent planı büyütülerek üzerinde düzenlemeler yapılmıştır [73].

•Bodrum Dönemi Yapıları

Kentin Osmanlı İmparatorluğu yönetimine girdiği ve isminin 'Bodrum' olarak değiştiği döneme ait birçok yapı kale ve çevresinde bulunmaktadır (Şekil 4.22).

Şekil 4. 22 Bodrum Kalesi ve Çevresindeki Türk dönemine ait önemli yapılar[1] (S. Özçetin, 2016)

Çeşme Faciası ardından Bodrum'a tersane yaptırması amacıyla gönderilen Kızılhisarlı Mustafa Paşa, bu dönemde kente önemli katkıda bulunmuştur. İskele Meydanı'nda Kızılhisarlı tarafından yaptırılan cami, günümüze ulaşan bu döneme ait yapılar arasındadır (Şekil 4.23).

[1] Kale ve çevresindeki önemli yapıları ve bu yapıların tescil durumlarını gösteren pafta, Bodrum Belediyesi arşivlerinden elde edilen, kale ve çevresine ait hâlihazır ve imar planı altlığında oluşturulmuştur. Kaleye ait vaziyet planı için, Bodrum Kalesi Rölöve Projesi çizimleri kullanılmış [61], çizimin üzerinde düzenlemeler yapılmıştır.

Şekil 4. 23 Kızılhisarlı Mustafa Paşa Cami (S. Özçetin, 2015)

Camiyle kale girişleri birbirleriyle ilişkilidir. Girişler İskele Meydanı'na bakmaktadır. Meydana kuzeyden gelen aks kale caddesidir. Günümüzde yoğun bir kullanımı bulunan caddede tarihi bir han bulunmaktadır (Şekil 4.24).

Şekil 4. 24 Kale, cami ve han arasındaki bağlantı[1] (S. Özçetin, 2016)

[1] Pafta, Bodrum Belediyesi Arşivlerinden elde edilen, kale ve çevresine ait hâlihazır ve imar planı altlığında oluşturulmuştur. Kaleye ait vaziyet planı için, Bodrum Kalesi Rölöve Projesi çizimleri

Hanın adı Hacımollaoğlu Hanı'dır. 1766-67 yılları arasında yapılmış olan yapı, Bodrum'daki Osmanlı İmparatorluğu döneminin önemli yapılarından birisidir (Şekil 4.25).

Şekil 4. 25Hacımollaoğlu Hanı[1], Tepecik Cami [75] ve Adliye Cami (S. Özçetin, 2015)

Kale caddesi, Adliye Camisine çıkmaktadır. Cami, Cumhuriyet meydanında yer almaktadır. Bodrum limanının kıyı hattının kuzeyinde konumlanmış olan Tepecik cami, 1735 yılında Mustafa Paşa'nın kâhyası Hasan Ağa tarafından, Tepecik Mahallesinde yaptırılmıştır (Şekil 4.25). Mustafa Paşa'nın Oğlu Cafer Paşa, Tepecik Cami karşısında hamam ve cami inşa ettirmiştir. Bu yapıların yakınlarında günümüze ulaşmayan bir medresenin varlığı da bilinmektedir. Kalenin yakın çevresi günümüzde Bodrum'un

kullanılmıştır. Bodrum Kalesi Rölöve Projesi, [61] numaralı kaynaktan temin edilmiş, çizimin üzerinde düzenlemeler yapılmıştır.

[1] Soldaki hanın ve kalenin bulunduğu görsel Bodrum Belediyesi arşivine ait olup [65] numaralı kaynaktan temin edilmiştir. Hanın sağdaki fotoğrafı ise M.K.V.K.K arşivine aittir. Fotoğrafa [56] numaralı kaynaktan ulaşılmıştır.

çarşısı durumundadır. Bu bölgeye Çarşı Mahallesi denilmektedir. İçerisinde sivil mimarlık örneklerinin de yer aldığı bölge ticari kullanımlarla farklılaşmıştır.

Kentin ilk yerleşimi, kalenin üzerinde bulunduğu topraklarda başlamış, ilerleyen zamanlarda yerleşim çevreye yayılmıştır. Evliya Çelebi bir zamanlar kalenin içerisinde hanelerin varlığından bahsetmiştir. Bodrum'un sivil mimarlık örneği olan konutlar, özgün bir mimariye sahiptir. Bektaş, Bodrum'daki konut mimarisini kule evler, musandıralı evler ve sakız tipi evler olmak üzere üç gruba ayırmıştır [74].

Kaledeki yerleşimin, kale dışına çıkmasıyla birlikte yerleşim sakinleri, başlarına gelebilecek her türlü saldırı ve tekinsizlik durumuna karşı, kule tipi evler yapmışlardır. Kaynaklarda kule evler, Bodrum'un en eski ev tipi olarak geçmektedir (Şekil 4.26). Evde en önemli unsur savunmadır.

Şekil 4. 26 Bodrum'un Kule Evleri (S. Özçetin, 2015)

"Kulenin zeminden bir kat yukarıdaki girişine dıştan merdivenle çıkılır. Eskiden bu merdiven evin girişinden ayrık yapılır ve ev içinden indirilen bir köprü ile bağlantı sağlanırmış. Kulelerin girişleri, öteki türlerden değişik olarak, poyraza açılır. (Denizin ters yönü). Gene de poyrazın sert esintisine karşı bir duvarla korunuyorlar. Bu evlerin üstleri de kale gibi sivri uçlu dişlerle, mazgallarla bitirilmektedir. Bu dişler pek çok eve süs olarak da yapılmışlardır" [74]. Kule evlerinden sonra bölgede musandıralı evler ve sakız evleri yaygın olarak kullanılmıştır[1].

[1] Bu evler dikdörtgen planlıdır. Musandıralı evler genelde tarım işinde çalışan kişilerin oturdukları evlerdir. Evin girişi mutfak olarak kullanılmış, ocak ise bu girişe yakın konumlandırılmıştır.

Şekil 4. 27 Bodrum'un musandıralı ve sakız tipi evleri (S. Özçetin, 2015)

Sakız evleriyle musandıralı evler yazın sıcak ikliminden korunan, yaşamın çoğunlukla avluda geçtiği, kuyusu, ocağı ve çardağı bulunan evlerdir (Şekil 4.27). Bodrum'a özgü bu evler T.C. Newton'un eskizlerinde de görülmektedir (Şekil 4.28).

Şekil 4. 28 C.T. Newton levhalarındaki Bodrum evleri[1] [73]

4.1.4 Müze Olarak Kullanım

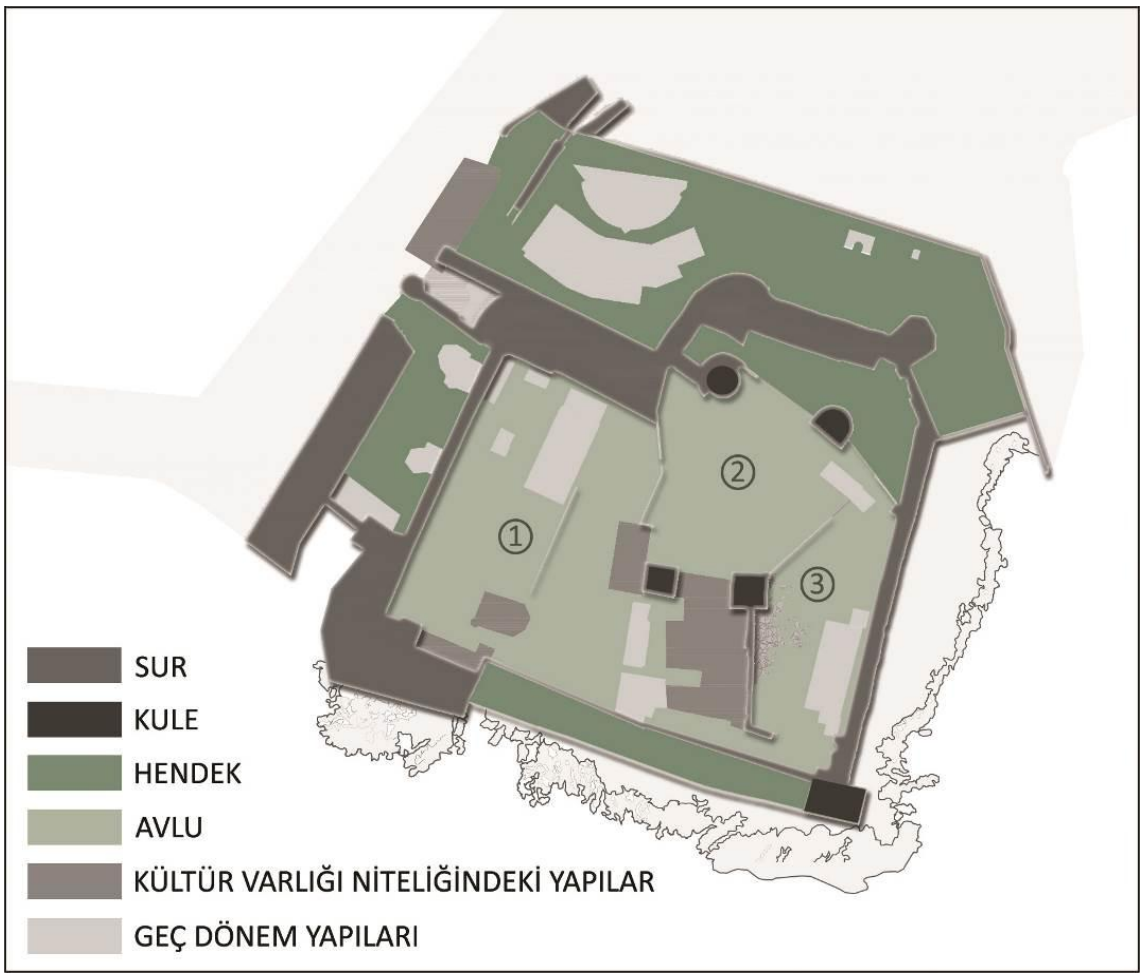
Bodrum Kalesi'ne verilen farklı kullanımlar, kalenin mimarisinde değişlikler meydana getirmiştir. Yapının hastane kullanımından sualtı arkeoloji müzesine dönüşümüne kadarki süreçte yapıya çeşitli eklenmeler ve mekansal dönüşümler söz konusudur.

4.1.4.1 Mimari Özellikleri

Güçlü bir savunma özelliği olan Bodrum Kalesi, kuzey, batı ve güney olmak üzere üç taraftan hendeklerle çevrilidir (Şekil 4.29). Üç tarafı denizle çevrili olan kalenin, karayla kurduğu ilişki kuzey yönünden sağlanmaktadır. Kale yaklaşık olarak 28168,8 m^2'lik bir

[1]Çizim, Newton'un, Mausoleion temel alanının kuzeyindeki kazıyı belgelediği çizimlerin içerisinde yer alan bodrum evlerine ait çizimdir.

taban alanına sahiptir. Kareye yakın bir plan şeması içerisindeki kalenin ölçüleri yaklaşık olarak; kuzey cephesinde 190 m, batı cephesinde 187,6 m, güney cephesinde 192,4 m, doğu cephesinde ise 167,5 m'dir. En yüksek noktası deniz seviyesinden 47 m'dir. Kalenin içerisinde; üç yönünde (kuzey, batı ve güney) bulunan dört hendeği, farklı kotlarda bulunan üç avlusu ve yapıldığı döneme ait beş kulesi vardır.

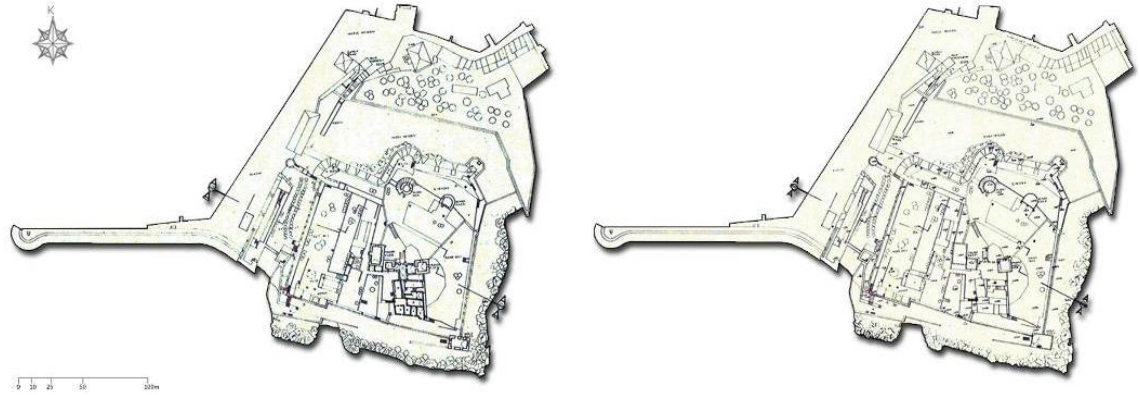
Şekil 4. 29 Bodrum Kalesi mekan şeması[1] (S. Özçetin, 2016)

Kuzey hendeğinin ilk zamanlarda denizle dolu olduğu söylenmektedir. Bu bakımdan kale için, savunmayı kolaylaştırmak adına bir ada haline dönüştürüldüğü söylenebilir. Kalenin savunma yönelimi kara tarafına doğru verilmiştir. Deniz tarafında, karaya göre daha zayıf bir savunma sistemi söz konusudur.[2] Kara tarafındaki duvarları bu sebepten

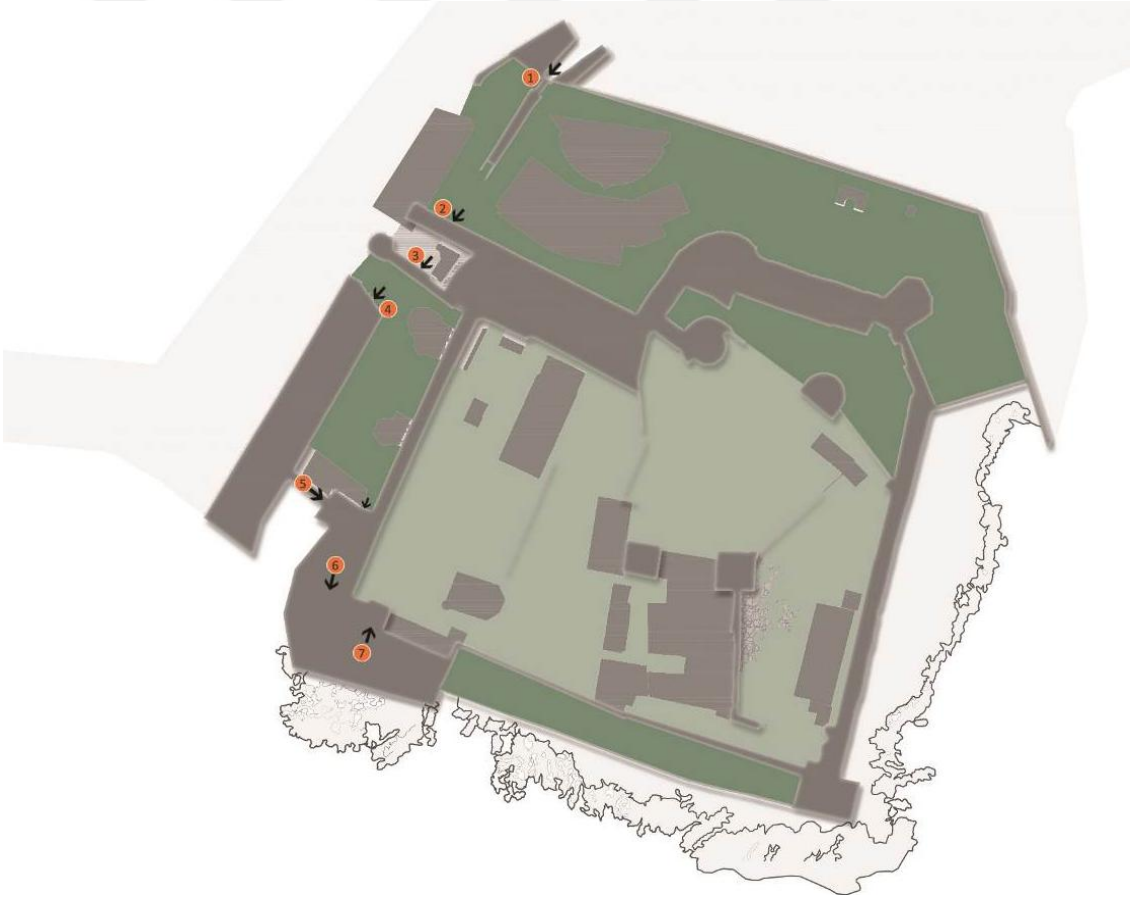
[1] Şemada iç kale içerisinde yer alan üç avlu 1,2 ve 3 şeklide numaralandırılmıştır.

[2] "Şövalyeler denizde güçlü bir donanmaları olduğu için, denizden yapılacak bir hücumu savuşturacaklarına inandıklarından, deniz sularını zayıf bırakmışlar, kara tarafındaki surları kuvvetlendirmişlerdir"[63]

deniz tarafına oranla daha kalın inşa edilmiş, top dizilimi ve sıklığı ona göre düzenlenmiştir.

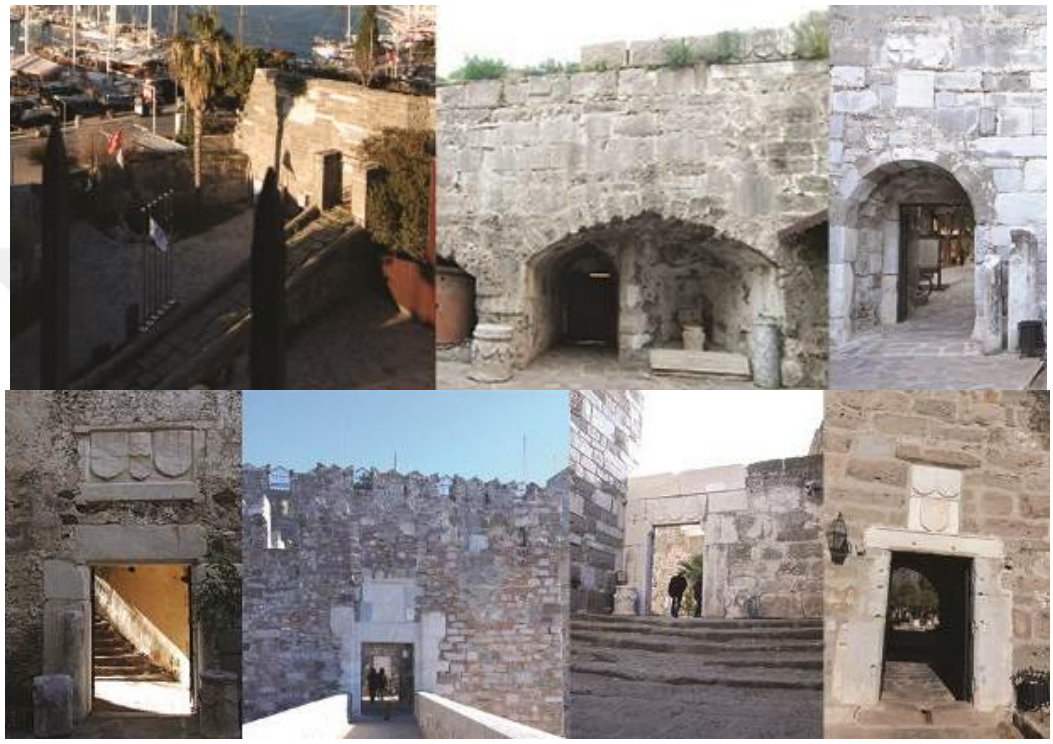
Şekil 4. 30 Bodrum kalesi kat planları[1]

Şekil 4. 31 Bodrum Kalesi kapı şeması (S. Özçetin, 2016)

[1] Pafta Akpolat'ın çizmiş olduğu Bodrum Kalesi planlarının düzenlenmesi ile oluşturulmuştur [77].

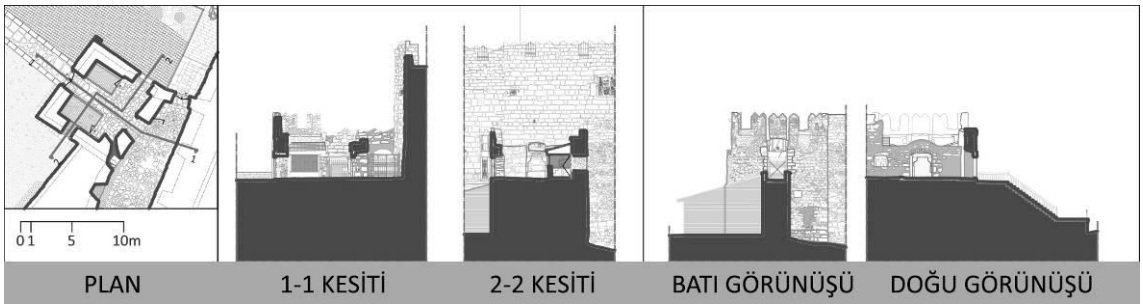
Kaleye giriş, ani baskınlara karşı alınan bir önlem olarak dolaylı olarak gerçekleşmiştir. Dönemeçli yollar üzerinde bulunan kapılarla iç kaleye ulaşım sağlanmıştır. "Kalenin mevcut girişi eskiden denizdi. Orijinal giriş karakolun yanından çıkıp hendeğe inen rampadır" [76]. Kalede, dış kale ve iç kale arasında 7 kapı bulunmaktadır (Şekil 4.31). İlk kapı, kalenin kuzey hendeğine inen kuzey batıda konumlanmıştır. Kuzey ve batı hendeklerinde bulunan diğer altı kapıdan geçilerek iç kaleye ulaşım sağlanır.

Şekil 4. 38 Bodrum Kalesi iç kaleye giriş kapıları[1] (S. Özçetin, 2015)

Kale kapılarının bazıları, sur duvarlarından direk geçiş sağlamaktadır. Bazıları ise daha özelleşmiştir (Şekil 4.32). Merdivenle ulaşılan 1 numaralı kapıdan rampayla inilmektedir. 3 numaralı kapı iki burç arasında, tonoz içerisinde yer alır. 4 numaralı kapının devamında, taş basamaklı geçit tonozu vardır.

[1] Kapı fotoğrafları, kapı şemasında gösterilen 1-7 numaralarına göre, soldan sağa doğru sıralanmıştır.

Şekil 4. 39 Bodrum Kalesi 5 numaralı kapının rölövesi[1]

Bir burcun üzerinde bulunan 5 numaralı kapı, özelleşmiş bir kapı sistemine sahiptir (Şekil 4.33). Bu kapının kendi içerisinde 2 kapısı vardır. Buraya kagir bir köprüyle ulaşılır. Kapıda asma köprü aksamları mevcuttur. Bu kapının yanında batı hendeğine inen bir kapı daha bulunmaktadır. 6 numaralı kapı tek geçitlidir. İç kaleye giren 7 numaralı kapı ise tonoz örtülüdür. "Kalenin Şimale bakan beş kapısı asma köprülüdür. İcabında köprüler makaralar üzerinde çekilerek kalenin hariçle muvasalası tamamen kesilmiş olur. Kalenin bütün kapıları demir kaplıdır ve çok sağlamdır" [46].

Şekil 4. 40 Bodrum Kalesi iç kale kapıları (S. Özçetin, 2015)

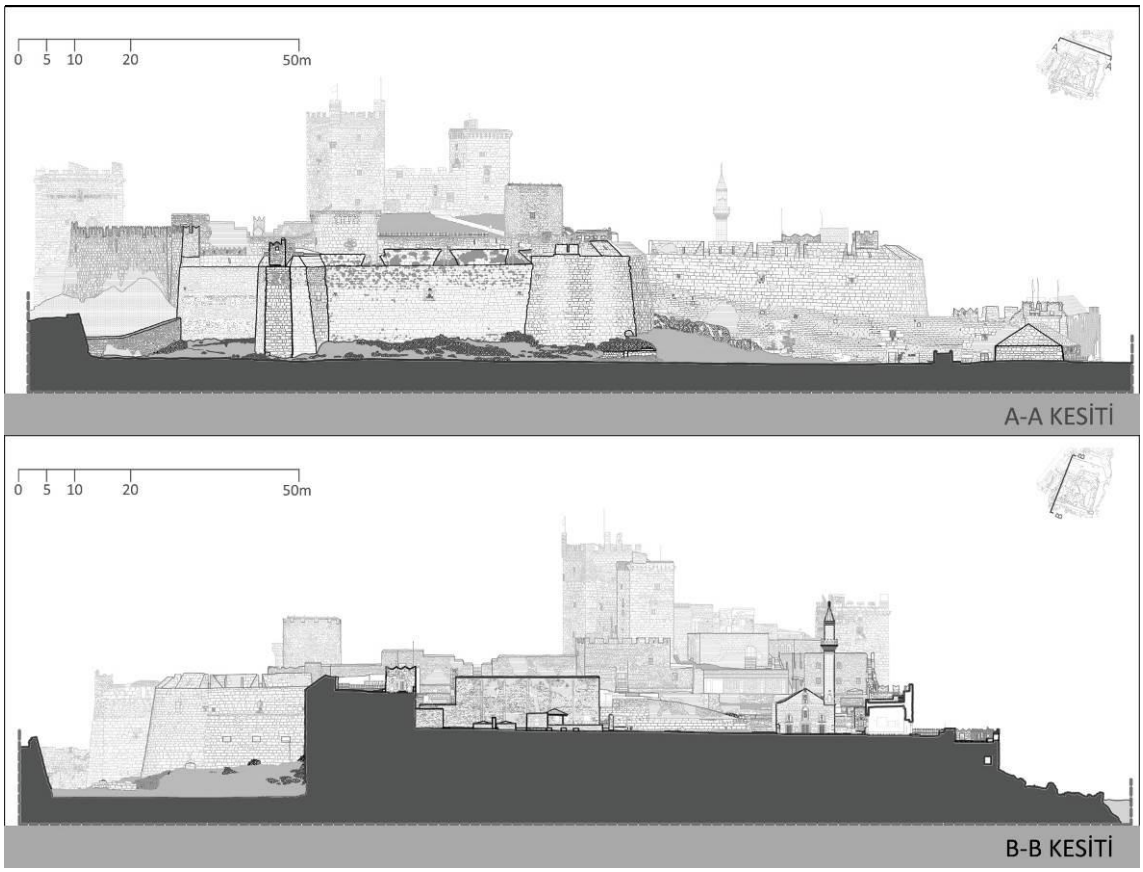
İç kale içerisinde de kapılar bulunmaktadır. Bunlardan biri 1 ve 2 numaralı avlular (Şekil 4.29) arasında geçişi sağlayan kapıdır (Şekil 4.34). Diğer kapı ise doğu suru üzerinde yer almaktadır.

Şekil 4. 35 Bodrum Kalesi armalarından seçmeler (S. Özçetin, 2015)

[1] Pafta, Bodrum Kalesi Rölöve Projelerinden faydalanılarak düzenlenmiştir [61].

Kalede, kapıların üzerinde ve sur duvarlarında birçok arma ve kitabe yer almaktadır (Şekil 4.35). Kalede toplamda 249 arma bulunmaktadır. Bu armalar, kalenin yapıldığı dönemdeki tanınmış şövalyelere ve büyük ustalara aittir. "Kapının[1], dış kapı lentosundaki Yunanca ve İç yüzdeki Latince Kitabeler, 1513'te kalenin komutanı Şövalye Jacgues Gaitineau'ya atıfta bulunmaktadır. Dış yüzdeki kitabe kalenin kurallarını çiğnememe uyarısıdır. İçteki kitabede komutanın kaleyi Roma Katolik Kilisesi adına muhafaza ettiği yazılıdır" [65].

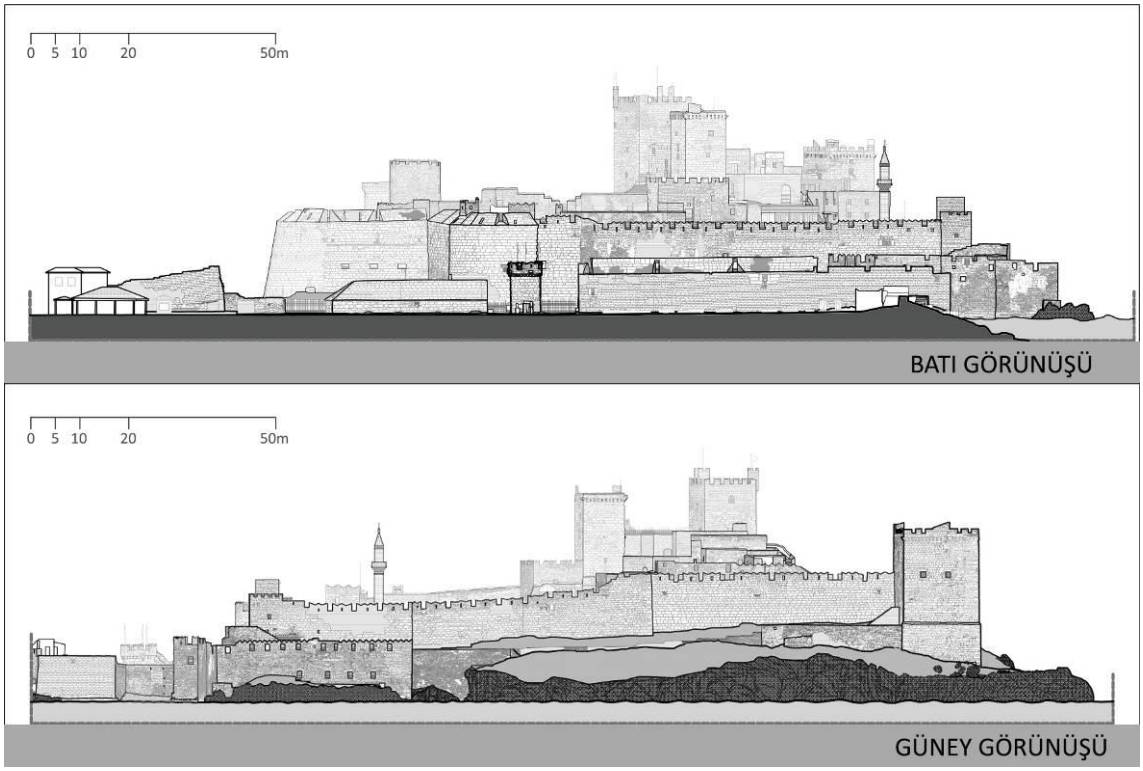

Şekil 4. 36 Bodrum Kalesinin kuzey ve batı hendeğinden geçen kesitleri [61]

Kale üç yönde hendeklerle çevrilidir. En büyük hendeği kuzey hendeğidir. Yaklaşık olarak 5773 m^2'lik bir alana sahiptir. Hendeğin en düşük kotu batı yönünde +0.10 m, en yüksek kotu da doğuda +2.10 m'dir. Kalenin ana giriş kapısı kuzey hendeğine çıkmaktadır. Bu kapı haricinde, bir başka kapıyla da batı hendeğine doğru gidilmektedir. Batı hendeği ortalama +0.70 m kotundadır. Yaklaşık olarak 1365 m^2'lik bir alana sahiptir. Hendekten surlara çıkan 2 adet kapı bulunmaktadır.

[1] Bahsedilen kapı, kalenin Kuzeybatı yönünde yer alan orijinal giriş kapısıdır.

Kalenin güneyinde bulunan hendeğinde, hendeğin batısından doğusuna doğru +10.00 kotundan +15.50 kotuna doğru bir eğim söz konusudur ve 988 $m^{2'}$lik bir alana sahiptir. Hendeğe, sadece İngiliz kulesinden ulaşılan tek bir kapı bulunmaktadır. Kalenin kuzeyinde yer alan iç hendek, kuzey hendeğinden önce yapılmıştır. Yaklaşık 1033 $m^{2'}$lik bir alana sahip olan hendeğin, en düşük kotu doğuda +10.20 m, en yüksek kotu batıda +16.00 m'dir. Hendeğe ulaşım tek bir merdivenle surlardan gerçekleşirken; Hendekten, Gatineau Burcunun altında yer alan zindana da buradan bir kapı ile ulaşılmaktadır.

Şekil 4. 37 Bodrum Kalesi batı ve güney görünüşleri [61]

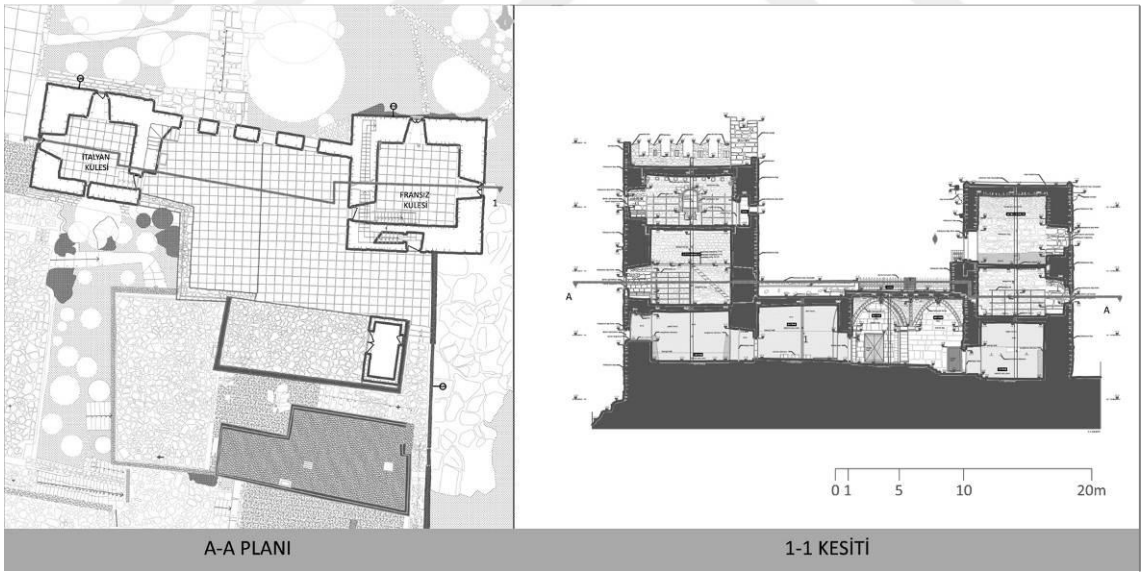
"Kale kuzeyden ve batıdan iki beden duvarı ile doğu ve güney doğu ise tek beden duvarı ile çevrilmiştir" [77]. Kalenin temel yapı bileşeni olan surlar, farklı kesitlere ve yükseklikliere sahiptir. Hendekleri de tanımlayan surların dış duvarları, iç kaleyi çevreleyen duvardan daha ince bir kesite sahip olmuşlardır. En kalın kesite sahip olan duvar, İç kalenin kuzeybatı yönünde 18,1 m kesite sahip duvardır. Bu duvar aynı zamanda 14 adet top mazgalıyla korunan kalenin en sağlam duvarıdır. Kalenin, batı hendeğini de çevreleyen duvar ise 14,5 m kesitiyle ikinci büyük duvarıdır ve duvarda top mazgalları mevcuttur. Güney suru çift surludur. Dış sur, iç surdan daha alçaktır. Bu

surlar güneybatıda birleşir ve 15 m'lik bir duvar halini alır. Kalenin doğusunda tek sur hattı vardır. Duvarların yüksekliği ise bulunduğu zeminin eğimiyle beraber değişiklik göstermektedir. Surlar arasında dolaşım, seğirdim yoları ile sağlanmaktadır. Seyirdim yollarında yer yer rampalar ve basamaklar bulunmaktadır (Şekil 4.38). Bu yolların kenarlarında, belirli aralıklarla dizilmiş barbatalar bulunmaktadır. Barbataların aralarında kimi zaman barbata sekisi[1] yer almaktadır.

Şekil 4. 38 Bodrum Kalesi seyirdim yolları (S. Özçetin, 2015)

Surlarda, kullanılan taşların birçoğu devşirme yöntemiyle elde edilmiş, farklı malzeme kullanımı olmuştur. Genellikle moloz taş kullanılan duvarlarda, düzgün kesme taş, kaba yonu taş, mermer, bazalt, kireçtaşı gibi taşların kullanıldığı da görülmektedir. Bu taşlar kireç esaslı harçla örülmüştür.

Şekil 4. 39 Fransız ve İtalyan Kulesi plan ve kesiti[2]

[1] Barbata Sekisi: Barbatalarda mazgal siperleri arkasında savaşçıların oturup dinlendikleri taş peykelere verilen ad [5].

[2] Pafta, Bodrum Kalesi Rölöve Projelerinden faydalanılarak düzenlenmiştir [61].

Kalenin özgün mimarisine ait, içerisinde katları bulunan, her biri farklı kotlarda konumlanmış beş adet kulesi vardır. Kuleler, Malta Şövalyeleri örgütünü oluşturan ulusların adlarını taşımaktadır. Bu kuleler birbirlerinden ayrı plan özelliklerine sahiptirler. Bu kulelere ek olarak kaleye, birinci dünya savaşı sonrasında komutan kulesi eklenmiştir[1]. Bu kulelerin yanı sıra, kalede dört adet de burç bulunmaktadır. Burçların biri batıda limana bakarken, diğerleri de kuzey surunda yapılmışlardır. İçleri dolgulu olarak yapılan burçlar, farklı plan şemalarına sahiplerdir.

Şekil 4. 40 Bodrum Kalesi baş kulelerin zeminde birleştiği mekan (S. Özçetin, 2015)

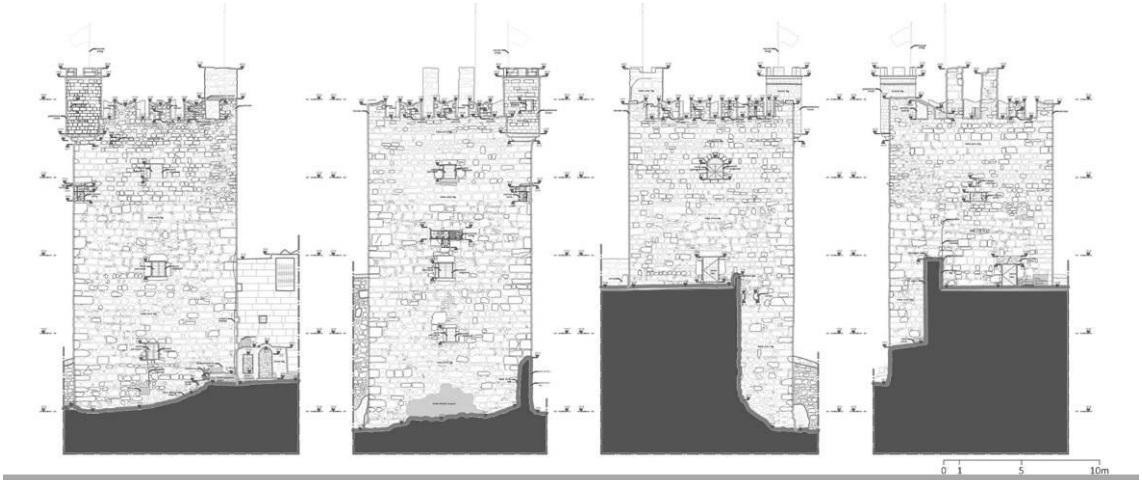
Kalenin baş kuleleri Fransız ve İtalyan Kulesi olarak adlandırılan kulelerdir. Bu kuleler iç kalenin ortasında yer almaktadır. Her iki kulede de kare plan şeması içerisinde, üç katlı olarak yapılmıştır ve zemin katta, 1518 yılında kaleye eklenmiş çapraz tonozlu bir mekanla birleşmektedir (Şekil 4.40). Mekanın üzerinde çeşitli armalar yer almaktadır.

Şekil 4. 41 Fransız Kulesi (S. Özçetin, 2015)

[1] 1979 yılına ait Akpolat'ın çizimlerinde komutan kulesine rastlanılmamıştır [77].

Kalenin en yüksek kulesi Fransız Kulesidir, Kulenin denizden yüksekliği 47 m'dir[1] (Şekil 4.42). Oturduğu arazideki yerden yüksekliği ise 22 m'dir. Kule yaklaşık olarak 109,1 m^2'lik taban alanına sahiptir. Plan düzleminde ölçüleri 10,5x10,4 m'dir.

Şekil 4. 42 Fransız Kulesi görünüşleri[2]

Kulenin duvarları, zemin kattan üst katlara doğru çıkıldıkça daha da küçülmüştür (Şekil 4.39). En kalın duvar 2,3 m iken; en üs katta ise 2,07 m'dir. Zemin kattaki odanın üst örtüsü beşik tonozludur. Diğer katlar ise ahşap tavan döşemesine sahiptir. Çatısı ise teras çatıdır ve çatıyı çevreleyen belirli aralıklarda barbatalar bulunmaktadır. İkinci katın güney duvarında 0,8 m genişliğe sahip gizli taş merdivenle üçünü kata çıkılır. Zemin kat ve birinci katta kuzeye ve doğuya bakan iki mazgal, üst katta ise kuzey, güney ve doğuya bakan üç adet taş oturaklı mazgal bulunmaktadır. Çatısında küçük bir gözetleme kulesi vardır. Kule duvarlarında toplamda beş adet arma yer almaktadır.

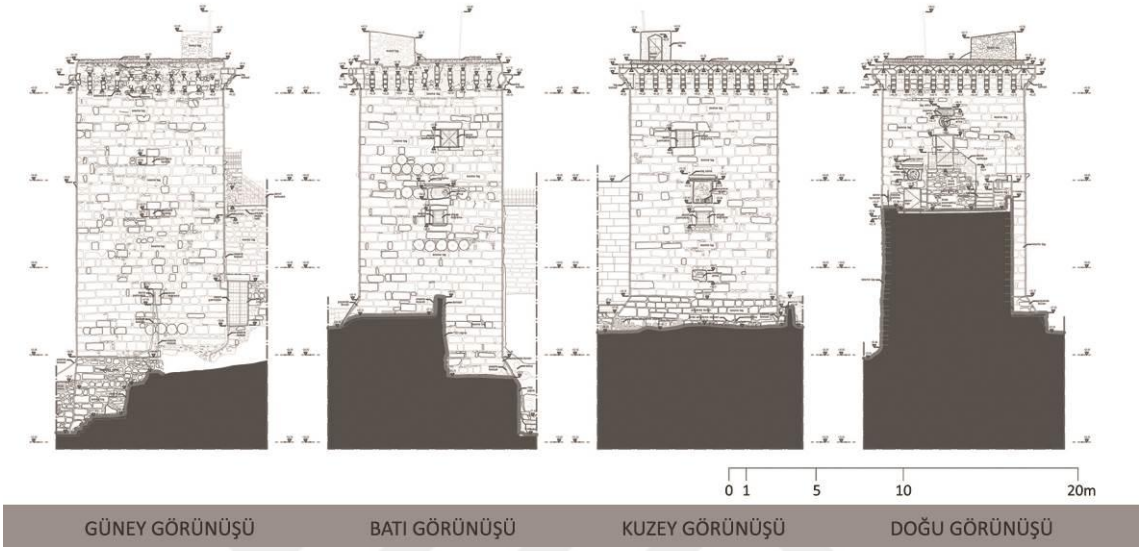

Şekil 4. 43 İtalyan Kulesi (S. Özçetin, 2015)

[1] Kuleye ait ölçü ve kotlar bodrum kalesinin 2015 yılında hazırlanan rölöve projesinden elde edilmiştir [61].

[2] Pafta, Bodrum Kalesi Rölöve Projelerinden faydalanılarak düzenlenmiştir [61].

İtalyan Kulesi, iç kalenin güneydoğu kesimine inşa edilmiş yapıların, kuzeybatı kesiminde yer almaktadır (Şekil 4.43). Kulenin denizden yüksekliği 43,5 m'dir. Oturduğu arazideki en alçak noktadan 23 m yüksekliktedir (Şekil 4.44). Zeminde 8.20 x 8.50 m ölçülerindeki kule, yaklaşık 70 m^2 'lik bir taban alanına sahiptir.

Şekil 4. 44 İtalyan Kulesi görünüşleri[1]

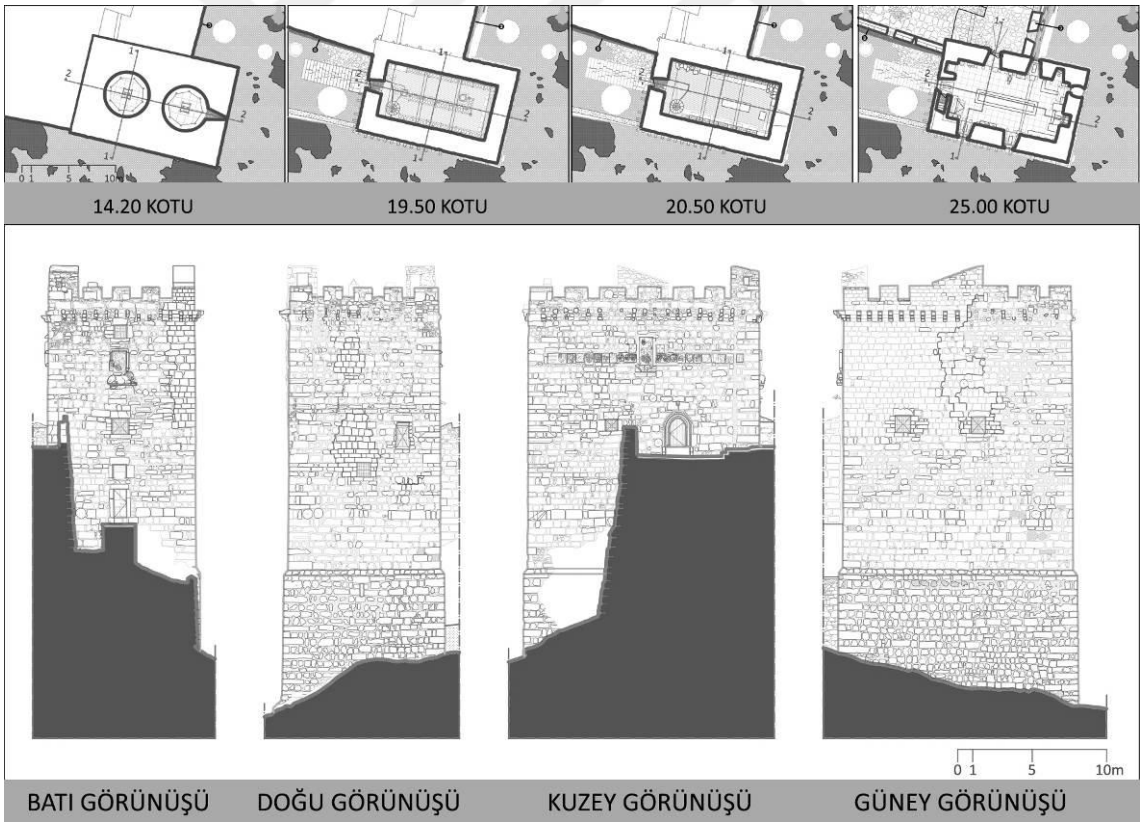
Kulede, zemin kattan üst katlara çıkıldıkça duvar kesiti küçülmektedir. Kuzey ve batı cephelerinin duvar kesitleri, güney ve doğu cephelerine göre daha büyüktür (Şekil 4.39). Zemin kat ve üst katın tavanları beşik tonozludur. Çatısı ise düzdür ve taş konsollarla çevrili bir taca sahiptir. Kulenin orta ve üst katına, 33 m kotundaki terastan ulaşılmaktadır. Giriş kapıları, kulenin doğu cephesinde bulunmaktadır. Kulenin üst katına, kuleye bitişik terastan taş merdivenle çıkılmaktadır. Merdivenin genişliği 1 m'dir. Kulenin zemin katında herhangi bir açıklık bulunmazken, orta ve üst katlarda, kulenin kuzey ve batı cephelerinde birer tane taş oturaklı Güney cephesinde ise daha sahip bir adet okçu mazgalı yer almaktadır. Kulenin çatısında, bir gözetleme kulesi bulunmaktadır. Duvarlarında ise toplamda altı adet arma vardır.

[1] Pafta, Bodrum Kalesi Rölöve Projelerinden faydalanılarak düzenlenmiştir [61].

Şekil 4. 45 İngiliz Kulesi (S. Özçetin,2015)

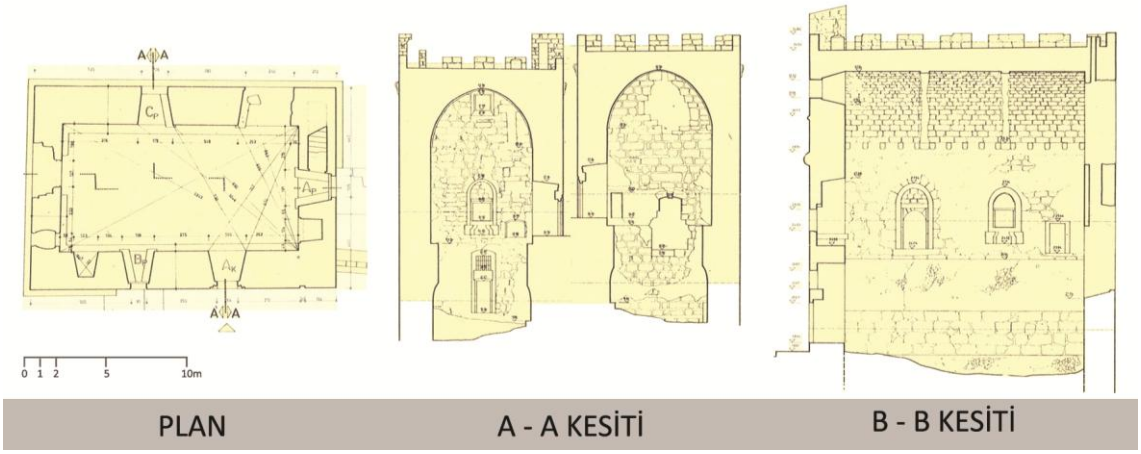
Kalenin güneydoğu köşesinde konumlandırılmış olan İngiliz Kulesi, dikdörtgen bir plan şemasına sahiptir (Şekil 4.45). Üç katlı olarak yapılmış, kulenin kuzey ve batı cephesinden iki farklı kotta girişi bulunmaktadır. Üçüncü kattaki girişi, kalenin seyirdim yollarının buluştuğu bir terasa doğrudur ve asma köprülüdür. Diğer giriş ise kalenin güney hendeğinin içerisindendir. Kulenin deniz seviyesinden yüksekliği 36 m'dir. Plan düzleminde kule, güney ve batı yönünde 15,3 x 9,9 m, kuzey ve doğu yönünde ise 15,6 x 10,1 m plan ölçülerine sahiptir. Duvar kalınlıkları, zeminden üst katlara doğru çıkıldıkça azalmaktadır (Şekil 4.46).

Şekil 4. 46 İngiliz Kulesi kat plan ve görünüşleri[1]

[1] Pafta, Bodrum Kalesi Rölöve Projelerinden faydalanılarak düzenlenmiştir [61].

Üçüncü kattaki odanın tavanı beşik tonozdur. Kat döşemeleri ahşap kiriş ve taş tonozla yapılmıştır. Kulenin dört yanında konumlanmış, beş adet mazgal (pencere)[1], iki adet niş vardır. Batı cephesi duvarı içinde teras kata çıkan taş basamaklı merdiven vardır. Doğu ve batı cephelerine konumlanmış iki adet şömine de odada yer almaktadır. Bu kattan, İkinci kata özgün olmayan bir merdivenle inilmektedir. Kulenin ikinci katında, kalenin güney hendeğine inen taş basamaklı bir merdiven bulunmaktadır. Kulenin ikinci katında asma kat yapılmıştır. İkinci kattan, yan yana konumlanan iki mahzenin oluşturduğu birinci kata, dikey merdivenle inilmektedir. Kulenin bu kısmı 1975 - 1976 yılları arasında kulede yapılan onarım esnasında, kazılar sonrasında ortaya çıkmıştır[2] (Şekil 4.47). Birbirleriyle bağlantıları sadece zeminde olan mahzenlerin, kendi içerisinde dört katı bulunmaktadır. Mahzenlerin zemin kotu, deniz seviyesinden yaklaşık olarak 7 m yüksektedir. 14,2 m kotunda tek bir mazgalı bulunmaktadır. Bu bölümün zeminden üst tavana kadar olan yüksekliği yaklaşık olarak 9,7 m'dir (Şekil 4.48).

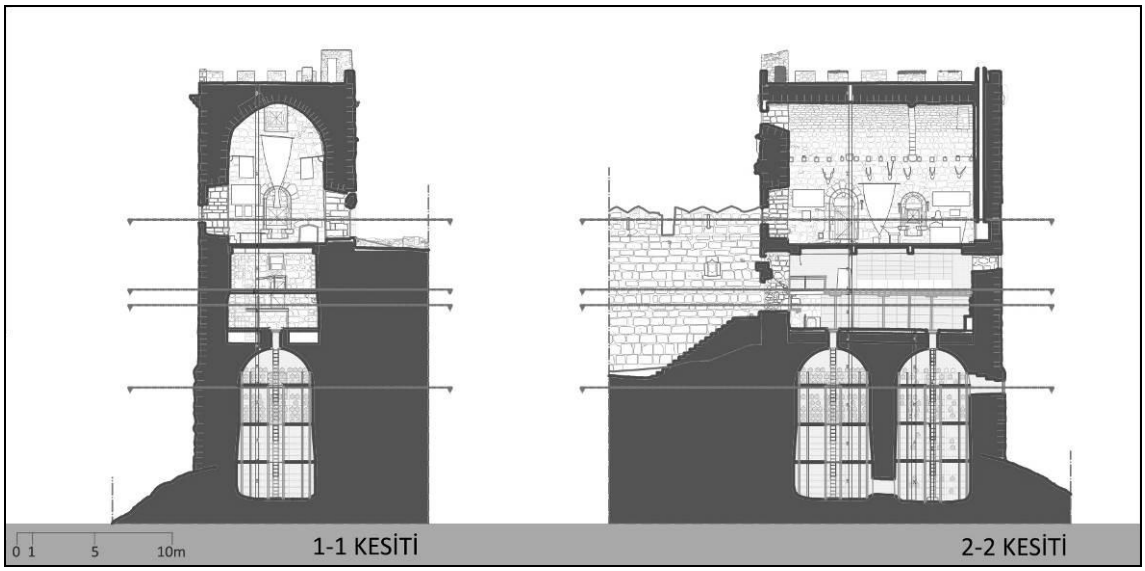

Şekil 4. 47 İngiliz Kulesi 1979 yılına ait ara kat ve üst kat planları[3] (S. Özçetin, 2016)

[1] Bahsedilen açıklıklar, savunmadan ziyade, özelleşerek pencere halini almışlardır.

[2] İngiliz Kulesi 1975-1976 yılları arasında, S.Akpolat'ın onarım projesine göre, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nce onarılmıştır [77].

[3] Pafta için, Akpolat'ın çizimlerinden faydalanılmış, üzerinde düzenleme yapılmıştır [77].

Şekil 4. 48 İngiliz Kulesi kat planları [1]

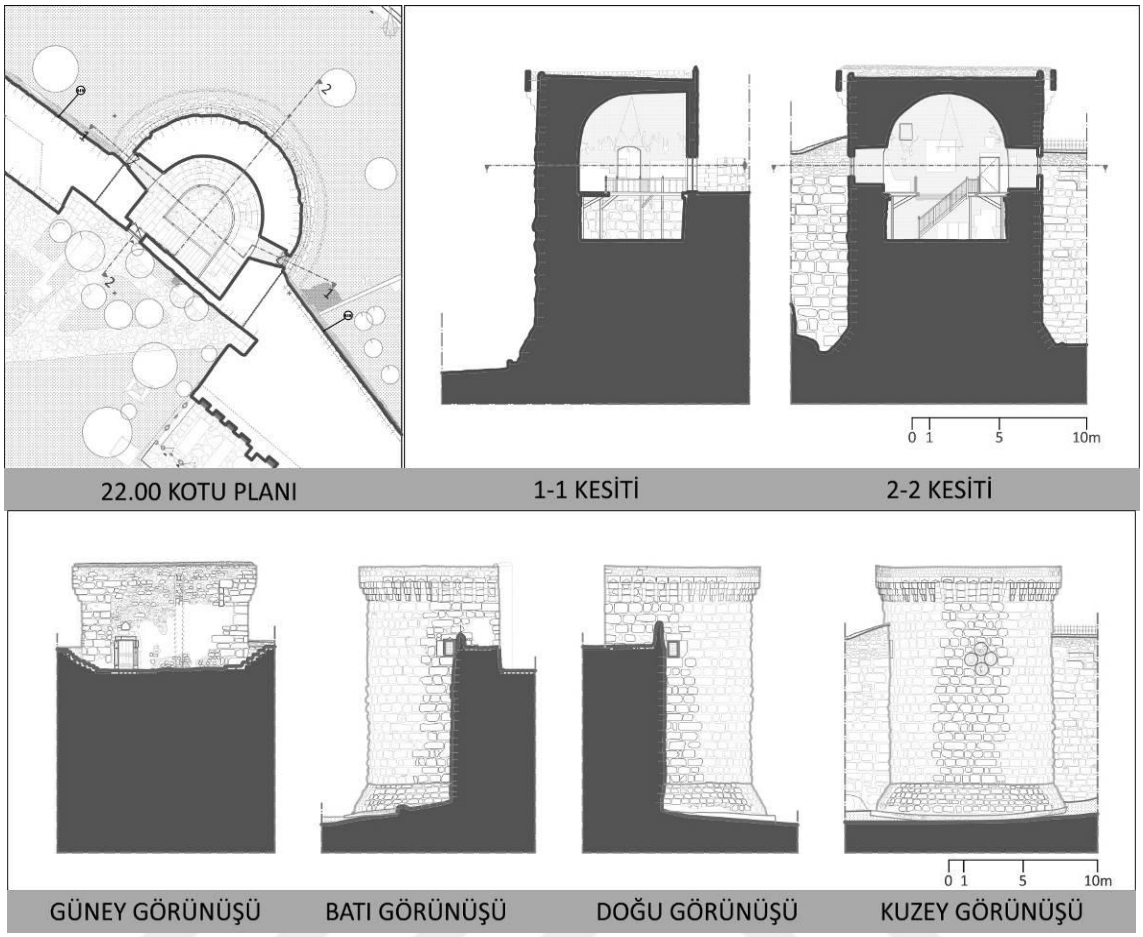
Kulenin batı cephesinde bir, kuzey cephesinde 21 tane olmak üzere toplamda 22 adet arma bulunmaktadır. "Tümüyle İngiliz Kraliyet ailesi ve soylularından gelen para ile yapıldığı kabul edilen İngiliz Kulesi'nin kapısının üzerinde Kral IV. Henry'nin arması bulunmaktadır. Newton bu armanın IV. Edward'a ait olduğunu belirtmektedir." [56].

Şekil 4. 49 Alman Kulesi (S. Özçetin, 2015)

Alman kulesi, tek katlı olarak, yarım daire şeklinde bir plan şemasında inşa edilmiştir (Şekil 4.49). Kuleye giriş, kalenin 2 numaralı avlusundan (Şekil 4.68) gerçekleşmektedir. Kulenin oturduğu zemindeki en düşük kottan çatısına kadar yüksekliği ise yaklaşık olarak 17 m'dir. Kuzey cephesinde dört arması bulunmaktadır.

[1] Pafta, Bodrum Kalesi Rölöve Projelerinden faydalanılarak düzenlenmiştir [61].

Şekil 4. 50 Alman Kulesi plan, kesitleri ve görünüşleri[1]

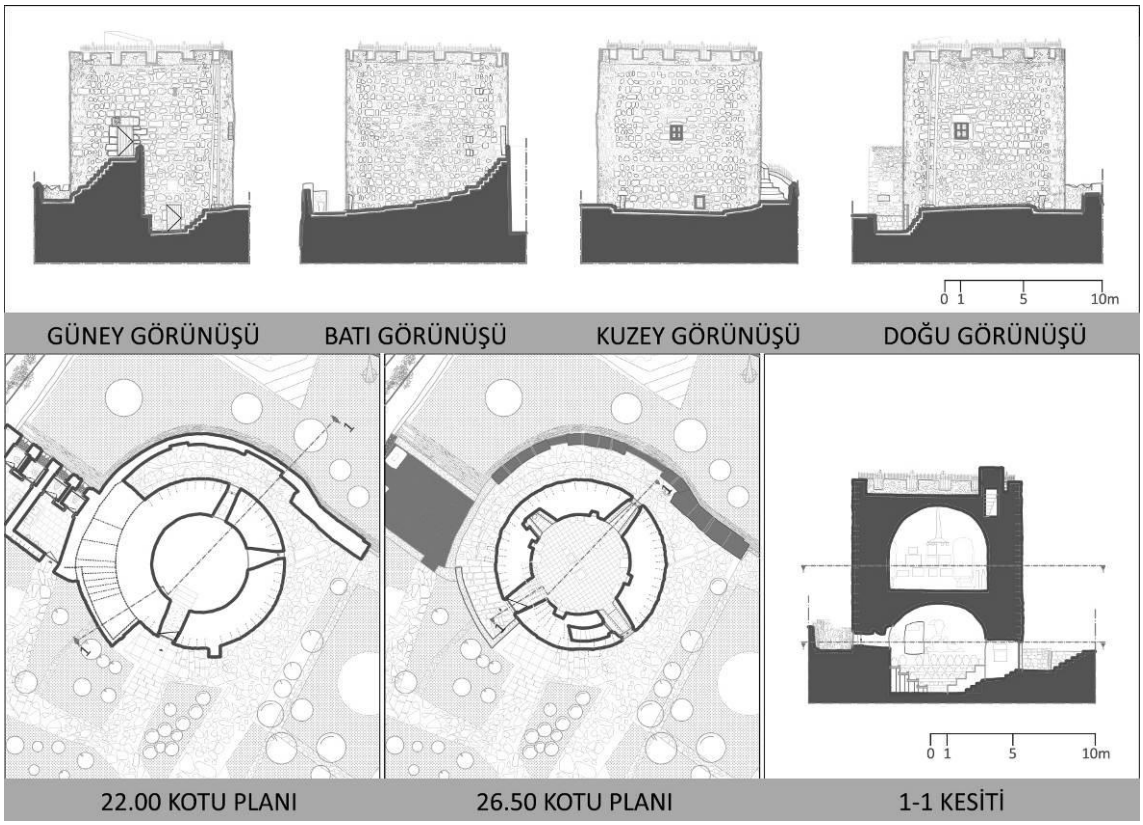
İç mekanın üst örtüsü yarım beşik tonozdur. İçerisinde asma kat bulunmaktadır (Şekil 4.50). İkisi doğu ve batı tarafında sur duvarlarına bitişik, biri de giriş cephesinde olmak üzere toplamda üç adet mazgalı bulunmaktadır. Bitişi taş konsollarla çevrelenmiş çatısı, teras çatılıdır ve çatıya herhangi bir çıkış yoktur.

Şekil 4. 51 İspanyol Kulesi (Yılanlı Kule), (S. Özçetin, 2015)

[1] Pafta, Bodrum Kalesi Rölöve Projelerinden faydalanılarak düzenlenmiştir [61].

İki katlı olarak inşa edilen İspanyol kulesi[1] dairesel bir plan şemasına sahiptir (Şekil 4.51). Her bir kata çıkan iki ayrı girişi bulunmaktadır. Kulenin denizden yüksekliği 32,8 m, oturduğu zemindeki en düşük kottan yüksekliği ise 12,6 m'dir. Dairesel planlı kulenin taban alanı yaklaşık olarak 86 m^2'dir. 10,2x10,4 m ölçülere sahiptir. Duvar kalınlıkları yaklaşık olarak 2,2 m'dir. Basamaklı bir girişe sahip olan zemin katta, girişte yılan bezemesi yer almaktadır. Yapıldığı dönemde, tıbbi amaçlı olarak kullanıldığı bilinen kulenin, zemin katında, kuzey doğu ve doğu yönüne bakan iki adet mazgal bulunmaktadır. Her iki katın da tavan örtüsü kubbedir (Şekil 4.52).

Şekil 4. 52 İspanyol Kulesi, (Yılanlı Kule) plan, kesit ve görünüşleri[2]

Kulenin üst katına, dışarıdan taş basamaklı bir merdivenle çıkılmaktadır. Bu katta, iki adet mazgal bulunmaktadır. Duvarın içinden çatıya 0,8 m genişliğe sahip taş basamaklı

[1] Kulenin yapım tarihiyle ilgili kaynaklarda farklı açıklamalar bulunmaktadır. Alpözen, Kulenin temellerinin Bizans döneminde yapıldığını belirtmiştir [67]. Akpolat ise kulenin tarihlendirmesini "Araştırmacılar kalenin beşinci kulesi olan Yılanlı Kulenin şövalyelerden önceki dönemden kaldığını iddia etmektedir. Kulenin planı ve yapım tarzı da bu iddiayı doğrulamaktadır." şeklinde açıklamıştır [77].

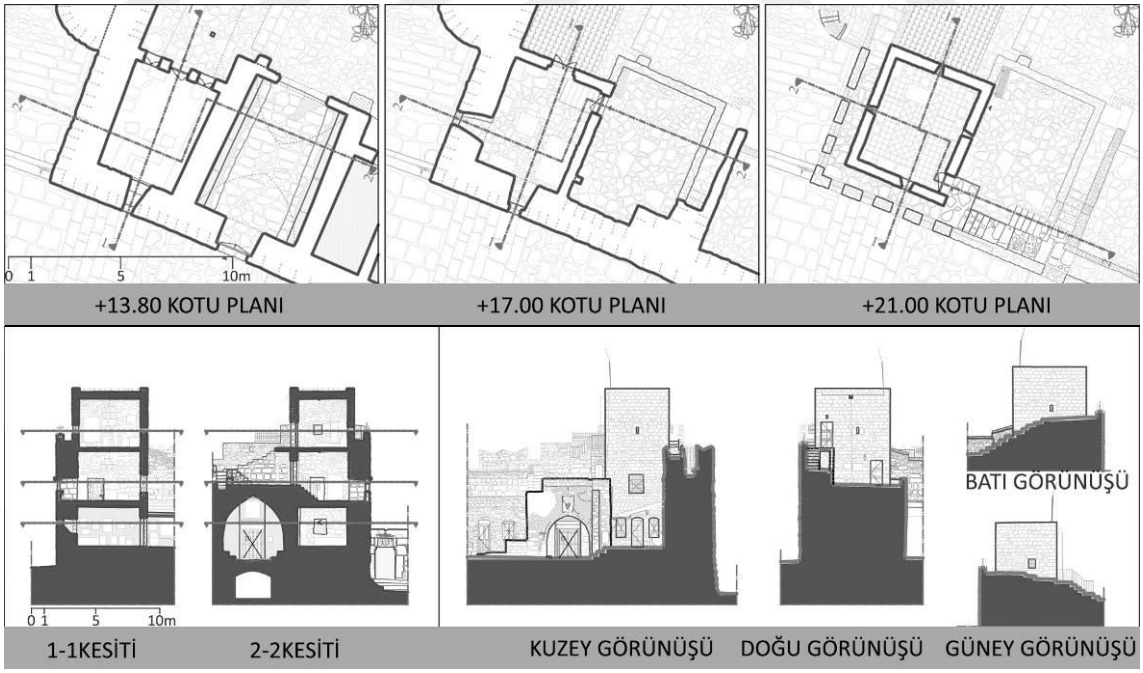
[2] Pafta, Bodrum Kalesi Rölöve Projelerinden faydalanılarak düzenlenmiştir [61].

bir merdivenle çıkılmaktadır. Çatıya ulaşım sadece bu merdivenle sağlanmaktadır. Çatı teras çatılı olarak yapılmış, barbatalarla çevrelenmiştir.

Şekil 4. 53 Komutan Kulesi (S. Özçetin, 2015)

Kaleye sonraki dönemlerde eklenen komutan kulesi, kalenin güneybatı kesiminde yer almaktadır (Şekil 4.53). Dikdörtgen plan düzlemine sahiptir ve 12,6 m yüksekliktedir. Yaklaşık olarak 40 m^{2}'lik bir taban alanına sahiptir. Üst katta bu alan 28 m^{2}'ye düşmektedir. Üç katlı olarak yapılmıştır (Şekil 4.54). Katlar arasında geçiş bulunmamaktadır. Zemin kata giriş 1 numaralı avludan (Şekil 4.29) yapılırken, diğer katlara ulaşım kulenin doğu cephesindendir.

Şekil 4. 54 Komutan Kulesi plan, kesit ve görünüşleri[1]

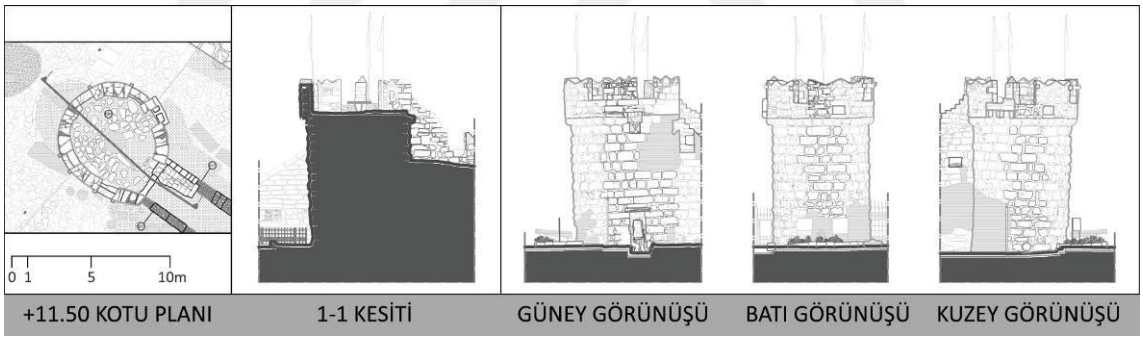
[1] Pafta, Bodrum Kalesi Rölöve Projelerinden faydalanılarak düzenlenmiştir [61].

Kulenin güney ve doğu cephesine ait duvarları, zemin ve ikinci katta sur duvarlarına dayanmış olup, kesiti 1,60 m'dir. Diğer cephe duvarları ise ikinci ve üçüncü katta 0,50 m kesite sahiptir. Kulenin, zemin katında bir, ikinci katında üç, üçüncü katta ise dört adet mazgal (pencere) vardır.

Şekil 4. 55 Liman Burcu (S. Özçetin, 2015)

Diğer burçlar arasında en karakteristik olan burç, limana doğru bakması nedeniyle liman burcu olarak adlandırılan burçtur (Şekil 4.55). Liman burcunun kuzey ve güneyinden, kalenin günümüzde kullanılan giriş çıkışı bulunmaktadır.

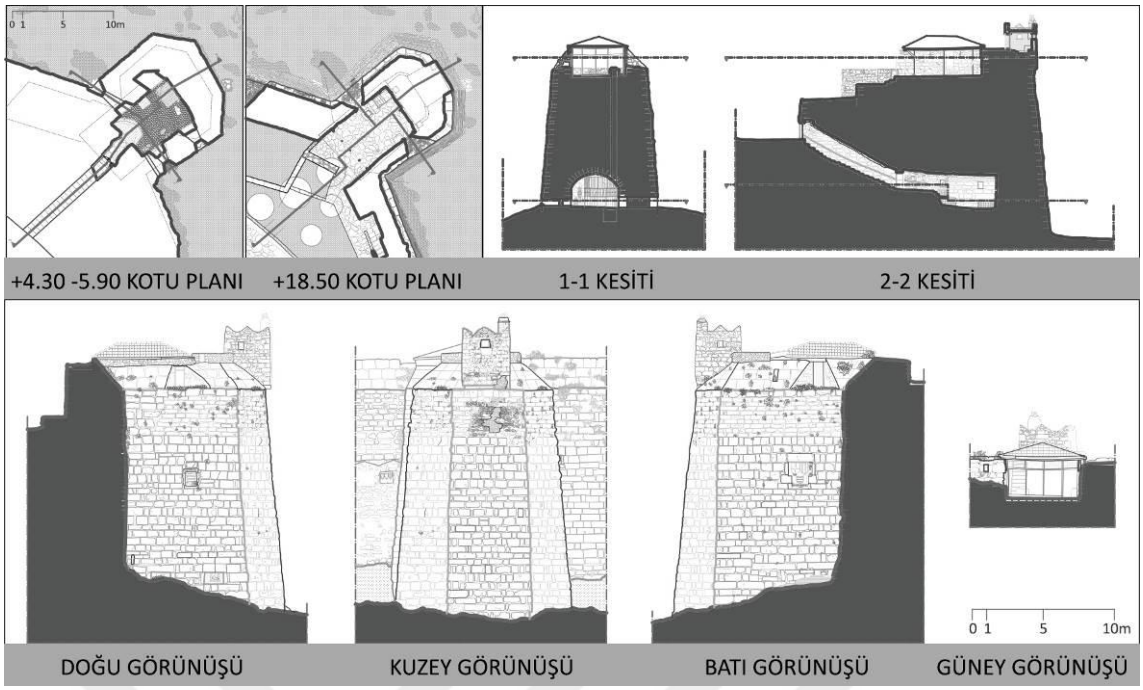

Şekil 4. 56 Liman Burcu plan, kesit ve görünüşleri[1]

Dairesel bir plan şemasına sahip olan burç, deniz seviyesinden 11 m yüksekliğe sahiptir (Şekil 4.56). Oturduğu zeminden, burcun maksimum yüksekliği 10,4 m'dir. Yaklaşık olarak 40 m^2'lik bir taban alanına sahiptir. Terasında zemini düzdür ve çevresinde barbatalar mevcuttur. Barbataların üzeri dendanlarla[2] sonlanmıştır. Burada topçu mazgalı bulunmaktadır. Çatı bitimi, taş konsollardan oluşan bir taçla çevrelenmiştir.

[1] Pafta, Bodrum Kalesi Rölöve Projelerinden faydalanılarak düzenlenmiştir [61].

[2] Barbataların bitimindeki üçgen çıkıntılara dendan denilmektedir.

Şekil 4. 57 Gatineau Burcu plan, kesit ve görünüşleri[1]

Gatineau Kulesi olarak da bilinen burç, düzgün olmayan beş kenarlı bir çokgen plan düzlemine sahiptir (Şekil 4.57). Gözetleme kulesiyle birlikte deniz seviyesinden 21,8 m yüksekliğindedir. Oturduğu zeminden burcun maksimum yüksekliği 20,6 m'dir. Duvarlarında üç arma bulunmaktadır. Burcun altında zindan yer almaktadır. Zindana giriş kalenin kuzeyinde yer alan iç hendekten sağlanmaktadır. Hendekteki giriş +10.40 kotundaki girişten, 23 basamaklı taş merdivenle +3.60 kotundaki zindana inilir. Bu kısım, dört tane hava bacası ile havalandırılmaktadır. Sonraki dönemlerde kalenin kuzeyine peçe duvarı eklenmesiyle, burç, savunma özelliğini kaybetmiştir. Bu dönemde şövalyeler tarafından, burca ait top mazgalları ve havalandırma bacaları taşla kapatılarak alttaki oda zindan ve işkence odası olarak kullanılmıştır. Kalenin Osmanlı İmparatorluğu hâkimiyetine geçmesinden sonra bu kısmın kapısı, taş duvarla örülmüştür.[2]

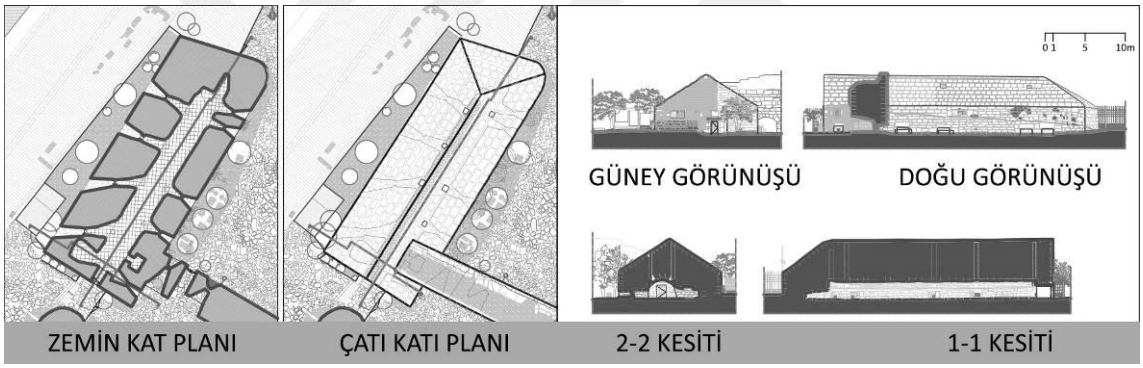
[1] Pafta, Bodrum Kalesi Rölöve Projelerinden faydalanılarak düzenlenmiştir [61].

[2] Zindana dair bilgiler, B.K.S.A.M. 'in 2015 yılına ait bilgilendirme panolarından elde edilmiştir.

Şekil 4. 58 Top koruganı (S. Özçetin, 2015)

Kalenin, kuzeybatısında top koruganı[1] yer almaktadır. Yapı yaklaşık olarak 401 m^2'lik bir taban alanına sahiptir (Şekil 4.58). İç mekanda 87,8 m^2'lik bir alan bulunmaktadır. Yapının yüksekliği, deniz seviyesinde 7,4 m'dir. Korugana, güney cephesinden tek bir girişle girilmektedir. Güneydoğusuna gelen sur, korugandan sonraki dönemlerde yapılmıştır.

Şekil 4. 59 Top koruganı plan kesit ve görünüşleri[2]

Yapının limana bakan batı cephesine ait duvarlar (5,55 m), diğer duvarlara göre daha kalındır (Şekil 4.59). İçerisinde altı adet hava bacası vardır. Batı ve doğu cephesinde dörder topçu deliği bulunmaktadır. Dış cephesinde doğuda üç, güneyde bir ve batıda bir tane olmak üzere toplamda beş adet arması vardır.

[1] Korugan "Ateş etmeye imkân verecek biçimde hazırlanmış delik ve mazgalları bulunan yer" olarak tanımlanmaktadır [70] .

[2] Pafta, Bodrum Kalesi Rölöve Projelerinden faydalanılarak düzenlenmiştir [61].

Şekil 4. 60 Bodrum Kalesi avluları[1] (S. Özçetin, 2015)

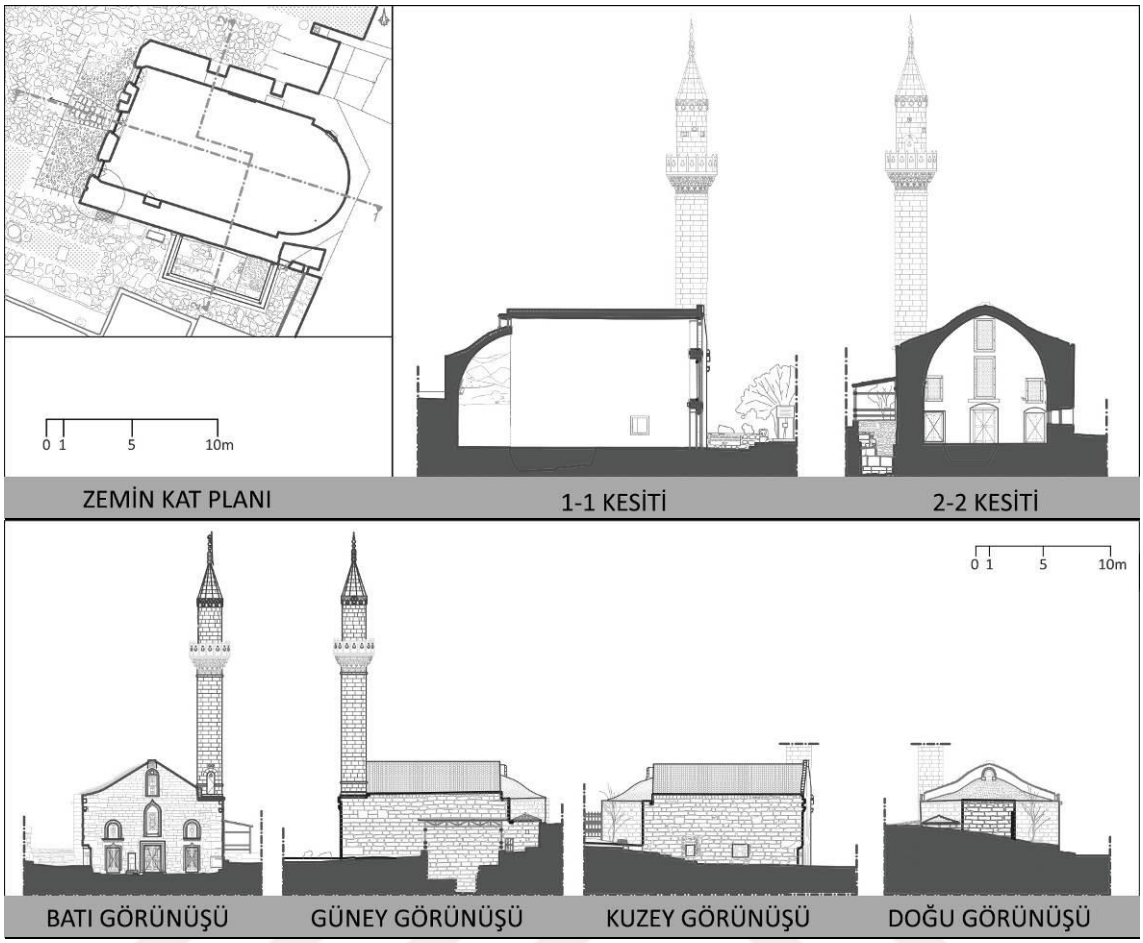
Kalenin içersinde, farklı kotlarda bulunan üç adet avlu vardır (Şekil 4.60). Toplamda 9345 $m^{2'}$lik bir alana sahiptir. Bu alanlar, şapel (Cami), hamam gibi sosyal hayatın geçtiği yapı tiplerini barındırmaktadır.

Şekil 4.61 Bodrum Kalesi Şapel (Cami) (S.Özçetin, 2015)

Kalenin yapıldığı dönemde, yapımı tamamlanan ilk yapılar arasında bulunan şapel (Şekil 4.61), 1 numaralı avluda (Şekil 4.29) yer almaktadır. Deniz seviyesinden yüksekliği, 19,2 m'dir. Sonradan eklenen minaresiyle bu yükseklik 36 m'ye çıkmıştır. Yaklaşık olarak 148,2 $m^{2'}$lik bir taban alanına sahip olup ölçüleri 15x 10,2 m'dir (Şekil 4.62).

[1] Paftada avlulara verilen numaralar, Şekil 4. 'deki şemadan alınmıştır.

Şekil 4. 62 Bodrum Kalesi Şapel (Cami) plan, kesit ve görünüşleri[1]

Gotik tarzda inşa edilmiş olan şapel, 1519 - 1520 yılları arasında İspanyol şövalyeleri tarafından onarılmıştır. Plan şemasında ve cephe düzenlemesinde İspanyol etkileri söz konusudur [78]. Şapelin batıdaki ön cephesinde ortada büyük diğer iki yanlarda daha küçük üç giriş kapısı vardır[2]. Kalenin Osmanlı İmparatorluğu hâkimiyetine geçmesi sonrasında, minare eklenerek şapel camiye dönüştürülmüştür[3]. Bu dönemde yapının önünden minareye çıkılan taş basamaklı bir merdiven yapılmıştır (Şekil 4.63). Birinci dünya savaşında, 1915 yılındaki Fransız bombardımanıyla, yapının minaresi yıkılmış ve şövalyeler döneminden kalma iç süslemeleri ise yanmıştır [78]. 90'lı yıllarda yıkılan minare sembolik olarak yeniden yapılmıştır.

[1] Pafta, Bodrum Kalesi Rölöve Projelerinden faydalanılarak düzenlenmiştir [61].

[2] Cephenin en üst noktasında ise akroter süslemesi bulunmaktadır.

[3] Çelebi seyahatnamesinde yapıyla ilgili olarak "Süleymaniye Cami" adını kullanmaktadır [79].

Şekil 4. 63 Bodrum Kalesi Şapel (Cami)'in Newton'a ait çizimi [53]

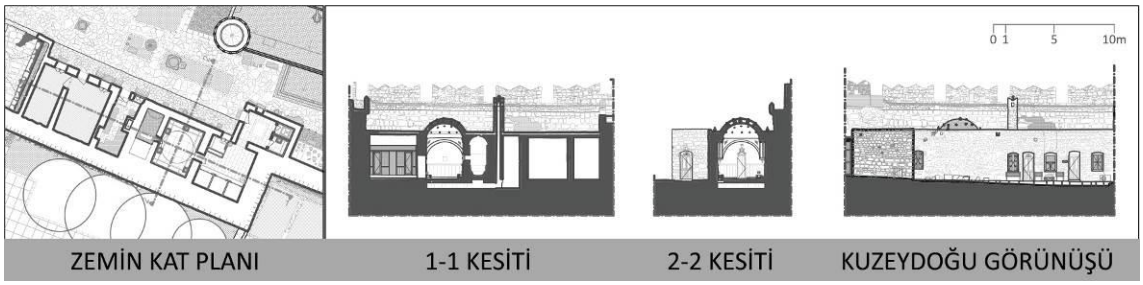
Şapelin içerisinde yarım daire planlı bir apsisi bulunmaktadır. Tek katlı olarak yapılan yapı beşik tonozlu, apsisin üzeri ise yarım kubbe ile örtülmüştür. Çatısı ve döşemesi sonradan tamamlanmıştır. Şapelin yapımında devşirme malzeme sıklıkla kullanılmıştır[1]. Giriş cephesinde şapelin onarımında katkı sağlamış olan İspanyol şövalyelerinin isimleri ve tarihleri bulunmaktadır.

Şekil 4. 64 Bodrum Kalesi hamam (S. Özçetin, 2015)

[1] Yan cephe duvarlarındaki bazı taşlar Mausoleum'dan getirilmiştir.

Osmanlı döneminde, kalenin hapishane olarak kullanılmasıyla 1895 yılında hamam yapısı yapılmıştır (Şekil 4.64). Girişi kalenin 1 numaralı avlusundan (Şekil 4.29) gerçekleşmektedir.

Şekil 4. 65 Bodrum Kalesi Hamam plan, kesit ve görünüşleri[1]

Yapı kalenin güney beden duvarına eklenerek dikdörtgen plan yapısına sahip olacak şekilde, iki oda ve külhandan oluşan bir hamam yapısıdır (Şekil 4.65). Yapının yüksekliği, kubbesiyle birlikte yaklaşık olarak 5 m'dir. 'Sıcaklık' üzerinde kubbe bulunmaktadır. Diğer mekanların tavanı düzdür.

Şekil 4. 66 Bodrum Kalesi namazgâhı (S. Özçetin, 2015)

[1] Pafta, Bodrum Kalesi Rölöve Projelerinden faydalanılarak düzenlenmiştir [61].

Kalenin 2 numaralı avlusunda (Şekil 4.29) baş kulelerin giriş cephesine bitişik, namazgah bulunmaktadır (Şekil 4.66). Kalenin hapishane olduğu dönemde hamamla birlikte kaleye eklenmiştir.

Şekil 4. 67 Bodrum Kalesi sarnıçları (S. Özçetin, 2015)

Avluda, yağmur suyunu toplamak ve günlük yaşam için gerekli olan içme suyunu sağlamak amacıyla sarnıçlar yapılmıştır (Şekil 4.67). Kilisenin altındaki sarnıçla birlikte, toplamda kalede 14 adet sarnıç yer almaktadır [66].

Şekil 4. 68 Bodrum Kalesi zemin mozaikleri (S. Özçetin, 2015)

Şövalyeler tarafından ilk inşa edildiği sırada, Moussollos'un sarayının taban döşemelerinin bir kısmına ait mozaikler (Şekil 4.68) kalenin avlusuna getirilmiştir [65].

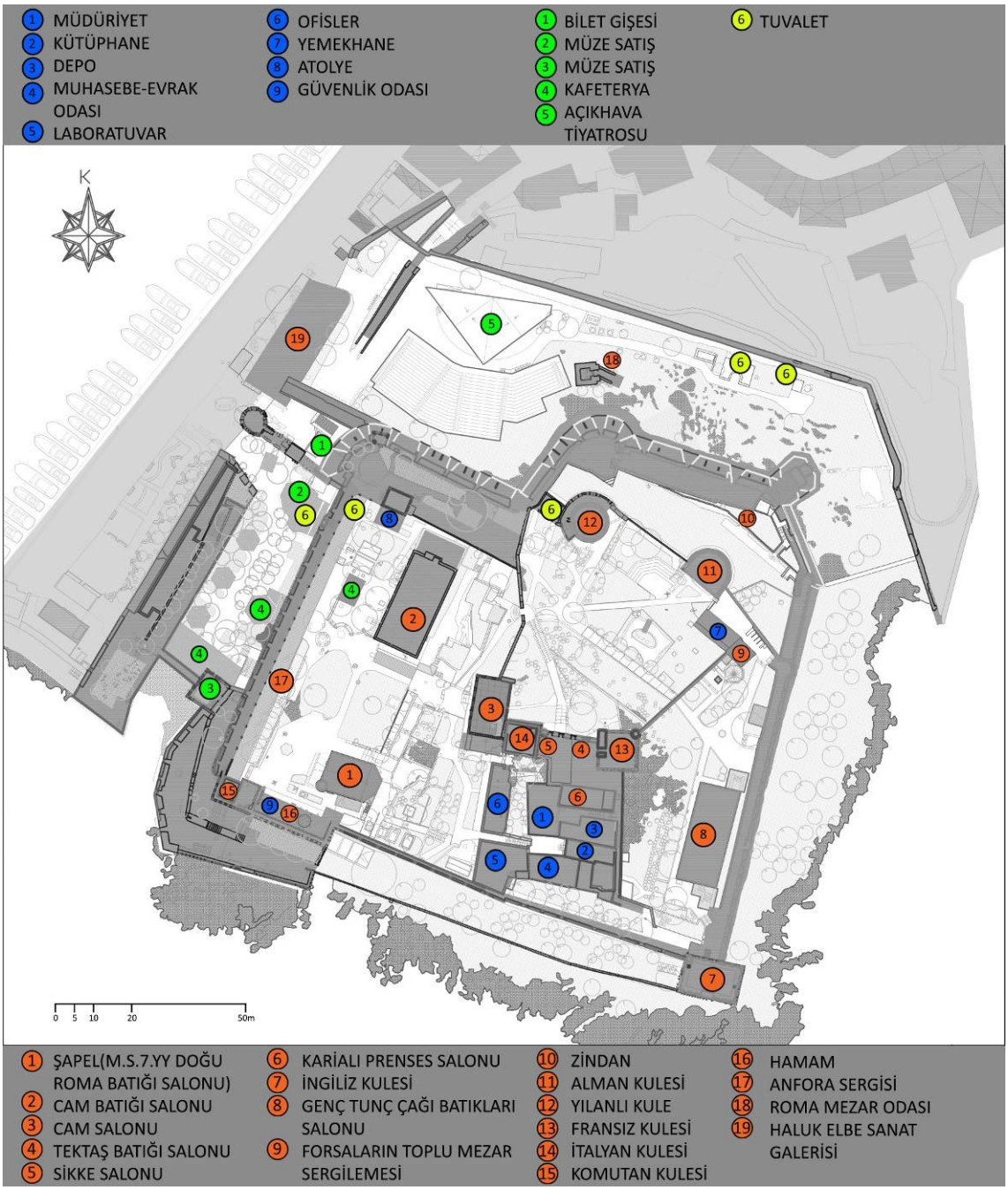
Bunların yanı sıra Osmanlı İmparatorluğu döneminden kalma hela alanları ve hela taşları da avluda bulunmaktadır (Şekil 4.69).

Şekil 4. 69 Bodrum Kalesi tuvaletleri ve helâ taşları (S. Özçetin, 2015)

4.1.4.2 Müze Kullanımı ve Mekanlar

İşlevini yitirmesi sonrasında farklı işlevlerde kullanılan eden Bodrum Kalesinin, mimarisinde değişiklikler meydana gelmiştir. Mimari yapım sürecini tamamlamasından sonra kalenin, hapishane olarak kullanılması, geçirdiği savaşlar sonrasında aldığı hasarlar ve son olarak da müze olarak kullanılması yapısal bir dönüşüm ve eklemlenmeleri de beraberinde getirmiştir. 06 Kasım 1964 tarihinde Bodrum Müzesi olarak açılan kale, 1981 yılında Sualtı Arkeoloji Müzesi adını almıştır. Müze içerisinde "Uluburun Batığı" ve dünya sualtı arkeolojisi kazılarından çıkarılan eserler sergilenmektedir. Müzede kalenin kapalı ve açık alanları sergileme ve idari hizmetler için kullanılmaktadır. Kullanılan mekanlar, kalenin özgün mimarisine ait olabildiği gibi ihtiyaç halinde kaleye sonradan eklenen yapılar da olabilmektedir. Kalenin mekanlarında; bilet gişesi, sergi salonları, idari personale ait yapılar, açık hava tiyatrosu, müze mağazası, kafeterya ve tuvalet yer almaktadır (Şekil 4.70).

Şekil 4. 70 Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi mekan şeması[1] (S.Özçetin,2016)

Müzeye tek bir girişle girilmektedir. Giriş, bir dönem kalenin kuzeybatısındaki ana girişinden yapılsa da, günümüzde kalenin batısındaki liman burcunun yanından yapılamaktadır (Şekil 4.71).

[1] Şemada kullanılan kale planı için, Bodrum Kalesi Rölöve projelerinden faydalanılmıştır [61]. Üzerinde düzenlemeler yapılarak şema haline getirilmiştir.

Şekil 4. 71 Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi giriş kapısı (S. Özçetin, 2015)

Giriş yaklaşık olarak 198 m^{2}'lik bir alan olup, içerisinde 70 m^{2}'lik bilet gişesi ve güvenlik kulübesi yer almaktadır (Şekil 4.72). Girişteki sirkülasyon alanı yaklaşık olarak 120 m^{2}'dir.

Şekil 4. 72 Bilet gişesi ve giriş turnikeleri (S. Özçetin, 2015)

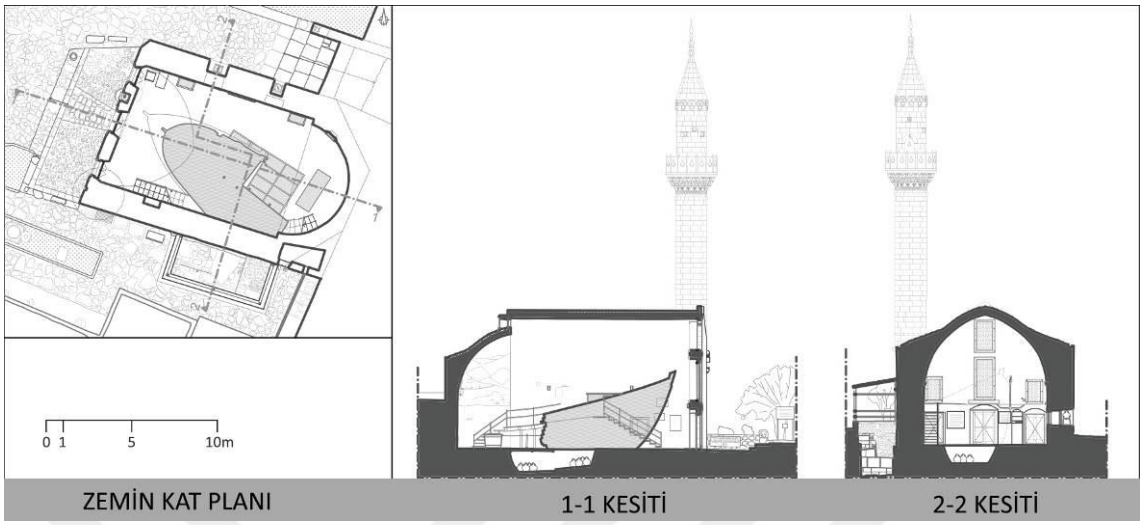
Kalede toplamda 16 tane sergi salonu yer almaktadır. Bu salonların bazıları belirli periyotlarda ziyarete kapalı olabilmektedir. Salonlardan üç tanesi, kaleye sonradan eklenen yapılarda yer alırken; diğerleri kalenin özgün mekanlarında yapılmıştır.

Şekil 4.73 M.S.7.YY. Doğu Roma Batığı Salonu (Şapel) (S. Özçetin,2015)

Müzenin ilk sergi salonlarından biri olan şapelde, M.S. VII. Yüzyılda Bodrum, Turgut Reis Yassıada açıklarında batan Doğu Roma Gemisi sergilenmektedir (Şekil 4.73).

Yapının içerisinde, geminin kıç kısmının birebir ölçekli replikası yapılmıştır. Vitrinlerde batıktan çıkarılan eserler sergilenmektedir.

Şekil 4. 74 Şapel içerisindeki M.S.7.YY. Doğu Roma Batığı Salonu plan ve kesitleri[1]

Salon 91,9 m^2'lik bir alana sahiptir. İç mekanın yüksekliği 7,6 m'dir (Şekil 4.74). Döşemede şap üzeri kaplama yapılmıştır. Kabayonu taş duvar örgüsüne sahip yapının, duvar ve tavanına sıva yapılmıştır. Şapelin apsisinin bulunduğu duvar yüzeylerinde ise sıva üzerine resim yapılmıştır (Şekil 4.73). Salonun içerisinden şapelin varlığı okunamamaktadır.

Şekil 4. 75 Hamam ve güvenlik odası (S. Özçetin, 2015)

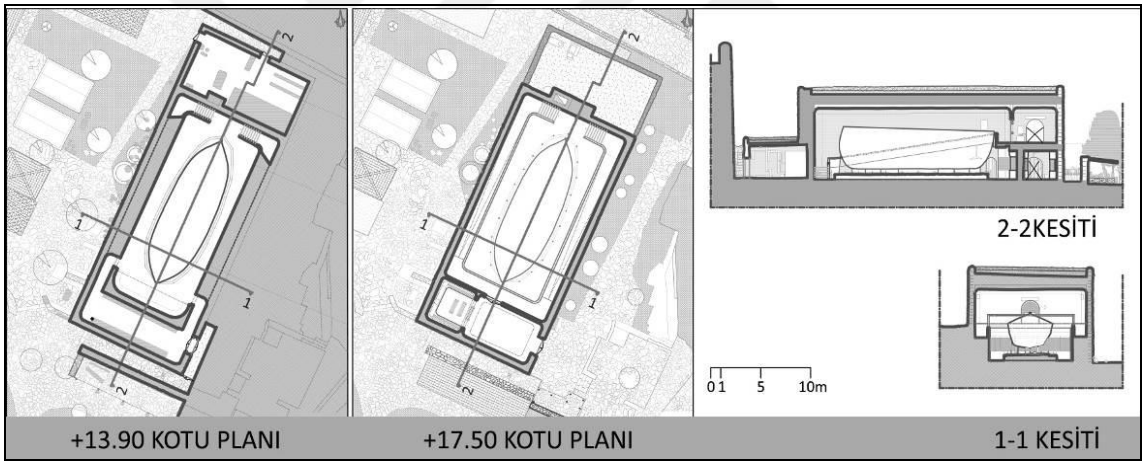
Şapelin kuzeyinde yer alan hamam kendini ve hamam geleneklerini sergilemektedir (Şekil 4.75). Hamamın soyunmalık bölümünde yer alan kabinler, vitrine dönüştürülmüştür. İçerisinde etnografik hamam malzemeleri sergilenmektedir. Hamamın batısında külhanın önündeki iki mekan güvenlik odası olarak kullanılmaktadır.

[1] Pafta, Bodrum Kalesi Rölöve Projelerinden faydalanılarak düzenlenmiştir [61].

Şekil 4. 76 Cam Batığı Salonu (S. Özçetin, 2015)

Cam batığı salonu, kaleye geç dönemde yapılmış olan binada yer almaktadır (Şekil 4.76). İçerisinde, giriş holu, bilgilendirme salonu, cam batığı ve teşhir salonu bulunmaktadır. Cam batığı salonunda Marmaris yakınlarındaki Serçe limanına ait, Cam Batığı diye adlandırılan gemiye ait buluntular sergilenmektedir.

Şekil 4. 77 Cam Batığı Salonu plan ve kesitleri[1]

Binanın, 28 m^2'lik bir giriş holu vardır. Holün tam karşısında 15 m^2'lik bilgilendirme salonu yer alır (Şekil 4.77). Giriş holünden 206 m^2'lik Cam Batığı salonuna geçilir. Bu bölümün yüksekliği 6,5 m'dir.[2] Bu salondan, giriş holünün altına denk düşen 36 m^2'lik teşhir salonu bulunmaktadır. Binada, sergileme alanının kuzeyinde kalacak şekilde,

[1] Pafta, Bodrum Kalesi Rölöve Projelerinden faydalanılarak düzenlenmiştir [61].

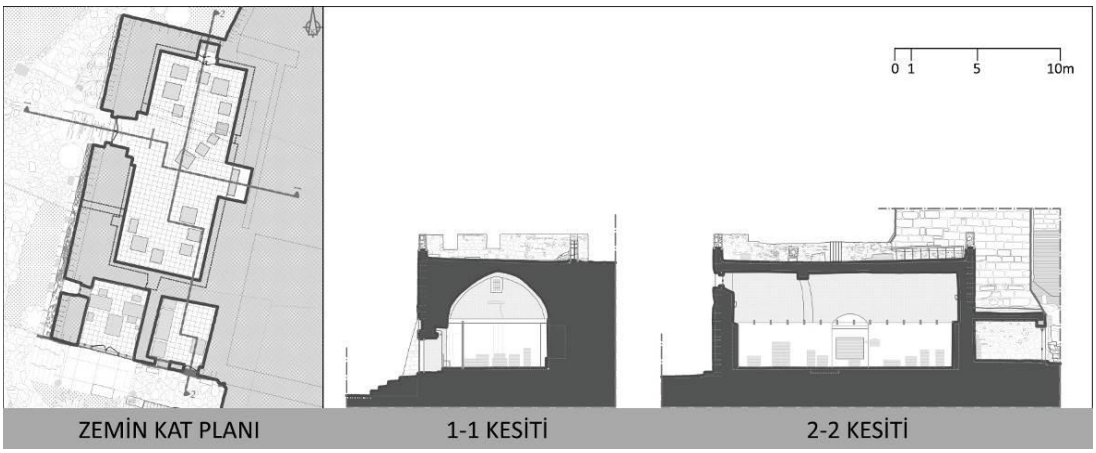
[2] Salonla ilgili olarak, müze broşürlerinde;"Gemi ve buluntularının sergilendiği büyük salon sürekli %50 nem ve 22 derece ısıda korunmaktadır." şeklinde bilgi verilmektedir.

girişi salonlardan farklı olan kalorifer dairesi bulunmaktadır. Yapının duvarları kaba yonu moloz taşla örülmüş, iç yüzeylerine sıva yapılmıştır.

Şekil 4. 78 Cam Salonu (S. Özçetin, 2015)

Cam Salonu'nun bulunduğu yapı, kalenin kültür varlığı niteliğindeki yapılarındandır. Salonda, M.Ö. XIV. yy ile M.S. XI. yy arasına tarihlenen cam eserler kapalı sergileme üniteleri içerisinde sergilenmektedir (Şekil 4.78). Salon, 74 m^2'lik bir alana sahiptir. Mekanın iç yüksekliği, zeminden beşik tonozlu tavanın bitişine kadar 5,8 m'dir. Üzeri sıvalı tonozun, başladığı hizada ahşap kirişler geçirilmiştir (Şekil 4.79). Bu uygulama, tavanda yarı geçirgen bir görsel algı oluşturmakta, tonoz tavan kısmi olarak algılanmaktadır[1]. İç duvarlarda ahşap paneller bulunmaktadır. Zemin döşemesi seramik kaplamadır. Yapının güneyinde ofis ve güvenlik odası bulunmaktadır. Bu kısımların girişi ayrıdır. olup, yapının güneyinden sağlanmaktadır.

Şekil 4. 79 Cam Salonu plan ve kesitleri[2]

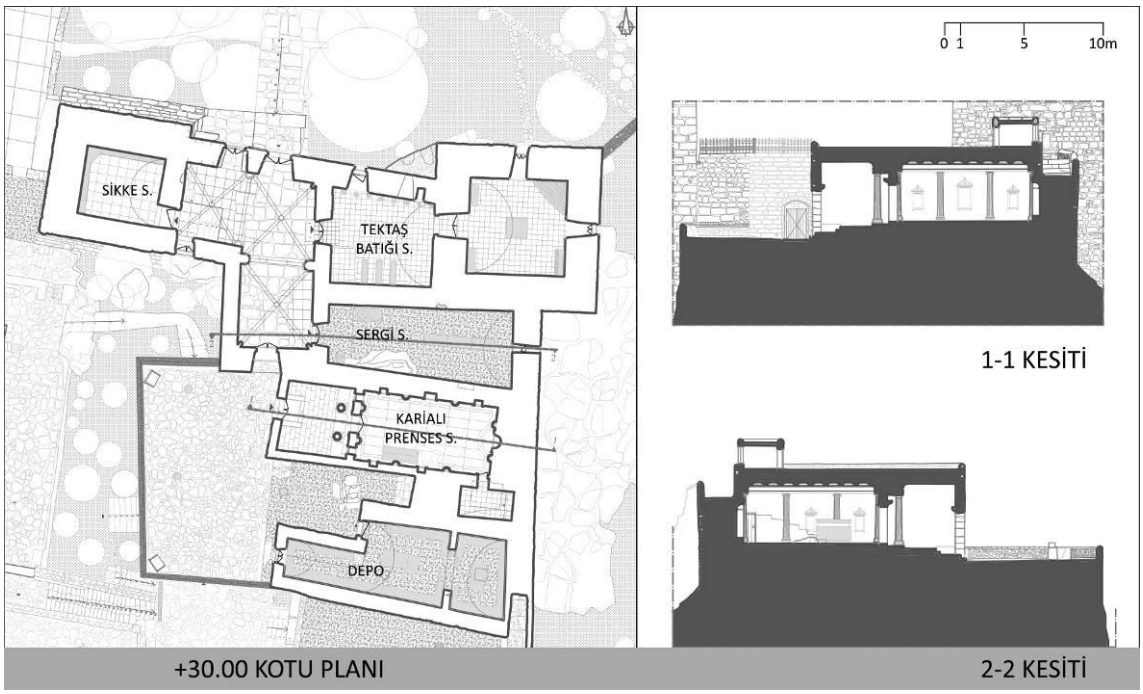
[1] İç mekan sergilemesinde, öncelikli olarak sergileme elemanları ve sergilenen objeler, ikincil olarak da ahşap kirişlerin ardındaki tonoz tavan dikkat çekmektedir.

[2] Pafta, Bodrum Kalesi Rölöve Projelerinden faydalanılarak düzenlenmiştir [61].

Kalede, Tektaş Batığı ve Sikke Salonu, Fransız ve İtalyan Kuleleri'nin altında, kültür varlığı niteliğindeki tonozlu yapı içerisinde yer almaktadır (Şekil 4.80).

Şekil 4. 80 Fransız ve İtalyan Kuleleri'nin arasındaki tonozlu yapı giriş kapıları (S. Özçetin, 2015)

Şekil 4. 81 İtalyan ve Fransız Kuleleri arasındaki mekan ve mekana ait plan ve kesitler[1]

Bu kısmın içerisinde, farklı mekanlara açılan üç tane kapı bulunmaktadır (Şekil 4.81). Bu mekanlar, sergi salonu olarak kullanılmaktadır. Salonlardan sadece ikisi açıktır[2] Salonlar arasında kot farkı bulunmaktadır.

[1] Pafta, Bodrum Kalesi Rölöve Projelerinden faydalanılarak düzenlenmiştir [61].

[2] 2015 yılında yapılan teknik gezi esnasında, kalenin bu bölümünde, Sikke ve Tektaş Salonları ziyarete açıktır. Kapalı olan diğer salon, M.K.V.K.K. arşivlerinde yer alan 2009 yılına ait raporlarda, Gölcük Gölü Kütük Kayığı Sergi Salonu olarak geçmektedir.

Şekil 4. 82 Tektaş Batığı Salonu ve Sikke Salonu girişleri (S. Özçetin, 2015)

Tektaş Batığı Salonu içerisinde, M. Ö. V. Yüzyıla ait olan Tektaş Burnu Batığına ait eserler sergilenmektedir (Şekil 4.82). Amphoralar, kantharoslar, tek kulplu kâseler ve kandiller sergi objeleridir. Bu eserlerin bazıları duvara monte edilerek açıkta, bazıları ise kapalı sergileme ünitelerinde sergilenmektedir.

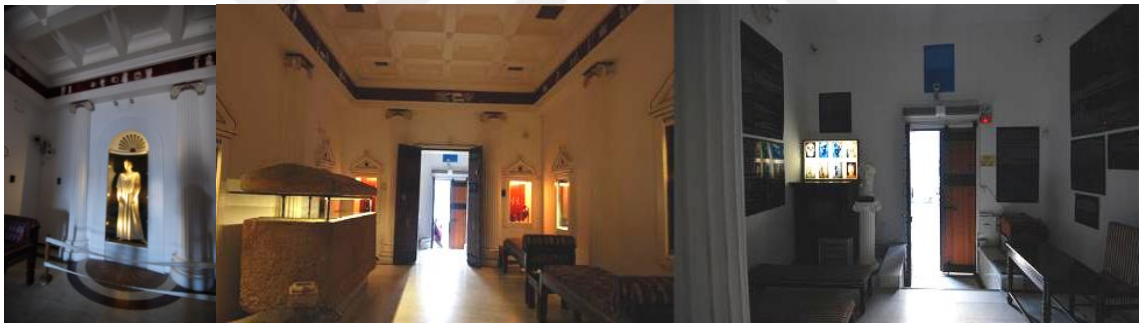
Şekil 4. 83 Tektaş Batığı Salonu (S. Özçetin, 2015)

Salon, iki bölümden oluşan, toplamda 77,2 m^2'lik bir alana sahiptir (Şekil 4.83). Mekanlar arasında, tonozlu bir ahşap kapı bulunmaktadır. İki mekan da beşik tonoz örtüye sahiptir. Girişteki ilk mekanın tavan yüksekliği tonoz bitiminde 4,3 m'dir. Diğer mekan, buradan 0,18 m alçakta yer almaktadır ve tavan yüksekliği tonoz bitiminde 3,9 m'dir. Her iki mekanda da duvar yüzeyleri ve tavana sıva yapılmıştır. Zemin ise karo seramik döşemeye sahiptir. İç mekanda iklimlendirme araçları ve aydınlatma elemanları duvarlara monte edilmiştir.

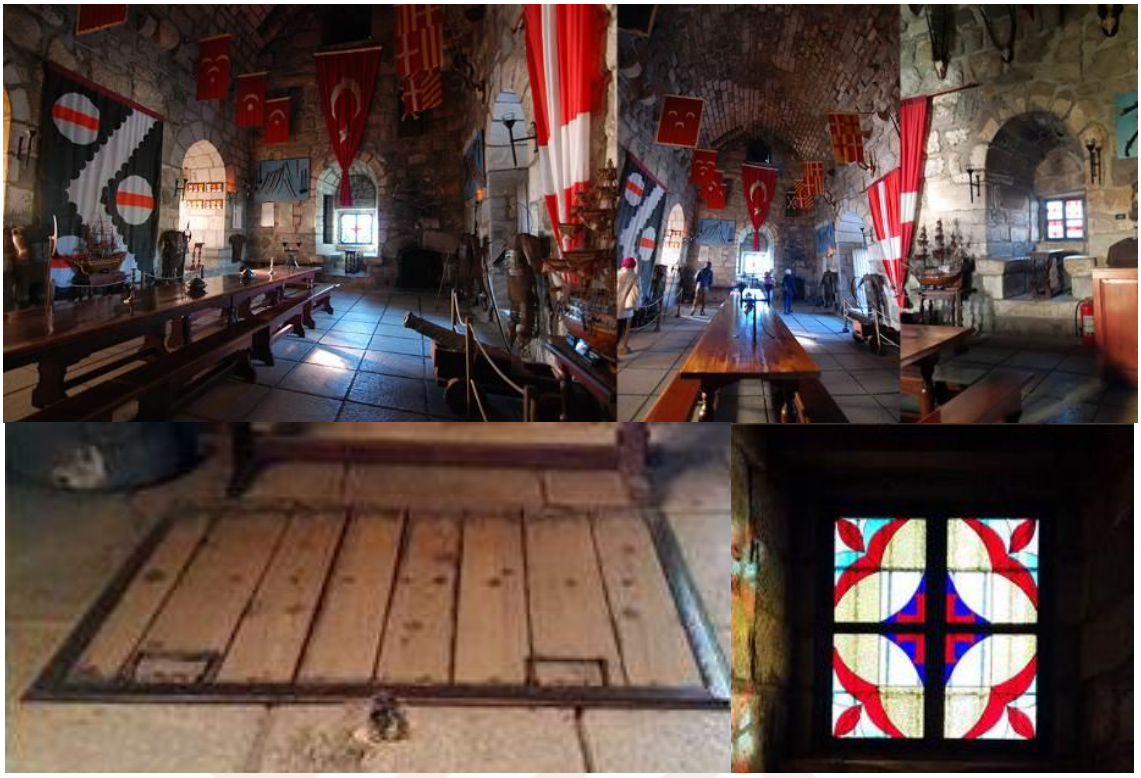
Şekil 4. 84 Sikke Salonu (S. Özçetin, 2015)

Sikke Salonunda, bölgeye ait sikkeler, küçük heykelcikler ve takılar kapalı teşhir elemanlarında sergilenmektedir (Şekil 4.84). Salon, 33 m^2'lik alana sahip tek bir mekandan oluşmaktadır. Beşik tonozlu çatı örtüsüne sahiptir. Tavan yüksekliği, tonozun bitiminde 4,4 m'dir. Salonda sergileme, salonun iki duvarını da çevreleyen ahşap malzemeli kapalı sergileme ünitelerinde ve duvara sabitlenen eserlerle açık olarak gerçekleşmektedir.

Şekil 4. 85 Karialı Prenses Salonu (S. Özçetin, 2015)

Karialı Prenses Salonu, kaledeki kültür varlığı niteliğindeki bir diğer yapı içerisinde yer almaktadır (Şekil 4.85). Salonda Bodrum'da bulunan lahit ve içerisinden çıkarılmış eserler sergilenmektedir. Yaklaşık olarak 56 m^2'lik bir alana sahip olan salonun giriş holü ve sergi odası olmak üzere iki mekanı vardır.

Şekil 4. 86 İngiliz Kulesi Salonu (S. Özçetin, 2015)

Müzede, kalede bulunan beş ana kuleden sadece üçü sergi salonu olarak kullanılmaktadır (Şekil 4.86). Fransız ve İtalyan Kulelerinde yer alan odalar, depo olarak işlevlendirilmiştir[1]. İngiliz kulesi, Alman kulesi ve Yılanlı Kule (İspanyol kulesi) sergi salonu olarak kullanılan kulelerdir. Bu kulelere ek olarak, kaleye geç dönemde eklenen komutan kulesi de sergi salonu olarak kullanılmaktadır.

Duvarında, aslan kabartması bulunmasından ötürü "Aslanlı Kule" olarak da bilinen İngiliz kulesinde ortaçağa ait şövalyelerin yaşamını sergilenmektedir. Kulenin alt katındaki kısımlar ziyarete kapalıdır. Yaklaşık olarak 75,6 m^2 alana sahip olan salonun özgün mimari elemanları okunabilmektedir. Sergi salonu olarak kullanılan kulelerden Alman kulesi, içerisinde de sergileme bulunmaktadır. Salonda ortaçağ şövalye yaşamı sergilenmektedir.

[1] Bodrum kalesinin 2015 yılına ait Rölöve paftalarında, Fransız ve italyan kulelerine ait alanlar depo olarak gösterilmiştir. M.K.V.K.K.arşivlerinde bulunan 2010 yılına ait raporlarda İtalyan Kulesinin içinde Miken Sergi Salonu olduğu bilgisi bulunaktadır.

Şekil 4. 87 Yılanlı (ispanyol) Kule Amphora Deposu Sergi Salonu (S. Özçetin, 2015)

Yılanlı kule olarak bilinen İspanyol kulesinde, kulenin kapalı mekanlarının ikisi de sergi salonu olarak değerlendirilmiştir (Şekil 4.87). Üst katta bulunan salon 28 m^2'lik bir alana sahip olup, antik çağdan günümüze kadar gelen tıp aletleri, falloslar, adak taşları, mezar taşları, sağlıkla ilgili tanrı ve tanrıça heykelcikleri, kutsal evliliği gösteren hermeler, hastalıklı figürinler, güneş saati gibi eserler sergilenmektedir. Kulenin alt katındaki 27 m^2'ilk bir alana sahip olan sergi salonunda ise amphora deposu sergilenmektedir.

Şekil 4. 88 Komutan Kulesi Salonları[1] (S. Özçetin, 2015)

Sergi salonu olarak kullanılan Komutan Kulesi, 1915 yılında Bodrum işgaline karşı kenti ve kaleyi savunan, İbrahim Nezihi Bey ve Yüzbaşı Rıfat (Önal) Bey anısına sergilemeye açılmıştır. Salonlarda döneme ait kılıçlar ve silahlar sergilenmektedir (Şekil 4.88).

[1] Sol baştaki iki fotoğraf kulenin üst katından çekilmiştir. Sağ baştaki fotoğraf ise Kulenin orta katta yer alan sergi salonuna aittir. Bu fotoğraf, [67] numaralı kaynaktan temin edilmiştir.

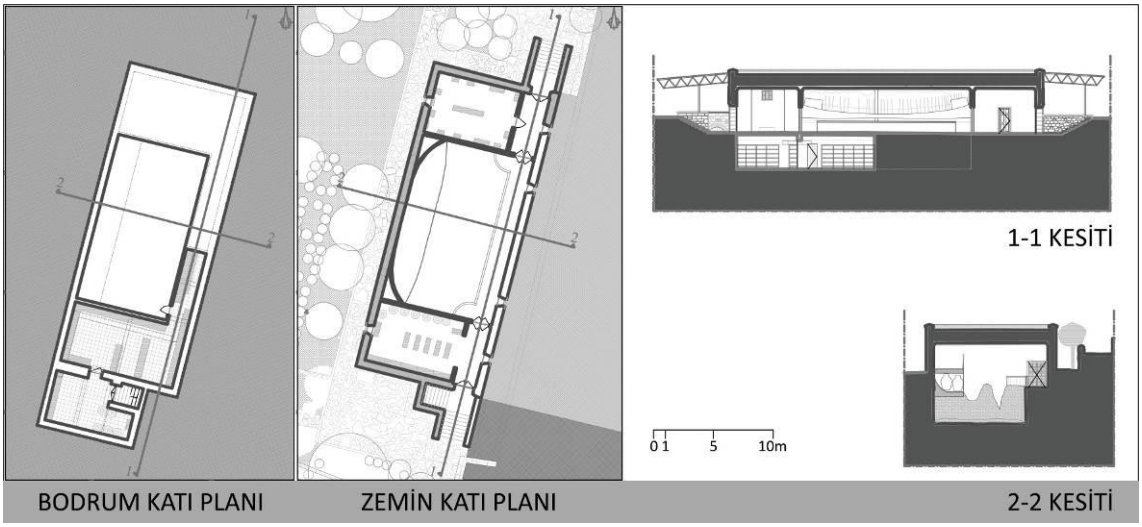

Şekil 4. 89 Geç Tunç Çağı Batıkları Salonu (S. Özçetin, 2015)

Kaleye, müze olarak kullanıldığı dönemde eklenen salonlardan biri de Geç Tunç Çağı Batıkları Salonudur (Şekil 4.89). Salonda geç tunç çağına ait buluntular sergilenmektedir. Sergileme üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, Gelidonya Burnu Batığı, Şeytan Deresi Batık eserleri sergilenmektedir. Salonun ikinci bölümünde, Uluburun Batığının, sualtında bulunduğu şekli birebir ölçekli replikasıyla sergilenmektedir. Salonun kuzeyinde konumlanan üçüncü bölümünde yer alan sergi salonu da Uluburun Batığına ait hazine odası olarak teşhir edilmektedir. Eserler bu odada kapalı sergileme elemanlarıyla sergilenmektedir (Şekil 4.90).

Şekil 4. 90 Geç Tunç Çağı Batıkları Salonu (S. Özçetin, 2015)

Şekil 4. 91 Geç Tunç Çağı Batıkları Salonu plan ve kesitleri[1]

Yapının bodrum katında da iki tane depo bulunmaktadır. Yapı yaklaşık olarak 324,5 m^2'lik bir taban alanına sahiptir ve duvarları kabayonu taş ile örülmüştür. Girişinde çelik konstrüksiyonlu saçak yer almaktadır (Şekil 4.91).

Şekil 4. 92 Forsaların Toplu Mezar Sergi Salonu (S. Özçetin, 2015)

Müzede geç dönemde eklenen diğer yapı da, Alman Kulesinin güney doğusunda yer alan küçük salondur. 17 m^2'lik sergi salonunda, forsalara ait mezar ve içerisinde yer alan buluntular sergilenmektedir (Şekil 4.92). Yapının duvarları kalenin orijinal kısımlarına benzer bir şekilde kabayonu taş ile örülmüştür.

[1] Pafta, Bodrum Kalesi Rölöve Projelerinden faydalanılarak düzenlenmiştir [61].

Şekil 4. 93 Zindan Canlandırması (S. Özçetin, 2015)

Gatineau Burcunun altında kalan zindan, içerisinde darağacı çukuru, duvarda prangalı kelepçe, zindancı başı ve mahkûm maketleri ile birlikte ışıklandırılarak sergilenmektedir (Şekil 4.93).

Şekil 4. 94 Amphora Sergilemesi (S. Özçetin, 2015)

Kalenin kapalı mekânlarının yanı sıra, açık alanlarında da sergilemeler söz konusudur. Çevre ve kalede gerçekleştirilen kazılar sonucunda çıkarılan eserler avluda ve saçaklı alanlarda sergilenmektedir (Şekil 4.94). Müzeye dönüşümde, avluda çeşitli bahçe düzenlemeleri ve peyzaj çalışmaları gerçekleşmiştir. Zeminde sirkülasyon alanları, kayrak taşı ile kaplanmıştır. Avlularda yer alan havuz ve köprüler, 2 numaralı avluda (Şekil 4.29) yer alan amfi kaleye müze döneminde eklenen uygulamalardır (Şekil 4.95).

Şekil 4. 95 Avluda yer alan amfi ve havuz (S. Özçetin, 2015)

T.O. Alpözen, kale içerisinde Arboriteriyumdan (ağaç müzesi) söz etmektedir. "İç avluda antik dünyanın ve yörenin tüm ağaç ve çiçekleri görülür. Grekçe Daphne, Latince Laurus Nobilis olan defne ağacı mitolojide de geçer... Akdeniz iklimine uygun her türlü çiçek ve ağaç kalede bulunmaktadır. Böylece kale içinde bir Arboriteriyum elde edilmiştir" [78].

Şekil 4. 96 Kalede bulunan tuvaletler[1] (S. Özçetin, 2015)

Müze kullanıcılarının ihtiyaçlarına yönelik mekanlar, kaleye eklenmiştir. Bu mekanlar, üç tuvalet, iki müze satış birimi ve üç kafeterya olup, kalenin çeşitli kısımlarında konumlanmışlardır (Şekil 4.96). Çıkışın gerçekleştiği batı hendeği, kamusal alan olarak hizmet vermektedir. Burada iki kafeterya, bir satış mağazası ve bir tuvaleti yer almaktadır (Şekil 4.97). Müzenin diğer satış mağazası, kalenin geçit burcu üzerindeki kapının, içerisinde yer alan mağazadır (Şekil 4.98).

Şekil 4. 97 Batı hendeğinde bulunan kafeteryalar ve satış mağazası (S. Özçetin, 2015)

Şekil 4. 41 Kapı içerisinde yer alan satış mağazası (S. Özçetin, 2015)

[1] Sağ baştaki iki resim Bodrum kalesi rölöve çizimlerinden elde edilmiştir.

Kalenin kuzey hendeğinde, ziyarete kapalı roma dönemine ait mezar odası yer almaktadır. Kalenin orijinal girişin yanında kültürel etkinlikler için yapılan, açık hava tiyatrosu da bulunmaktadır (Şekil 4.99).

Şekil 4. 99 Açık hava tiyatrosu (S. Özçetin, 2015)

Müzenin idari yönetimi için gerekli mekan ihtiyacının bir kısmı, kaleye geç dönemde eklenen yapılar ile bir kısmı ise kalenin kültür varlığı niteliğindeki yapılarla sağlanmaktadır (Şekil 4.100).

Şekil 4. 100 Müdür odası (solda) ve Kütüphane (Sağda) (S. Özçetin, 2015)

Müdüriyet ve idari ofislerin bulunduğu ve kaledeki sergilemeden demir parmaklıklı bir kapıyla ayrılan kısım, kalenin güneyinde şapelin doğusunda kalmaktadır. Bu kısımda yer alan müdür odası, kütüphane, muhasebe ve evrak odası, kalenin kültür varlığı niteliğindeki yapılar içerisinde konumlanmıştır (Şekil 4.101).

Şekil 4. 101 Muhasebe ve evrak odası (S. Özçetin, 2015)

Laboratuar ve idari ofisler kaleye sonradan eklenen yapılar içerisindedir. Bu yapılar kaleyle benzer bir şekilde, kabayonu taş duvar malzemesi kullanılarak yapılmıştır.

Şekil 4. 102 Ofisler (Solda) ve laboratuar (Sağda) (S. Özçetin, 2015)

Eserlerin onarımı işleri için kullanılan atölye binası , 1 numaralı avlunun (Şekil 4.29) kuzeyinde, geç dönem yapısıdır. Yapının duvarlarında, kaba yonu taş malzeme kullanılmıştır. İdari kısma ait yemekhane ise 2 numaralı avlunun doğusunda, Alman kulesinin karşısında konumlanmıştır. Yemekhane binası da kalenin geç dönem yapılarındandır (Şekil 4.103). Yapı malzemesi olarak duvarlarında kabayonu taş malzeme kullanımı söz konusudur. Giriş cephesinde ahşap doğramalı camekan bulunmaktadır.

Şekil 4. 103 Yemekhane (Solda) ve Atolye (Sağda) (S. Özçetin, 2015)

Kalenin avlusunda çeşitli yerlerde sualtı eserleri için dinlendirme havuzları yer almaktadır (Şekil 4.104). Bu havuzlar kuzey ve güney hendeklerinde ve 1 numaralı avluda (Şekil 4.29) bulunmaktadır.

Şekil 4. 104 Dinlendirme havuzları (S. Özçetin, 2015)

4.2 Çeşme Arkeoloji Müzesi

Çeşme Arkeoloji Müzesi, Çeşme Kalesi içinde yer almaktadır. Türkiye'de Bodrum Kalesi'nde bir yıl sonra müze kullanımına açılmıştır. Müze yaklaşık olarak 51 yıldır hizmet vermektedir.

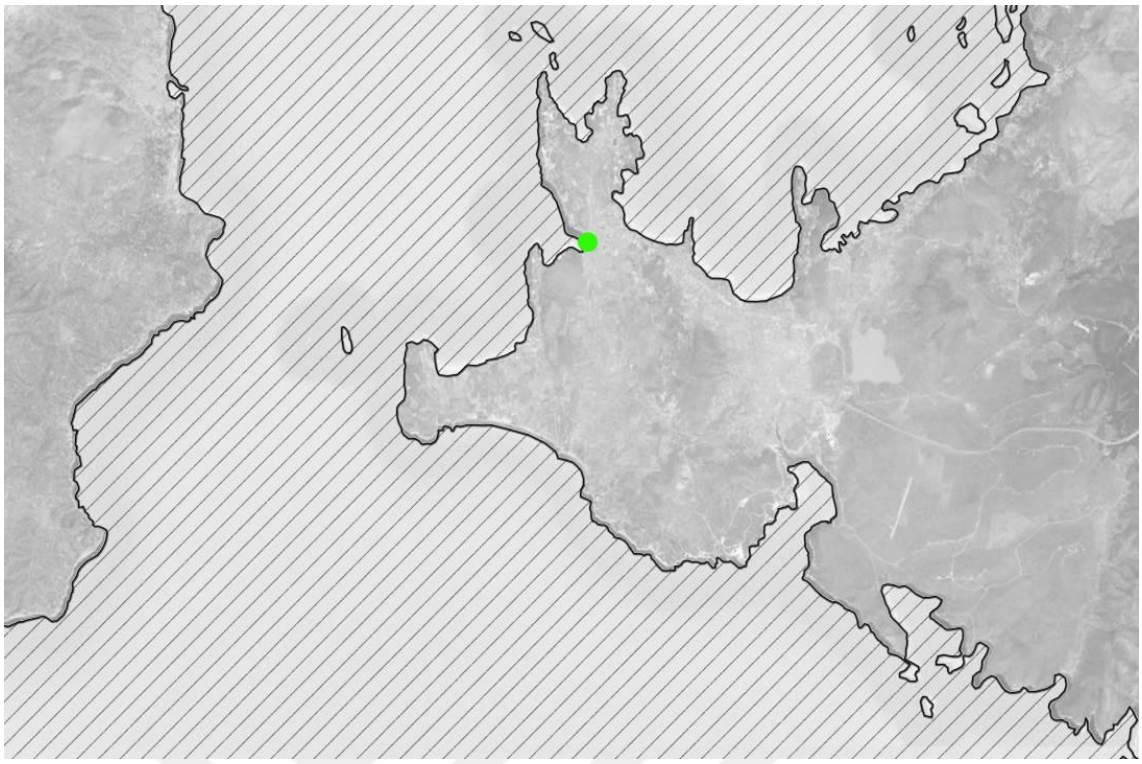

Şekil 4. 105 Çeşme Kalesi ve limanı gravürü, V. Pittoresque [81]

4.2.1 Konumu

Çeşme Kalesi, Türkiye'nin İzmir İli'nin batısında yer alan Çeşme Yarımadası'nda bulunmaktadır (Şekil 4.106). Anadolu'nun batıdaki en uç noktasındadır. Urla Yarımadası'nın güneybatı ucundadır[1] ve karşısında (batıda) Sakız Adası bulunmaktadır. İlçe, adaya en yakın kısımda konumlanan bir sahil kentidir. Kentin, kuzeyinde Karaburun, batısında ve güneyinde Ege Denizi yer almaktadır.

[1] Çeşme Yarımadası için "Urla Yarımadası'nın güneybatı ucundaki, çok girintili çıkıntılı yarımada" açıklaması yapılmıştır [82].

Şekil 4. 106 Çeşme yarımadası konumu[1] (S. Özçetin, 2016)

Çeşme Yarımadası'nda dağlar denize dik uzanmaktadır. Bu uzanış, iklimsel bakımdan olumlu etkiler yaratırken, aynı zamanda bölgenin kıyı boyunca girintili çıkıntılı özelliğe sahip olmasına da neden olmuştur (Şekil 4.107). Kıyı çizgisi, yer yer dik falezlerden ve geniş plajlardan oluşmaktadır. "Çeşme ilçe merkezinin bulunduğu alan, 50 –70 m yükseltiye sahip olup % 5 ile % 25 arasında değişen eğimlerle alçalmaktadır" [83].

Şekil 4. 107 Çeşme topografyası ve Çeşme Kalesi'nin konumu[1]

[1]Çeşme kenti ve kalenin konumunun gösterildiği harita google earth programından elde edilen bölgenin 2015 yılına ait kuş bakışı uydu görüntülerinden yararlanılarak oluşturulmuştur.

Kent tek girişli bir limana sahiptir. Limanın boğazı yaklaşık olarak 0.65 deniz mili uzunluğundadır[2]. Liman iki girintiden oluşmaktadır. Kent merkezinin de bulunduğu sağdaki girinti, yat limanı ve marina olarak kullanılmaktadır. Doğal yapısı gereği rüzgara kapalıdır. Limanın tarihsel önemi büyüktür. Liman XIII. Yüzyılda 'Linoperamata' adıyla anılmakta olup; önemli bir liman konumundadır. "XIV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, Sakız Adası ile Anadolu arasındaki ticarette en önemli bir giriş limanıdır." [84]. Çeşme limanından, Sakız Adası'na uzaklık 8 deniz milidir. Piri Reis, "Kitab-ı Bahriye" adlı eserinde limanı haritasına işlemiştir (Şekil 4.108).

Şekil 4. 108 Piri Reis haritalarında Çeşme limanı ve sakız adası [54]

Çeşme Kalesi, limana ve boğaza hakim bir şekilde, deniz kenarında, denizden belirli bir mesafe içeride olacak şekilde konumlanmıştır (Şekil 4.109). Kıyı şeridinin doldurulmasıyla günümüzde bu mesafe artmıştır[3].

[1]Görsel, google earth programından elde edilen bölgenin 2016 yılına ait kuş bakışı uydu görüntülerinden elde edilmiştir.

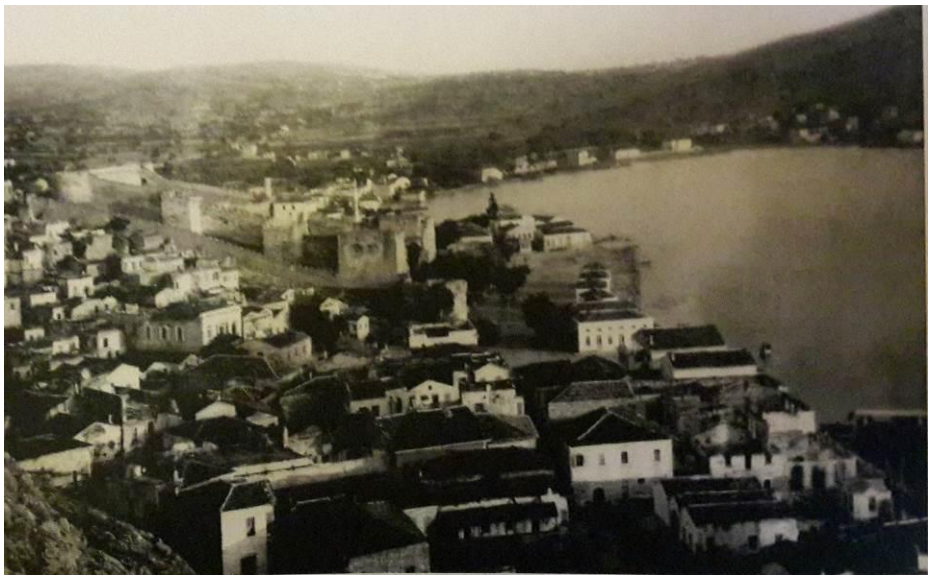
[2] Verilen değerler için, google earth uydu haritalarından yararlanılmıştır.

[3] Çeşme Belediyesinden 2015 yılında alınan hâlihazır paftalarında bu mesafe, kalenin kuzeybatı köşesine 43 m, güney batı köşesinden ise 79 m olarak ölçülmüştür. Kıyı şeridinin, doldurma zemin öncesine ait dönemlerindeki, kıyı şeridini gösteren planlara ulaşılamamasından ötürü kalenin kıyıya olan özgün mesafesi tam olarak bilinememektedir.

Şekil 4. 109 Çeşme Kalesi ve kıyı şeridi [85], [86]

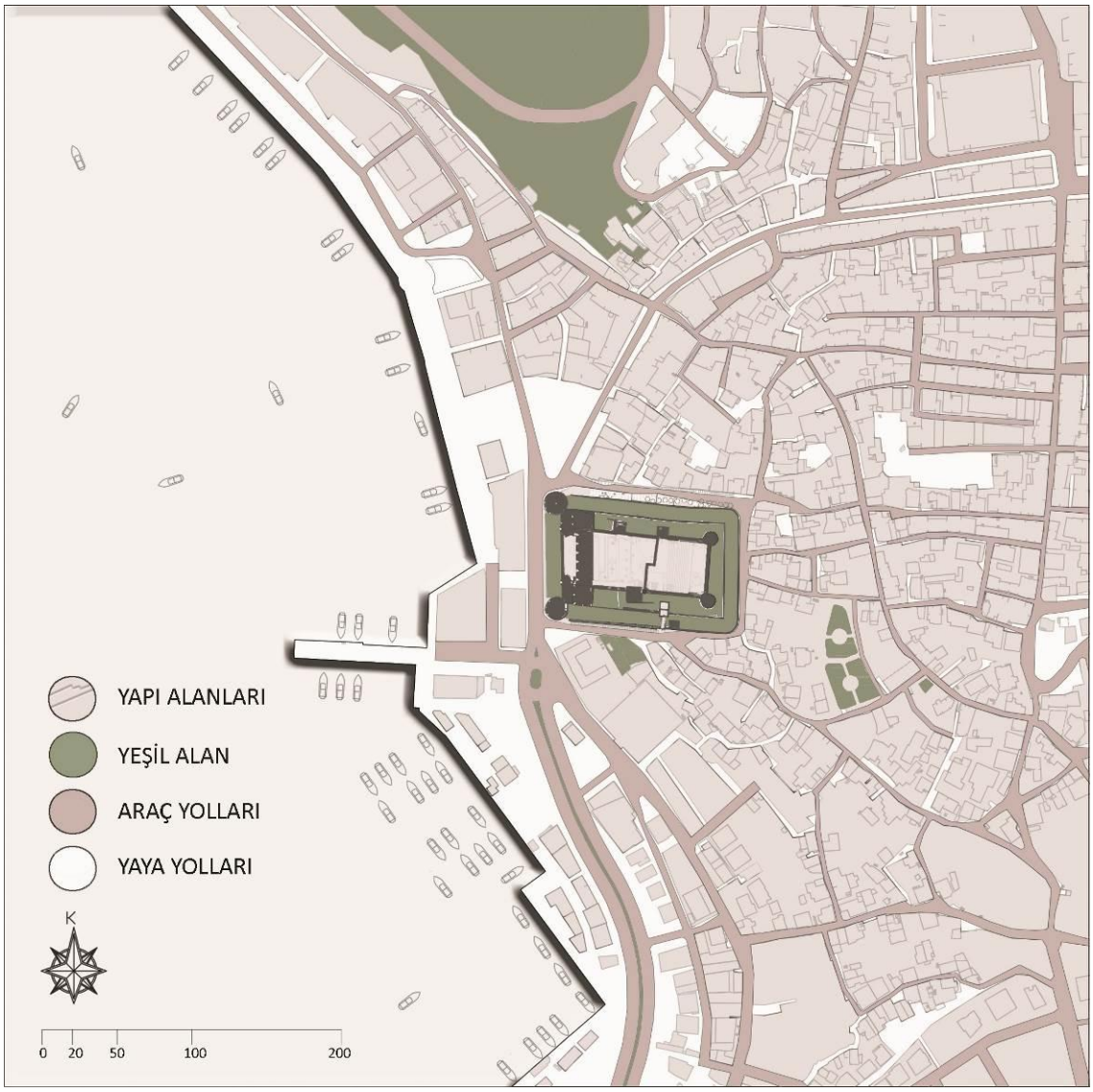
Kale doğu - batı istikametinde yönelim göstermektedir. Eğimli bir arazi üzerinde konumlanmıştır. Mimarisi eğime oturacak şekilde setler halinde tasarlanmıştır. Burçlarından ve seyirdim yolarından batı yönündeki boğaz ve liman gözlenmektedir. Oturduğu arazinin batı cephesi ile doğu cephesi arasında 28,3 m yükseklik farkı bulunmaktadır. Ana giriş kapısı, güney yönüne verilmiştir.

Şekil 4. 110 Çeşme Kalesi ve çevre evler[85]

Musallah Mahallesi'nde bulunan kalenin çevresinde eski yerleşme dokusu bulunmaktadır (Şekil 4.110). Kent merkezi kalenin ve limanın bulunduğu bu bölgede

gelişim göstermiştir. İmar paftalarında, 23H-III pafta, 361 ada ve 1 parsel numarasına sahiptir.

Şekil 4. 111 Çeşme Kalesi ve çevresine ait Vaziyet Planı[1] (S.Özçetin,2016)

Kara ve deniz ticaret yollarıyla doğrudan bağlantılı olan kalenin ve limanın konumu, tarih boyunca önemini korumuştur. Sakız Adası yüzyıllar boyunca ticarette önemli bir röper noktası olmuştur[2]. Bölge, bu açıdan Sakız Adası'na yakınlığı nedeniyle stratejik bir

[1] Vaziyet Planı, Çeşme Belediyesi'nin hazırlamış olduğu İmar Paftaları altlığında oluşturulmuştur. Kaleye ait vaziyet planı için, A. Biricik'in hazırladığı Çeşme Kalesi Rölöve Projesi çizimleri kullanılmıştır. Çeşme Kalesi Rölöve Projesi, [87] numaralı kaynaktan temin edilmiş, çizimin üzerinde düzenlemeler yapılmıştır.

[2] Sakız adası 14.yy da Cenevizliler tarafından kontrol edilmeye başlamıştır. "14.yy da Sakız Adası'ndaki Cenevizli tüccarlar, Anadolu ile ilişkilerini sağlamak zorunda idiler. Anadolu kıyılarında ise en elverişli liman Çeşme limanıdır" [90].

öneme sahiptir." 1547-1553 yıllarında Çeşme iskelesi gümrük gelirleri 600.000 akçeye ulaşmıştı. Zira Sakız Adası'ndaki Cenevizlilerin ticaret maksadıyla Ege sahillerine gönderdikleri gemiler Çeşme iskelesine yanaşırlar ve gümrük vergilerini de burada öderlerdi" [88]. Osmanlı İmparatorluğu zamanında liman, ticaret iskelesi ve donanma üssü olarak kullanım görmüştür. "XVII. Yüzyılda Girit seferlerinin devamı müddetince, Osmanlı donanması Çeşme limanında toplanırdı" [89]. Kale ve yanındaki kervansaray "16.yy da Çeşme, Batı Anadolu'nun dış ticaret kapısı görevindedir ve gümrük gelirleri kıyaslandığında İzmir'den daha önemli bir konumdadır" [83]. "Yörenin suyunun bolluğu nedeniyle ikmal istasyonudur" [80].

4.2.2 Tarihçe

Çeşme kentinin bulunduğu, Çeşme Yarımadası'nın tarihi hakkında net bilgiler bulunmamaktadır. "M.Ö. 3 binli yıllarda Erythoros komutasındaki kolonistler tarafından keşfedildi ve yerleşim yeri oldu" [90]. Bu antik kentin adı Erythrai'dir[1]. "Cyssus adıyla anılan Çeşme, o dönemde Erythrai'nin en güvenli ve korunaklı limanlarından biriydi"[2] [90]. Çeşme yarımadasının bulunduğu topraklar yüzyıllar boyu birçok farklı yönetimin himayesine girmiştir. M.Ö. 7.yy da Tiranlar, M.Ö. 6.yy da Lidya Egemenliği ve Pers İmparatorluğu, M.Ö. 4.yy Helenistik dönem, M.Ö. 2.yy da Bergama Krallığı ve Roma İmparatorluğu, M.S.395 de Bizans egemenliği altına girmiştir [80].

M.S. 1080 yılında Çeşme Yarımadası ilk kez Türk hakimiyetine girmiştir[3]. Bu yüzyıllarda bölgenin hakimiyeti, çeşitli beylikler ve Bizans İmparatorluğu arasında değişmektedir. Bu dönemde Çeşme limanı konumundan dolayı askeri ve stratejik öneme sahiptir. "Askeri ve stratejik nedenler, Çeşmenin bir yerleşim merkezi olarak da geliştirmesini gerektirmemiştir" [90]. 14.yy da Umur Bey döneminde Aydınoğulları, bölgede ticaret

[1] Erythrai antik kenti günümüzdeki Çeşme'ye 27 km mesafede yer almaktadır. Bu dönemde Çeşme'nin bu antik kentin limanı görevinde olduğu da belirtilmektedir.

[2] İyonyen döneminde, Çeşme Yarımadası'nda bulunan; Klazomenai (Kilizmen ya da Urla), Erythrai (Ildır) ve Teos (Seferihisar) antik kentleri günümüze kadar ulaşabilmişlerdir.

[3] Çaka Bey'in bu dönemde önemli etkisi olmuştur. 1085 yılında Ege adalarına yapılan akımlarda Çaka Bey Çeşme'yi üs olarak kullanmıştır. Çaka bey'in ölümü sonrasında bölgenin hakimiyeti tekrar Bizans İmparatorluğu'na geçmiştir.

ağı oluşturmuştur[1]. Bu durum Çeşme ve limanının askeri ve stratejik öneminin yanında, ticari bir önem kazanmasına neden olmuştur. Bunun sonucunda 14.yy ortalarında Çeşme'de, yerleşim yeri meydana gelmeye başlamıştır. "Çeşme'nin tarihte Cyssus olarak bilinen adı, bu dönemde Latin Dünyasında Passagia (geçit)'e dönüşmüştür" [90]. 14.yy sonlarında Çeşme, Yıldırım Beyazıt tarafından Osmanlı İmparatorluğu hakimiyetine alınmıştır. Bu dönem sonrasında Çeşme çeşitli saldırılara maruz kalmıştır. Limanda bir savunma yapısının olmayışı da bu durumu tetiklemiştir. Bu nedenle II. Beyazıt döneminde buraya bir kale yaptırma gereği duymuştur[2].

Şekil 4. 112Çeşme Kalesi iç kale giriş kapısı ve çeşmesinin kitabeleri (S. Özçetin, 2015)

Çeşme Kalesinin, giriş kapısının üzerinde bulunan kitabede[3], Mir Haydar tarafından 914 hicri tarihinde (M.S. 1508-1509) yaptırıldığı yazmaktadır (Şekil 4.112). Kalede yer alan

[1] Bu dönemde deniz ticaretinin ve liman şehirlerinin önemi anlaşılmış; İç Anadolu ile ticaretin gelişmesi için önemli girişimlerde bulunulmuştur. Umur Bey, deniz ticaretini elinde tutan Cenevizlilerle anlaşarak; Cenevizlilerin Sakız Adası'na yerleşmelerini ve buradan Anadolu ile ticari ilişkileri devam ettirmelerini sağlamış, Sakız Adası'nı bir ticaret merkezi haline getirtmiştir [90].

[2] Kalenin tarihi ile ilgili yazılmış kaynaklarda farklı yorumlar bulunmaktadır. M. Aktepe Kaleyle ilgili olarak yazdığı yazısında "XVI. yüzyılın başlarında ll. Bayezid, Cenevizliler'den kalan Çeşme Kalesi'ne bir kule ilave ederek yeniden yaptırdı; böylece kasaba denizden gelecek tehlikelere karşı korunmuş oldu." diyerek, Kalenin, Ceneviz kalesi olduğunu belirtmiştir [88]. T. Baykara, Çeşme Kalesi kitabında kalenin bir Ceneviz yapısı olmadığını detaylı olarak açıklamış ve " ...Çeşme'de Cenevizlilerin bir müstahkem yer yapmalarına imkan olmadığı gibi, hiçbir tarihi kayıt da böyle bir kaleyi işaret etmemektedir." şeklinde belirtmiştir [91]. II. Beyazıt devrinde tutulan defter kayıtlarında da Çeşme Kalesi'nin o dönemde yapılmış olan yeni bir bina olduğu yönündedir. T. Baykara kitabında kaleyle ilgili olarak "... II. Bayezid devrine ait defter kayıtları, Çeşme Kalesi'nin yeni bir Türk eseri olduğunu açıkça gösteriyor. Hele defterdeki "nev-bina kerde est - yeni bina ediliştir" ifadesi hiçbir şüpheye yer bırakmayacak derecede kesindir." demektedir [91].

[3] 2015 yılında Müze müdürlüğü tarafından hazırlanan levhada kitabeyle ilgili olarak "Muhammethan oğlu Sultan Beyazıt'ın emriyle kaleyi Emir Haydar inşaa etti. Tarihçide (ebçed) hesabıyla tarihinin hoş abad (Güzel olsun) olarak düşürdü 914 (MS. 1505)" açıklaması yapılmıştır. A. Boran, ise kitabe için "Kale kapısındaki kitabe celi sülüs hattıyla yazılmıştır.'Bi emri Sultan Beyazıd b. Muhammed Han... Hisarı Mir Haydar kıldı bünyad... Müverrih dedi tarih "Hoşabad" 913' Muhammed Han oğlu Sultan Beyazid emri ile hisarı Mir Haydar yaptı. Müneverrih tarihi için "Hoş abad" dedi 913(1507)." bilgisini vermiştir [84].

bir başka kitabe ise iç kale giriş kapısı içerisinde yer alan çeşme üzerindedir. Kitabede kalenin Mehmed bin Ahmed bin Muallim tarafından yapıldığından bahsedilmektedir[1]. Yapım aşamasında kalede, mimar Mehmed bin Ahmed bin Muallim dışında geniş bir yönetici kadrosu da yer almaktadır[2].

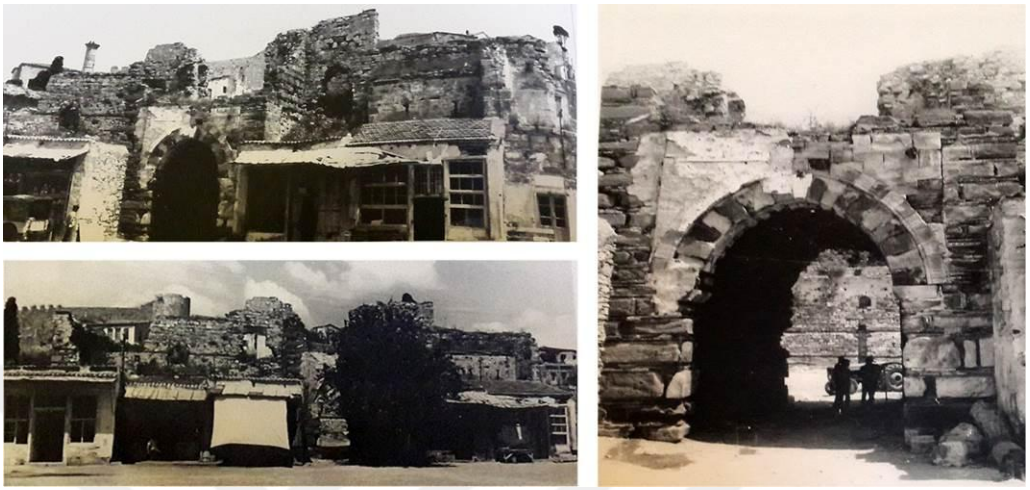
Şekil 4. 113 Çeşme Kalesi ve avlusundaki evler, V. Pittoresque [81]

1671 yılında kaleyi ziyaret eden Evliya çelebi, seyahatnamesinde kaleyle ilgili açıklayıcı bilgiler vermiştir; "Deniz kıyısında bir akça kaya üzere; batı tarafı deniz, doğu tarafı bayırlı sahra ve dağdır... Kale içindeki haneleri hepsi batı tarafından Sakız adasına doğru denize nazır elli adet toprak örtülü evlerdir. Dizdarı ve 185 neferi hep bunda otururlar. Kalesi dörtgen şekilli, taş yapılı Hoş-abad kalesidir. Bu kale doğudan batı tarafına uzunlamasına olub, boyu yokuş aşağı hendek kenarınca iki yüz adımdır ve genişliği yüz elli adımdır. Bu hesap üzere kale çepeçevre yedi yüz adımdır. Üç tarafı derin hendektir. Lakin batı tarafı kayalarını deniz dövdüğünden hendeği yoktur, kıbleye (güney) bakan varoşa açılır bir sağlam demir kapası vardır. Hendek üzerinde zemberekli asma köprü

[1] A. Boran, kitabeyle ilgili "Bu kale Muallim oğlu Ahmad oğlu Mimar Muhamed tarafından yapılmıştır" demektedir [84].

[2] Rıfkı Melul Meriç, II. Sultan Bayezid dönemi yapıları hakkında yazdığı yazısında, Çeşme kalesiyle ilgili kayıtları göstermiş ve bu kayıtları "Çeşme Kalesi'nin bina eminliğine Ulufeciler cemaatinden Zaim Şeyh Musa, katipliğine de ebna-i Sipahiyandan Mehmed tayin edilmiş; İstanbul'a dönmelerini müteakıb 17 Ramazan 914 tarihinde kendilerine biner akça ile münakkaş Bursa kumaşından birer elbise en'am olunmuş... Kalenin inşaatına Ayasuluğ Kadısı Mevlana Musluhiddinmemur edilmiş; kendisine 7 Zilkade 914 de çuha ile murabbadan bir kat elbise in'am edilmiştir" şeklinde açıklamıştır [92].

ile geçilir köprü vardır. Bu kapu tarafı iki kale divanıdır. İç kalenin batıya nazır bir demir kapusu vardır ki, üzerinde tarihi yazılı olan kapudur... Bu kapudan içeri bir kat demir kapu daha vardır. İç kale böylece iki kat kapu olmuş olur. Bu iki kapunun üstünde Sultan İkinci Bayezid'in üst kat camii var" [93].

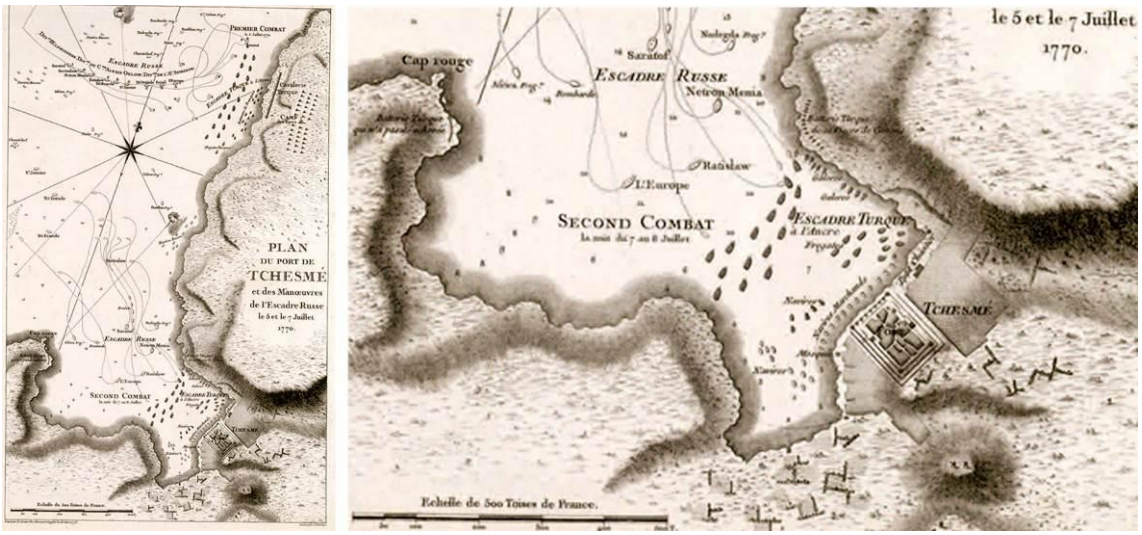
Şekil 4. 114 Kanuni Kervansarayı [85]

Kalenin, limanda sağladığı güvenlik sebebiyle, ticaret daha da canlanmıştır[1]. Bu durum kenti ziyaret edenler için konaklama yeri ihtiyacını da doğurmuş; sonucunda H 935 (1528-29) tarihinde Pabuççu oğlu Ali tarafından kalenin güneyinde yer alacak şekilde bir kervansaray yapılmıştır[2] (Şekil 4.114).

1770 yılındaki Osmanlı - Rus Deniz Savaşında Kale'nin büyük çaplı hasar gördüğü ve 1821-1828 tarihleri arasındaki Yunan isyanında da aktif rol aldığı bilinmektedir (Şekil 4.115). "Çeşme Kalesi, Yunan isyanında son faal görevini yaptıktan sonra 1832 ve 33 yıllarında sadece toplarıyla hizmet veren bir kale oldu. Kaleyle ilgili askeri timarlar 1847 ve 48 yıllarında lağvedildiler. En son olarak da Kırım savaşından sonra topları da çıkarılan kale, son askeri özelliğini de yitirdi" [91].

[1] "Çeşme Karyesi'nin hasılı, 1527 sonlarındaki tarihe göre 50.000 akçeye yükselmiştir. 1466'da hasıl 10.729 akçe olduğundan, altmış senede yaklaşık beş misli artış göstermektedir" [91]. Liman gelirlerinde de büyük bir artış söz konusudur. Çeşme limanında gelir 684.667 akçe iken aynı yıl İzmir limanında bu rakam 80.00, Urla'da ise 30.000 akçedir [91].

[2] Çelebi, yapı için seyahatnamesinde, Kanuni Sultan Süleyman'ın veziri İbrahim Paşa'nın hayratı olduğu bilgisini vermiştir.

Şekil 4. 115 Rus Filosu 5-7 Temmuz 1770 Çeşme Savaşı manevralarını gösteren gravür, Choiseul Couffier [90]

Kale, 19.yy sonrasında askeri özelliğini yitirse de, camisi aktif olarak kullanılmaya devam etmiştir. 17 Mayıs 1919 da Yunan işgali altında olan kale, 18 Eylül 1922 de işgal altından çıkmış, 1950 yılına kadar atıl bir vaziyette kalmıştır.

Kalenin yapıldığı dönemden itibaren geçirdi onarımlar konusunda, 2015 yılında hazırlanan restütisyon raporlarında, Çeşme Kalesi'nin mimarisini etkileyen yedi farklı dönemden bahsedilmektedir[1]: 1.Dönem: kalenin ilk yapıldığı dönemdir(1508). 2. Dönem: Osmanlı da barutun kullanılması ve kalenin bu yönde geçirdiği değişimlerdir (16.yy)[2]. 3.Dönem: Çeşme'de 16. yy - 17. yy arasında gerçekleşen savaşların kale üzerindeki etkileridir[3]. 4.Dönem: Kalenin, Cumhuriyet'in ilanı sonrasında, yapılan Restorasyon çalışmalarıyla müzeye dönüştürülmesidir[4]. 5.Dönem: 1970 yılı

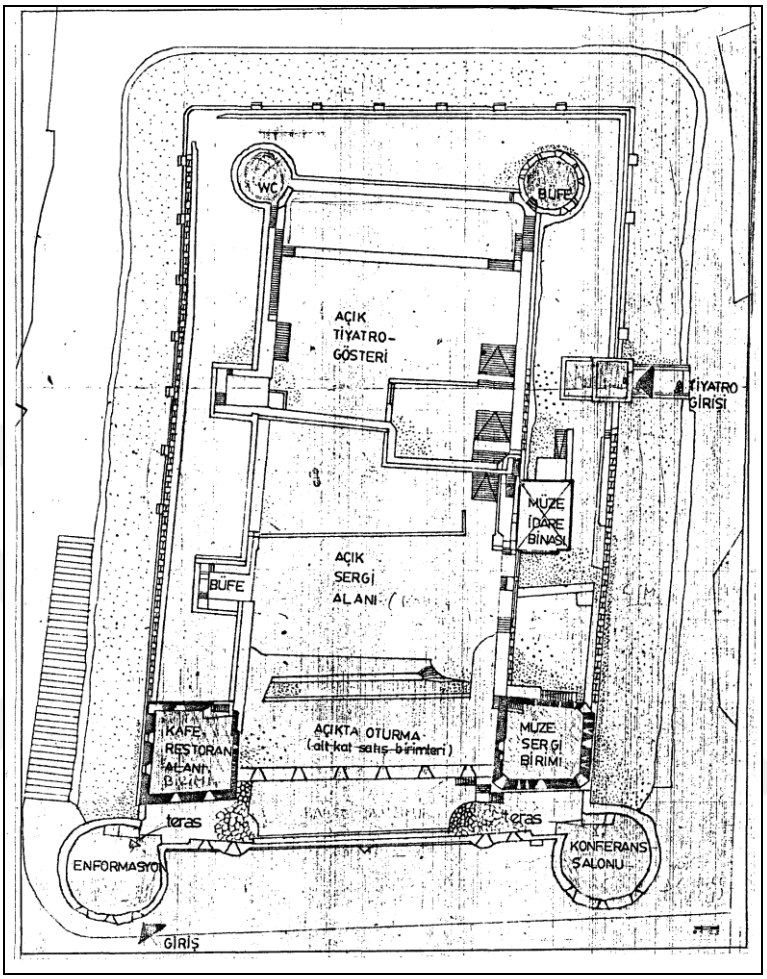
[1] İ.K.T.V.K.B.K. arşivlerinden ulaşılan raporlardan alıntı yapılmasına izin verilmemiştir. Bu bakımdan raporlarda yer alan bilgiler özet halinde derlenmiştir.

[2] Osmanlı devletinde tüfek kullanımıyla birlikte, kale de çeşitli onarımlar ve eklemelerin yapıldığı düşünülmektedir. Bu dönemde kalenin, dış surlarında bulunan barbataların arası kapatılmış, tüfekler için kare mazgallara dönüştürülmüştür. Surlarda yer alan payandaların, duvarlarla organik bir bağının bulunmaması, payandaların kaleye sonradan eklendiğini düşündürmektedir [94].

[3] Venedikliler tarafından saldırıya uğradığı dönemde, kale hasar görmüş, caminin altı alemi ve demir giriş kapısı yağmalanmış. Evliya çelebi Seyahatnamesinde "Sakız Adası muhafızı Ak Ahmet Paşa Kale'yi tamir ettirmiş, hendekleri temizletip derinleştirmiş, deniz tarafına toplar yerleştirmiştir, böylece ikinci saldırıyı bertaraf etmek mümkün olmuştur." kaleyle ilgili bilinen ilk onarım çalışması olarak geçmektedir. Çelebinin bahsettiği "zemberekli asma köprü" kalenin girişinde mevcut değildir. 1956-57 yılında hazırlanan rölöve projelerinde de bu köprüye rastlanılmamıştır [94].

[4] Kale, Cumhuriyet ilanı sonrasında bir dönem askeri amaçlarla süvari birliği tarafından kullanılmıştır. Yapı 1947 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'na devredilmiştir. 1950 yıllarında çeşitli tadilatlar geçirmiş, 1956-

restorasyonudur[1]. 6.Dönem: 1983-86 yılları arasında gerçekleşen onarım[2]. 7.Dönem: 1988 yılında gerçekleşen onarımları içermektedir[3] (Şekil 4.116). 8.Dönem: 2001 yılından itibaren yapılmış olan basit onarımlar.

Şekil 4. 42 Çeşme Kalesi'nin 1988 yılına ait Rölövesi ve mekanların kullanım şeması [95]

57 yıllarında ise daha büyük bir onarım görmüştür. Yol cephesinde yapılar ile kale içerisindeki yapılar yıkılmış ve izleri kaleden temizlenmiştir. Dış surlarla dairesel kuleler bu dönemde onarım görmüştür. 1967 yılında güney burcu müzeye dönüştürülmüştür [94].

[1] Derz onarımlarının yanı sıra, giriş tonozu onarılmış, parapet duvarı ve köprü üzerine zemin döşemesi yapılmıştır [94].

[2] 1983 yılında kuzey burcu onarım görmüştür. Zemin temizlenerek, döşemesi yenilenmiştir. Tuvalet ve fosseptik çukuru, drenaj sistemi 1985 yılında yapılmıştır. İniş rampası düzenlenmiş, rampaya taş basamaklar yapılmıştır. 1986 yılında kalenin batısında yer alan dairesel burçların duvarlarındaki açıklıklar büyütülerek, kaleye bu yönden giriş verilmiştir [94].

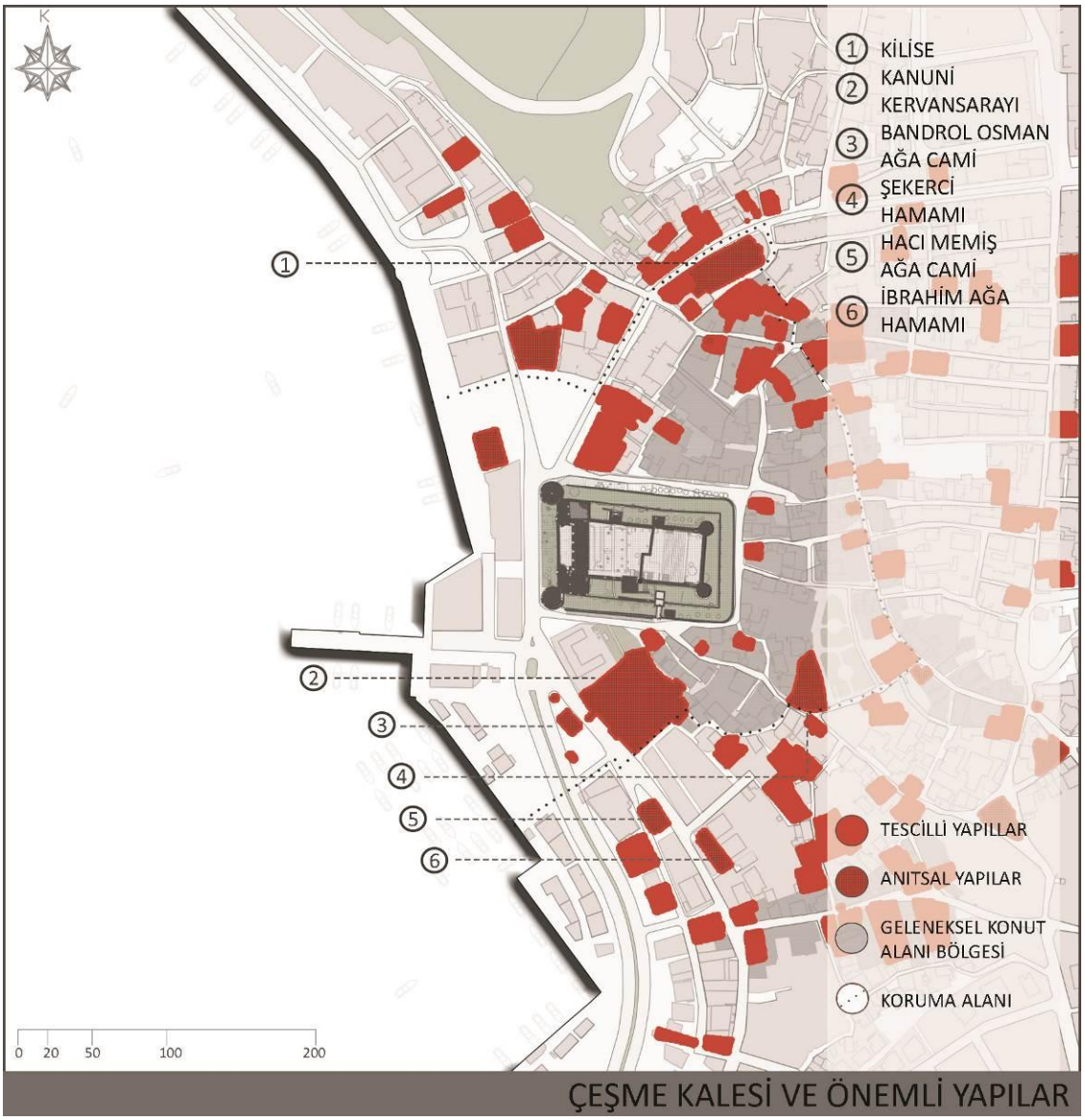
[3] Kalenin üst avlusuna, 1988 yılında betonarme amfi yapılmıştır. Aynı dönem güney cephesine betonarme merdiven yapımı olmuştur. Giriş kapısının yanında, dış hendeğin içerisine betonarme güvenlik kulübesi yapılmıştır [94].

4.2.3 Çevre Yapılar

Şekil 4. 117 Kale ve Çevresi [86]

Çeşme Kalesi, yapılışından önce ve sonraki dönemlere ait yapılarla ilişki içerisinde olmuştur. Kanuni Kervansarayı, Bandrol Osman Ağa cami, Hacı Memiş Ağa Cami, Kilise ve çeşmeler gerek yapıldıkları dönem, gerekse kaleyle kurdukları kurgusal ilişki bakımından önemli yapılar olarak ele alınmıştır. Bölgedeki sivil mimarlık örnekleri de kaleyle ve yakın çevresiyle kurdukları ilişkiler bakımından önem teşkil etmektedir (Şekil 4.118).

Şekil 4. 118 Çeşmede, tescilli ve kaleyle ilişkili önemli yapılar[1] (S.Özçetin, 2016)

Kaleyle benzer dönemde (1528), kentteki ticaretin gelişmesi ve artması sonucu Osmanlı hükümdarı Kanuni Sultan Süleyman tarafından, kalenin ana kapısının da bulunduğu, güney yönünde Kanuni Kervansarayı yaptırılmıştır. Kervansarayın girişi güneybatıda ve limana doğru yönelim gösterecek şekildedir. Kervansaray, kare planlı ve iki katlı olarak yapılmıştır. Üzeri açık bir avlu ve avluyu çevreleyen hacimlerden meydana gelmiştir. Yapıldığı dönemde, bir hamam, üç mescidi ve kırk dükkanı olan

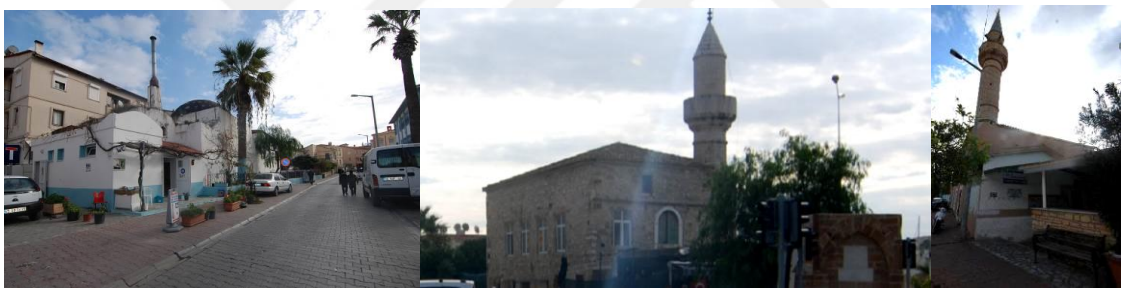
[1] Pafta, Çeşme Belediyesi'nden temin edilen İmar ve tescil Paftaları altlığında oluşturulmuştur. Kaleye ait vaziyet planı için, A. Biricik'in hazırladığı Çeşme Kalesi Rölöve Projesi çizimleri kullanılmıştır, çizimin üzerinde düzenlemeler yapılmıştır [87].

imaret bulunmaktadır [95]. Kervansaray günümüzde özel mülkiyet içerisinde olup, otele dönüştürülmüştür (Şekil 4.119).

Şekil 4. 119 Kanuni Kervansarayı (S. Özçetin, 2015)

Kitabesinde, tarihi okunamayan İbrahim Ağa Hamamı'nın kaleyle benzer dönemde yapıldığı düşünülmektedir. Evliya Çelebi, seyahatnamesinde hamamdan bahsetmektedir. Girişi güneydoğu cephesinde yer almaktadır. "1,25 m genişliğinde, çift kanatlı ve beşik kemerli giriş kapısının üzerinde, kiremit kaplı bir giriş üstü saçağı vardır" [95].

Şekil 4. 120 İbrahim Ağa Hamamı, Bandrol Osman Ağa Cami ve Hacı Memiş Ağa Cami (S.Özçetin, 2015)

Bandrol Osman Ağa Cami, Kalenin güneyinde, Kervansarayın kuzeybatı köşesinde konumlanmıştır (Şekil 4.120). Caminin yapılış tarihi belli değildir. Evliya Çelebi, seyahatnamesinde yapıyı kurşun kubbeli olarak tanımlamıştır. Cami, kare planlı girişini çarşı caddesinden, taş basamaklı bir merdivenle almaktadır. Hacı Memiş Ağa Cami ise, ucu kaleye uzanan, Çarşı Caddesi'nin üzerinde konumlanmıştır. Çarşı Caddesi üzerindeki kuzeybatı cephesinden giriş olmaktadır. Dikdörtgen bir plan şemasına sahip bu cami 18. yy'ın sonlarına doğru yapılmıştır.

Şekil 4. 121 Çeşme Kilisesi (S. Özçetin, 2015)

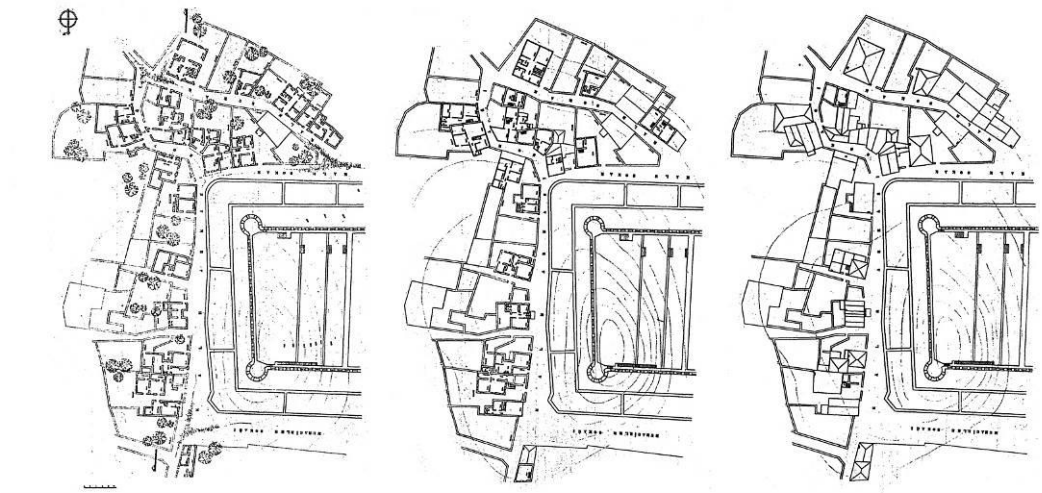
Kilise, kalenin kuzeyindeki İnkilap Caddesi üzerinde yer almaktadır (Şekil 4.121). Yapım tarihi kesin olmamakla birlikte 12.yy olarak düşünülmektedir [95]. Bazilikal bir plana sahiptir.

Şekil 4. 12243 Çeşme Sivil Mimarlık Örnekleri (S.Özçetin, 2015)

Çeşme'de yerli halk, bünyesinde birçok azınlığı barındırmaktadır (Hristiyan-Rum, Yahudi, Müslüman-Türk). Bu durum, Çeşme'nin sivil mimarisine de yansımıştır (Şekil 4.122). Çoğunluğu 18.yy ve 19.yy'a ait olan evlerde, Adalar mimarisi ve Osmanlı - Türk mimarisi ile etkileşime giren bir mimari tipoloji oluşturmuştur[1] (Şekil 4.123) Evler kagir ve yarı kagir bir sistemde yapılmıştır. Konutların cephelerinde; sgraffito sıva, bağdadi sıva, ahşap kaplama ve taş kaplama uygulamasının yapıldığı gözlenmektedir. Yapım tiplerine göre evler, cumbalı, çıkmalı ya da balkonlu olarak yapılmışlardır [95].

[1] E.Kayın sivil mimariye ait bu konutları 6 tipe ayrıldıklarını belirtmiştir [95]. Tip 1: bodrum kat + zemin kat, servis odası+ yaşama, depo. Tip 2: zemin kat + 1. Kat + 2. Kat, servis odası + yaşama + yaşama, depo, ahır. Tip 3: zemin kat + 1. Kat, yaşama + yaşama. Tip 4: zemin kat + 1. Kat, servis odası + yaşama, depo, ahır. Tip 5: zemin kat + 1. Kat, ticari depo + yaşama, dükkan. Tip 6: zemin kat + 1. Kat + 2. Kat, ticari depo veya dükkan + dükkan veya yaşama + yaşama [95].

Şekil 4. 123 Çeşme Kalesi ve çevresindeki mimari doku[1] (S. Özçetin, 2016)

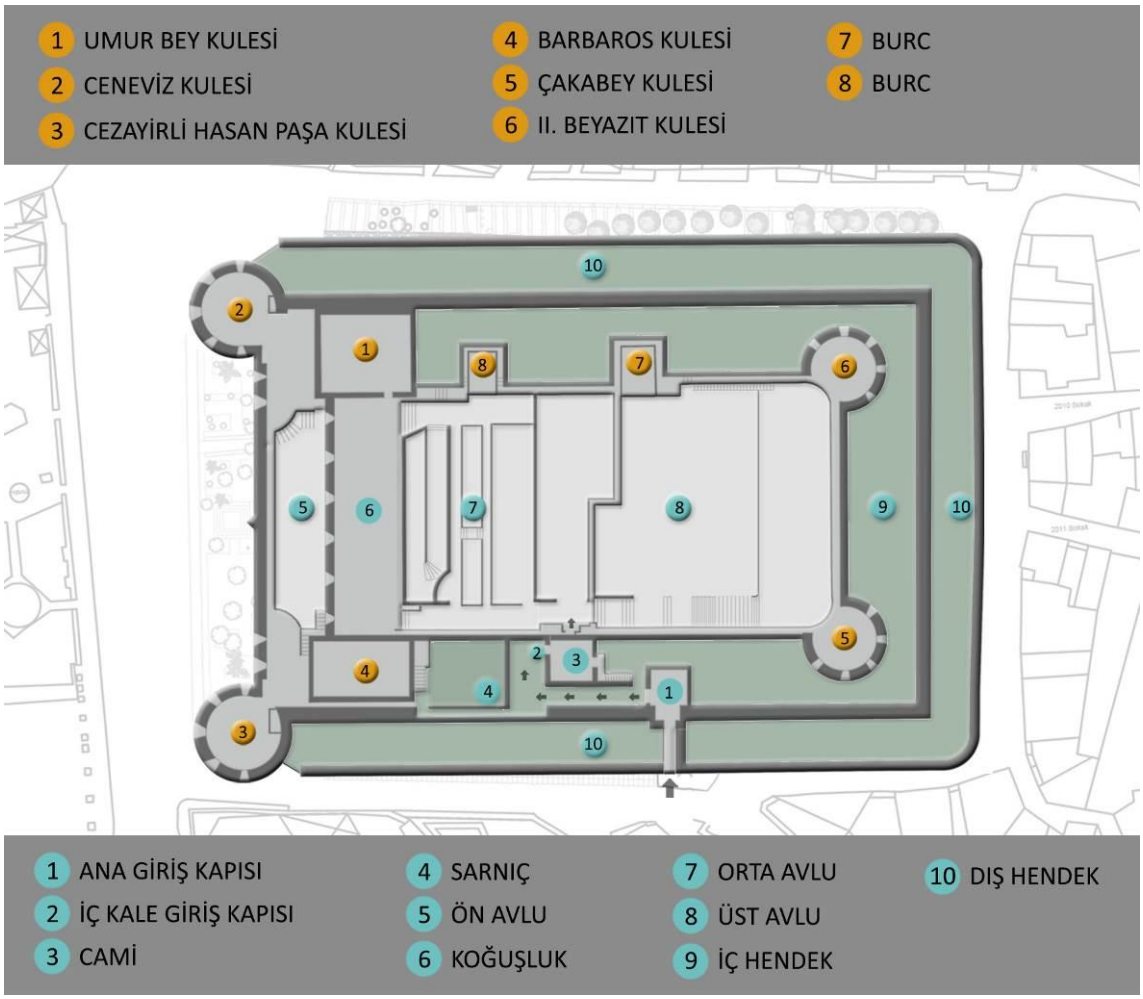
4.2.4 Müze Olarak Kullanım

Çeşme Kalesi'nin savunma yapısı olarak kullanımı yitirmesi sonrasında, elde ettiği Müze kullanımıyla mimarisi de değişime uğramıştır. Kalenin açık ve kapalı mekanlarına eklemeler ve mekansal olarak dönüşümler gerçekleşmiştir.

4.2.4.1 Mimari Özellikleri

Çeşme Kalesi, savunma özelliği güçlü bir kaledir. Çevresi, kuzey, güney ve doğu yönlerinde, iç ve dış olmak üzere çift cidarlı hendekle çevrilidir (Şekil 4.124). Kale, denizden belirli bir mesafede geri çekilmiş, denizle direk temastan kaçınılmıştır. Yönelimi doğu batı aksındadır.

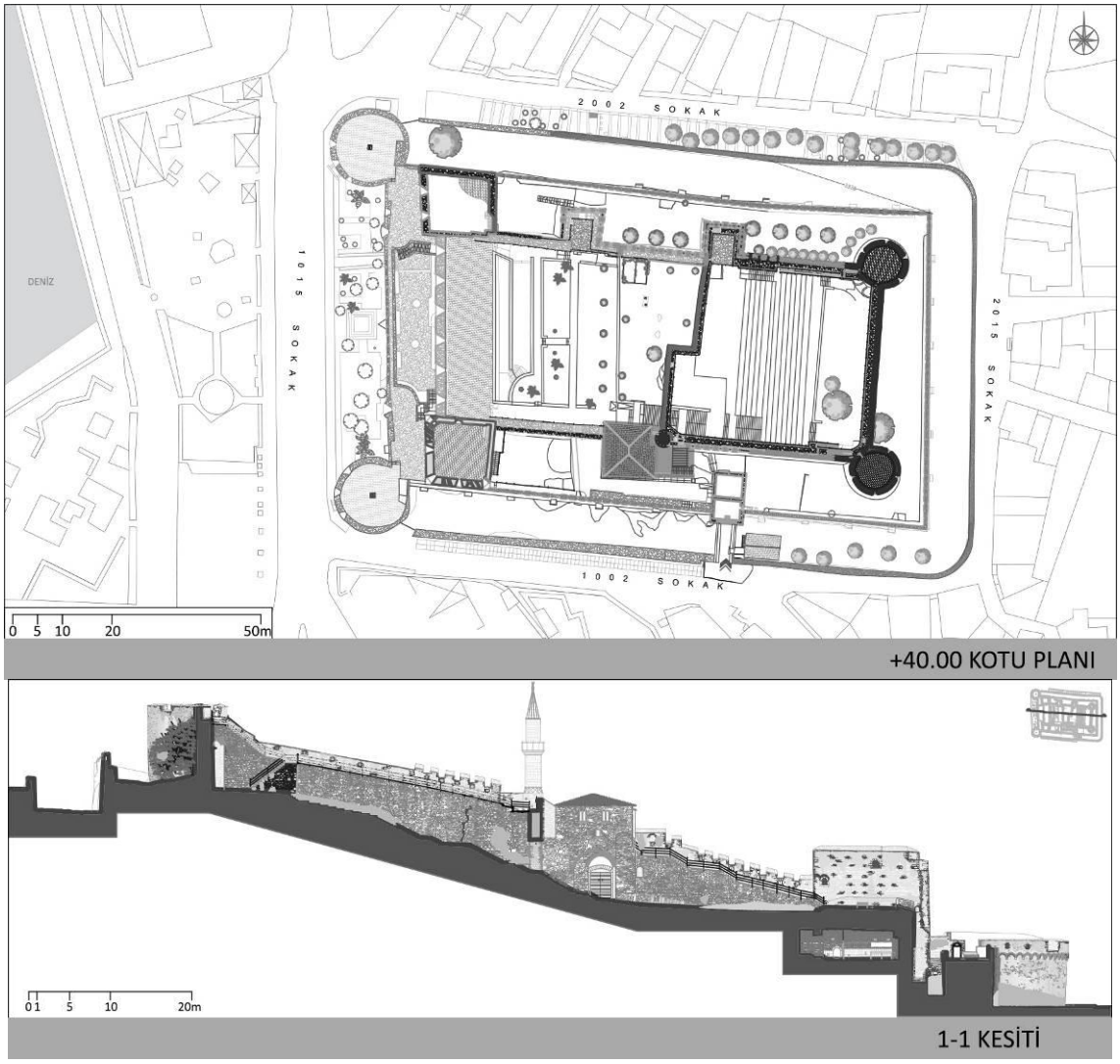
[1] Kentsel dokuya ait planlar [96] numaralı kaynaktan temin edilmiştir.

Şekil 4. 124 Çeşme Kalesi mekan şeması[1] (S.Özçetin, 2016)

Yaklaşık olarak 10156,18 m^2'lik bir taban alanına sahiptir. Dikdörtgene yakın bir plan şeması bulunan kalenin ölçüleri; kuzey cephesinde 130,7 m, batı cephesinde 85,1 m, güney cephesinde 128,9 m, doğu cephesinde ise 83,6 m'dir (Şekil 4.125).

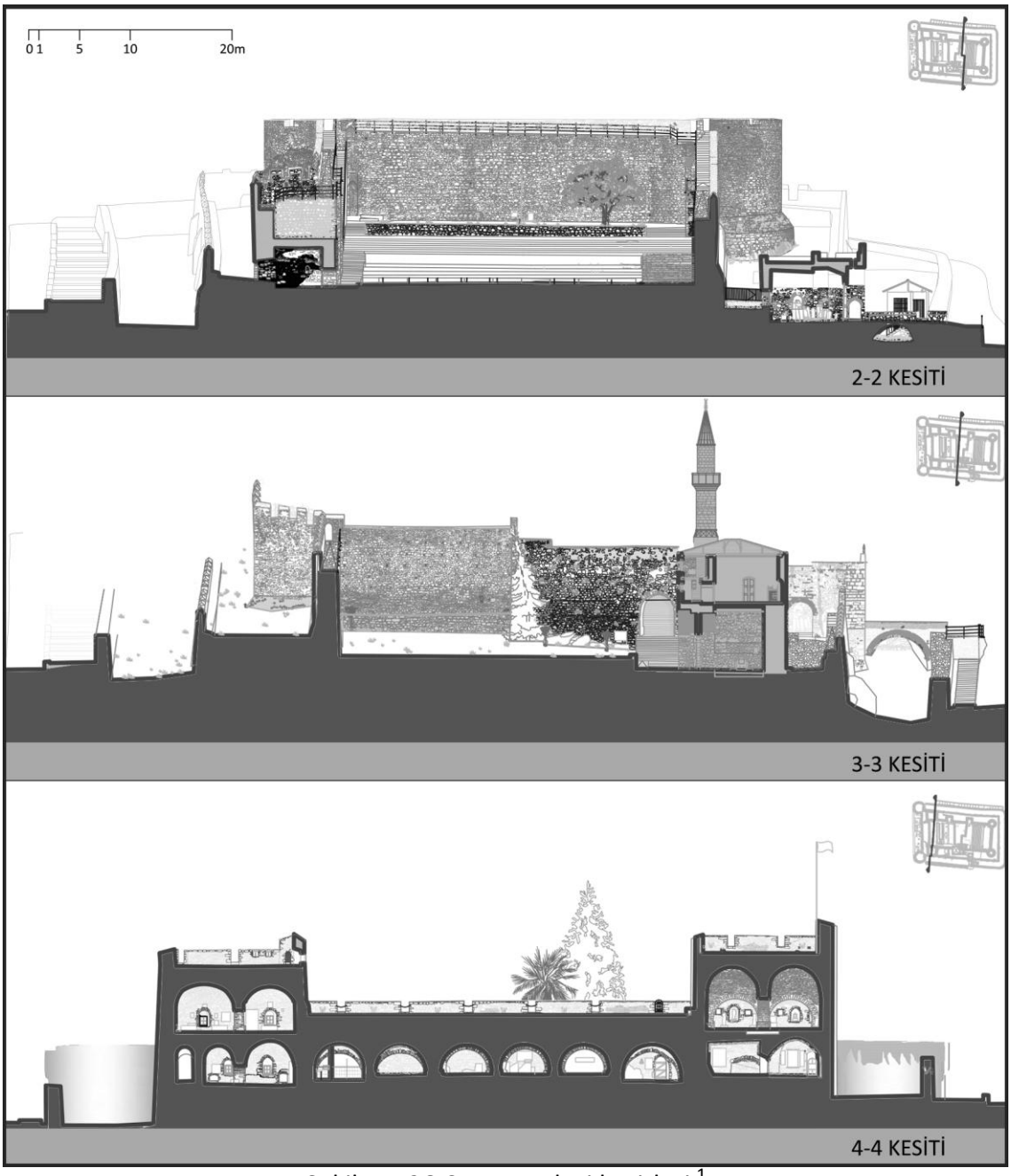
[1] Şemada kullanılan kale planı için E.S.Cesur'un çiziminden faydalanılmış üzerinde düzenlemeler yapılarak şema haline getirilmiştir [80].

Şekil 4. 125 Çeşme Kalesi planı ve doğu batı aksındaki kesiti [1]

Kalede savunma sistemi, çoğunlukla deniz (batı) yönünde olduğundan, bu yönde topçu mazgalları yer almaktadır. Diğer cephelerde bu sıklıkta mazgal bulunmamaktadır.

[1] Pafta, Çeşme Kalesi rölöve projelerinden faydalanılarak oluşturulmuştur [87].

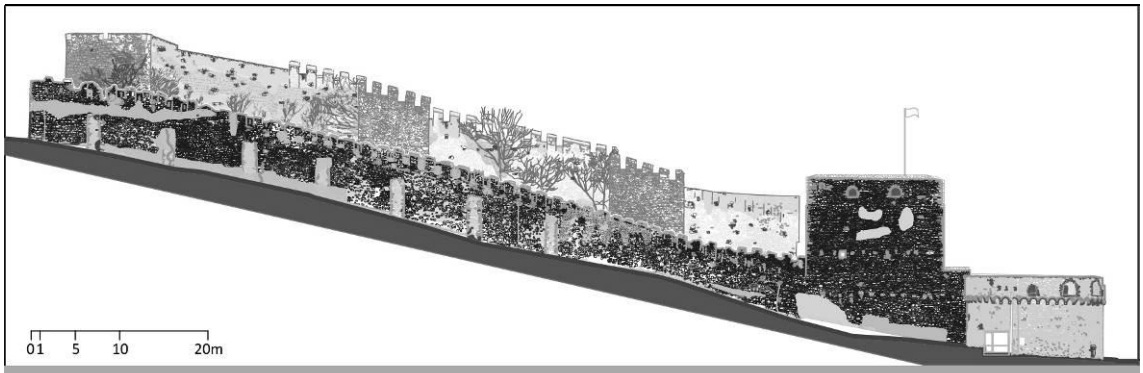

Şekil 4. 126 Çeşme Kalesi kesitleri [1]

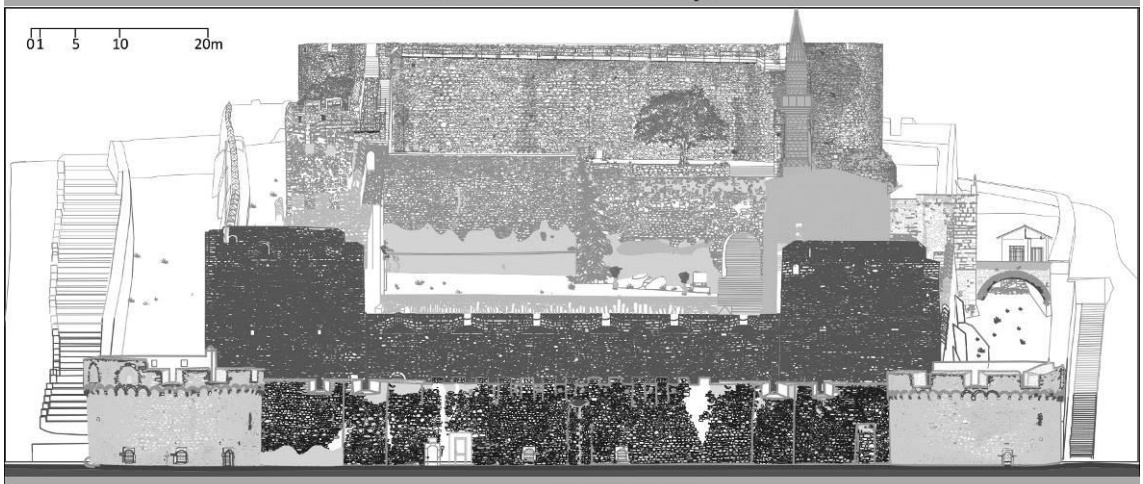
Kalenin içerisinde; farklı kotlarda bulunan 3 avlu, eğime oturmuş 6 kule, iki burç ve bir de cami bulunmaktadır (Şekil 4.126). İç kale, kuzey, güney ve doğu yönlerinde çift cidarlı kuru hendeklerle çevrelenmiştir. Hendekler iç kalenin plan şemasını korumaktadır. Dış hendek, Ceneviz kulesinden başlayarak, Cezayirli Hasan Paşa Kulesinde sonlanır, genişliği kuzey yönünde 8,6 - 8,8 m arasında, doğu yönünde 8,4 m, güney yönünde ise 9 - 9,4 m arasındadır. Hendeği sınırlayan surun, kuzeydoğu ve

[1] Pafta, Çeşme Kalesi rölöve projelerinden faydalanılarak oluşturulmuştur [87].

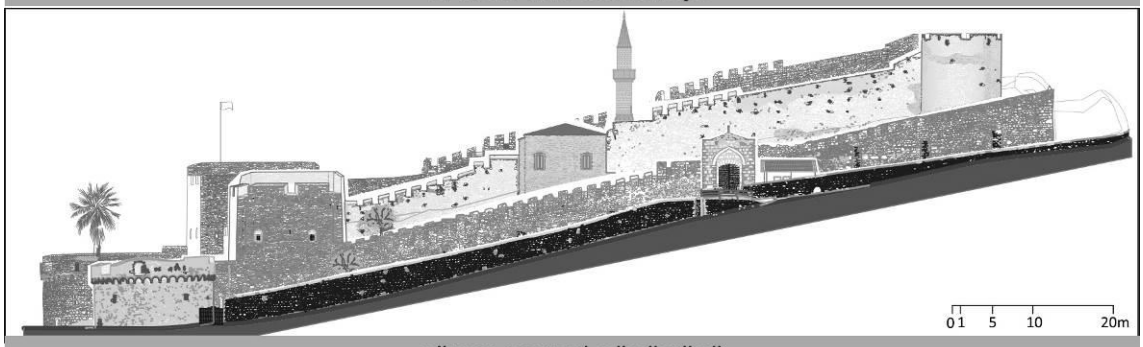
güneydoğu köşeleri pahlıdır. İç hendeği çevreleyen surların ise köşeleri diktir. İç hendeğin genişliği, kuzey yönünde 3,8 - 11 m, doğu yönünde 4,1 - 10,6 m arasındadır. Hendekler arasında geçiş yoktur. İç hendekten camiye ve üç kuleye giriş bulunmaktadır[1] (Şekil 4.127).

KUZEY CEPHESİ GÖRÜNÜŞÜ

BATI CEPHESİ GÖRÜNÜŞÜ

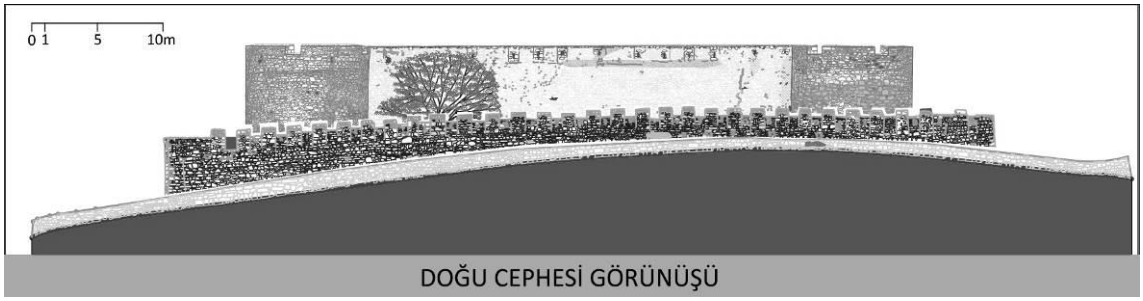

GÜNEY CEPHESİ GÖRÜNÜŞÜ

Şekil 4. 127 Çeşme Kalesi kuzey, batı ve güney cephesi görünüşleri[2]

[1] İç Hendeğin güneybatısında sarnıç olduğu düşünülen bir derinlik vardır.

[2] Pafta, Çeşme Kalesi rölöve projelerinden faydalanılarak oluşturulmuştur [87].

Şekil 4. 128 Çeşme Kalesi doğu cephesi görünüşü[1]

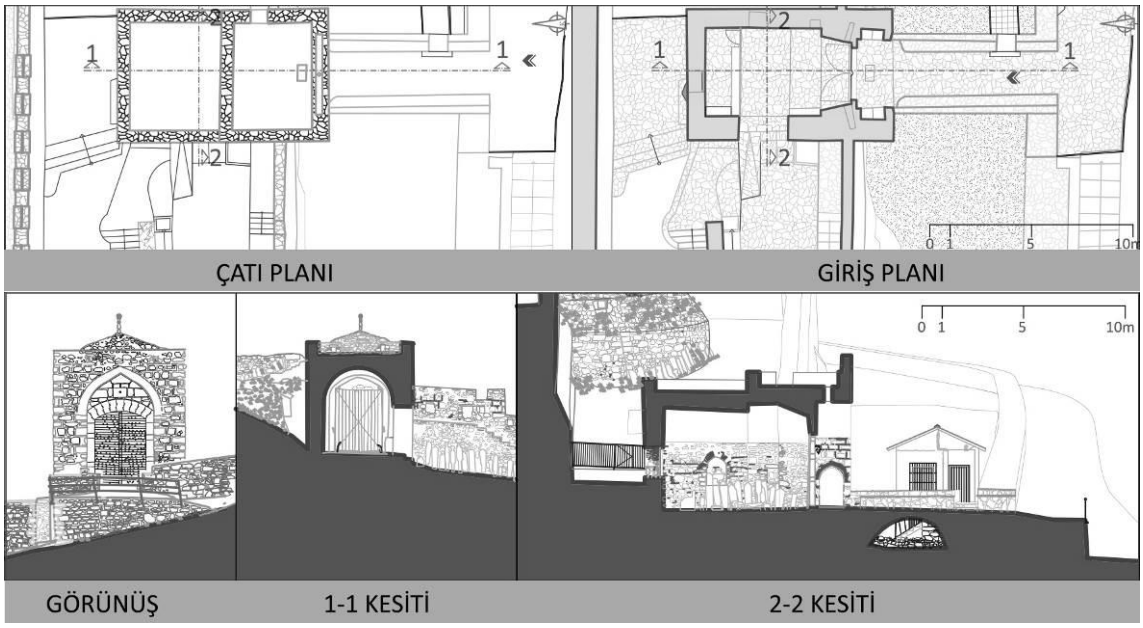
Hendekleri sınırlayan surlar payandalarla desteklenmiştir (Şekil 4.128). Dış surun duvar kalınlığı 0,7 - 1,5 m arasında değişkenlik göstermektedir. İç ve Dış hendeğinin arasında kalan sur duvarının kalınlığı 0,5 - 0,6 m arasındadır. İç kaleyi tanımlayan surlar, hendek surlarından daha kalındır. Bu surların üzerinde hemen hemen kalenin her hacmine ulaşım sağlayan farklı kotlarda seyirdim yolları bulunmaktadır. Kale surları ve kulelerin duvarları, "Bölgeye özgü 'peynir taşı' isimli taş ile kireç esaslı bağlayıcı kullanılarak yapılmış moloz taş duvardır. Yatay derzler sürekli değildir. Yer yer küçük taşlarla ve tuğlalarla derzler sağlamlaştırılmıştır. Taş ve az miktarda da tuğla kullanımı görülür. Ahşap ve metal kullanımı azdır" [80]. Duvarlarda yer yer devşirme malzeme kullanımı mevcuttur.

Şekil 4. 129 Çeşme Kalesi ana giriş kapısı (S. Özçetin, 2015)

[1] Pafta, Çeşme Kalesi rölöve projelerinden faydalanılarak oluşturulmuştur [87].

Kaleye, güney yönünden tek bir girişle girilmektedir (Şekil 4.129). İç kaleye ulaşmak için, bu kapıya ek olarak bir kapıdan daha geçilmelidir. Ana Kapının giriş kotu, kalenin batı cephesinden yaklaşık 17 m yüksektedir. Giriş kapısı özelleşmiş bir sisteme sahiptir. Kapıya, dışarıdan köprüyle bağlantı sağlanmaktadır. Dikdörtgen plan şemasında giriş yapısı, 6,5 x 10,1 m ölçülerindedir ve taban alanı 68 $m^{2'}$dir. Kapının önünde 1,2 x 4,4 m ölçülerinde bir sahanlık yer alır. Bu kısmın üzerinde sekendaz olarak adlandırılan ve savunma unsuru olarak kullanılan yağ deliği bulunmaktadır.

Şekil 4.130 Çeşme Kalesi ana giriş kapısı plan, kesit ve görünüşü[1]

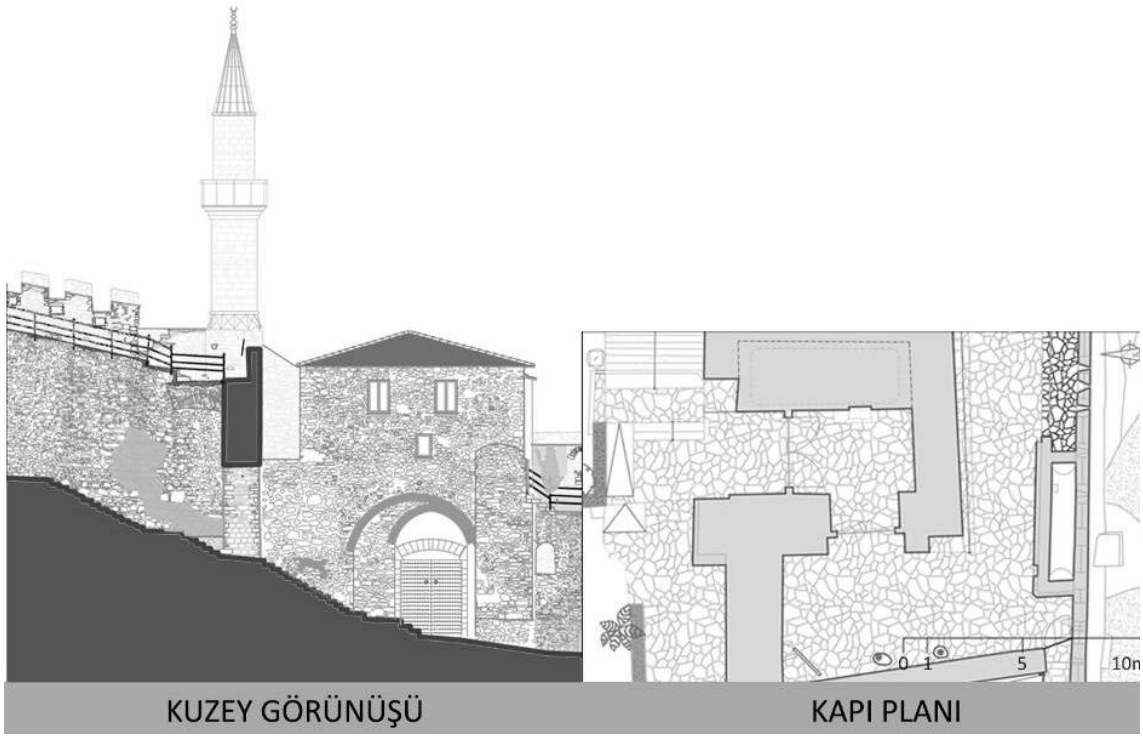
Giriş kapısının genişliği 2,56 m'dir. İç hacim 29,3 $m^{2'}$dir. Çatısı kubbe tonozdur (Şekil 4.130). Duvarların kalınlığı 0,9 -1,2 m arasında değişiklik göstermektedir. Doğu duvarında iki nişi, kuzey duvarında da bir penceresi vardır. Batı yönünde de ahşap kapısı bulunmaktadır. Her iki kapı da kemerlidir. Kapılar, geleni güneyden alıp; batıya, iç hendeğin içerisine yöneltmektedir.

[1] Pafta, Çeşme Kalesi rölöve projelerinden faydalanılarak oluşturulmuştur [87].

Şekil 4. 131 Çeşme Kalesi iç kale giriş kapısı (S. Özçetin, 2015)

Ana giriş kapısının batısında, iç kaleye giriş sağlayan ikinci bir kapı düzeneği yer alır (Şekil 4.131). Girişte, kalenin ana girişinde olduğu gibi kemerli iki kapı bulunmaktadır. Kapının holü 22,5 m^2'lik bir alana sahiptir. Duvar kalınlıkları güneyde 1,9 m, batıda 2,6 m'dir (Şekil 4.132) . İçerisinde çeşme ve çeşmeye ait su deposu yer alır. Kapısının ve çeşmesinin üzerinde kitabesi bulunmaktadır[1].

Şekil 4. 132 Çeşme Kalesi iç kale kapısının plan ve görünüşü[2]

Kalede, birbirlerine surlarla bağlanmış, farklı kotlardaki araziye oturmuş, içlerinde katları olan kule ve burçlar yer almaktadır. Toplamda 6 tane olan kulelerin dördü

[1] Kitabelerle ilgili detaylı bilgi, kalenin tarihçesinin anlatıldığı bölümde yer almaktadır.

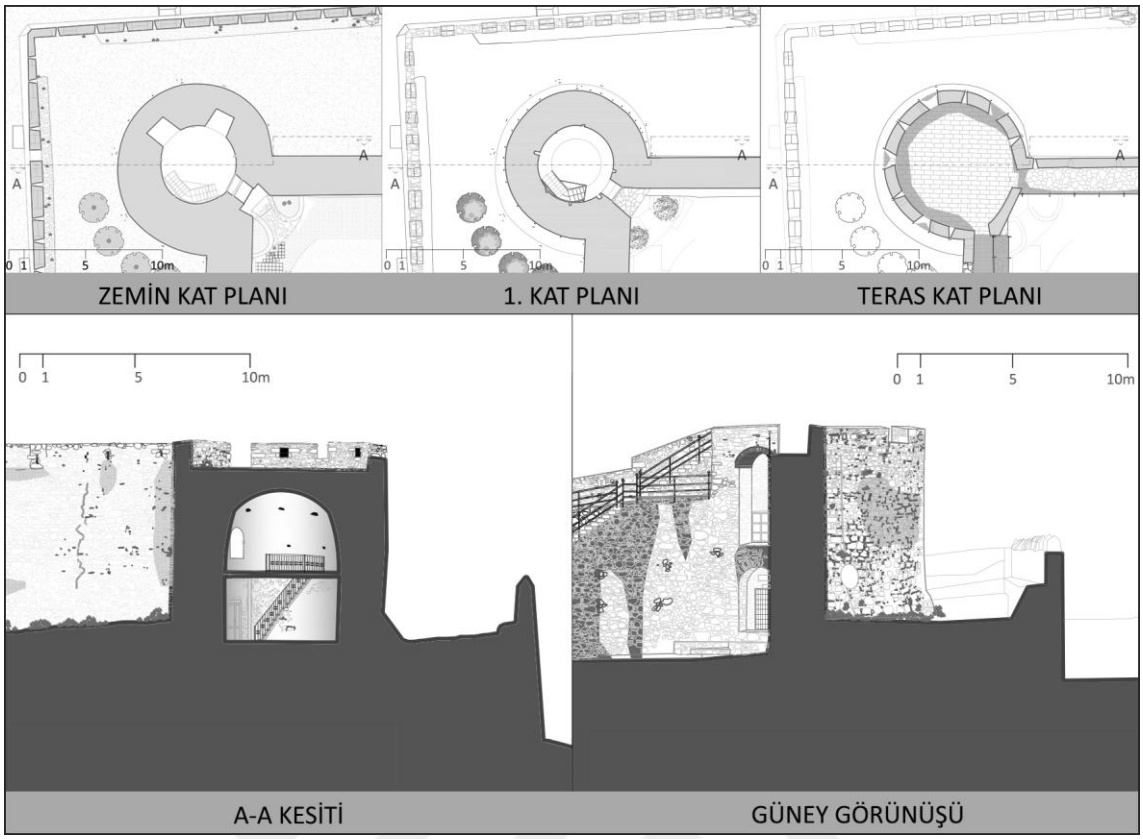
[2] Pafta, Çeşme Kalesi rölöve projelerinden faydalanılarak oluşturulmuştur [87].

dairesel planlı diğer ikisi de dikdörtgen planlıdır. Kulelerin dördü iki katlı diğer ikisi de tek katlı olacak şekilde yapılmışlardır. Burçların ise içlerinde birer kat bulunup, dikdörtgen plan şemasına sahiptir. Surlarda mekânsal olarak özelleşmiş olan bu yapıların, birbirleriyle bağlantıları surlar üzerindeki seyirdim yolları ve avlulardan gerçekleşmektedir.

Şekil 4. 133 Çeşme Kalesi II. Beyazıt Kulesi (S. Özçetin, 2015)

İkinci Beyazıt Kulesi olarak adlandırılan kule, iç kalenin kuzeydoğusunda konumlanmıştır (Şekil 4.133). İki katlıdır ve dairesel bir plan şemasına sahiptir. Kule yaklaşık olarak 71,3 m^2'lik bir taban alanına sahiptir. Kulenin oturduğu zeminden, terası çevreleyen barbataların üstüne kadar olan yüksekliği 10,3 m'dir.

Şekil 4. 134 Çeşme Kalesi II. Beyazıt Kulesi plan, kesit ve görünüşleri[1]

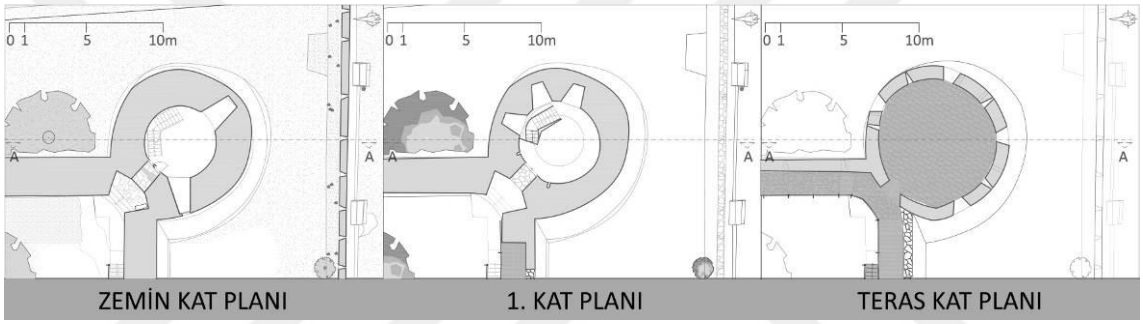
Kulenin iç mekânına üst avludan tek bir girişle girilmektedir. Kulenin girişinde iki ahşap kapı yer almaktadır. Kapıların arasında 0,6 m^2'lik bir rüzgârlık kısmı bulunmaktadır (Şekil 4.134). Duvarların kesiti, üst kata doğru çıkıldıkça incelmektedir. İçeride iki adet niş yer almaktadır. Üst kata ahşap basamaklı merdivenle çıkılmaktadır. İki kat arasındaki döşeme ahşap kirişlerle sağlanmaktadır. Üst katın tavanı taş kubbedir. Katta, giriş kapısının üzerinde konumlanmış tek bir mazgal bulunmaktadır. Mazgalın yönelimi, kule girişine ve üst avluya doğrudur. Kulenin çatısı teras çatılıdır. Çatı, barbatalarla çevrilidir ve topçu mazgalları yer alır. Buradaki yönelim Sakız Adası'na ve hendeğin kuzeydoğu tarafına doğrudur. Terasa, farklı kotlara sahip iki seyirdim yoluyla ulaşım sağlanmaktadır.

[1] Pafta, Çeşme Kalesi rölöve projelerinden faydalanılarak oluşturulmuştur [87].

Şekil 4. 135 Çeşme Kalesi Çaka Bey Kulesi (S. Özçetin, 2015)

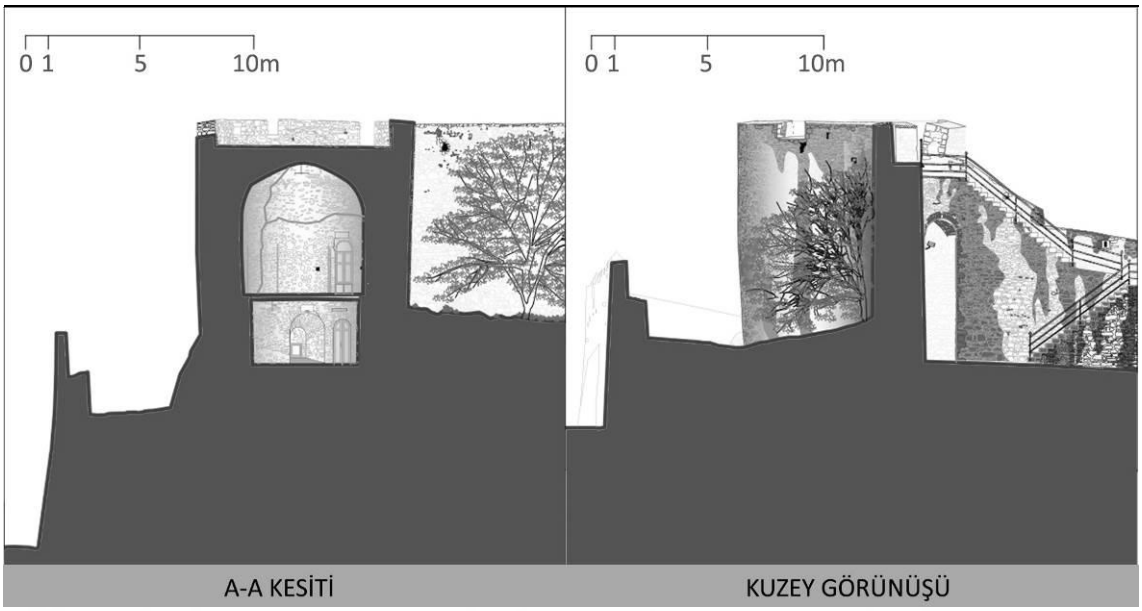
II. Beyazıt Kulesi'nin güneyinde Çaka Bey Kulesi yer almaktadır (Şekil 4.135). Kule 93.8m^{2}lik bir taban alanına sahiptir. İç hendeğe, bir etek yaparak oturmaktadır. Kule, iki katlıdır ve dairesel bir plan şeması içerisindedir.

Şekil 4. 136 Çeşme Kalesi Çaka Bey Kulesi kat planları[1]

Kulenin iç mekânlarına, kalenin üst avlusundan tek girişle girilmektedir (Şekil 4.136). Kulenin, giriş kapısına üç basamaklı merdivenle inmektedir. Duvar kesiti, üst kotlara doğru çıkıldıkça incelmektedir. Zemin katta doğu ve güney yönünde, iç hendeğine bakan iki kemerli mazgal bulunmaktadır. İki kat arasındaki döşeme ahşaptır. Duvarlarda, döşemenin oturduğu kısımda geri çekilme söz konusudur.

[1] Pafta, A.Biricik'in çizimlerini yapmış olduğu Çeşme Kalesi rölöve projelerinden faydalanılarak oluşturulmuştur. İlgili projeler [87]numaralı kaynaktan temin edilmiştir.

Şekil 4. 137 Çeşme Kalesi Çaka Bey Kulesi kesit ve görünüş[1]

Üst kata, birinci kattan ahşap merdivenle çıkılmaktadır. Üst katın tavanı kubbedir (Şekil 4.137). Kapının hizasında, girişi ve üst avluyu görecek şekilde konumlanmış bir mazgal yer almaktadır. Mazgalla birlikte üç tane de niş mevcuttur. Kulenin teras çatısına katlardan ulaşım yoktur. Tek bir girişle girilen terasa, merdivenle ulaşım sağlanmaktadır. Terasta bulunan barbatalarda yer yer topçu mazgalları vardır. Teras katın yönelimi, kervansaray ve limanın olduğu tarafa yöneliktir.

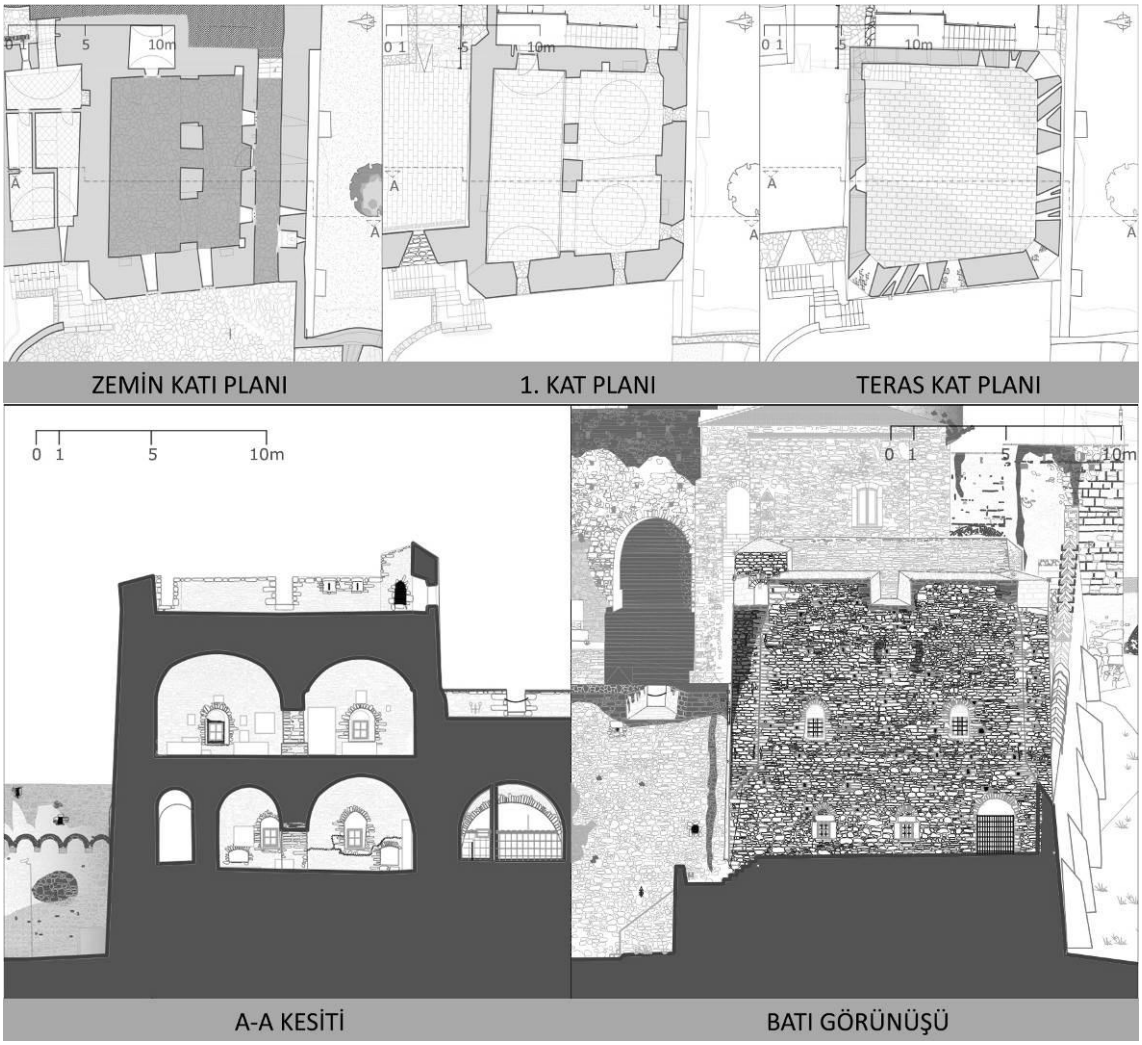

Şekil 4. 138 Çeşme Kalesi Barbaros Kulesi (S. Özçetin, 2015)

İç kalenin güney batısında konumlanan Barbaros Kulesi (Şekil 4.138) zeminde 190,3 m^{2}'lik bir taban alanına sahiptir, dikdörtgen plan şeması içerisinde, iki katlı olarak inşa

[1] Pafta, A.Biricik'in çizimlerini yapmış olduğu Çeşme Kalesi rölöve projelerinden faydalanılarak oluşturulmuştur. İlgili projeler [87]numaralı kaynaktan temin edilmiştir.

edilmiştir. Kalenin iç ve dış hendeklerinin güney kısmına, orta ve ön avlusuna kulenin cepheleri bulunmaktadır.

Şekil 4. 139 Çeşme Kalesi Barbaros Kulesi plan, kesit ve görünüşleri[1]

Kuledeki her katın kendi girişi bulunmaktadır. Katlar arasında bağlantı yoktur. Döşeme taş tonozdur (Şekil 4.139). Kulenin zemin katının güneyinde, iç hendeğe açılan tonozlu bir geçit bulunmaktadır. Bu geçitten kulenin zemin katına geçiş sağlanmaktadır. Kulenin zemin katı, kalenin giriş kotundan 11,5 m alçaktadır. Duvar kalınlıkları, her katta farklılık göstermektedir. Odanın doğu duvarında, kapıyla girilen 7,5 m^2'lik bir alan bulunmaktadır. Bu kısım hendekte üst katın girişini çıkan merdiven sahanlığının altında yer almaktadır. Odanın üst örtüsü, kuzey yönünde beşik tonoz, güney yönünde ise yassı kubbe tonozdur. Kulenin birinci katına ait giriş, iç hendekten taş basamaklı merdivenle,

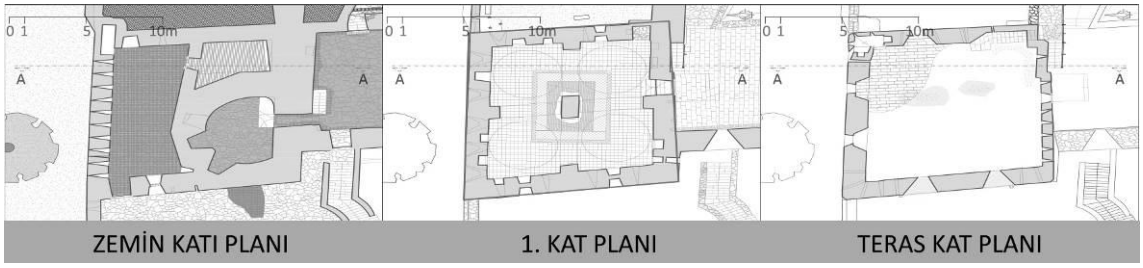
[1] Pafta, Çeşme Kalesi rölöve projelerinden faydalanılarak oluşturulmuştur [87].

doğu cephesinden sağlanmaktadır. Buradaki kot farkı 3,3 m'dir. Birinci katta iç mekan, ortadaki taşıyıcı ayaklarla üç bölüme ayrılmıştır. Odanın doğusunda kalan kısmın örtüsü beşik tonozludur. En kalın duvar denize bakan batı duvarıdır (1,9 m), en ince duvarıysa 1,3 m ile girişin bulunduğu doğu duvarıdır. Teras çatıya ulaşım sadece, iç kalenin güney suru üzerinde yer alan seyirdim yolundan gerçekleşmektedir. Bu kata ulaşan seyirdim yolundan merdivenle çıkılmaktadır. Barbata ile çevrelenen terasta, ok ve topçu mazgalları bulunmaktadır.

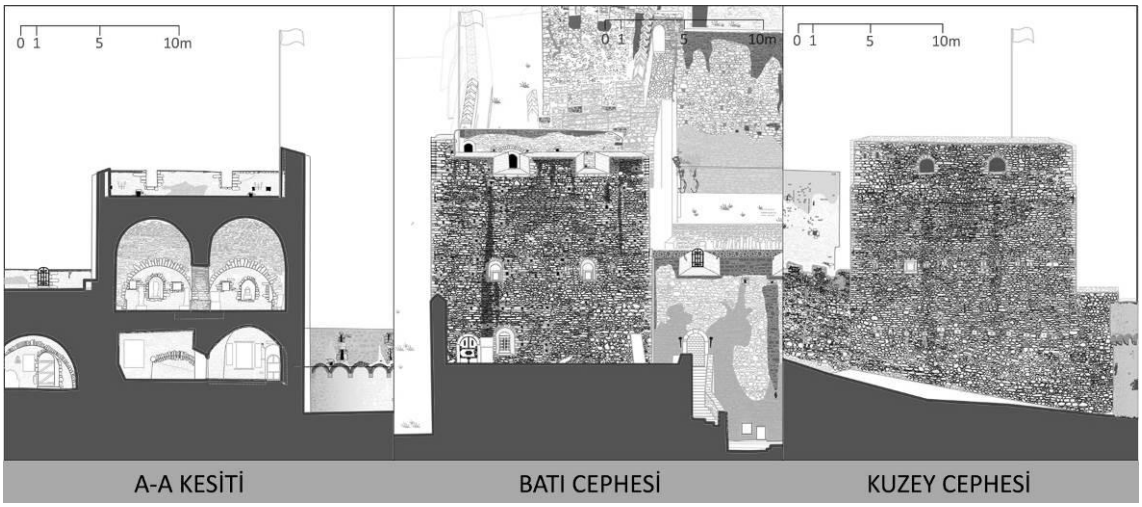
Şekil 4. 140 Çeşme Kalesi Umur Bey Kulesi (S. Özçetin, 2015)

Barbaros Kulesi'yle benzer bir plan şeması gösteren Umur Bey Kulesi, yaklaşık olarak 207,3 m^2'lik bir taban alanına sahiptir (Şekil 4.140). Dış Hendeğe oturduğu zemindeki en düşük kottan(kuzeybatı köşesi), terasındaki en üst kota kadar olan yüksekliği 18,5 m'dir. Ölçüleri kuzey-güney aksında yaklaşık 15,6 m, doğu - batı aksında ise 13,7 m'dir (Şekil 4.141).

Şekil 4. 141 Çeşme Kalesi Umur Bey Kulesi kat planları[1]

[1] Pafta, A.Biricik'in çizimlerini yapmış olduğu Çeşme Kalesi rölöve projelerinden faydalanılarak oluşturulmuştur. İlgili projeler [87]numaralı kaynaktan temin edilmiştir.

Şekil 4. 142 Çeşme Kalesi Umur Bey Kulesi kesit ve görünüş[1]

Kule iki katlıdır ve içeriden bağlantısız şekilde her katın girişi ayrıdır (Şekil 4.142). Zemin katın, güney ve batı yönünde, farklı kotlarda[2] iki ayrı girişi mevcuttur. Kulenin bu katı iki ayrı bölümden oluşmaktadır. Kuzey cephesindeki girişin olduğu bölüme, koğuşlukla ön avlunun bağlantısını sağlayan geçiş tonozundan girilmektedir. Zindan olduğu düşünülen bu bölüm, yarım daire planlı olup; tek bir odadan oluşmaktadır. Üst örtüsü kubbe tonozludur (Şekil 4.142). Batı cephesindeki girişin olduğu kısım, iki odalıdır. Giriş kapısının yanında bir tane mazgal penceresi bulunur. Kuzey duvarında on bir, doğu duvarında bir tane olmak üzere toplamda on iki tane okçu mazgalı yer alır. Mazgalların yanı sıra, kuzeydoğu köşesinde iki, güney batı köşesinde bir (hava bacalı) adet niş mevcuttur. Çatı örtüsü her iki odada da beşik tonozdur.

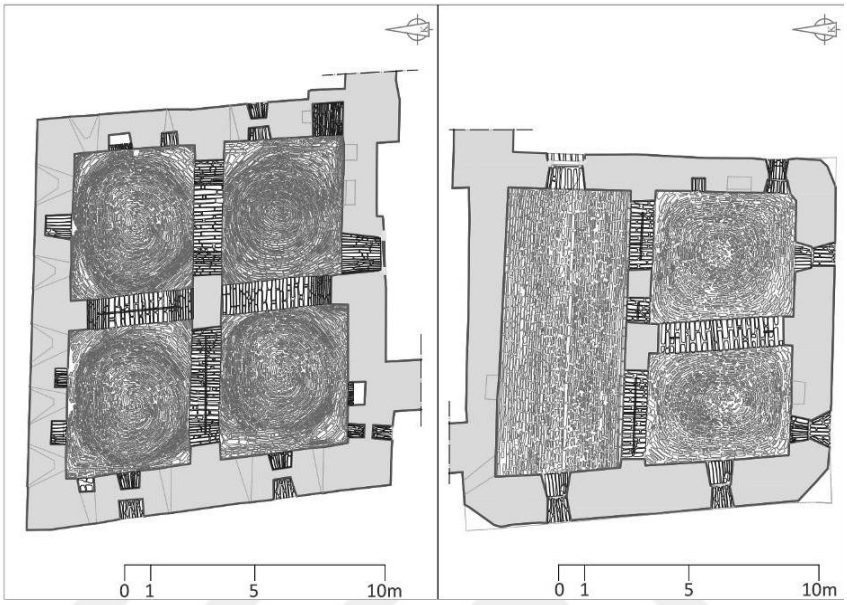
Kulenin duvarları her yönde farklı bir kalınlıktadır[3]. Birinci kata giriş, kulenin kuzey cephesinde altı basamaklı bir merdivenle inilerek ulaşılır. Tek bir odadan oluşan katın üst örtüsünü dört ayrı kubbe tonoz oluşturmaktadır (Şekil 4.143). Mekanın ortasında, üst örtünün oturduğu dikdörtgen bir taşıyıcı ayak bulunmaktadır. Bu ayaktan tavan yükü kemerlerle kule duvarlarına dağıtılmıştır. Mekanın güney doğu köşesinde tuvalet

[1] Pafta, A.Biricik'in çizimlerini yapmış olduğu Çeşme Kalesi rölöve projelerinden faydalanılarak oluşturulmuştur. İlgili projeler [87]numaralı kaynaktan temin edilmiştir.

[2] Kuzey cephesindeki giriş, batı cephesindeki girişten 1,8 m alçaktır.

[3] Zemin katta en kalın duvar güney cephesinde (3,2 m), en ince duvar ise kuzey duvarıdır (1,3 m). Üst katta ise bu durum değişmektedir. Batı duvarı (1,7 m) en kalın duvarıdır. Diğer duvarlar benzer kalınlıktadır (1,4 m).

nişi yer alır[1]. İki tane batı duvarında, birer tane de güney ve doğu duvarında konumlanmış toplamda dört tane mazgal penceresi[2] bulunur. Bu pencereler sonradan kapatılmıştır. Mazgallara ek olarak kulenin her bir duvarında yer alan, farklı yönlere yönlendirilmiş on altı tane mazgal delikleri[3] vardır.

Şekil 4. 143 Umur Bey (Solda) ve Barbaros (Sağda) kulelerinin birinci kat tavan planları[4]

Kulenin çatısı teras çatılıdır. Terasa giriş, kulenin güneydoğu köşesinden iç kalenin kuzey surundaki ve koğuşun terasındaki merdivenlerle ulaşılmaktadır. Kuzey doğu köşesinde gözcü nişi bulunmaktadır. Barbatalarla çevrilidir. Barbataların içerisinde top mazgalları ve mazgal delikleri bulunmaktadır.

[1] Duvarların her birinde üçü üste diğerleri altta yer alacak şekilde toplamda tuvalet nişi de dahil on bir niş mevcuttur. Bu nişlerin dördü bacalıdır.

[2] Bahsi geçen açıklıklar, mazgalın daha da özelleşerek pencere halini alması neticesinde "mazgal pencere" tabiri kullanılmıştır. Kulede yer alan bu mazgal pencereler sonradan kapatılmıştır.

[3] Mazgal delikleri, genişlikleri 4-8 cm olarak değişebilen, ok atmak için kullanıldığı düşünülen deliklerdir.

[4] Pafta, Çeşme Kalesi rölöve projelerinden faydalanılarak oluşturulmuştur [87].

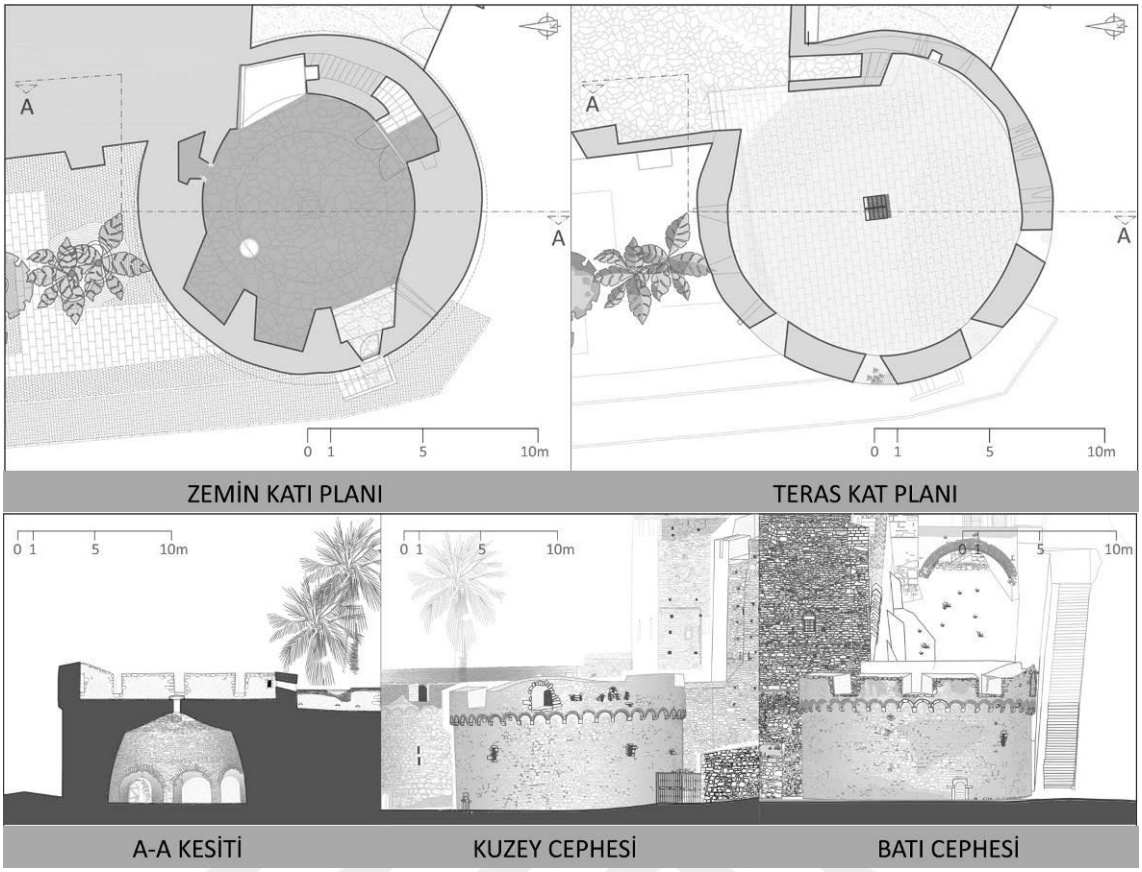
Şekil 4. 14444 Çeşme Kalesi Ceneviz Kulesi (S. Özçetin, 2015)

Kalenin dış kalesine dahil olmuş, deniz yönünde ilk savunma hattı içerisinde yer alan iki kulesi vardır. Kulelerin dış hendeklere sadece doğu yönünde bağlantısı olup; diğer yönleri dışarıyla temas etmektedir. Her iki kule de benzer plan özelliklerine sahip olup, tek katlı olarak yapılmışlardır. İç mekanlara girişler, kalenin dışından gerçekleşmektedir. Çatı bitişleri bir taçla sonlanmaktadır.

Şekil 4. 145 Çeşme Kalesi Cezayirli Hasan Paşa Kulesi (S. Özçetin, 2015)

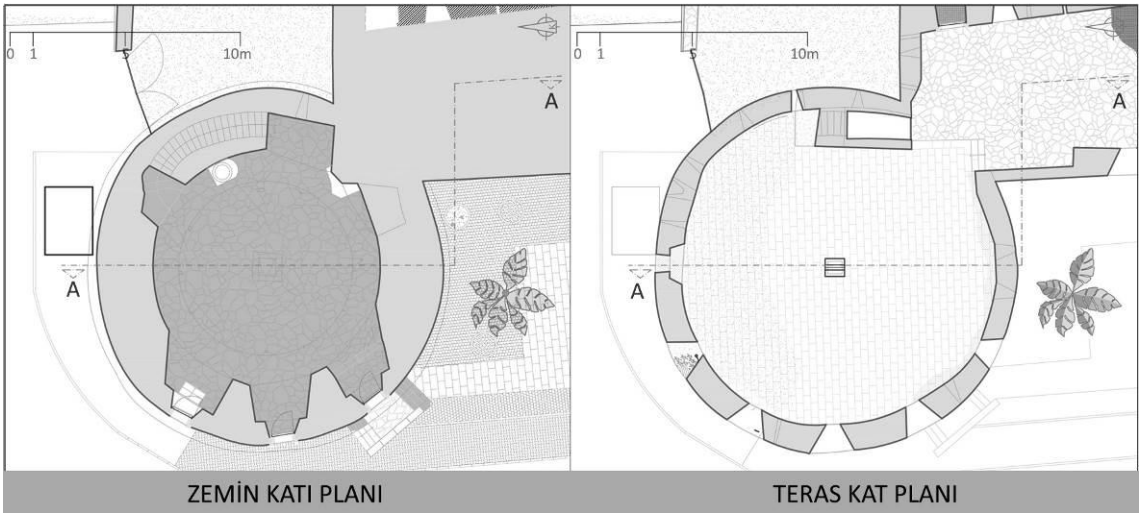
Cezayirli Hasan Paşa Kulesi, kalenin güneybatı köşesinde konumlanmıştır (Şekil 4.145). Zeminde yaklaşık 163 m^2'lik bir taban alanına sahiptir. 15,2x15 m ölçülere sahiptir. Kulenin oturduğu zemindeki en düşük kottan, terasındaki en üst kotuna kadar olan yüksekliği 8,3 m'dir.

Şekil 4. 146 Çeşme Kalesi Cezayirli Hasan Paşa Kulesi plan, kesit ve görünüş[1]

Dairesel bir plan şemasına sahip olan kulenin, üst örtüsü taş kubbelidir. Kubbenin ortasında havalandırma bacası yer almaktadır (Şekil 4.146). İçerisinde su sarnıcı vardır. Duvar kalınlıkları 2,9 - 2,8 m arasında değişiklik göstermekte, nişlerin bulunduğu kısımlarda 0,8 m'ye kadar incelebilmektedir. Duvarlarda biri taş söveli dört niş vardır. Kulenin terasına ulaşan, gizli taş basamaklı bir merdiven bulunmaktadır. Bu kısma iç mekandan bir kapıyla geçilmektedir. Topçu mazgalı ve mazgal deliklerinin bulunduğu çatı 1,5 m'lik barbatalarla çevrelenmiştir.

[1] Pafta, A.Biricik'in çizimlerini yapmış olduğu Çeşme Kalesi rölöve projelerinden faydalanılarak oluşturulmuştur. İlgili projeler [87]numaralı kaynaktan temin edilmiştir.

Şekil 4. 147 Çeşme Kalesi Ceneviz Kulesi kat planları[1]

Kalenin kuzey batı köşesinde konumlanmış Ceneviz Kulesi, yaklaşık olarak 174 m^2'lik bir taban alanına sahip olup; yüksekliği 8,3 m'dir (Şekil 4.144). 15x15,3 m ölçülere sahip olan kule, dairesel planlıdır. Kulenin güneybatısında yer alan basamaklı girişi[2], kale girişinden 16 m alçaktadır. Kule Cezayirli Hasan Paşa Kulesiyle benzer plan özelliğine sahiptir (Şekil 4.147). Kubbeli üst örtüsünün ortasında hava bacası bulunmaktadır. Ayrıca kuzey duvarına bitişik bir de sarnıç yer almaktadır. Duvar kalınlıkları 2,8 - 2,5 m arasında değişmektedir. İki adet nişe ve iki büyük mazgal pencereye[3] sahiptir. Duvarın içinde, teras kata ulaşan yaklaşık 1 m genişliğe sahip gizli taş basamaklı merdiven bulunmaktadır. Terasa kale içerisinden de ulaşım mümkündür. Teras kat Topçu mazgalı ve mazgal deliklerinin bulunduğu çatı, 1.4mlik barbatalarla çevrelenmiştir. Topçu mazgalların bulunduğu barbatalarda bu yükseklik 2,5 m'ye kadar çıkmaktadır.

[1] Pafta, A.Biricik'in çizimlerini yapmış olduğu Çeşme Kalesi rölöve projelerinden faydalanılarak oluşturulmuştur. İlgili projeler [87]numaralı kaynaktan temin edilmiştir.

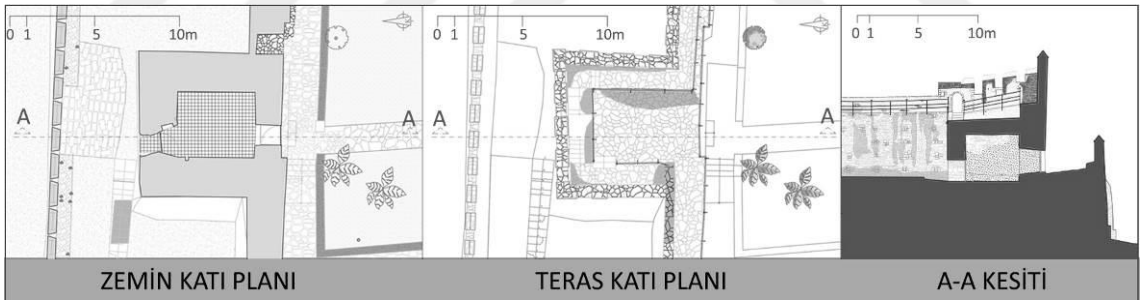
[2] Bu giriş, mevcut mazgal pencerenin sonradan yükseltilmesi sonucunda oluşturulmuştur.

[3] Kalenin 2015 yılına ait rölöve raporlarında, bu açıklıklar için kule girişleri olarak bahsedilmektedir. Ancak farklı kale örnekleri ve çeşme kalesinin savunma sistemi göz önünde bulundurulduğunda, bu açıklıkların, kule girişinden ziyade top atışları yapılan büyük mazgallar olduğu düşünülmektedir.

Şekil 4. 45 Çeşme Kalesi batı (üst sıra) ve doğu (alt sıra) burçları (S. Özçetin, 2015)

İç kalenin kuzey surlarında dayanmış iki adet burç vardır. Farklı kotlarda yer alan burçlar tek katlıdır ve dikdörtgen plan şemasına sahiplerdir (Şekil 4.148).

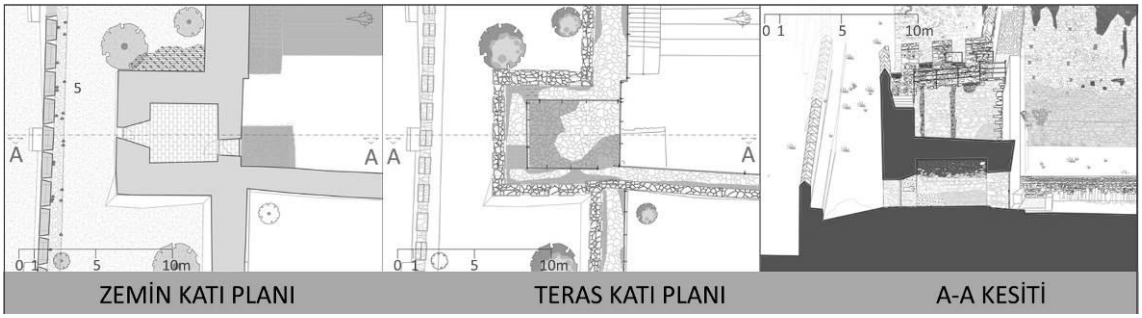

Şekil 4. 149 Çeşme Kalesi batı burcu plan ve kesit[1]

Batıdaki burcun kapalı mekanına, orta avludan ve iç hendekten giriş bulunmaktadır (Şekil 4.149). Burç, 70 m^2'lik taban alanına sahiptir. Ölçüleri 8,5x8,1 m'dir. İç hendekten, yüksekliği 9,5 m'dir. Duvar kalınlıkları 2,2 m'dir. Duvarlarında bir niş ve iki de delik yer almaktadır. Girişler dışında burçta açıklık yoktur. Üst örtüsü beşik tonoz

[1] Pafta, Çeşme Kalesi rölöve projelerinden faydalanılarak oluşturulmuştur [87].

üzeri teras çatıdır. Terasında üç yönde de (kuzey, batı ve doğu) seyirdim yolu devam etmektedir[1].

Şekil 4. 150 Çeşme Kalesi doğu burcu plan ve kesit[2]

Batı burcuyla benzer plan şemasına sahip doğu burcunun da kalenin üst avlusundan ve iç hendeğinden, kulenin kapalı mekanına ulaşım yapılabilmektedir (Şekil 4.150). 65 m^2'lik taban alanına sahip olan burcun ölçüleri 8.1x8 m'dir. Yüksekliği iç hendekten en fazla 9,2 m'dir. Duvar kalınlıkları güney duvarında 1,5 m, diğer duvarlarda ise 2,1 mdir. Üst örtüsü beşik üzeri teras çatılıdır[3].

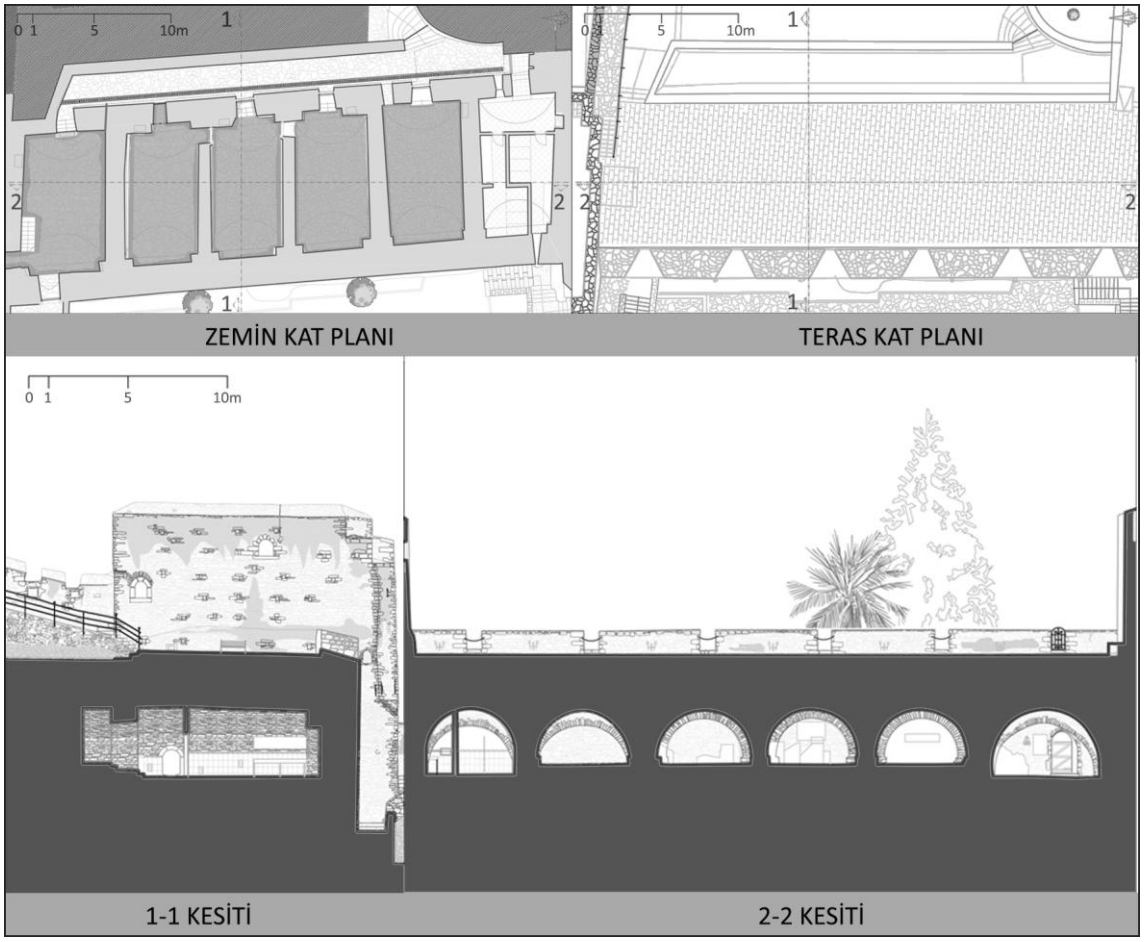
Şekil 4. 151 Çeşme Kalesi koğuşluk (S. Özçetin, 2015)

[1] Yolların terastan yükseklikleri 0,8 m den başlayıp, 4 m'ye kadar çıkabilmektedir.

[2] Pafta, Çeşme Kalesi rölöve projelerinden faydalanılarak oluşturulmuştur [87].

[3] Batı burcunda olduğu gibi, burcun terasının batı, kuzey ve doğu yönlerinde, surlardan gelen seyirdim yolu devam etmektedir.

Kalede koğuşluk[1] olduğu düşünülen kısım, iç kalenin batısında konumlanmıştır (Şekil 4.151). Tek katlı olarak yapılmıştır. Yaklaşık 420 m^2'lik bir taban alanına sahiptir. Ölçüleri 34x 13 m'dir. Koğuşlukta, her biri doğu yönünde ayrı girişe sahip olan beş tane kapalı mekan bulunmaktadır[2] (Şekil 4.152).

Şekil 452 Çeşme Kalesi koğuşluğun plan ve kesitleri[3]

Koğuşluğun kapalı mekanları, dikdörtgen plan şemasına sahip olup, benzer ölçülerdedir. Üst örtüler beşik tonozludur (Şekil 4.152). Koğuşluğun kuzeyindeki mekan, kulenin kuzeybatı terasına açılan bir geçit görevi görmektedir. Kapalı mekanların üçünde, mekanlar arasında içeriden bağlantı bulunmaktadır. Geçidin ve diğer mekanların zemin kotları ve duvar kalınlıkları birbirinden farklıdır[4]. Koğuşluğun

[1] Koğuşluk, asker koğuşlarının bulunduğu kısım.

[2] Mekanların zemin kotları, kalenin girişinden 10,2 m alçakta yer almaktadır.

[3] Pafta, Çeşme Kalesi rölöve projelerinden faydalanılarak oluşturulmuştur [87].

[4] Duvar kalınlıkları en fazla 2,1 m en az ise 1,4 m'dir.

çatısı teras çatılıdır. Batı yönünde (deniz yönü) barbatalar ve aralarında altı adet topçu mazgalı bulunmaktadır.

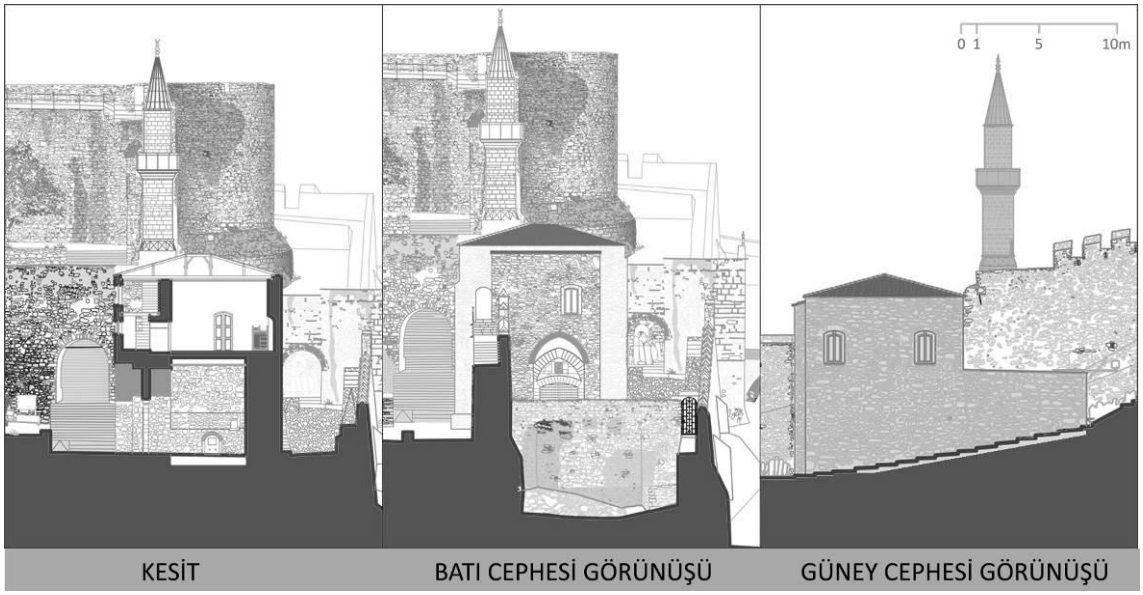

Şekil 4. 153 Çeşme Kalesi camisi (S. Özçetin, 2015)

Kalenin, kaleyle aynı dönemde yapılan iç kale girişinde konumlanmış bir camisi[1] vardır (Şekil 4.153). Caminin girişi, ana giriş kapısı ile karşılıklıdır. Basamaklı bir girişe sahiptir. Seyirdim yolundan da girişi bulunmaktadır. 8,7x10,9 m ölçülere sahip, kâgir bir yapıdır (Şekil 4.154). Üst örtüsü ahşap kırma çatılıdır. Son cemaat yeri yoktur. İç mekan tek bir hacimden oluşmaktadır. Zemini ahşap döşemelidir. Seyirdim yolundan girişi sağlayan kapısı basık kemere sahiptir. Mihrap güney duvarının ortasında yer almaktadır. Caminin kuzeydoğusunda konumlanmış minaresi vardır. Minarenin üzerine oturduğu surun seyirdim yolundan itibaren yüksekliği 15,6 m'dir. "Silindirik gövde de düzgün kesme taştan yapılmıştır. Gövdenin üst bölümünde bilezikten sonra şerefe yer almaktadır[2]" [84].

[1] Cami birçok kaynakta mescit olarak da geçmektedir [84]. Bazı kaynaklar camiyi "Sultan Bayezid Cami olarak" adlandırır [95].

[2] Şerefenin üst kısmı geçmiş zamanlarda yıkık vaziyettedir. Yakın zamanda camiye yapılan restorasyon çalışmaları sonucunda bu kısım tamamlanmıştır."

Şekil 4. 15446 Çeşme Kalesi camisinin kesit ve görünüşleri[1]

İç kalenin içerisinde, farklı kotlarda iki adet avlu oluşturulmuştur. Kaledeki yaşam alanları bu avlularda gerçekleşmektedir (Şekil 4.155). Geçmişte konutların bulunduğu avluda, konutlara dair herhangi bir iz bulunmamaktadır. İki büyük avlu kırık hatlı bir surla birbirinden ayrılmıştır. Bu surun güneyinde kemerli bir kapı vardır. Kapı, iki avlu arasındaki bağlantıyı sağlamaktadır. Bağlantı yolu merdivenli bir yoldur. Avlulardan kulenin kapalı mekanlarına ve seyirdim yollarına geçişler bulunmaktadır. Üst avlu 1225 m^2, orta avlu ise 1310 m^2lik bir alana sahiptir.

Şekil 4. 155 Çeşme Kalesi avluları (S. Özçetin, 2015)

Ön avlu ise iç kalenin batısındadır[2]. Orta avlu ile ön avlu arasında, koğuşluğun kuzeyinden bağlantı sağlanmaktadır. Ön avlu 225 m^2lik alana sahiptir. Batı yönündeki duvarlarında üç tane mazgal bulunmaktadır.

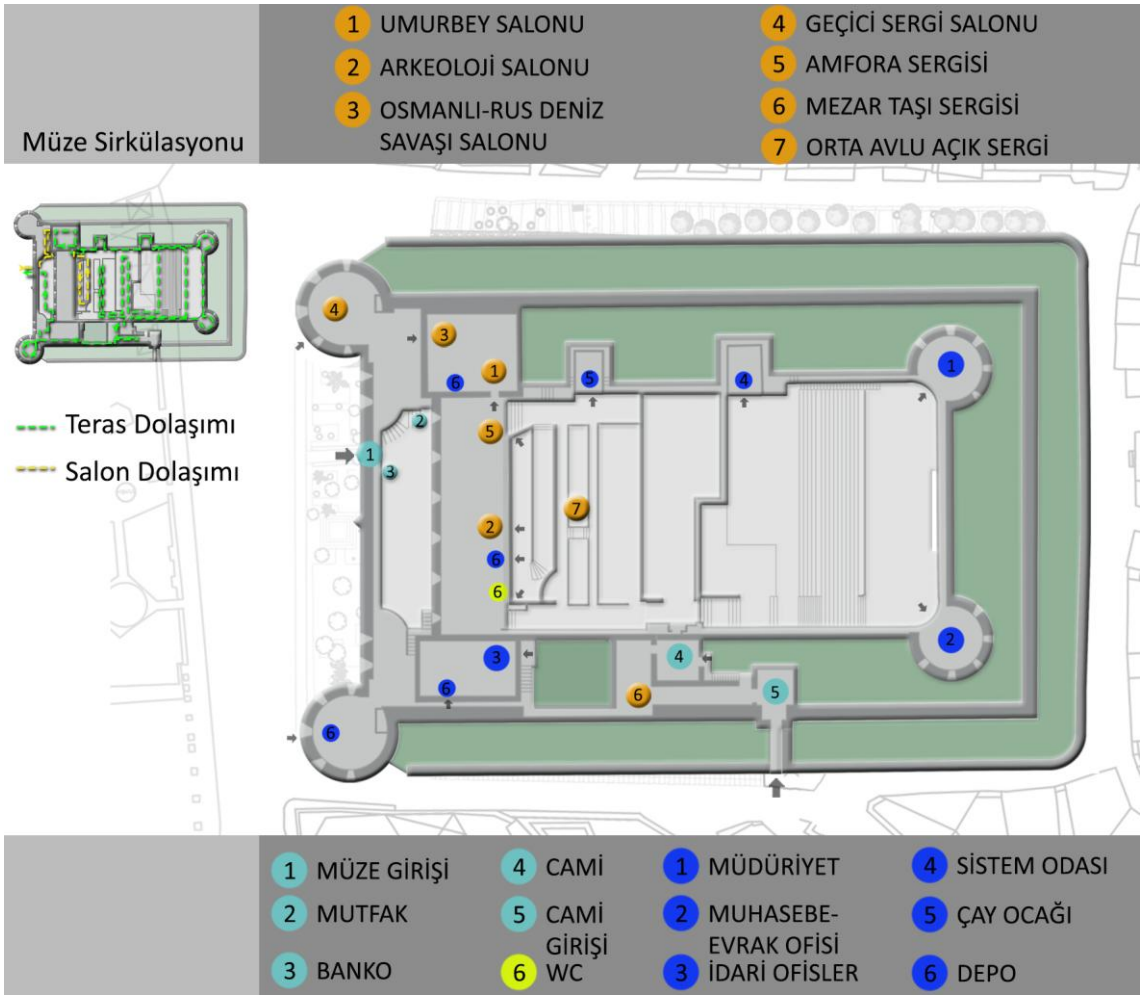
[1] Pafta, Çeşme Kalesi rölöve projelerinden faydalanılarak oluşturulmuştur [87].

[2] Kalenin bu kısmı, bazı kaynaklarda hisar peçe olarak da geçmektedir [80].

4.2.4.2 Müze Kullanımı ve Mekanlar

Çeşme Kalesinin, savunma yapısı olarak kullanımını yitirmesi ve bunun devamında müze olarak kullanılmaya başlaması; yapının mimarisinde ve mekanların kullanımında değişikleri de beraberinde getirmiştir. Kale, 1965 yılında Silah Müzesi olarak açılmıştır. 1984 yılından beri Çeşme Arkeoloji Müzesi olarak hizmet vermektedir.

Kalenin kapalı ve açık alanları, müze kullanımına ve kullanıma yönelik ihtiyaçlara göre şekillenmiştir. Kapalı mekanlar sergi salonu, depolama, idari yönetim mekanları olarak kullanılmıştır (Şekil 4.156). Açık alanlar ise, açık sergilemenin yer aldığı, salonlar arasında dolaşımın gerçekleştiği yerlerdir.

Şekil 4. 156 Çeşme Müzesi mekan şeması[1] (S. Özçetin,2016)

[1] Şemada kullanılan kale planı E.S.Cesur'un çizimlerindeki, [80] kaynaktan elde edilmiştir. Üzerinde düzenlemeler yapılarak şema haline getirilmiştir.

Kalenin ana giriş kapısı, müzenin ilk açıldığı zamanlarda içerisine bilet bankosu yerleştirilerek tiyatro girişi olarak kullanılır (Şekil 4.116). Bu dönemde kapının doğusuna denk düşecek şekilde, dış hendeğin içerisine, betonarme güvenlik kulübesi yapılmıştır. Müze girişi ise Ceneviz Kulesinden yapılmaktadır[1]. Günümüzde ise müzeye giriş, kalenin batı cephesinde sonradan açılan bir kapıyla gerçekleşmektedir (Şekil 4.157).

Şekil 4. 157 Çeşme Müzesinin eski tiyatro girişi ve güvenlik kulübesi (S. Özçetin,2015)

Girişte, taşınabilir taşınabilir bilet bankosu ve merdivenin altına yerleştirilen mutfak bulunmaktadır (Şekil 4.158). Ön avlu, giriş ve çıkışın gerçekleştiği hol olarak kullanılmaktadır. Güvenlik odasıyla avlu arasındaki geçiş mesafesi 3,1 m'dir. Avlunun sağ ve sol yanında konumlanmış merdivenler, üst kotta seyirdim yollarına çıkmaktadır.

Şekil 4. 158 Çeşme Müzesi girişi (S. Özçetin,2015)

Kalede toplamda üç sergi salonu ve bir geçici sergi salonu bulunmaktadır. Salonlar, kalenin mimarisine ait, kapalı mekanlarında yer almaktadır.

[1] Ziyaretçilerin, yol eğiminden dolayı ulaşımda güçlük yaşaması nedeniyle, müzenin açılışından itibaren giriş batı cephesinden verilmiştir.

Şekil 4. 159 Çeşme Müzesi Umur Bey Kulesi sergi salonu (S. Özçetin,2015)

Bir dönem müzede restoran olarak da kullanımı olan Umur Bey Kulesinin birinci katı, günümüzde Umur Bey Sergi Salonu olarak kullanılmaktadır (Şekil 4.159). Burada Arkaik, Roma ve Sonrası dönemlere ait mermer heykeller, steller, Osmanlı dönemi kitabeleri sergilenmektedir. Mekanda sergileme, nişlerde, sergileme için sonradan kapatılan mazgal pencerelerde ve kapalı sergileme elemanlarında gerçekleşmektedir. 128,8 m^2'lik bir alana sahip olan salonun, tavan yüksekliği, zeminden kubbenin merkezine kadar 5,85 m'dir. Duvarlar moloz taş duvar örgüsüne sahiptir. Zemin yükseltilerek, traverten kaplama yapılmıştır[1]. Mekanın ortasında bulunan taşıyıcı ayağın çevresine 0,6 m derinlikte bir havuz yapılmıştır. Salonda havalandırma elemanları ve nem alıcı araçlar bulunmaktadır.

Şekil 4. 160 Çeşme Müzesi Oğuz Aydemir - Osmanlı Rus Savaşı sergi salonu (S. Özçetin,2015)

[1] Orijinal zemin kotu, taşıyıcı ayağın oturduğu zemin kotudur.

Umur Bey Kulesinin zemin katında, 1768 -1774 Osmanlı Rus Savaşları Çeşme Deniz Savaşı Sergi Salonu bulunmaktadır[1] (Şekil 4.160). Salonda Çeşme deniz savaşlarına ve çevreye ait koleksiyonlar sergilenmektedir. Toplamda 70,6 m^2'lik bir alana sahip olan salon, aralarında kapı bulunan iki hacimden oluşmaktadır. Girişteki oda diğerine göre daha büyüktür (55 m^2). Zemin döşemesi kayrak taşıyla yapılmıştır. Diğer bölümün zemini ahşap parke kaplanmıştır. Salondaki duvar nişleri sergileme nişi olarak kullanılmatadır. Batı duvarında bir mazgal ve doğu duvarında iki niş sergileme işlevi için içeriden kapatılmıştır. Salonda kapalı teşhir üniteleri ve panolar da yer almaktadır. Küçük odada (15,6 m^2) ise duvarlara sabitlenen ahşap panolarda sergileme yapılmaktadır.

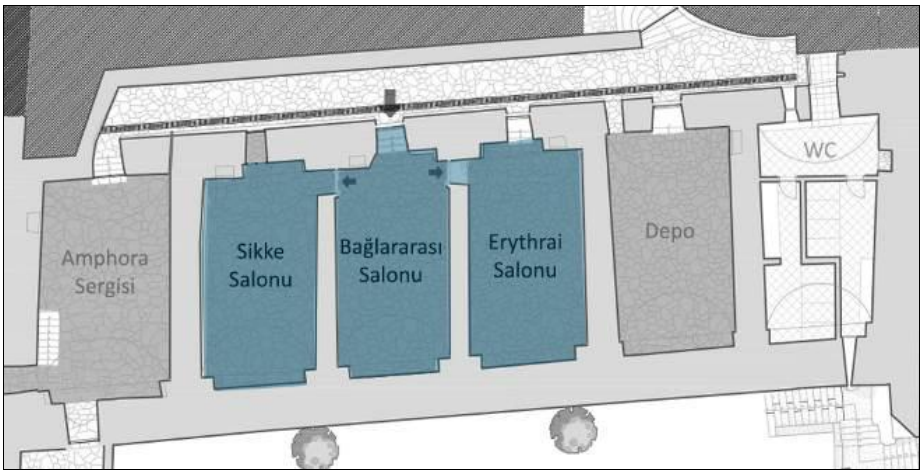

Şekil 4. 161 Çeşme Müzesi Arkeoloji sergi salonu (S. Özçetin,2015)

Müzenin diğer bir sergi salonu, Arkeoloji Salonudur (Şekil 4.161). Arkeoloji Salonu kalenin asker koğuşlarının bulunduğu koğuşlukta[2] yer almaktadır. Salonu içerisinde üç ayrı sergi salonunu barındırmaktadır. Çeşme ve çevresinde yer alan antik kentlere ait eserler, salonlarda sergilenmektedir. Bu salonlar, birbirleri arasında geçişleri bulunan salonlardır. Salonlara giriş, sadece ortadaki koğuş kapısından yapılmaktadır. Diğer Salonların dışarı açılan kapıları kullanılmamaktadır. Üç salonun da zemini kayrak taşıyla döşenmiştir. Üst örtüleri tonoz olan mekanların, mekansal özellikleri korunmuştur.

[1] Salona Oğuz Aydemir'in katkılarından ötürü, Oğuz Aydemir Osmanlı Rus Savaşı Salonu da denilmektedir. Eserlerin büyük bir kısmı Oğuz Aydemir'in koleksiyonuna aittir.

[2] Koğuşlukların bulunduğu kısım, 1988 de satış birimi olarak hizmet vermekteydi. Sonraları düzenleme yapılarak sergi salonu haline getirilmiştir.

Şekil 4. 162 Çeşme Müzesi Arkeoloji sergi salonu şeması[1] (S. Özçetin, 2016)

Salonlar; Bağlararası Salonu, Erythrai Salonu ve Sikke Salonu olarak adlandırılmıştır (Şekil 4.162). Bağlararası Salonunda, antik kente ait kazılarda çıkarılan cam ve seramik eserler sergilenmektedir (Şekil 4.163). Salon yaklaşık olarak 42 m^2'dir. Ölçüleri 4.5x9.1 m olacak şekilde, dikdörtgen plan şemasına sahiptir. Erythrai ve Sikke Salonları, Bağlararası Salonuyla hemen hemen eş mekan ölçülerine sahiptir.

Şekil 4. 163 Çeşme Müzesi Bağlararası (üst sıra), Erythrai (orta sıra), Sergi salonu (S. Özçetin, 2015)

Arkeoloji salonunun, diğer bir salonu olan Erythrai Sergi Salonunda da diğer salonlarda olduğu gibi kapalı sergileme elemanlarında kazılardan çıkarılan kandiller, figürünler ve

[1] Pafta, Çeşme Kalesi rölöve projelerinden faydalanılarak oluşturulmuştur [87].

heykel parçaları sergilenmektedir. Salonların tavanlarında ve duvarlarında aydınlatma elemanları monte edilmiştir (Şekil 4.163).

Şekil 4. 164 Çeşme Müzesi Sikke Salonu (S. Özçetin,2015)

Sikke Salonunda da diğer salonlarla benzer bir sergileme sistemi söz konusudur (Şekil 4.164). Salonda antik kentelerde çıkarılan Bizans, Roma Dönemi sikkeleri ve Roma Dönemi altın diademler sergilenmektedir. Salonların her birinde nem alma araçları bulunmaktadır.

Şekil 4. 165 Çeşme Müzesi tonozlu geçitte yapılan sergileme (S. Özçetin, 2015)

Sergi salonları dışında kalenin çeşitli mekanlarında da arkeolojik ve tarihi eserler teshir edilmektedir. Asker koğuşlarının kuzeyinde yer alan geçitte amphora sergilemesi yapılmaktadır (Şekil 4.165).

Şekil 4. 166 Çeşme Müzesi kalenin açık alanlarında sergileme (S. Özçetin, 2015)

Kalenin iç hendeği, avlular, kulelerin terasları ve seyirdim yolları da açık alan sergilemelerinin gerçekleştiği yerlerdir. Kalenin orta avlusu, ağırlıklı olarak sergileme için kullanılmıştır. Avluya peyzaj düzenlemesi yapılarak yürüme alanları kayrak taşı döşenmiştir. İç hendeğin, kalenin ana giriş kapısı ve iç kale giriş kapısı arasında kalan kısmında da mezar taşları sergilenmektedir (Şekil 4.166).

Şekil 4. 167 Çeşme Müzesi Geçici Sergi Salonu (S. Özçetin, 2015)

Ceneviz Kulesinin iç hacmi, kalede geçici sergi salonu işlevi görmektedir (Şekil 4.167). Girişi dışarıdan gerçekleşen salonun, terasa çıkan merdivenleri kapatılarak kullanım dışı bırakılmıştır. Salon, yaklaşık 104 m^2'lik bir alanda, dairesel plan şemasına sahiptir. Aydınlatma, asma metal elemanlarla gerçekleştirilmiştir. Duvarda yer alan nişlerden birine lavabo takılmıştır.

Şekil 4. 168 Çeşme Müzesi depoları (S. Özçetin, 2015)

Kalede eser sergilenmesinin yanı sıra, eser depolanması da yapılmaktadır (Şekil 4.168). Kalenin çeşitli kapalı mekanları depo olarak kullanılmaktadır. Bunlar; Umur Bey Kulesinin zemin katındaki zindan, tuvalet ve Arkeoloji Salonu arasında kalan asker koğuşu[1] ve Cezayirli Hasan Paşa Kulesinin içi. Eserlerin incelenmesi için, Barbaros Kulesinin zemin katı, Arkeoloji Etüt Salonu olarak kullanılmaktadır. Salonun zemini dolduruluştur. İçeride yer alan küçük oda ise depo olarak kullanılan diğer bir mekandır.

[1] Koğuş, kalenin rölöve çizimlerinde sergi salonu olarak geçmektedir. Kaleye yapılan teknik gezi esnasında koğuşun depo olarak kullanıldığı bilgisi, kalede bulunan uzman kişilerden alınmıştır.

Şekil 4. 169 Çeşme Müzesi betonarme amfi (S. Özçetin, 2015)

Kale, müzeye dönüştürüldüğünde, 1988 tarihinde betonarme amfi ve sahne yapılmıştır (Şekil 4.169). Kültürel amaçlı etkinlikler için kullanılan amfi, üst avlunun büyük bir kısmını kaplayacak biçimde, 745,2m^2'lik bir alana yapılmıştır. Ölçüleri 24,5x34,3 m'dir. 14 basamaklı olarak yapılmıştır.

Şekil 4. 170 Cami ve ana giriş kapısı(S. Özçetin, 2015)

Kalenin camisi bir dönem idari ofis binası olarak kullanılmış, iç mekan bu kullanıma göre bölüntülere ayrılmıştır (Şekil 4.116). Yapıda, sonraki dönemlerde restorasyon çalışması yapılarak, cami kullanımına geri dönülmüştür (Şekil 4.170).

Şekil 4. 171 Çeşme Müzesi tuavaletler (S. Özçetin, 2015)

Kalede müze ziyaretçileri ve çalışanlar için, kuzey uçtaki asker koğuşu tuvalete dönüştürülmüştür (Şekil 4.171). Koğuşun zemin ve duvarları karo seramik malzemeyle kaplanmış, ıslak hacimler için gerekli tesisat döşenmiştir.

Şekil 4. 172 Çeşme Müzesi Müdiriyet (S. Özçetin, 2015)

Müzenin idari ofisleri ve yönetim birimleri, yerleşimlerini kalenin kulelerindeki mekanlarda gerçekleştirmişlerdir. Müdür odası kalenin II. Beyazıt Kulesinin içerisindedir (Şekil 4.172). Kulenin giriş katında sekreterlik, üst asma katta ise müdür odası bulunmaktadır. Müdüriyete giriş, kulenin orijinal girişinden yapılmaktadır. İki kapıdan geçilerek girilen kuleye sonradan demir parmaklıklı bir kapı daha eklenmiştir. 23,6 m^2'lik alana sahip olan iç mekanda, kat döşemesi ve zemin özgün değildir. Odaların zemin döşemesi, ahşap parke kaplanarak üzeri hali ile kaplanmıştır. Moloz taş örgülü duvarların yüzeyleri ise sıvanmıştır. Giriş kattaki odanın tavanı, ahşap lambri malzeme ile döşenmiştir. Üst katın döşemesi ahşap dikmeler üzerinde oturtulmuş, buraya ahşap bir merdivenle çıkılmaktadır.

Şekil 4. 173 Çeşme Müzesi muhasebe-evrak odası (S. Özçetin,2015)

Çaka Bey Kulesi içerisinde muhasebe ve evrak işleri odası yer almaktadır (Şekil 4.173). Tek girişli kulenin, girişine demir parmaklık kapı yapılmıştır. Alanı 21,5 m^2 olan, dairesel planlı mekanda, kat döşemesi ve zemin özgün değildir. Duvarlar moloz taş duvar örgüsünde yer yer çimento esaslı harçla tamamlanmıştır. Duvarların üzerinde sıva

yoktur. İç mekanda yapılan uygulama müdür odasıyla benzer niteliktedir. Zemin kattaki güneydoğu mazgalı kapatılmıştır.

Şekil 4. 174 Çeşme Müzesi idari ofis (S. Özçetin, 2015)

Barbaros Kulesinin birinci katı, müzeye ait idari ofis olarak kullanılmaktadır (Şekil 4.174). Tek bir hacimden oluşan kat, 116 m^2'lik alana sahiptir. Dikdörtgen bir plan şeması vardır. İç mekan tavandaki tonoz ve kubbelere göre bölüntülenmiştir. Zemin doldurularak, traverten kaplama yapılmıştır. Pencere denizlikleri de kayrak taşı ile kaplanmıştır. Moloz taş örgülü duvarlarda yer yer çimento esaslı harç kullanımı bulunmaktadır. Kemerlerde gergilerin bazıları kesilmiştir[1].

Şekil 4. 175 Çeşme Müzesi, çay ocağı (S. Özçetin, 2015)

İç kalenin kuzey surları üzerinde yer alan, girişinin orta avludan yapıldığı batı burcu içerisindeki 20 m^2'lik alana sahip olan mekan, kalenin çalışanları tarafından çay ocağı olarak kullanım görmektedir (Şekil 4.175). Kapısı, demir parlaklıklı kapıdır. Zemine karo seramik döşemesi yapılmıştır. Mekanın İç hendeğe açılan kapısı, üzeri saç kaplamalı ahşap doğrama kapıdır. Mekan aynı zamanda eşya deposu olarak da kullanılmaktadır.

[1] 2015 yılında hazırlanan rölöve raporlarında, bahsedilen gergilerin kaldırılması nedeniyle, alt katta yer alan Arkeoloji Etüt Salonunun taş kemerlerinde yapısal çatlakların oluştuğu açıklanmıştır.

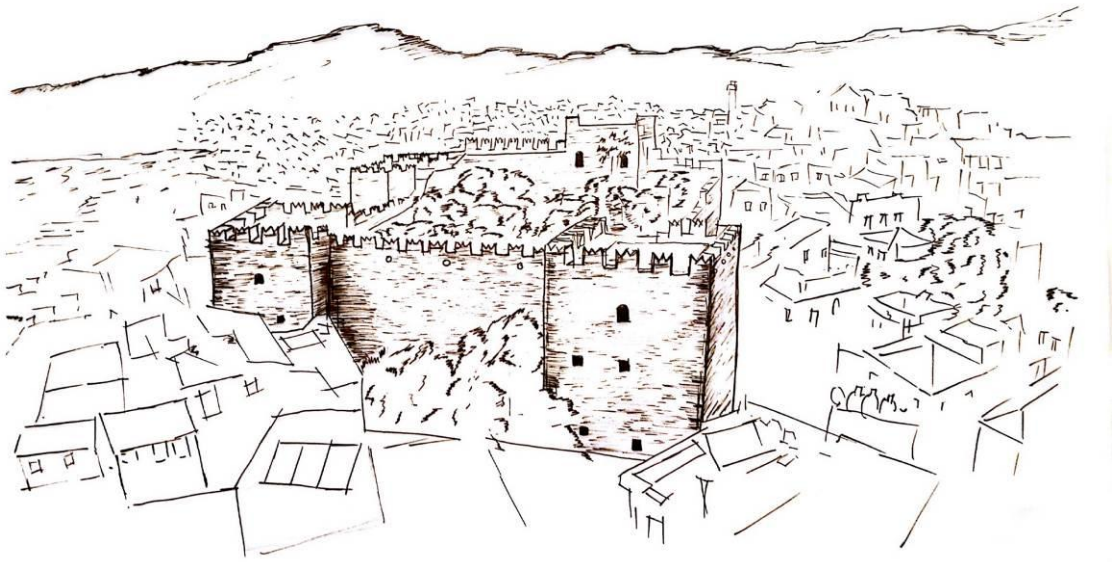

Şekil 4. 176 Çeşme Müzesi, sitem odası (S. Özçetin, 2015)

Üst avludaki amfinin önünden geçişi bulunan doğu burcunun içerisinde, müzenin sistem odası bulunmaktadır (Şekil 4.176). 36 m^2'lik odanın girişine demir parmaklıklı kapı ve zemine de traverten kaplama yapılmıştır.

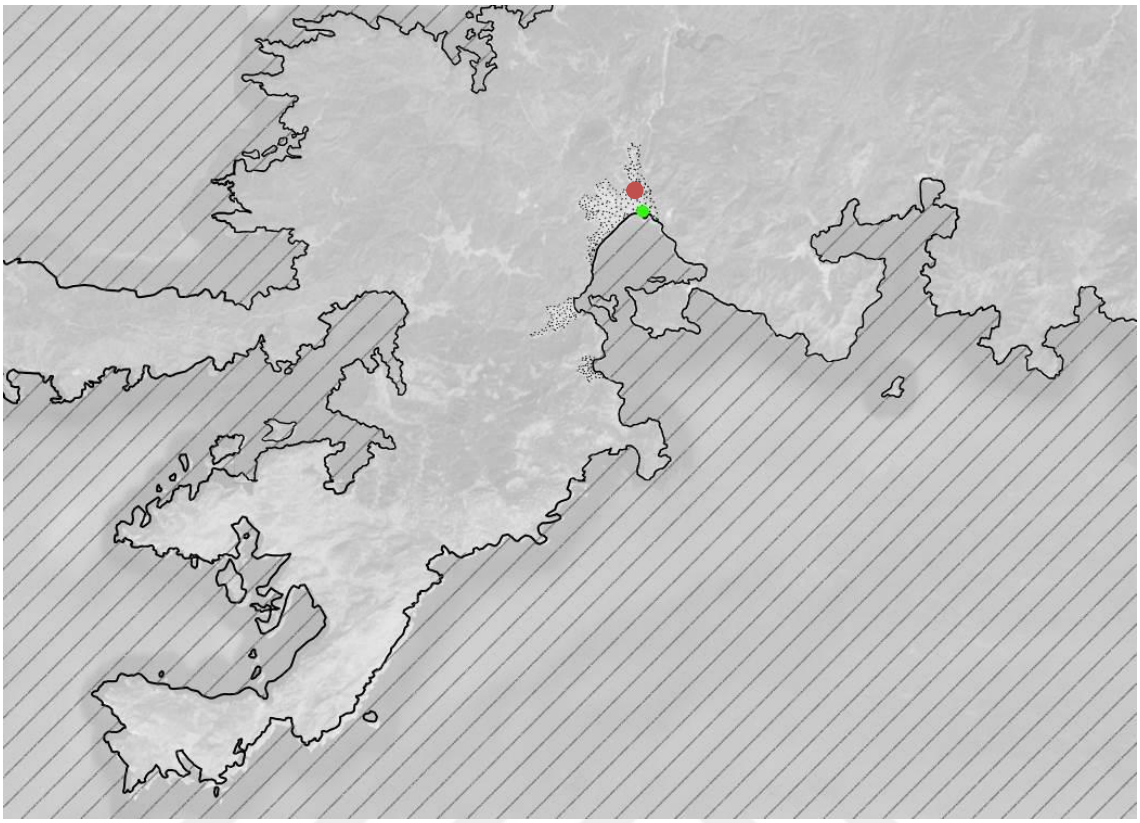
4.3 Marmaris Kalesi Arkeoloji Müzesi

Türkiye'deki arkeoloji müzesine dönüştürülmüş üç kaleden biri olan Marmaris Kalesi aynı zamanda kentteki tek müzedir ve yaklaşık yirmialtı yıldır müze işlevini sürdürmektedir.

Şekil 4. 177 Marmaris Kalesi ve Çevresi eskizi (S. Özçetin, 2016)

4.3.1 Konumu

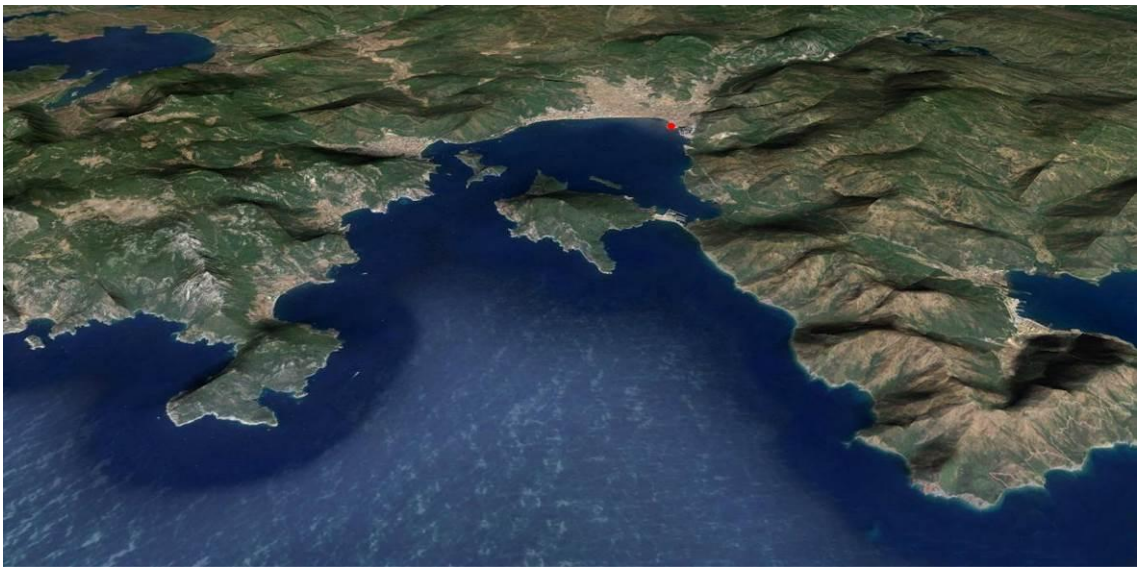

Şekil 4. 178 Marmaris kenti ve kalenin konumu[1] (S. Özçetin, 2016)

Marmaris Kalesi, Türkiye'nin Ege Bölgesi'nde yer alan Muğla İli'nin 14 ilçesinden biri olan Marmaris'te yer almaktadır. Marmaris, Anadolu coğrafyasının güneybatı köşesinde, Akdeniz ve Ege denizinin bir araya geldiği noktada bulunan bir sahil kentidir (Şekil 4.178). Bulunduğu bölgenin kıyıları, girintili çıkıntılı bir özelliğe sahiptir. Kıyılar, genellikle alçak ege tipli kıyılardır. Batıda Reşadiye Yarımadası, güneybatısında Darahya (Bozburun) yarımadası, doğusunda Balan Dağı (999 m)[2], Karadağ ve Günlük Tepeleri, Kuzeyinde Gelibolu ve Kerme Körfezi, güneyde Akdeniz ile çevrili bir yerleşime sahiptir (Şekil 4.179).

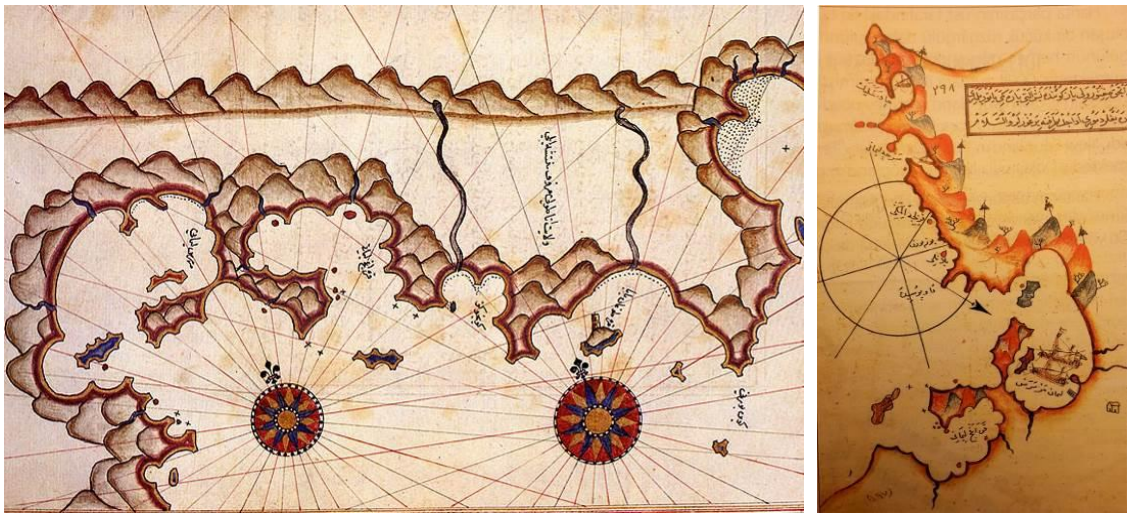
[1]Marmaris kenti ve kalenin konumunun gösterildiği harita google earth programından elde edilen bölgenin 2015 yılına ait kuş bakışı uydu görüntülerinden yararlanılarak oluşturulmuştur.

2 Ana Britannica Ansiklopedisinin Marmaris bölümünde "Marmaris Kasabası'nın kuzey doğusundaki Balaban dağı (999 m) ilçenin en yüksek noktasıdır" denilmektedir [97].

Şekil 4. 179 Marmaris topografyası ve kale konumu [98]

Kentte boyutları 3'e 4 mil olacak şekilde yaklaşık 12 mil kare büyüklüğünde küçük sayılabilecek korunaklı bir limanı vardır. Limanın ana girişi ve çıkışı boğaz tarafındadır. Küçük teknelerin giriş çıkışına uygun, İçmeler - Keçi adası arasında bulunan dar bir kanal da mevcuttur. Liman girişinde 3 büyük biri küçük 4 ada bulunmaktadır. Bölgedeki adaların içinden en büyük yüz ölçüme sahip olan Cennet adası (Nimara Adası), önceleri alçak bir derinliğe sahip olan Yalancı boğazın doldurulması ile kıyıya bağlanmıştır. Bu adanın kuzeyinde Bedir Adası, Batısında ise Keçi Adası ve Karga Ada bulunmaktadır. Kentin eski yerleşimi denize doğru uzanmış bir tepe üzerine kurulu olan kale evlerinin bulunduğu mahalledir. Kent sonraları dağ eteklerine doğru ve kıyı boyunca gelişmiştir.

Şekil 4. 180 Marmaris ve Çevresine ait Harita Piri Reis Haritaları [99],[54]

Piri Reis Kitabı Bahriye'sinde (Şekil 4.180), Marmaris limanıyla ilgili olarak "Marmaris, geniş ve tabii bir limandır. İçinde üç dört yüz barça gemi birden barınır. Hepsi de rahat yatabilirler. Yufka sulu, iyi demir atma yeridir. İçecek suyu da vardır. Liman ağzından içeri poyraz tarafında kara, sarp bir ada vardır. O ada ile kenar arasından her geminin geçebileceği derin bir yerdir. Liman ağzındaki büyük ada bir kara dağdır. Her tarafı derin olduğu için barçalar girebilirler. Adanın dağlık dediğimiz lodos tarafında, Anadolu kenarlarında olan bucak iyi bir yatak yeridir. Burada palamarı kıble tarafında, kenara bağlayıp demiri yıldız karayel tarafa atarlar. İçeri, iskele önüne varırlarsa büyük gemiler iki tarafa demir atıp yatarlar. Çünkü kenar sığdır. Liman ağzından dışarı batı lodos tarafındaki Anadolu kıyılarında Yılanlı bucağı vardır. Bucağın önünde kara sarp bir ada vardır. Bu bucak tamamen kumsal bir yerdir. Ada ile sahil arasından geçmekte sakınca yoktur. Çünkü derin yerdir. Bu bucağın lodos tarafında yumru bir boz burun vardır. Burnun lodos tarafında Kızılca İlmeki bucağı vardır. O bucağın karşısında bir ada vardır. Adanın poyraz tarafındaki boğazın derinliği iki kulaçtır. Yani dar bir yerdir. Bir kadırga ancak sığınır. Yaz günlerinde beş altı parça gemi yatabilir. O zaman palamarlarını lodos taraftaki sahillere bağlar, demiri de ada tarafına atarlar. Böyle biline, vesselam." şeklinde bahsetmiştir [54].

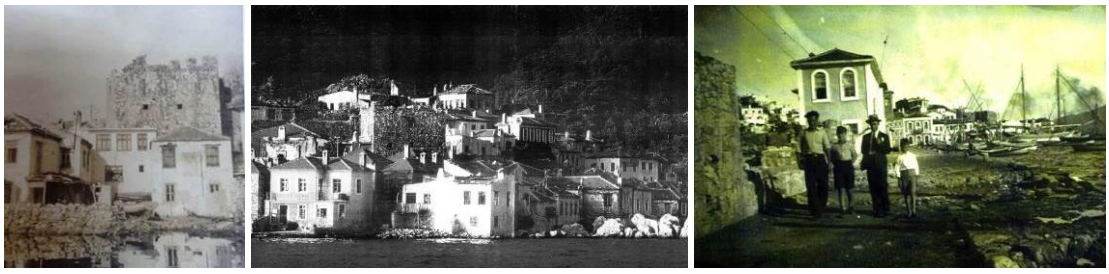
Şekil 4. 181 Kalenin oturduğu eğim ve uzun yalı [60]

Marmaris Kalesi, limanın ve kentin hâkimiyetine sahip, gözetleme ve savunma işlevinin rahatlıkla gerçekleşebileceği şekilde yarımada üzerinde konumlanmıştır (Şekil 4.181). Kıyıya yakın bir ana kaya üzerinde inşa edilmiştir. Ana kayanın yer aldığı tepe, deniz seviyesinden 28.50 m kotundadır. Kale bu tepede eğimli bir yüzeyde oturmaktadır. Kalenin arazide oturduğu en düşük kot denizden 2.50 m yükseklikte olan doğu cephesinin bulunduğu kısımdır. Giriş kapısının bulunduğu kısım ise kalenin arazideki en yüksek noktasıdır ve kotu 9.80 m'dir.

Şekil 4. 182 Marmaris Kalesi ve Kıyı Şeridi (S. Özçetin, 2016)

Geçmiş zamanlarda kıyı şeridi topografyaya bağlı bir vaziyettedir. Kıyı çizgisini denizde yer alan kaya parçaları ve toprak zemin belirlemekteydi (Şekil 4.183). Kale evlerinin deniz kenarına konumlanmış olanlarında, avlular ve bu evlerin sokakları doğrudan denize açılmakta ve denize temas etmekteydi (Şekil 4.185). İlerleyen zamanlarda topografyanın değiştirilmesi ve sonradan yapılan zemin doldurma işlemi nedeniyle kale ve kale evleri kıyıdan uzaklaşmıştır (Şekil 4.184).

Şekil 4. 183 Marmaris Kalesi, kale evleri ve kıyı şeridinin eski görünümü[1] [101]

[1] Sol baştan birinci ve ikinci fotoğrafın tarihleri 1950 olarak belirtilmiştir. Üçüncü fotoğrafın ise çekim tarihi belli değildir. Fotoğraflara belediye arşivlerinden ulaşılmış, fotoğrafları çeken kişilerin isimlerine ulaşılamamıştır.

Şekil 4. 184 Marmaris Kalesi, kale evleri ve kıyı şeridinin denizden bakıldığında günümüzdeki görünümü[1] [60]

Kalenin bulunduğu mahallenin adı Tepe Mahallesi'dir. Kaleye kentin içerisinden ve kıyı şeridinden geçen dar yollarla ulaşmak mümkündür (Şekil 4.186).

Şekil 4. 185 Doğrudan denize ulaşan dar sokaklar [101] ve kale kapısına çıkan merdivenli sokağın eski görünümü [102]

Şekil 4. 186 Marmaris Kalesi'ne ulaşılan dar sokaklar (S. Özçetin, 2015)

[1] Soldaki fotoğraf, denizden kalenin güney cephesine doğru bir bakışla çekilmiştir. Sağdaki fotoğraf ise denizden kalenin güneybatı cephesine doğru bir bakışla çekilmiştir; fotoğraftan kordon caddesi ve kale ilişkisinin günümüzdeki durumu gözlenmektedir.

Kale ve varoşundaki kale evleri arasındaki yollarda, sokakların fiziki durumları sebebiyle araç geçişi bulunmamaktadır. Bölge yayalaştırılmıştır[1] (Şekil 4.187). Kaleye kentin içerisinden basamaklı bir sokakla ulaşılmaktadır. Bu sokak aynı zamanda kaleye çıkan ana güzergâhtır.

Şekil 4. 187 Marmaris Kalesi vaziyet planı[2] (S. Özçetin, 2016)

Marmaris, ilk çağdan günümüze kadar önemli bir geçiş noktasında yer almaktadır. Karia döneminde ve sonrasındaki ticaret yollarında kritik bir durak noktası olan Rodos Adası'na kent 29 mil mesafede yer almaktadır. Mısır ve Rodos arasındaki ticaret yolunda önemli bir noktada bulunduğundan bölgenin stratejik önemi büyüktür. Tarih boyunca büyük liman gemileri için oldukça korunaklı, elverişli bir demir atma ve sığınma yeri olarak kullanılmıştır. Bu durum Marmaris'i bir deniz üssü haline gelmiştir.

[1] Bölgede ulaşım, motor ve bisiklet vasıtasıyla gerçekleşmekte ve araçlar için ayrı bir yol yoktur.

[2] Vaziyet Plan Marmaris Belediyesi İmar Paftaları altlığında oluşturulmuştur.

Çevresinde zengin mermer yatakları bulunmaktadır. Konumu nedeniyle kent, sahilden uzak ve denize ulaşmak isteyen kentlerin uzun yıllar istilasına maruz kalmıştır.

4.3.2 Tarihçe

Cennet adasında yer alan Nimara Mağarasından çıkarılan kalıntılar, Marmaris'in tarihini 12.000 yıl öncesine kadar götürmektedir. Tarih boyunca Marmaris kenti; Karia Uygarlığı, Pers İmparatorluğu, Makedonya Krallığı, Bergama Krallığı, Roma İmparatorluğu, Bizans İmparatorluğu, Menteşe Beylikleri ve Osmanlı İmparatorluğu dönemlerini üzerinde barındırmıştır. Karia döneminde, Marmaris coğrafyasının kapsadığı alan içerisinde şimdiye kadar varlığına ulaşılmış 13 tane antik kent bulunmaktadır. Bu kentler; Physkos (Beldibi, Asartepe), Amos (Hisarönü, Turunç), Bybassos (Hisarönü), Kastabos (Hisarönü), Syrna (Bayır Köyü), Larymna (Bozburun), Thyssanos (Söğüt), Phoenix (Taşlıca), Loryma (Bozukkale), Kasara (Serçe Limanı), Kedrai (Sedir Adası), Hydas (Kamışlı Koy - Turgut köyü), Euthena ve Amnistos'dur (Karacasöğüt) [99]. Antik kentlerden Physkos (Fiskos) kenti, Marmaris'in mevcut yerleşimine en yakın olandır. M.Ö. 3000 yılında ilk kent surları yapılmış olan Physkos'un kalıntıları, Marmaris'in Beldibi mahallesinin kuzeydoğu yamaçlarında yer alan Asartepe'de bulunmaktadır. Kent günümüze kadar birçok isme sahip olmuştur. "*Marmaris, Marmorice, Physkos, Physcus, Physco, Phiscus, Fiskos, Paradion (Panion), Cressa*" bu güne kadar farklı tarihçiler tarafından ortaya çıkarılan isimleridir. Herodot, yazılarında kentin İyonlar tarafından kurulduğunu kaydederek "İyonyalılar şimdiye değin gezdiğim görmekte muvaffak olamadığım dünyanın en güzel seması altında Marmarisisos da mesut ve mutlu yaşıyorlar" demektedir [103]. Denizci Piri Reis kenti adını '*Mermeris*' olarak kaydetmiştir [54]. "Geç Bizans dönemi tarihçilerinden Costantine Doukas ve Umar'ın belirttiğine göre, Marmaris adının Helen dilindeki çevirisi ile "Mamalos'tan yani Luvi dilindeki haliyle "*Mamala, Manacık*"tan geldiğini belirtmiştir. Bu kelimenin anlamı Ana Tanrıça halkı anlamına gelmektedir" [99].

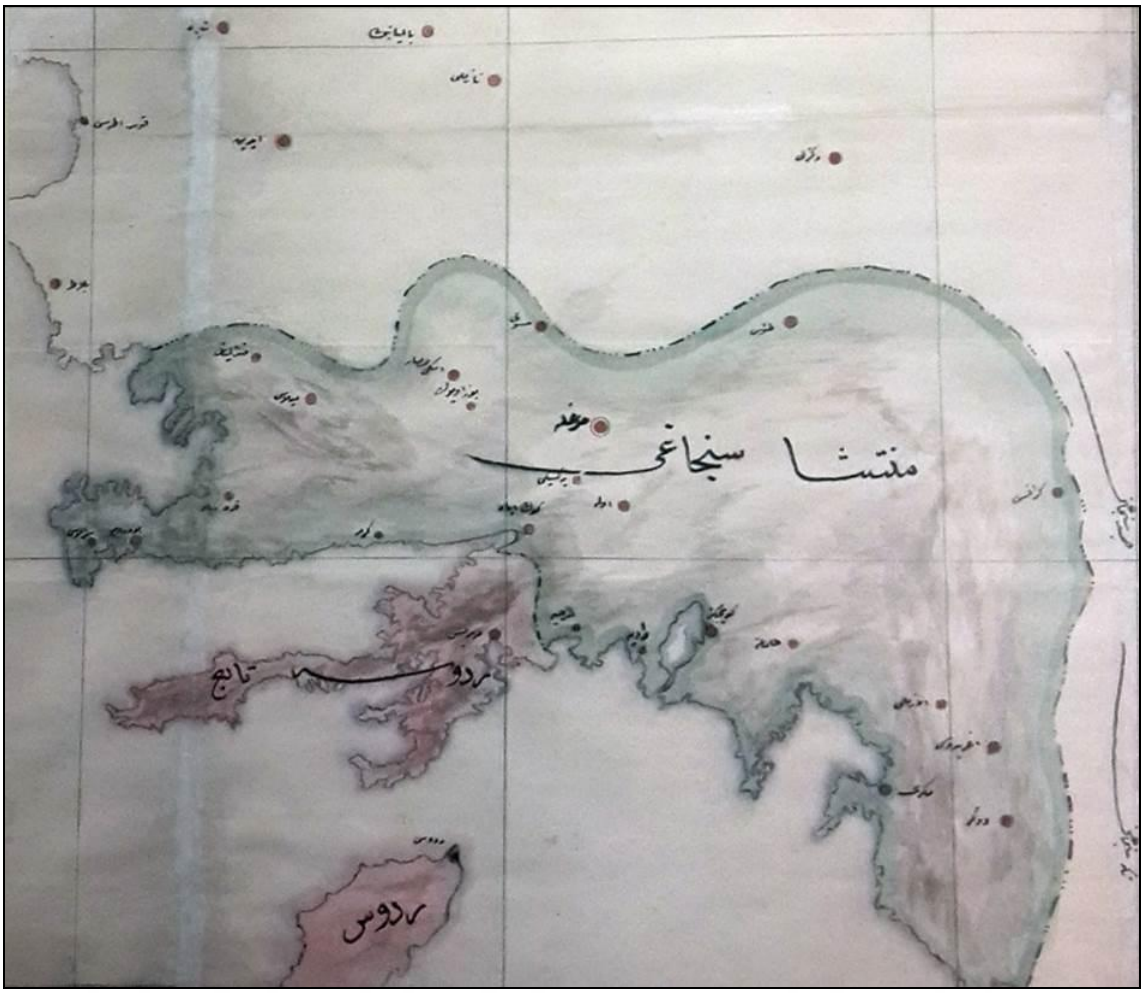
Şekil 4. 188 19. yüzyıla ait Marmaris gravürü [104]

Marmaris çevresinde bir kalenin varlığından M.Ö. 490-425 yılları arasında yaşayan Halikarnassoslu (Bodrum) tarihçi Herodot söz etmektedir. Herodot kalenin tarihini M.Ö. 3000 yıllarına kadar dayandırmaktadır[1]. Makedonya Kralı Büyük İskender'in M.Ö. 300 civarında bölgedeki bir kaleyi kuşatmış olduğu ve sonrasında bu kaleyi onarttığı bazı kaynaklarda geçmektedir[2]. Texier'ın Marmaris kent merkezine belli bir mesafede bulunan Phoenix Dağı'nı ele aldığı bölümde İskender'in onarmış olduğu kale hakkında bilgi vermektedir "Bu dağ, kıyının en önemli körfezlerinden biri olan Marmaris (Marmarice) ya da Phiscus körfezine hakimdir. Bunun şimdi yerel bir adı yoktur. Tepesinde, İskender'in saldırılarına karşı savunanlarının ölünceye kadar bırakmadıkları ünlü kalenin izleri hala görülür... Phoenix Kalesi denizden bin iki yüz metre yüksekliğinde bir çıkıntı üzerine kuruludur ve daha yüksek bir uçurum buna hakimdir" [107]. Bahsedilen kalenin konumu ve deniz seviyesinden yüksekliği ile Marmaris Kalesi'nin sahip olduğu topografyanın özellikleri arasında farklılıklar gözlenmektedir.

[1] Marmaris Kalesi Müze Müdürlüğü arşivlerinde Kalenin tarihi ilgili olarak" Marmaris Kalesine ait ilk bilgileri M.Ö. 490-425 yılları arasında yaşayan Halikarnassoslu (Bodrum) tarihçi Herodot vermektedir. Herodot kalenin ilk olarak M.Ö. 3. Binde yapıldığını söyler." açıklanmıştır [105].

[2] Marmaris Kalesi Müze Müdürlüğü arşivlerinde Marmaris Kalesi için "Kale Helenistik Dönemde (M.Ö. 330-30) Makedonya Kralı Büyük İskender tarafından M.Ö. 300 civarında kuşatılmış, Marmaris halkı bu saldırıya karşı koyamayacağını anlayınca kaleyi ateşe vererek, kendileri de dağlara saklanmışlardır. Büyük İskender kalenin stratejik önemi nedeni ile kaleyi onartmış, bir grup askerini de buraya bırakmıştır." Şeklinde açıklamalarda bulunmuştur[105].

Uykucu Konuyla ilgili olarak "M.Ö. 334 yılında Marmaris'i zabt eden İskender kaleyi stratejik öneminden ötürü onartmak ihtiyacı duymuştur"[106] şeklinde belirtmiştir.

Şekil 4. 189 Menteşe Sancağı Haritası [108]

Menteşe Beyleri döneminde (Şekil 4.189) kalenin stratejik önemi sebebiyle onarıldığı belirtilmektedir "Mesut Bey, Rodos seferini düşünerek Marmaris Limanını ve kalesini en büyük üs olarak kullanmıştır" [106]. "Mehmet Bey'den sonra Menteşe Beyliği'nin başına önceden Marmaris Hakimi olan Gazi Ahmet Bey geçti. Bu dönemde Marmaris kalesi ve limanı onarım gördü" [99].

Marmaris ilk kez 1390 yılında Osmanlı yönetimine girmiştir. 1522 yılında Osmanlı İmparatorluğu hükümdarı Kanuni Sultan Süleyman'ın Rodos seferi sırasında kale onarılmış ve büyültülmüştür. Kalenin giriş kapısının üzerinde yer alan kitabesinde "Bu kale 1522 tarihinde Osmanlı Hükümdarı Kanuni Sultan Süleyman tarafından yaptırılmıştır" yazmaktadır. Marmaris Kalesi'nin yapımından ve mimari özellikleri hakkında Evliya Çelebi de Seyahatnamesinde açıklamalarda bulunmuştur. "Rodos fethine gidilirken Sultan Süleyman'ın buyruğu üzerine yapılmıştır. Padişah gelipte kaleyi görünce, <hayli büyük kale bina itdük> diye buyurmuştur. Taşlık ve dar bir yerde

kurulmuş olmakla alanı ancak dört yüz adım tutar ufak bir kaledir. Öyleki bir yalçın, yüksek kaya üzerinde, dört köşe gayet sağlam ve dayanıklı bir kale olmuştur... Deniz kıyısında mavi renkte yalçın bir kaya üstünde dört tabyalı yumurtaya benzer bir kaledir. Kayaya oturmakla hendeği yoktur. Kuzeye bakan kapı kemeri üzerinde dört köşe mermere yazılan kitabesi silinmekle yazılamadı. İçinde sadece dizdar, imam, müezzin ve kayyum evleri ile buğday ambarları var, başka bir şey yoktur. Kemer altında da minaresiz bir mescidi bulunmaktadır. Otuz gözcüsü ile liman ağalığı da üzerinde bulunan bir dizdarı vardır.” [108]

Şekil 4. 190 1800'lerde Woolford resimlerinden Marmaris ve Kale [109]

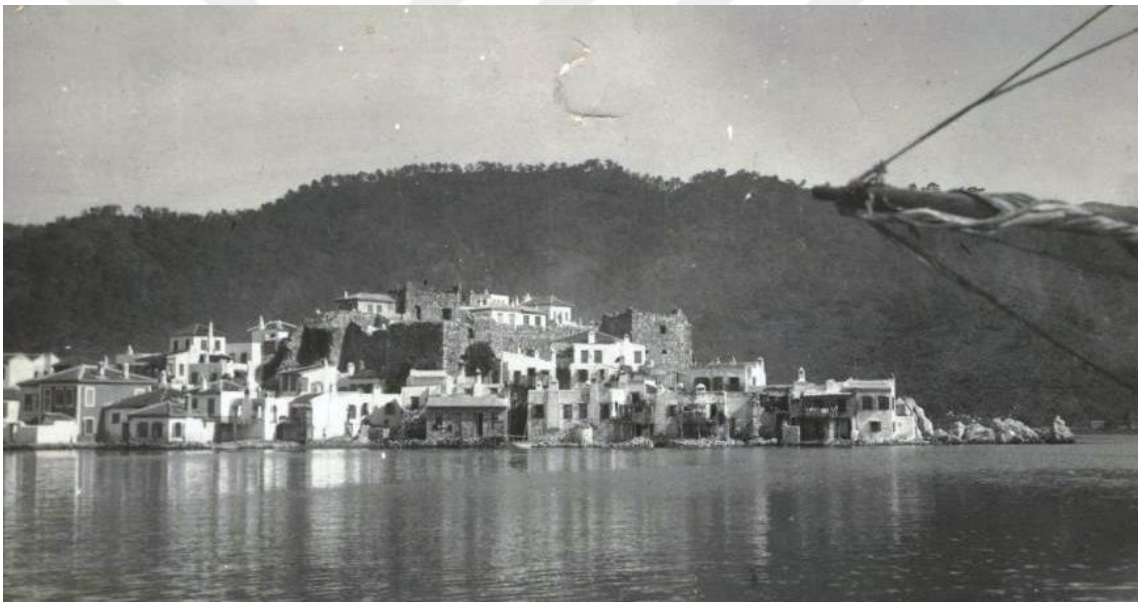
1800-1803 yılları arasında Marmaris'e gelen Woolford (Şekil 4.190) anekdotlarında o döneme ait Marmaris ve Kalesi hakkında bilgi vermiştir "... Marmaris Kasabası körfezin doğu kısmının kuzey ucunda, körfezin girişinden yaklaşık 5 mil uzaklıkta yer almaktadır. Düzensiz şekilde inşa edilmiş yapıların bulunduğu yüksek bir kayalık üzerinde yer almaktadır... Kasabanın en yüksek bölümünde bulunan çağdaş kalesinde, neredeyse yıkılmak üzere olan duvarlarında birkaç paslı top bulunmakta..."[1][99]

[1] Marmaris'e İngiliz Donanması Aralık 1800’de Mısır Seferi öncesinde Marmaris kıyılarına tatbikata geldiğinde, seferin görsel kayıtlarını resmetmesi için görevlendirilen 23 yaşındaki mimar ve peyzaj ressamı John Elliot Woolford, Marmaris'in yedi adet sulu boya resmini çizmiştir. Bu tablolar hakkında yazdığı açıklamalar ve kente dair notları dönemin Marmaris'ini açıklar niteliktedir.

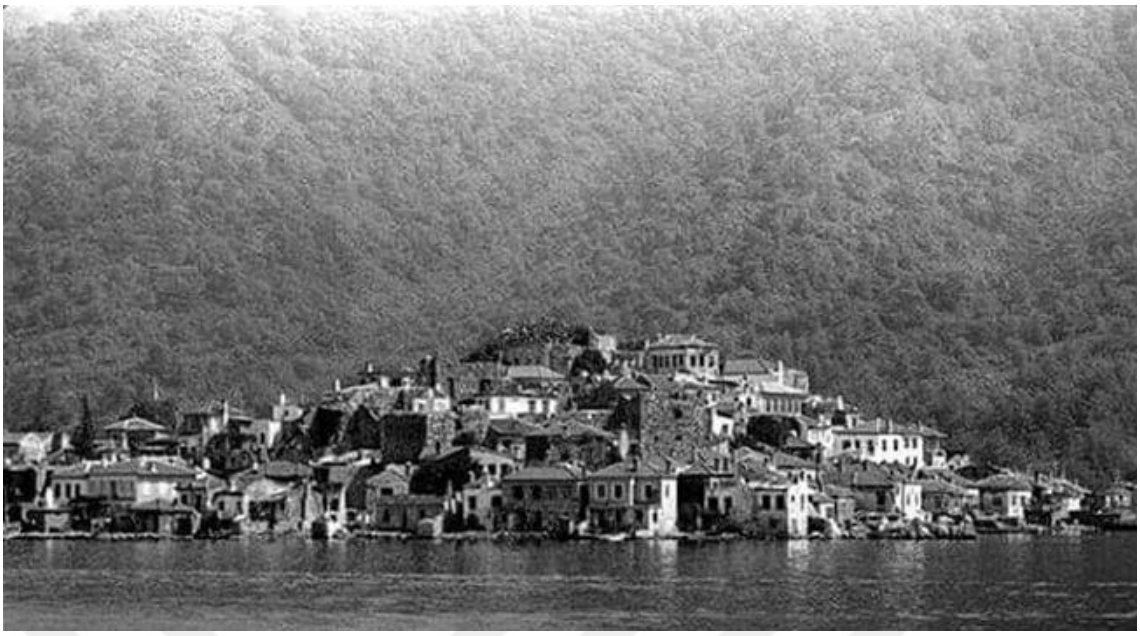
Şekil 4. 191 Cumhuriyet sonrası denizden eski Marmaris Kalesi ve kentin görünümü [110]

Birinci dünya savaşı sırasında kale, Fransız savaş gemilerinden atılan toplar nedeniyle 1914 yılında büyük bir hasar görmüş, kalenin bir kısmı da yıkılmıştır[1] (Şekil 4.191).

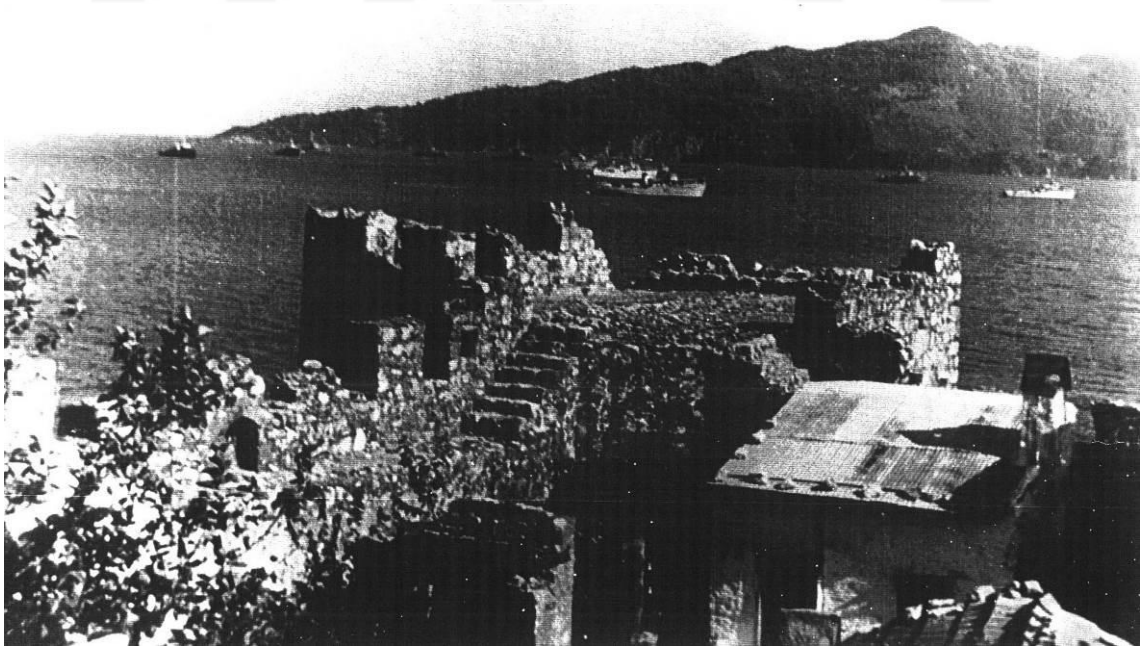
Şekil 4. 192 Birinci dünya savaşı sonrasında hasar görmüş Marmaris Kalesi [101]

[1] Bölge halkı tarafından büyük bir gurur kaynağı olan hadise Marmaris Kalesi Arşivinde "1913 yılında bir Alman gemisi Fransız kruvazörlerinin önünden kaçarak Marmaris Boğazını geçmiş ve limana sığınmıştır. Limanı koruyan Türk askerleri tarafından Alman gemisi korunmuştu. Alman gemisini izleyen Fransız donanması Marmaris Limanı koruyan Türk askerleri bu durum karşısında gerçekten üzerlerine düşen görevi göstermişler, kendilerinden istenen Alman gemisini geri vermemişlerdir. Bunun üzerine Alman gemisini izleyen Fransız gemileri Marmaris Limanını mayınlamışlardır. Kaleyi korumakla görevli Leyneli Cavit Bey ve Topçu Subayı Ömer Efendi bir gece içerisinde sayıları 48'i bulan mayınları toplatmış ve bunları zararsız hale getirmişlerdir. Bu durum karşısında Fransız gemileri 1914 yılının Temmuz ve Ağustos aylarında Marmaris Kalesini topa tutmuşlardır. Top ateşi kalede gerçekten büyük tahribat yapmış ve Kalenin önemli bir kısmı yıkılmıştır. Daha sonra Fransızlar karaya çıkmışlarsa da iki kumandanın gerçekten insanüstü gayreti ve Türk askerlerinin kahramanca Kaleyi müdafaaları karşısında burada karaya çıkamayacaklarını anlayarak çekilip gitmek zorunda kalmışlardır." şeklinde bahsedilmektedir [105].

Şekil 4. 193 1940'larda Marmaris Kalesi, içindeki ve çevresinde yer alan evler [101]

95-74 ada, 12 Pafta, 3-11 Parsel numaralarına sahip olan Kalenin mülkiyeti, 1967 yılına kadar özel kişilere aittir. Bu dönemde kale içerisinde avlulu ve avlusuz olmak üzere 18 tane kagir konut yer almaktadır (Şekil 4.194). 1967 yılında Kale kamusallaştırılmış; içinde yaşayan kişilerce boşaltılmıştır [111].

Şekil 4. 194 Kalenin güneydoğu burcu ve avlusunda yer alan evlerin görünümü [101]

Marmaris Kalesi, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 10.06.1978 gün ve A-1206 sayılı kararıyla tescillenmiştir. 38 envanter numarası ile tescillenmiş olan

kale, Marmaris Müze Müdürlük hizmet binası olarak kullanılmıştır [111]. Kale ilk olarak 1980 yılında restorasyona girmiş; onarım ve tamamlama çalışması yapılmıştır (Şekil 4.195). 1990 yılında restorasyon çalışması tamamlanmıştır.[1] Marmaris Kalesi, Arkeoloji Müzesi olarak düzenlenen iç mekan ve bahçesi ile 18.05.1991 yılında ziyarete açılmıştır.

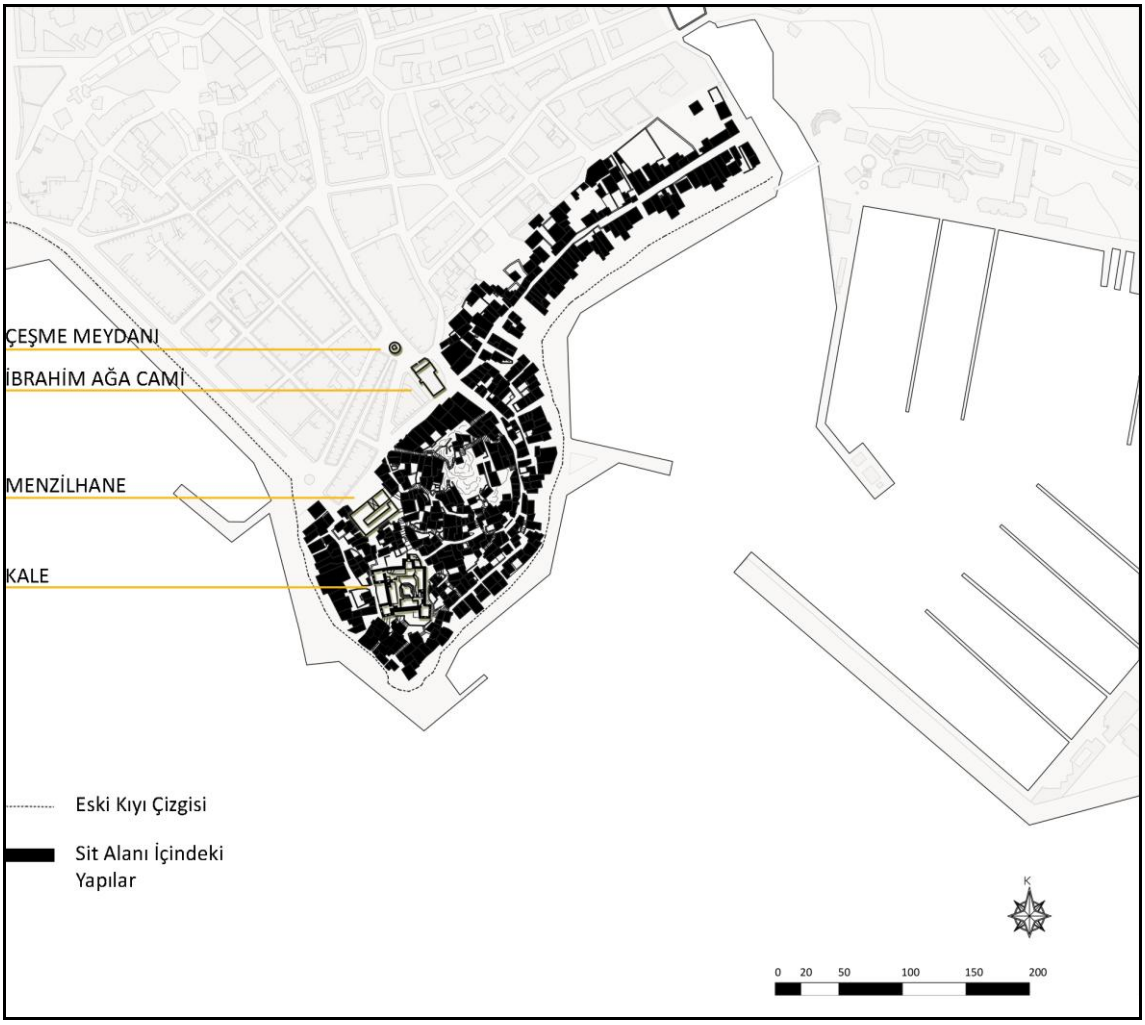

Şekil 4. 195 1980 - 1990 yılları arasındaki restorasyon çalışması sırasında kale avlusu [105]

Açılışından itibaren kalede büyük ve küçük çaplı çok sayıda onarım gerçekleşmiştir. 1995 yılında ve 1997 - 98 yılları arsında, kalenin salon, depo ve surlarında derz onarımları gerçekleşmiştir. 2004 yılında yapının doğu duvarındaki yıpranan kısımlar onarılmıştır. 07.11.2005 tarihinde Marmaris Kalesinde, Müze teşhir ve tanzim yenileme çalışmalarına başlanmıştır. Bu çalışmalar kapsamında; Cam Eserler Salonu, Heykel Salonu ve Komutan Odası'nın iç derzleri sökülerek yeniden yapılmıştır. 2006 yılında Müze bahçesinde eser sergileme alanı oluşturulmuş, müzenin iç avlusunda bulunan güney duvarına, demir profiller desteğiyle stellerin sergilenmesine yönelik sundurma yapılmış ve müzeye güvenlik sistemi yerleştirilmiştir. 2010 yılında kalenin giriş bölümünde bulunan danışma bankosu kaldırılmış, bu alana satış üniteleri yerleştirilmiştir. 2012 ve 2013 yılları arasında müze kapatılmış kapsamlı bir onarıma girilmiştir. Kale 2013 yılında ziyarete tekrar açılmıştır.

[1] Muğla Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü arşivinde, Marmaris Kalesine ait belgeler incelendiğinde, 1980 yılında kalede gerçekleşmiş restorasyon çalışmalarına dair herhangi bir çizim ya da doküman elde edilememiştir. Kurumda kale ile ilgili bilgi sahibi kişilerle yapılan görüşmelerde, günümüze kadar kalenin rölövesinin alınmadığı öğrenilmiştir. Onarımı gerçekleştiren firmaya dair ellerinde belge olmadığı da eklenmiştir. 2015 yılı Eylül ayında kale bölgesinde uzun yıllar aktif olarak çalışan, aynı zamanda da Marmaris'in yerlisi olan Mimar Taner Kasap'la yapılan görüşmede Kasap, kalenin onarımını bir mimar tarafından gerçekleşmediğini dile getirmiştir.

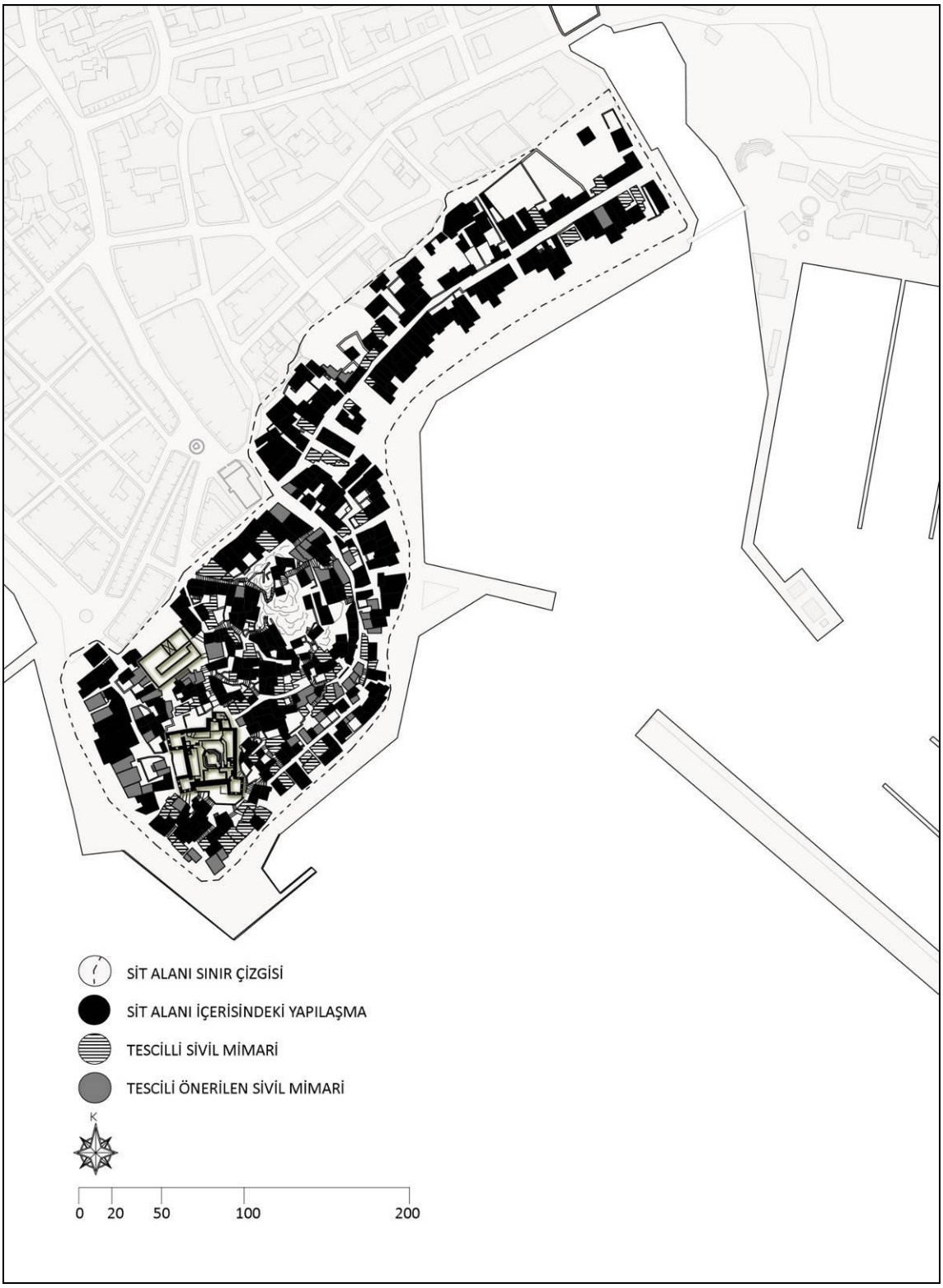
4.3.3 Çevre Yapılar

Şekil 4. 196 Marmaris Kalesi ve yakın çevresindeki önemli görülen yapılar[1] (S. Özçetin, 2016)

Kalenin de içinde bulunduğu bölge günümüzde sit alanı olarak koruma altına alınmıştır (Şekil 4.197). Bu bölge Marmaris Kentinin eski yerleşim yeri olarak kabul görmektedir. Muğla Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'ndan alınan bilgiler doğrulusunda sit alanında koruma altına alınan 2 tane anıtsal yapı (kale ve menzilhane), 126 tane de sivil mimari örneği olan yapı bulunmaktadır. Sit alanı içerisinde bulunmasa da kalenin yakın çevresinde bulunan, gerek tarihsel gerek sosyal yönden onunla birebir bağlantı içerisinde olan, kentin kaleyle kurduğu ana ulaşım güzergâhında yer alan İbrahimağa Cami ve Çeşme Meydanı da önemli yapılardandır (Şekil 4.196).

[1] Vaziyet Plan Marmaris Belediyesi İmar Paftaları altlığında oluşturulmuştur.

Şekil 4. 197 Sit alanı ve yapıların tescil durumları[1] (S. Özçetin, 2016)

[1] Sit alanı ve yapıların tescil durumları için M.K.V.K.K. dan alınan Kale ve Çevresi Kentsel Sit Alanı Tescilli yapılar paftalarından yararlanılmıştır.

Şekil 4. 198 Marmaris Kalesi ve Menzilhane (S. Özçetin, 2016)

Marmaris Kalesi'ne çıkan yokuşun sağ tarafında "Hafsa Sultan Kervansarayı" veya "Menzilhane" adlarıyla bilinen bir kervansaray yapısı yer almaktadır (Şekil 4.198). Yapı kaleyle eş dönemde, Kanuni Sultan Süleyman tarafından yaptırılmıştır. Marmaris Kalesi ve Kervansaray, dönemin kompleks yapılarına özgü bir bütünlük göstermektedir. Kervansarayın yapılış amacı Rodos seferleri sırasında kente dışarıdan gelenlerin konaklama ve ticaret ihtiyacının giderilmesidir. Yapının kuzeyinde kalan ve meydana doğru giriş çıkışı sağlayan tonozlu ana giriş kapısının üzerinde Osmanlıca yazılmış olan bir kitabe bulunmaktadır (Şekil 4.199). Kitabe'de "Bu menzilhaneyi Sultan Selim Han'ın oğlu Karalar ve Denizler Sultanı, Arap ve Acem Krallarının Efendisi Sultan Süleyman Han

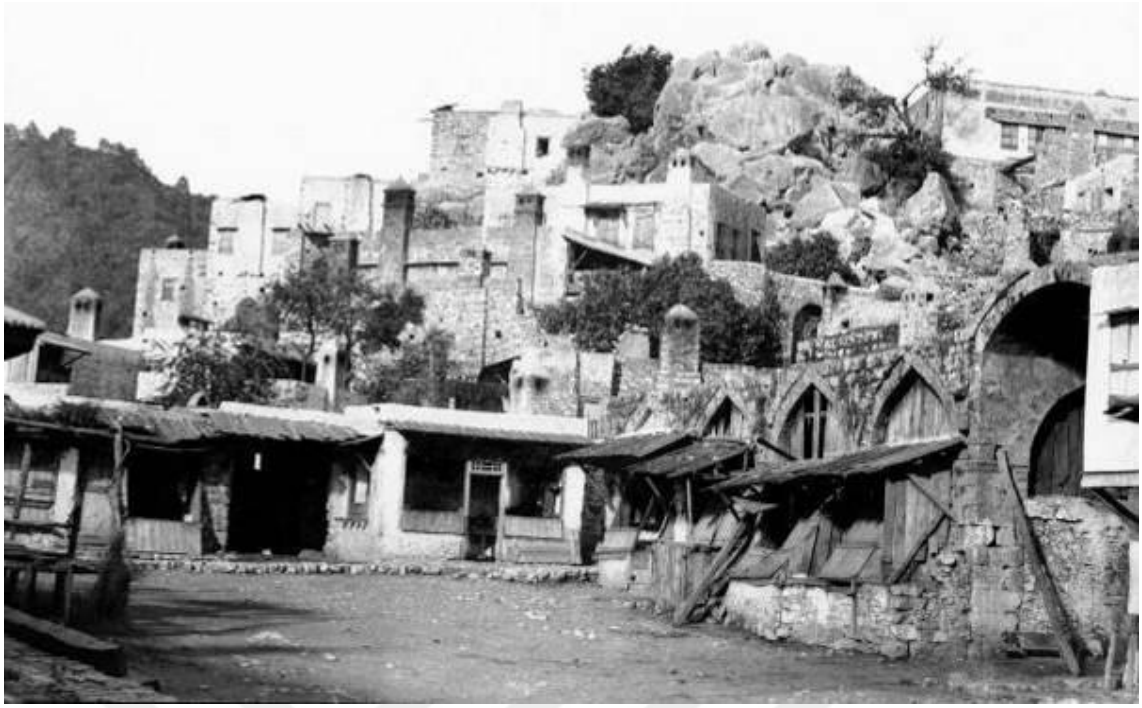
1545 yılında yaptırmıştır" şeklinde yazılmıştır. Evliya Çelebi hanla ilgili olarak "İskele başında bulunan kargir hanın kapısı üzerindeki dört köşe mermer taş üzerinde “bu imaret dokuz yüz yirmi iki yılında[1] karalar padişahı, denizler hakanı, Arap ve Acem ülkelerinin sahibi, Allah’ın yeryüzünde gölgesi sultanoğlu sultan, Sultan Selim Şah oğlu Sultan Süleyman, Allah onun mülkünü dünya yıkılıncaya dek ebedi kılsın zamanında yapıldı. Yazanı Mehmed Karahisari'nin oğlu Hasan Çelebi” ibareli bir kitabe var... Hemen önünde ve çatısı altında sekiz dükkân bulunmaktadır" demektedir [93].

Şekil 4. 199 Menzilhane'nin giriş kapısı ve taş kitabesi (S. Özçetin, 2015)

Menzilhane dikdörtgen planlı ve iki katlı olup, yedi küçük, bir büyük oda ve bir hamamdan oluşmaktadır. Yapının alt katlarında bulunan mekanlar dükkan (hamam, tuvalet, mutfak, berber, nalbant, idareci, ve depo) olarak üst katlar ise konaklama için kullanılmış, mekanların üzeri kemerlerle örtülmüştür. Menzilhane, birinci dünya savaşı sırasında Fransız donanmasının bombalaması nedeniyle yıkılmış (Şekil 4.200), Cumhuriyet döneminde yapılan tadilatlar sonucunda giriş kısmı bölünerek restoran ve cafe işlevi verilmiştir. Günümüzde hanın sadece giriş kısmındaki restoranların kullanımı devam ederken, avlusu ve diğer kısımları ise harap bir vaziyettedir (Şekil 4.201).

[1] Burada belirtilen 922 yılı, Miladı takvimde 1516-1517 yılları arasına denk gelmektedir. Kitabeyle ilgili olarak yapılan açıklamalarda menzilhanenin tarihlenmesinde farklılıklar söz konusudur.

Şekil 4. 200 1861 yılında Menzilhane girişi [110]

Şekil 4. 201 2015 yılında Menzilhane ve önündeki meydan (S. Özçetin, 2015)

Şekil 4. 47 Çeşme, İbrahim Ağa Cami, Meydan ve Marmaris Kalesi İlişkisi (S. Özçetin, 2016)

İbrahim Ağa Cami ve çeşme, kentin uzun yıllar aktif olarak kullanılmış kentin kamusal alanlarındandır. Günümüzde de kent hafızasında önemli bir yer teşkil etmektedir. Meydanda önceleri küçük su birikintileri ve bir derenin varlığı bilinmektedir (Şekil 4.203). Kervansaray ve kaleyle yakın tarihlerde meydanın yakınına taş bir köprü yapılmış, ancak günümüze kadar ulaşamamıştır. Meydandaki dere ve su birikintileri ilerleyen zamanlarda kurutulmuştur. Yerleşim alanlarının geniş alanlara dağılması çeşme meydanı etrafının yapılarla çevrilmesine neden olmuştur. Bu durum meydanı daha tanımlı hale getirmesine rağmen, fiziksel olarak onu daha da daralmıştır. Meydan, kent içerisinde kaleye giden önemli bir bağlantı noktası olup; diğer kale güzergahlarına göre daha etkin olarak kullanılmaktadır (Şekil 4.202).

Şekil 4. 203 İbrahim Ağa Cami 1861 [112]

Meydanda bulunan ve kent belleğinde önemli yeri olan Eski Cami adıyla da bilinen İbrahim Ağa Cami 1788 yılında yapılmıştır (Şekil 4.203). Küçük bir kasaba camisi olan İbrahim Ağa Camisi'ne bilinçsizce yapılan restorasyon ve onarımlar sonucunda caminin

özgünlüğü zedelenmiş, günümüzde orijinalinden farklı bir görünüm elde etmesine neden olmuştur (Şekil 4.204).

Şekil 4. 204 İbrahim Ağa Cami 2015 yılı (S. Özçetin, 2015)

İbrahim Ağa Cami'sinin de girişinin baktığı çeşme meydanı geçişten bu yana kentin odak noktası halindedir (Şekil 4.205). Denizden meydana ulaşan sokaklar ve meydan geçmişte ticaretin merkezi durumunda olmuşlardır. Günümüzde de bu durum değişmemiştir. Çeşme Meydanı'ndaki çeşme zaman zaman değişip farklı görünümler elde etse de meydanda hep bir çeşmenin varlığı söz konusudur (Şekil 4.206).

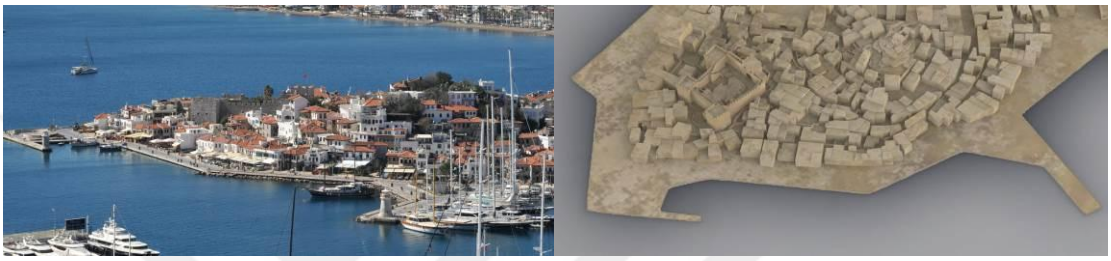

Şekil 4. 205 Çeşme Medanı, çeşme ve çevre evler [99]

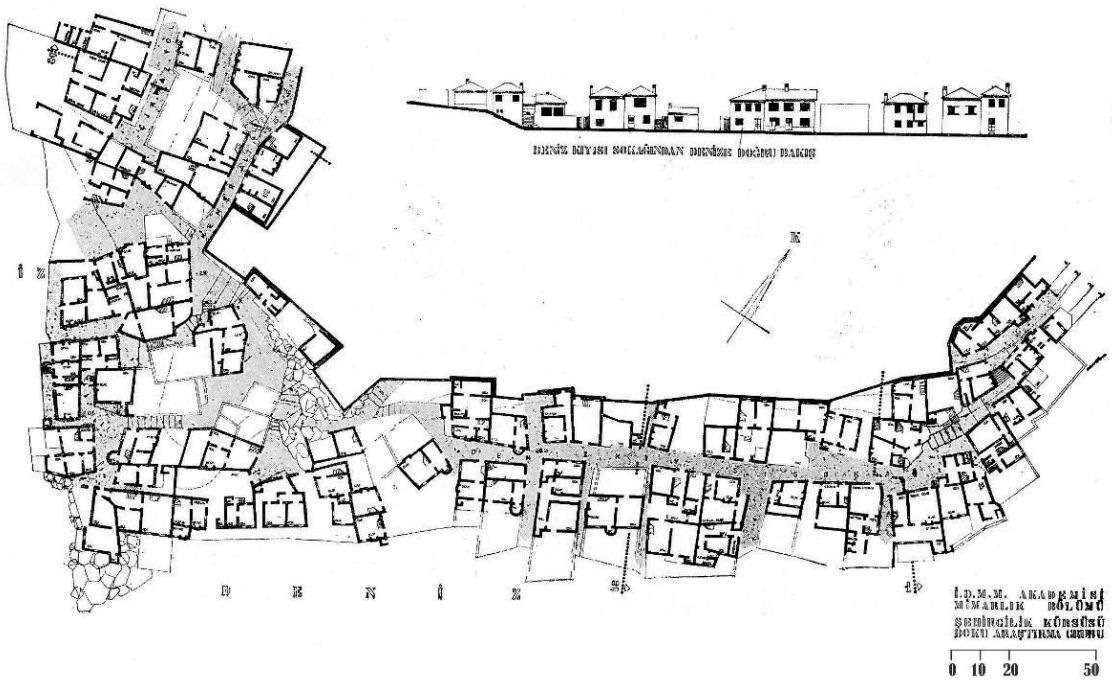
Şekil 4. 206 Çeşme Meydanı, solda meydanın geçmiş döneme ait fotoğrafı [101], Sağdaki fotoğraf günümüzdeki durumu (S. Özçetin, 2015)

Sivil Mimarlık Örnekleri

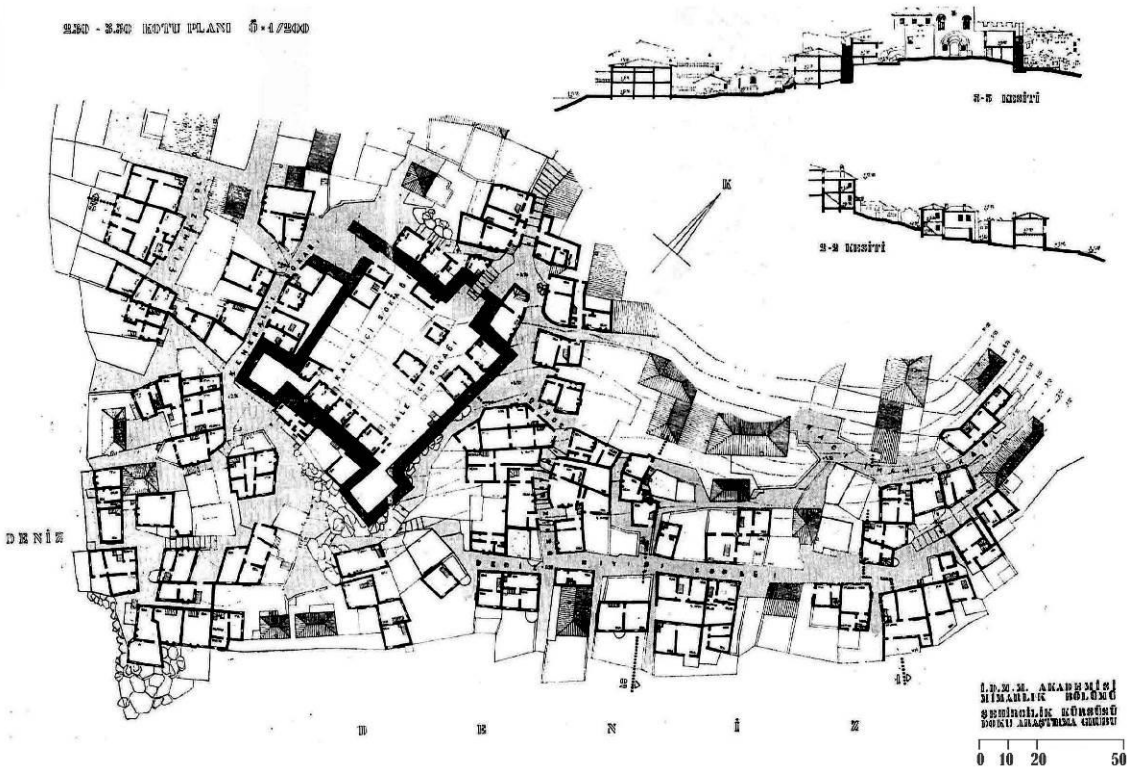

Şekil 4. 207 Marmaris Kalesi ve çevresinde konumlanan yapıları (S. Özçetin, 2015)

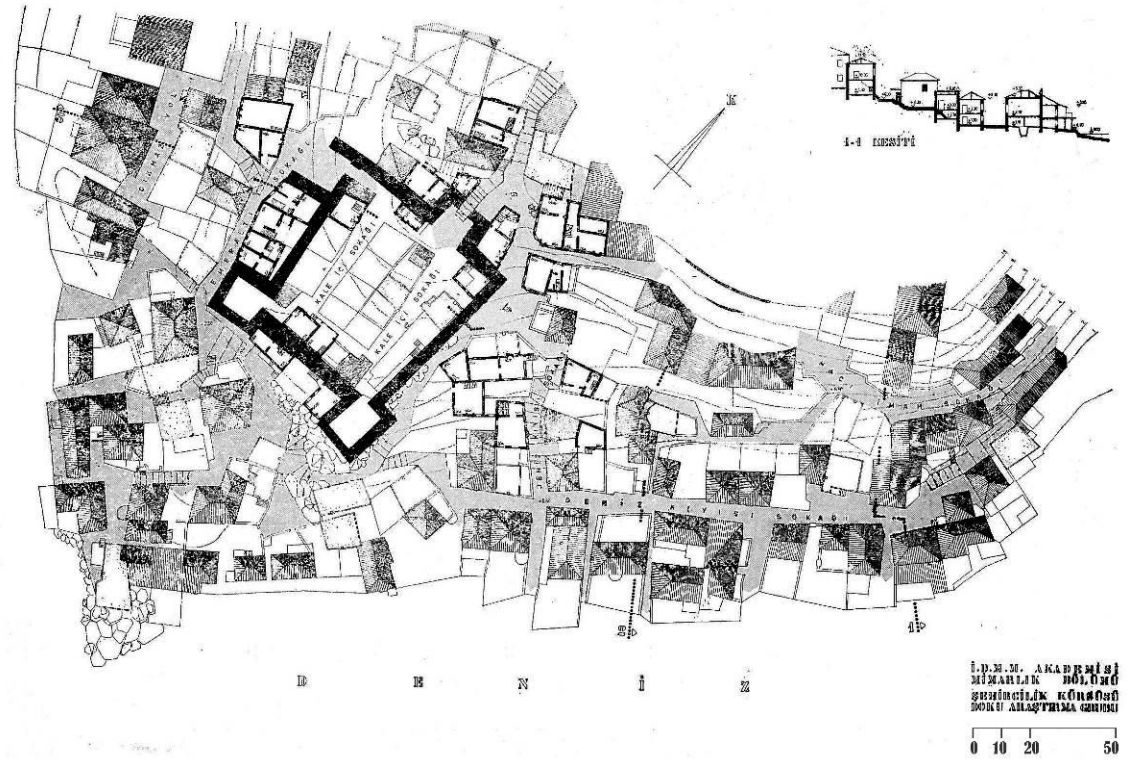
Evliya çelebi 17. yy' da yazdığı seyahatnamesinde kale evleriyle ilgili olarak "Taşrasında kayalar arasında otuz evli, camii ve hamamı olan çatıları kiremitle örtülü bir varoşu vardır" şeklinde bilgi vermiştir [93]. D.K.V.K.E paftalarında yapıların çoğunun inşa tarihleri 20. yy başları olarak belirtilmiştir.

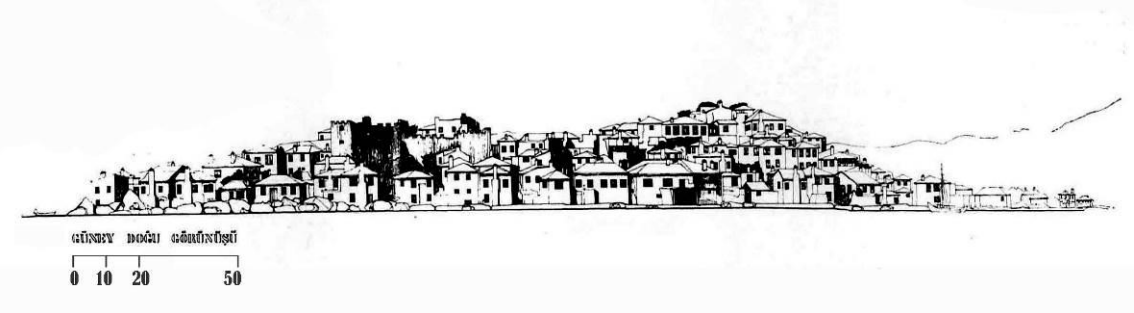
Şekil 4. 208 Marmaris, Kale çevresi yerleşme dokusu, 0,50- 2,50 kotu planı [113]

Şekil 4. 209 Marmaris, Kale çevresi yerleşme dokusu, 2,50 - 5,50 kotu planı [113]

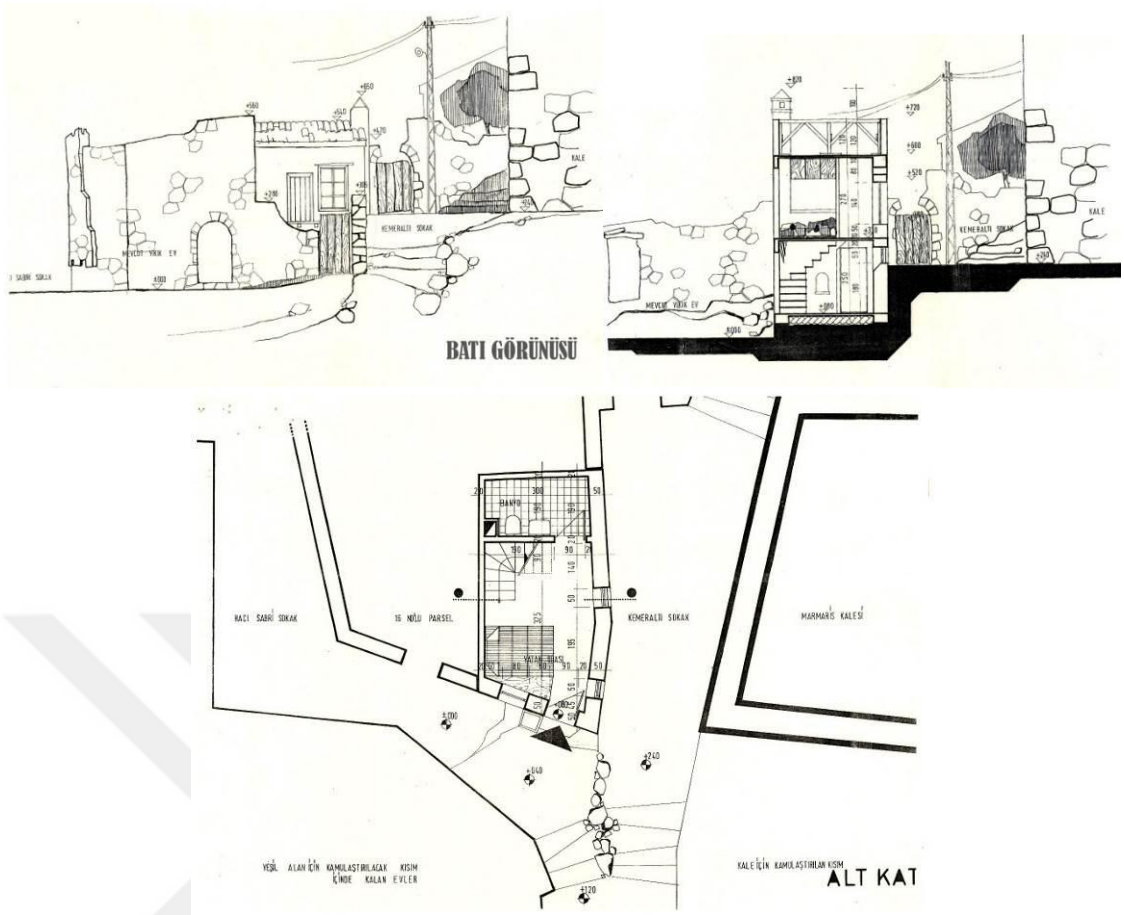
Şekil 4. 210 Marmaris, Kale içine ve çevresine ait yerleşme dokusu, 5,50 - 9,50 kotu planı [113]

Şekil 4. 211 Marmaris Kalesi ve evlerin silueti [113]

Yerleşim dokusu, içerisinde bulunduğu topografyayla birlikte hareket eder (Şekil 4.207). Sokak aralıkları dönemin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde (Şekil 4.208) yaya ve hayvan ulaşımına uygun olarak dar bir kesite sahiptir (Şekil 4.209). Kimi yerlerde çıkmaz sokaklar yer almaktadır.

İ.D.M.M. Akademisi Mimarlık Şehircilik Kürsüsü Doku Araştırma Grubunun yapmış olduğu çalışmalarda kent dokusu ve kale evlerini "Ada düzeni, serbest biçimde avlulu mekanların doğu ve güney doğuya yönlendirilmesinde kuruludur. Bir katlı ve çoğunlukla iki katlı konut yapıları başlıca elemanlar. Konutlarda Eyvan (hayat) izlenmektedir. Zemin katlar taş ve sıvasız olarak beyaz kireç badanalıdır. Üst katlar ahşap iskelet bir yapı ile kargir üzerine oturtulmuştur. Çatılar ahşap (beşik) ve alaturka kiremit ile örtülüdür. Baca konstrüksiyonu, yapılar ile ilişkileri ve şapkaları yöresel özelliktedir."şeklinde tanımlamıştır [113].

Şekil 4. 212 Kale civarında bulunan bir evin plan kesit ve görünüşü [112]

Uzun yıllar boyunca yerleşimin merkezi halinde bulunan kale bölgesinde, kent büyüdükçe kale bölgesinde oturan halk yeni oluşan kente doğru taşınmaya başlamış; boşalan evler ve sokakların dar oluşu bölgede tekinsiz bir durum ortaya çıkarmıştır. Bu durum kalede oturmaya devam eden kale halkının büyük bir bölümünü taşınmaya mecbur kılmıştır.

Şekil 4. 213 Kale yolu üzerindeki meydancık ve kale etrafındaki konutlar (S. Özçetin, 2015)

Kalenin müzeye dönüşmesinden sonra kimi yapılarda kullanım değişiklikleri meydana gelmiş, çevrede bulunan konutlar; dükkanlar, yeme içme mekanları, butik oteller olarak dönüşmüşlerdir (Şekil 4.213). Barlar sokağındaki konutlar da bara ve kulüplere dönüştürülürken; ara sokaklarda bulunan kimi evlerin de depo olarak kullanıldığı görülmektedir. Ancak halen konut olarak kullanımlar da bölgede mevcuttur (Şekil 4.212).

4.3.4 Müze Olarak Kullanımı

İşlevini yitirmesi sonrasında Marmaris Kalesi'ne verilen farklı kullanımlar, kalenin mimarisinde değişikliklere neden olmuştur. Konut olarak kullanıldığı dönem ve bunun devamında müzeye dönüştürülmesi kalenin açık ve kapalı mekanlarında bir takım dönüşümleri de beraberinde getirmiştir.

4.3.4.1 Mimari Özellikleri

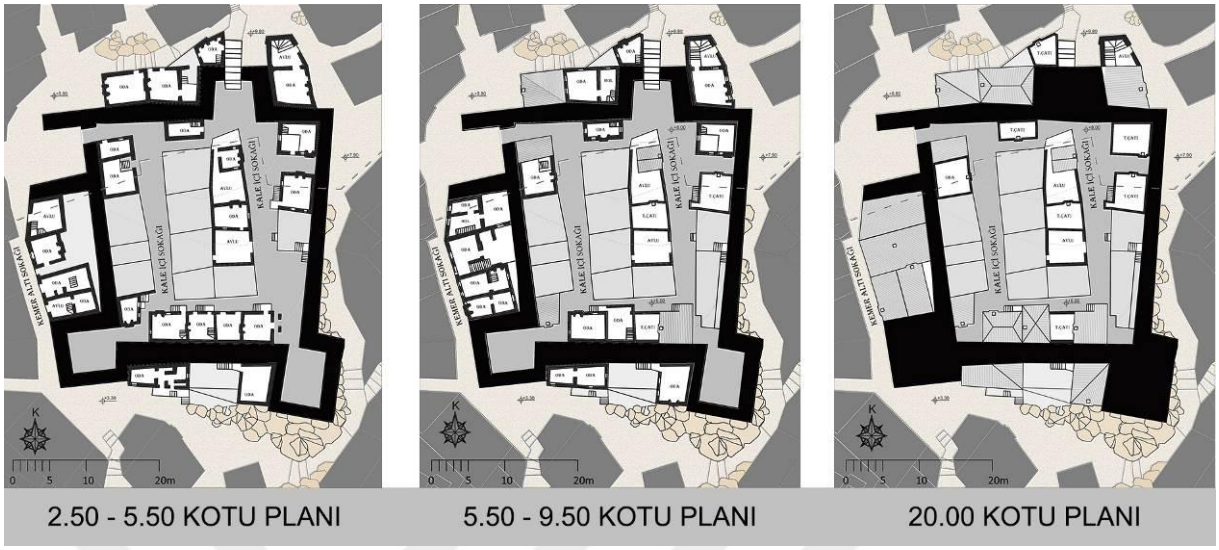
Marmaris Kalesi, yoğun savunma özelliği olmayan, daha çok askeri bir üs görevi görmesi amaçlanarak yapılmış bir kaledir. Tek surlu olarak inşa edilmiş bir iç kale özelliğindedir. Dikdörtgen plan şeması içerisinde tek katlı olarak yapılmıştır. Dış duvarlarıyla birlikte yaklaşık olarak 1360 m^2'lik bir taban alanına sahiptir. Dört kulesi ve yedi kapalı mekanı bulunmaktadır. Tek bir girişe sahip olan kalenin giriş cephesi kuzeye yönelmiştir ve varoşundaki kale evlerine bakmaktadır.

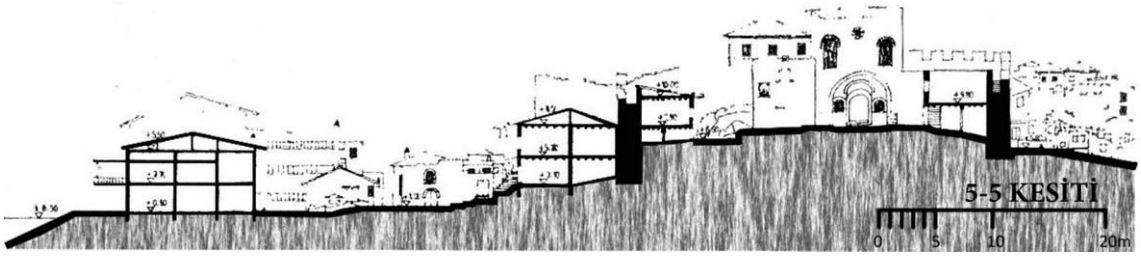
Şekil 4. 214 Marmaris Kalesi giriş cephesi, merdiveni ve sağ tarafındaki kapalı bahçesi (S.Özçetin, 2015)

Kaleye giriş 12 basamaklı bir merdivenle sağlanmaktadır (Şekil 4.214). Giriş kapısının üzerinde dikdörtgen bir biçime sahip taş kitabe bulunmaktadır. Giriş kapısının sağ ve sol yanlarında kaleye bitişik olarak kaleden farklı dönemlerde yapılmış evler yer almış (Şekil 4.215); ancak bu evlerden sadece sol tarafında kalan ev günümüze ulaşabilmiştir.

Sağ tarafında kalan yapılar yıkılmış, arazi setler halinde, teşhir amaçlı bahçe olarak kullanılmaktadır (Şekil 4.214).

Şekil 4. 215 Marmaris Kalesi kat planları[1] (S. Özçetin, 2016)

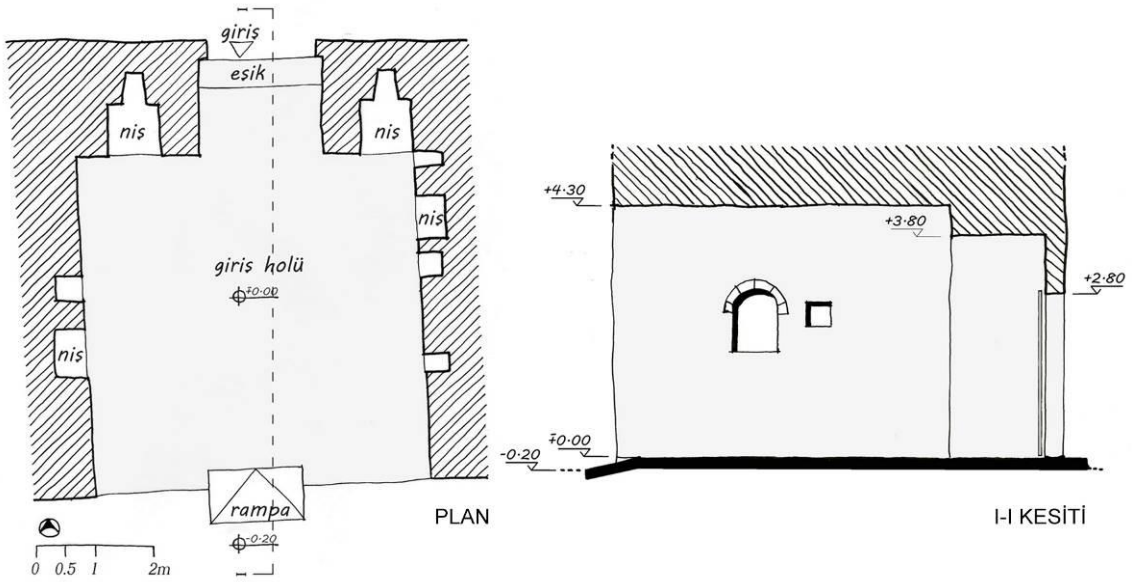
Şekil 4. 216 Marmaris Kalesi'nin avlu ve çevre evlerinden geçen kesiti[2] (S. Özçetin, 2016)

Kalenin giriş holü beşik tonozludur (Şekil 4.217). Ahşap kapı kanatları özgün değildir. Yaklaşık olarak 36 m^2'lik bir alana sahiptir. Zemin döşemesinde kayrak taşı kullanılmıştır. Duvar örgüsünde moloz taş kullanılmıştır. İki taraflı olmak üzere duvarlarda nişler bulunmaktadır. Tonoz tavanda kesme taş kullanılmıştır. Eksilmiş malzemelerin yerlerine kullanılan taşlar belirgindir. Tavanın en yüksek noktası

[1] Kat planları, İDMM Akademisi Şehircilik Kürsüsü'nün hazırlamış olduğu planlardan elde edilen veriler doğrultusunda hazırlanmıştır [113].

[2] Kesit, İDMM Akademisi Şehircilik Kürsüsü'nün hazırlamış olduğu çalışmada yer alan 5-5 kesitidir [4]. Kesit düzenlenerek daha okunur hale getirilmeye çalışılmıştır.

zeminden 4,30 m yüksektedir. Giriş holünden 20 cm'lik basamak ve rampayla direk avluya geçilmektedir.

Şekil 4. 217 Marmaris Kalesi giriş holü planı ve kesiti[1] (S. Özçetin, 2016)

Kalede mekanlar arası geçişin sağlandığı ve kalenin sosyal alanı olarak nitelendireceğimiz bir avlu bulunmaktadır (Şekil 4.216). Avlu yaklaşık olarak 815 m^2'lik bir alana sahiptir. Uzun bir dönem avluda kagir evler yer almıştır. Avludaki bu evlerin sayısı 12'dir[2]. Çevredeki özgün sivil mimari örneklerine benzer bir yapım sistemi ve plan yapısına sahip bir şekilde, çoğu iki katlı olmak üzere, avlulu ve avlusuz olarak yapılmışlar. Kale içi evlerinin bir kısmı kale surlarına dayanmış, bir kısmı da avlunun ortasında bir ada oluşturacak şekilde konumlanmışlar. Haneler arasında ulaşım "kale içi sokak" aracılığıyla gerçekleşmiş. Bu dönemde avluya yıkılmış bir burçtan da giriş sağlanmaktadır (Şekil 4. 215).

[1] Eskizler, kalede yapılan ölçümler ve MKVKK'nın arşivlerindeki görseller ve çizimler doğrultusunda oluşmuştur.

[2] Bu sayı İDMM Akademisi Şehircilik Kürsüsü'nün hazırlamış olduğu planlardan elde edilmiştir [113]

Şekil 4. 218 Marmaris Kalesi avlusu[1] (S. Özçetin, 2015)

Kalenin üzerine oturduğu ana kayaya ait kısımlar avluda yer yer gözükmektedir (Şekil 4.219). Avluda bir adet sarnıç bulunmaktadır. Sarnıcın üzeri beton bir kapakla kapatılmıştır (Şekil 4.219).

Şekil 4. 219 Marmaris Kalesi sarnıcı (soldaki resim), ve kale avlusunda görülen ana kaya parçası (sağdaki resim) (S. Özçetin, 2015)

Kalede üç tanesi köşede olmak üzere toplamda dört adet kare biçimli burç bulunmaktadır (Şekil 4.220). Burçlara ulaşım zemin katta avludan sağlanmaktadır. Kalenin köşelerinde yer alan burçlar iki katlıdır. Altında kalenin giriş holünün bulunduğu burcun teras katında bir kapalı mekanı bulunmaktadır. Bu mekanın geçmişte kalenin ve kentin ileri gelen kişileri tarafından kullanılmış olduğu bilinmektedir.

[1] 1986 -1990 yılları arasına ait fotoğraflar M.K.A.M. arşivlerine aittir [114].

Köşelerde konumlanmış burçların yönelimleri, Yalancı Boğaz, Cennet Adası ve Keçi Adası arasında kalan boğaz ve limanı odak alacak şekildedir. Diğer burcun yönelimi ise kentte ve limana hakim bir vaziyettedir.

Şekil 4. 220 Marmaris Kalesi burçları ve terasları (S. Özçetin, 2015)

Burçlar arazi eğimine oturmuş farklı kotlara sahiptir. En yüksek burç yaklaşık olarak 12 m yüksekliğindedir ve ebatları birbirinden farklılık göstermektedir. Burçlarda yer alan mekanların üzeri beşik tonozla geçilmiştir. Tonozlarda kesme taş, duvarlarda moloz taş duvar örgüsü kullanılmıştır. Duvar yüzeyine gömme derz yapılmıştır. Duvarlarda yer yer nişler ve mazgallar yer almaktadır. Mazgallar burçların yönelimine göre bakışlar elde etmektedir. Zemin sonradan kayrak taşı ile döşenmiştir. Kapılar mekanlara sonradan kabaralı olarak eklenmiştir.

Şekil 4. 221 Marmaris Kalesi, avludan teraslara çıkan merdivenler (S. Özçetin, 2015)

İki katlı burçlarda, katlar arasında geçiş dışarıdan merdivenlerle sağlanmaktadır (Şekil 4.221). Burçlar teras çatılıdır ve birbirlerine surlarla bağlanmıştır. Surların kalınlıkları 1,85 m ile 2,60 m arasında değişkenlik göstermektedir. Kalenin doğusunda yer alan beden surunun uçlarında ikişer adet olmak üzere toplamda dört tane nöbetçi nişi vardır (Şekil 4.222).

Şekil 4. 48 Marmaris Kalesi, doğu surundaki nöbetçi nişleri[1] (S. Özçetin, 2015)

Beden surları üzerinde, üzeri açık seğirdim yolları yer almaktadır (Şekil 4.223). Avludan, doğu ve batı surlarında yer alan iki adet merdiven, bu seyirdim yollarına çıkmaktadır. Seyirdim yollarının bir tarafı barbatalarla; avluya bakan kısımları 75 cm yüksekliğe ve 30 cm genişliğe sahip korkulukla çevrelenmiştir. Kuleler arasındaki kot farklılıkları sebebiyle seyirdim yollarında merdivenler yer almaktadır (Şekil 4.223).

Şekil 4. 49 Marmaris Kalesi seyirdim yolları ve seyirdim yollarında yer alan mazgallar(S. Özçetin, 2015)

Seyirdim yollarında kimisi top mazgalı olan mazgallar yer almaktadır (Şekil 4.223). Mazgalların bakışları, savunma için önemli noktalara yönlendirilmiştir. Burçların terasları da dahil olmak üzere kale barbatalarla çevrili bir vaziyettedir. Barbataların üzerinde dendanlar yer almaktadır. Doğu surları üzerinde yer alan üç tane barbatanın üzerinde bulunan dendanların dışındakiler özgün değildir, kale restorasyona girdiği sırada sonradan tamamlanmıştır.

[1] Soldaki fotoğraf kuzey doğu nişleri, sağdaki fotoğraf güney doğu nişleridir.

Şekil 4. 50 Marmaris Kalesi Güneybatı burcu duvar örgüsü (S. Özçetin, 2015)

Kalede sonradan tamamlanan kısımlar ve özgün duvar örgüsü bakıldığında ayırt edilebilmektedir (Şekil 4.224). Beden duvarları moloz taş duvar örgüsü ile yapılmıştır. Kullanılan taşlar çoğunlukla toplama taşlardır; ancak asar tepeden devşirme yöntemiyle getirilen taşların da duvar yapımında kullanıldığı gözlenmektedir (Şekil 4.225).

Şekil 4. 225 Marmaris Kalesi Asar Tepe'den getirilip doğu surlarının yapımında kullanılan devşirme taşlar (S. Özçetin, 2015)

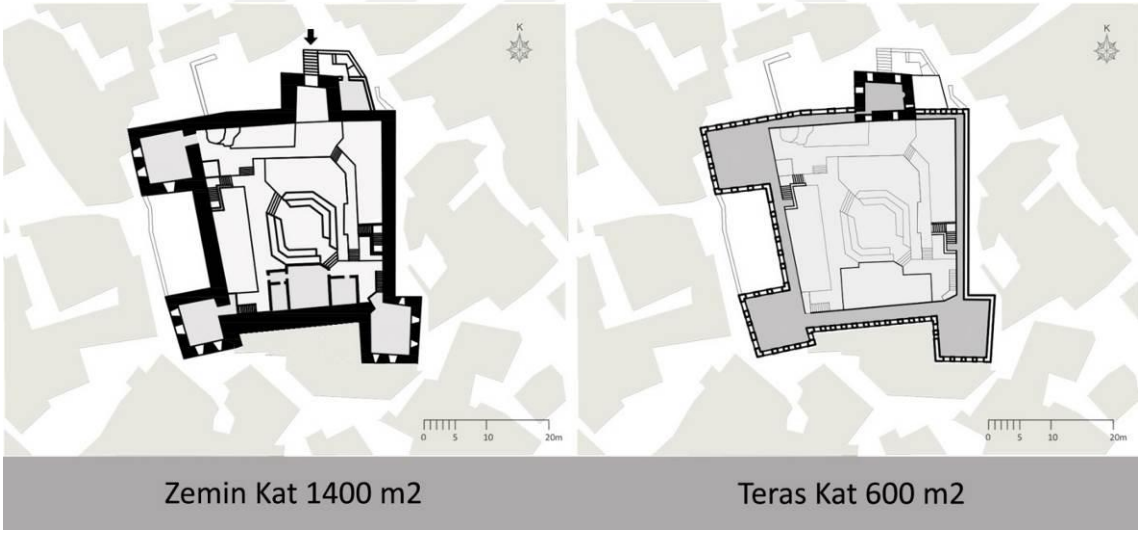
Kalenin dışına yapışık sivil mimari örnekleri yer almaktadır. İki katlı olarak yapılmış bu yapılar yıkılarak konumlandığı arazi yeşil alana dönüştürülmüştür (Şekil 4.226).

Şekil 4. 226 Marmaris Kalesine bitişik evlerden biri[1] ([112], (S. Özçetin, 2015))

4.3.4.2 Müze Kullanımı ve Mekanlar

Marmaris Kalesi'nin Arkeoloji müzesi olarak kullanımı çeşitli mekansal ihtiyaçları meydana getirmiştir. Kalenin kapalı ve açık hacimleri bu ihtiyaçlara göre dönüşmüştür (Şekil 4.227). Müzede 4 adet sergi salonu, 2 adet depo, tuvalet, idari personel binası, müdür odası, personele ait kafeterya bulunmaktadır (Şekil 4.230).

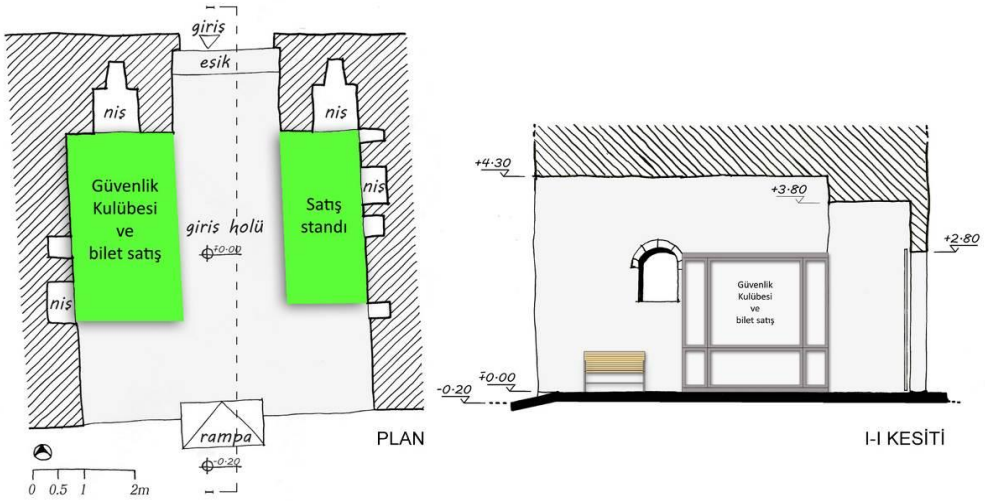

Şekil 4. 227 Marmaris Kalesi Kat planları (S. Özçetin, 2016)

Müzeye giriş kalenin orijinal girişinden sağlanmaktadır (Şekil 4.228). Müze işlevinin bir gerekliliği olan karşılama/giriş mekanı beşik tonozlu girişin içerisinde düzenlenmiştir. Giriş holünde güvenlik kulübesi ve satış standı yer almaktadır. Kalenin güvenlik sistemi güvenlik kulübesi içerisindedir (Şekil 4.228). Güvenlik kulübesi ve bilet satış bankosu

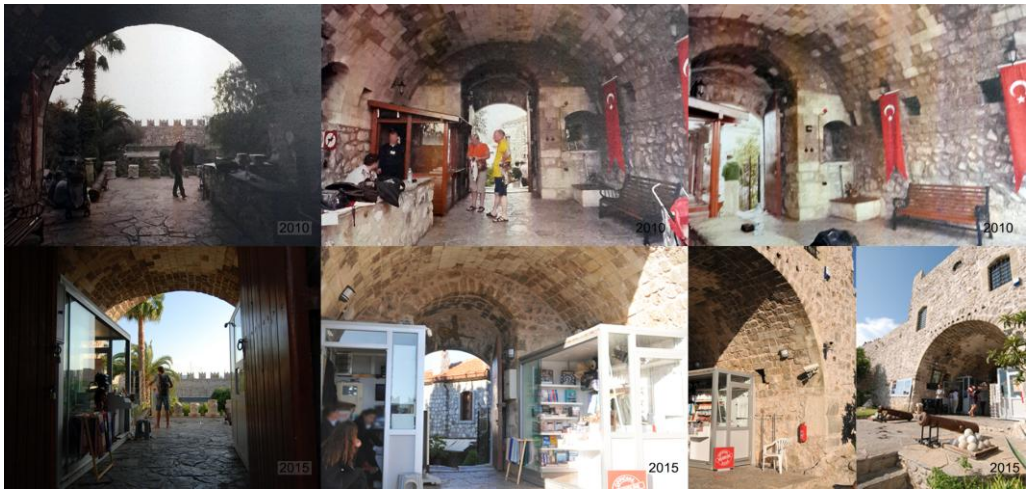
[1] Solda yer alan fotoğrafın tarihi bilinmemektedir.

girişin sağ tarafına; satış standı ise sol tarafında konumlanmıştır. Girişte bulunan nişler, banko ve stant tarafından kapatılmıştır.

Şekil 4. 228 Marmaris Kalesi Arkeoloji Müzesi giriş holü plan ve kesiti (S. Özçetin, 2016)

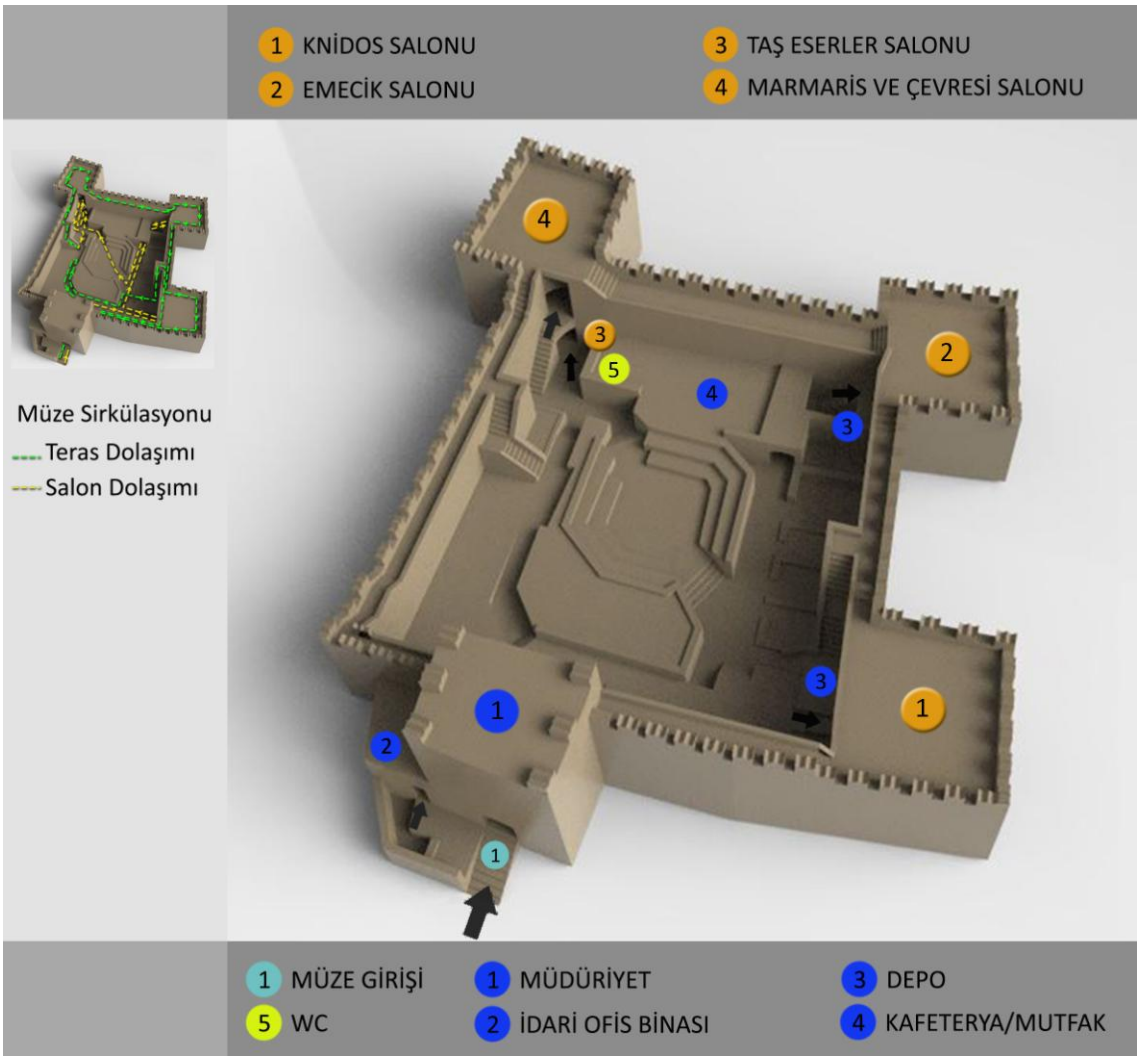
Müzenin giriş holü açıldığından itibaren iki defa yenilenme görmüştür. Müze açıldığı zaman, girişin sağ tarafında ahşap strüktüre sahip güvenlik kulübesi ve moloz taşlardan örülerek yapılmış bir bilet standı yer almaktadır. 2010 yılında geçirilen yenileme sonrasında, giriş holünde bulunan elemanlar kaldırılarak, alüminyum doğramalı güvenlik kulübesi ve satış standı eklenmiştir (Şekil 4.229). Bu elemanların dışında kalan, giriş holünde ziyaretçi ve müze kullanılıcılarına ait sirkülasyon alanı, yaklaşık olarak 22 m^2 olarak kalmıştır.

Şekil 4. 229 Müze girişi banko ve satış standı[1] (S. Özçetin, 2015)

[1] Şemada yer alan 2010 yılına ait fotoğraflar MKVBKK'dan elde edilmiştir [111].

Kalenin sergi salonları yapı malzemesi ve yapım yöntemi olarak birbirlerine benzer özellik göstermektedir. Mekanların tavanları beşik tonozludur ve tavanda kesme taş kullanılmıştır. Restorasyon sonrasında kalede ve sergi salonlarının duvarlarında kullanılan tamamlayıcı malzemeler, özgünlüğü bozmayacak şekilde yapılmış, kalede tarihsel bir karmaşa yaratmamak için ayırt edici bir renkte gösterilmiştir. Zemin döşemeleri Kayrak taşından sonradan yapılmıştır. Kalenin kapalı ve açık alanlarında ihtiyaç duyulan elektrik ve su tesisatı duvarlardan ve döşemeden geçirilmiş, yağmur suları için drenaj kanalları açılmıştır. Duvarlar moloz taş örgüsüne sahiptir. Kapılar mekanlara kabareli ahşap kapı olarak sonradan eklenmiştir.

Şekil 4. 230 Müze Şeması (S. Özçetin, 2016)

İlk açıldığı yıllarda (1990-2006) müzede "Heykel Salonu, Seramik ve Cam Eserler Salonu, Etnografya Salonu" olmak üzere üç tane kapalı sergi salonu açılmıştır. Bu salonlarda

Helenistik, Roma, Bizans, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemine kadar uzanan bir eser koleksiyonu sergilenmiştir. 2006 yılında Kanuni Sultan Süleyman Odası'nın eklenmesi ile, sergi salonlarının sayısı dörde çıkarılmıştır. Mekanlar zaman zaman sergilenen objelerin değişmesiyle (2014) farklı isimler almıştır; Heykel Salonu Knidos Salonu'na, Seramik ve Cam Eserler Salonu Emecik Salonu'na, Etnografya Salonu Marmaris ve Çevresi Salonu'na, Kanuni Sultan Süleyman Salonu ise Taş Eserler Salonu'na dönüştürülmüştür.

Şekil 4. 231 Knidos Sergi Salonunun 2007 ve 2015 yıllarına ait görselleri[1] (S. Özçetin, 2016)

Kalenin Kuzeybatı burcunda yer alan Knidos salonu yaklaşık 56 m^2'lik bir alana sahiptir. Salonda dört adet mazgal bulunmaktadır. Kapının bulunduğu duvarda beş tane dikdörtgen niş, karşı duvarda ise yedi tane niş yer almaktadır. Knidos Salonunda Knidos antik kentine dair bilgiler verilip, kentten elde edilen heykel, kandil, kase gibi eserler kimi açık kimi de kapalı sergileme ünitelerinde sergilenmektedir (Şekil 4.31).

[1] Salonun 2007 yıllarına ait fotoğraflar için [114], kaynaktan faydalanılmıştır.

Şekil 4. 232 Emecik Sergi Salonunun 2007 ve 2015 yıllarına ait görselleri[1] (S. Özçetin, 2016)

Emecik salonu kalenin Güneybatı burcunda yer almaktadır. Salon yaklaşık olarak 47 m^{2}'lik bir alana sahiptir. Salonda beşi zemin seviyesinde, ikisi yukarıda olmak üzere toplam yedi tane mazgal bulunmaktadır. Kapının karşı duvarında beş adet niş vardır. Emecik Salonunda Apollon Emecik kutsal alanı ve Burgaz antik kenti hakkında bilgi verilmekte; heykeller, takılar gibi eserler kapalı sergileme ünitelerinde sergilenmektedir (Şekil 4.232).

Şekil 4.233 Taş Eserler Sergi Salonunun 2007 ve 2015 yıllarına ait görselleri[2] (S. Özçetin, 2016)

Kalenin Güney doğu burcunun alt katında Taş Eserler Salonu üst katında ise Marmaris ve Çevresi Salonu yer almaktadır. Salonlar yaklaşık olarak 51 m^{2}'lik alana sahiplerdir.

[1] Salonun 2007 yıllarına ait fotoğraflar için [114], kaynaktan faydalanılmıştır.

[2] Salonun 2007 yıllarına ait fotoğraflar için [114], kaynaktan faydalanılmıştır.

Taş Eserler Salonuna on basamaklı bir merdivenle inilmektedir. Salonda toplamda dört adet mazgal bulunmaktadır. Açıkta kalan duvar yüzeylerinde niş gözlenmemiştir. Taş Eserler Salonunda Apollon Altarı Frizleri, heykel parçaları, mezar stelleri gibi eserler sergilenmektedir (Şekil 4.233). Taş Eserler Salonunun üzerinde yer alan Marmaris ve Çevresi Salonuna sekiz basamaklı bir merdivenle çıkılmaktadır. Salonda biri kapalı toplamda altı mazgal vardır. Duvarların görünen yüzeylerinde dört niş bulunmaktadır. Marmaris ve Çevresi Salonunda sikkeler, cam şişeler, kandiller, takılar ve toprak heykelcikler gibi eserler sergilenmektedir (Şekil 4.234).

Şekil 4. 51 Marmaris ve Çevresi Sergi Salonunun 2007 ve 2015 yıllarına ait görselleri[1] (S. Özçetin, 2016)

Müzede kapalı sergi salonlarına ulaşım avludan sağlanmaktadır (Şekil 4.235). Avluda bulunan evlerin kaldırılmasından sonra burası açık sergi alanı ve bahçe olarak yeniden düzenlenmiştir. Avluda gerçekleşen öncelikli müdahale; yaklaşık 110 m^2'lik alana sahip, 3 basamaklı olarak, kayrak taşından yapılan bir amfi olmuştur. Amfi dışında tuvaletler ve personel çay ocağı da avluya müze kullanımından sonra eklenen yapılardır.

Şekil 4. 52 Kale avlusu ve amfi (S. Özçetin, 2015)

[1] Salonun 2007 yıllarına ait fotoğraflar için [114], kaynaktan faydalanılmıştır.

Yapılan yapısal eklemelerin dışında, avludan kaldırılan evlerin zeminleri temizlenmiş; bu alanlarda peyzaj düzenlenmesi yapılmış, ağaç ve bitkiler dikilmiştir. Avluda sirkülasyonu sağlayan yüzeyler kayrak taşı ile döşenmiş, eğim nedeniyle bazı kısımlarda basamaklar yapılmıştır. Avluda yer alan kademelenmeler ve bunların oluşturdukları platformlar dinlenme ve sergileme alanları olarak kullanılmaktadır (Şekil 4.236). Sergilenme alanlarında farklı dönemlere ait mezar taşları, heykel parçaları, amforalar, gemi çapaları, toplar ve top mermileri üzerleri açık olarak sergilenmektedir. Üzeri ahşap strüktürlü saçakla örtülü sergilemede avluda bulunmaktadır.

Şekil 4. 53 Avluda bulunan açık ve yarı açık sergileme alanları (S. Özçetin, 2015)

Sergilenen eserler, zaman zaman değişmekte ve depolarda muhafaza edilmektedir (Şekil 4.237). Depolar Kalenin doğu surunda yer alan burçların ilk katlarında yer almaktadır. Taban alanlarının üst katlarında bulunan sergi salonlarıyla aynı olduğu düşünülmektedir[1]. Depolara ulaşım avludan gerçekleşmektedir. Depoların kapıları demir parmaklıklarla korunmaktadır.

[1] Müze müdürlüğü, Eser Depolarına girilmesine izin vermemiştir. Yapılan görüşmelerde depo büyüklüklerinin üst katlarındaki sergi solanlarıyla birebir olduğu bildirilmiştir.

Şekil 4. 54 Depolar(soldaki fotoğraf Kuzeydoğu deposu, sağdaki fotoğraf Güneydoğu deposu) (S. Özçetin, 2015)

Müzede ziyaretçilerin ve müze personelinin kullanımı için avluya sonradan eklenmiş bir kadın bir erkek tuvaleti yer almaktadır (Şekil 4.238). Tuvaletlere tek bir kapıdan girilmektedir. Bölücü panellerle tuvaletler birbirinden ayrılmıştır. Tuvaletin, bulunduğu parselde önceden yer alan evin taban alanına oturduğu düşünülmektedir. Kalenin duvarlarıyla aynı malzemeden beşik tonozlu olarak yapılmıştır. Dışarıdan bakıldığında kalenin surlarından ayrılmamaktadır.

Şekil 4. 55 Müze Tuvaletleri (S. Özçetin, 2015)

Avluda müzenin kullanımı için sonradan yapılan bir diğer kısım personelin mutfak ve malzeme deposu olarak da kullandığı yerdir (Şekil 4.239). Burası kafeterya olarak geçmektedir. Ancak mekana ziyaretçi girişi bulunmamaktadır. Kafeteryanın, kendisinden önce oturduğu parselde bulunan üç evin taban sınırlarını tuttuğu düşünülmektedir. Yaklaşık olarak 70 m^2'lik bir alana sahiptir. Mekana birisi tuvalet girişinin yanında, diğeri de Emecik Salonuna giden tonozlu geçitte olmak üzere iki kapıdan girilmektedir. İçerisinde bir adet malzemelerin konulduğu oda bulunmaktadır.

Çatısı teras çatıdır ve avludan çıkılan basamaklarla çatıya ulaşılmaktadır. Çatının yapılan etkinlikler doğrultusunda konser platformu olarak kullanıldığı da gözlenmiştir.

Şekil 4. 56 Personel Mutfağının (kafeterya) girişleri ve içeriden görünümü (S. Özçetin, 2015)

Kalenin teras katında yer alan tek kapalı alan Müze müdürünün odası olarak kullanılmaktadır (Şekil 4.240). Yaklaşık olarak 30 m^2'lik bir alana sahiptir. Altı tanesi zeminde bir tanesi yukarda olmak üzere toplamda yedi tane mazgalı vardır. Yukarıdaki, pencere dairesel olarak yapılmıştır ve kalenin avlusuna bakmaktadır. Odada bir adet şömine bulunmaktadır. Şöminenin yanında niş vardır. Tavandan yatay kirişler geçmektedir ve tavanın üzeri sıvanmıştır.

Şekil 4. 240 Müdür Odası ve çatısı (S. Özçetin, 2015)

Müzenin idari personeline ait ofisler, kalenin giriş kapısının sol tarafına düşecek şekilde, güney cephesine dayandırılmış bir binada bulunmaktadır (Şekil 4.241). Bina, kale müzeye dönüştürülmeden önce yıkılan konutlardan kalan tek yapıdır. İki katlı ve avlulu olarak yapılan binanın farklı kotlarda iki girişi bulunmaktadır. Yapı kagir yapım sistemine sahiptir. Çatısı kırma çatıdır. Odalardaki tavan, rabıta tavandır. Üst katta taş şöminesi vardır. İdari kullanımda gereken mekan ihtiyaçları için odalarda sonradan bölüntüler oluşturulmuştur.

Şekil 4. 57 İdari personel binası ve ofisler (S. Özçetin, 2015)

4.4 Arkeoloji Müzesi Sonrasında Karşılaşılan Sorunlar

Her üç kalede de kaleleri sonrasın arkeoloji müzesi olarak kullanımlarında çeşitli sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu sorunların tespiti için, her bir kale ayrı olarak değerlendirilmiştir.

4.4.1 Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi

Bodrum Kalesi'nin, restorasyon sonrasında müze olarak açılmasından itibaren, mekanlarda yapısal sorunlarla karşılaşılmıştır. Bodrum'un yağışlı bir iklime sahip olması, kalede nem sorunlarını beraberinde getirmiştir. M.K.V.K.B.K. arşivlerinde yer alan yazılı raporlar, yerinde yapılan incelemeler ve müze yetkilileriyle yapılan görüşmeler sonrasında kaledeki sorunlar belirlenmiştir.

Bodrum kalesi Cam Batığı Sergi Salonu ve Makine Dairesi, Gölcük Köyü Kütüğü Sergi Salonu, Miken Sergi Salonu, Tektaş Batığı Sergi Salonu ve Tonozlu Kapıda nem sorunu bulunmaktadır[1] (Şekil 4.242). Cam Batığı Sergi Salonu binası, Kaleye müze dönemi sonrasında eklenen geç dönem yapısı olmasına rağmen; yapıda kullanılan yapı elemanlarının, bölgenin iklimsel özelliklerine uyum sağlayamaması nedeniyle nem

[1] M.K.V.K.B.K. arşivlerinden elde edilen raporlarda mevcut nem sorunu ve buna istinaben yapılan onarımlardan söz edilmektedir.

sorunları yaşanmıştır. 2006 yılına ait raporlarda, Sergi salonu ve makine dairesi duvarlarının nem alması sonucunda ortaya çıkan kabarmalar ve dökülmeler belirtilmiştir. Kalenin kültür varlığı niteliğindeki yapıları içerisinde yer alan Gölcük Köyü Kütüğü Sergi Salonu yüzeylerinde nem sonucunda kararma ve yeşerme söz konusudur. Mevcut problemler 2009 yılına ait raporlarda yer almaktadır. Benzer problemler İtalyan Kulesi içerisinde bulunan Miken Sergi salonu ve tonozlu kapıda da bulunmaktadır. 2010 yılında ait raporlarda bulunan görsellerde, sergi salonunun iç yüzeylerinde su alma, yeşerme ve kararma problemleri, pencerede ise korozyon oluşumu vardır. Aynı raporda, tonozlu kapının yüzeyinde dökülme ve kabarmalar olduğunu gösteren görsellere de ulaşılmıştır. 2015 yılında, kalede yapılan yerinde gözlemler esnasında Tektaş Batığı Sergi Salonu duvarlarında da nem sorunları gözlenmiştir. Müze yetkililerince yapılan görüşmelerde, mevcut sorunlardan sergi objelerinin olumsuz etkilendiği bilgisi elde edilmiştir. Bodrum Kalesinde karşılaşılan sorunlarla ilgili E. Selcen doktora tezinde "Kulelerde yer yer hatalı onarımlar ve onların sonuçlarını görmek mümkündür. Çimento esaslı harçla yapılan müdahaleler yapı taşlarını olumsuz etkilemiştir. Malzemelerde de bozulmalar tespit edilmiştir. Yüzey aşınması, malzeme eksikliği, bitkilenme, yüzey kirliliği, nem etkisi karşılaşılan sorunlardır." şeklinde belirtmiştir [80]. Kale mevcut sorunlardan ötürü birçok kez onarım görmüştür. Ancak yapılan çalışmalar sonucunda sorun tekrar etmektedir. Mekanlara konulan nem giderici cihazlar başlangıçta işe yarasa da ilerleyen zamanlarda nem ve rutubet yine mekanlarda kendisini göstermiştir. Bunların dışında, alandaki kot farklılıkları ve eğim yaya ulaşımında zorluklara neden olmaktadır. Merdiven ve rampalarda yer alan döşeme taşları kaygan olup, yaya dolaşımında sorun teşkil etmektedir.

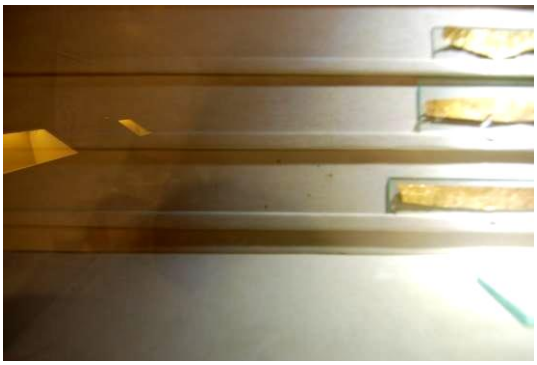
Şekil 4. 5842 Bodrum Kalesi Sergi Salonları ve Tonozlu kapıda görülen nem sorunları[1] (S. Özçetin, 2016)

4.4.2 Çeşme Arkeoloji Müzesi

Müze kullanımı sonrasında, kale mekanlarında yapısal sorunlarla karşılaşılmıştır. Çeşmenin bulunduğu iklimsel özellikler nedeniyle, Bodrum kalesinde olduğu gibi nem sorunlarıyla karşılaşılmıştır. Bu nedenle, sergi salonlarında ve depolarda nem alıcı

[1] Şemada yer alan Tek taş Batığı Salonu haricindeki görseller M.K.V.K.B.K. arşivlerinden temin edilmiştir.

araçlar kullanılmaktadır. İ.K.V.K.B.K. arşivlerinde yer alan yazılı raporlar, yerinde yapılan incelemeler ve müze yetkilileriyle yapılan görüşmeler sonrasında kaledeki sorunlar belirlenmiştir[1].

Şekil 4. 59 Çeşme Kalesi Sikke Salonu Kapalı Sergileme elemanı içerisinde oluşan nem izleri (S. Özçetin, 2015)

İlk kez Silah müzesi olarak açılan İstanbul Topkapı Müzesi'nden getirilen silahların sergilendiği kalede, sergilenen silahlar, salondaki aşırı nemden dolayı oksitlenerek bozulmaya başladığından, İzmir Arkeoloji ve Ödemiş müzelerine devredilmiştir. Günümüzde de nem sorunları, müzenin salonlarında ve depolarında devam etmektedir. Bu çalışma kapsamında müzeye yapılan ziyaretlerde de özellikle sikke salonunda bu sorun gözlenmiştir (Şekil 4.243). Kapalı sergileme ünitesinin içerisinde rutubet lekeleri bulunmaktadır. Sikkeler üzerinde, rutubet nedeniyle oksitlenme olmuştur[2]. Kale duvarlarının tabi yapısı gereği, sergi salonu duvarlarında, ya da vitrinlerin içerisinde zaman zaman hayvan çıktığı da bildirilmiştir[3]. Zaman zaman kalede, drenaj sorunları da yaşanmaktadır. Hendeklerde moloz dolgu yapılmış, dolgu kalenin dış surlarında aşınmalara neden olmuştur[4].

Kalede, Evliya çelebi tarafından olduğu söylenen elli tane toprak damlı konutun izleri bulunmamaktadır. İzler kale müzeye dönüştürüldüğü esnada silinmiştir. Bu evlerin

[1] İ.K.V.K.B.K. tarafından, arşivde yer alan yazılı raporların sadece okunmasına izin verilmiş, raporlarda yer alan fotoğrafların taranmasına izin verilmemiştir. Bu sebepten mekanlara ait problemler sadece yazılı olarak dile getirilmiştir.

[2] Bu durum müze ziyareti esnasında, görüşülen uzmanlar tarafından bildirilmiştir.

[3] Müzede yetkili uzmanlar, salonlardaki vitrinlerde, avluda ve kalenin diğer mekanlarında, yılan, akrep gibi hayvanların da çıkabildiğini dile getirmişlerdir. Konuyla ilgili uyarı levhaları da kalenin çeşitli yerlerine konulmuştur.

[4] Probleme, kalenin 2015 yılı rölöve raporlarında hendeklerle ilgili verilen bilgiler sonucunda ulaşılmıştır.

diğer kalelerde de olduğu gibi avluda yer aldığı düşünülmektedir. Üst avluya yapılan betonarme amfinin bu yapıların izlerini sildiği düşünülmektedir. Betonarme amfi yapısal olarak da problemlere sahiptir. Amfinin yüzeylerinde aşınma, ufalanma ve bitkilenme söz konusudur. Amfiyle ilgili "yapının özgün haliyle ilgisi olmayan ve tümüyle betonarme olarak yapılan amfi, tiyatro kısmının ömrünü doldurması, ağır bir kütle olması ve estetik kaygılar da dikkate alınarak ilgili kamu kurumu tarafından (İzmir Rölöve ve anıtlar Müdürlüğü) kaldırılması önerilmiş, kurul bakımından da uygun bulunmuştur" açıklaması yapılmıştır[1].

Yapısal sorunlar dışında kalede, kullanıma ait sorunlar da bulunmaktadır. Müze yönetimine ait birimler, kalenin kapalı mekanlarına dağılmış vaziyettedir. Tek bir hacme toplanılamamış olması, idari yönetimin işleyişinde aksaklıklara ve güçlüklere neden olmaktadır.

4.4.3 Marmaris Kalesi Arkeoloji Müzesi

Restorasyon sonrasında kalenin arkeoloji müzesi olarak açılmasından itibaren mekanlarda yapısal sorunlarla karşılaşılmıştır. Bölgenin yağışlı bir iklime sahip olması kalede nem sorunlarını beraberinde getirmiştir. 2006 yılı öncesinde Marmaris Kalesinde Malzeme deposu, Etnografya Salonu, Heykel Salonu, Cam Eserler Salonu, Müdür Odası, Kafeterya ve Müzenin dış duvarlarında nem sorunu bulunmaktadır[2] (Şekil 4.244). Bu dönemde nem sorunlarının giderilememesinden ötürü Etnografya Salonu'nda sergilenen organik malzemeli eserlerde bozulmalar olmuştur. Kale, mevcut sorunlardan ötürü birçok kez onarım görmüştür. "Kalenin ilk onarımında beden duvarlarının inşaatında küçük taşlar kullanılmıştır. Bu taşların aralarındaki derzler geçen on yıl içinde aşınmış ve ya tamamen yok olmuştur. Kalenin onarımı yapılmayan beden duvarları yıkım tehlikesi ile karşı karşıya kaldığından 1997 yılı sonunda başlatılan ve 1998 yılında devam eden çalışmalarda Cam Eserler Salonu ve Heykel Salonu ile eser ve malzeme depolarının bulunduğu burçlarda nemin önlenmesi için onarımlar yapılmış,

[1] Amfiyle ilgili yapılan açıklama, İ.K.T.V.K.B.K uzmanlarıyla yapılan görüşmeler sırasında elde edilmiştir.

[2] MKAMM' arşivlerinde bulunan raporlarda, mevcut nem sorunu ve buna istinaben yapılan onarımlardan söz edilmektedir. Raporlardan alıntı yapılmasına izin verilmemesi nedeniyle, elde edilen bilgiler derleme ve özet halinde sunulmuştur.

ayrıca kalenin dış cephelerinde de onarım gerçekleştirilmiştir. Ancak 1997-1998 yılında gerçekleştirilen çalışmalar kapsamına alınmamış olan Etnoğrafya Salonu, Kanuni Salonu, Müdür odası olarak kullanılan Komutan Odası, kafeterya gibi mekanlarda yalıtım sorunları çözülememiştir" [105]. 2014 yılı sonrasında yapılan kapsamlı onarım çalışmaları ve mekanlara konulan nem giderici cihazlar başlangıçta işe yarasa da ilerleyen zamanlarda nem ve rutubet yine mekanlarda kendisini göstermiştir. Nemden dolayı beden duvarlarında sıva kabarmaları ve taş dökülmeleri gerçekleşmiştir.

Şekil 4. 60 Marmaris Kalesi müdür odası ve sergi salonlarındaki nem sorunları (S. Özçetin, 2016)

Tüm bu yapısal sorunlara ek olarak kalenin ulaşım problemleri bulunmaktadır. Konumu gereği kalenin belli bir yükseklikte yer alması ve kale varoşundaki sokakların dar oluşu

sebebiyle araç geçişinin bulunmaması, eserlerin nakliyesi esnasında problem yaşanmasına neden olmaktadır (Şekil 4.245).

Şekil 4. 61 Marmaris Kalesine getirilen eserlerin nakliyesi (fotoğrafların çekim tarihleri belli değildir) [114]

BÖLÜM 5

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kaleler, bulundukları bölgeyi korumak ve orada güvenliği sağlamak amacıyla yapılmış savunma yapılarıdır. Kara ve suyla ilişkili olarak konumlanan kalelerin, mimarilerinde konumlandıkları topografyanın öncelikli rolü olmuştur. Bu bakımdan her bir kale özgün mimari biçimlenişe, karaktere ve tarihe sahip olmuşlardır. Yapılış amaçları dışında, kentlerin oluşumuna ve şekillenişine etken olan kalelerin, savunma teknolojisine, mimarilerinin cevap veremez olması, kullanım dışı kalmalarına neden olmuştur. Tarihi ve mimari değerlerinin korunup devam etmesi amacıyla kaleler, koruma altına alınmış, günlük hayata yeniden dahil olabilmeleri adına işlev değişikliğine uğramıştır. Kulanım değişiklikleri yut dışında, belediye binası, eğitim yapısı, hostel, otel, otel müze, özel mülkiyet, müze, açık hava müzesi, çoklu kullanım, milli park ve rekreasyon alanı olarak; Türkiye'de ise, kaleler anıtsal yapı niteliğinde koruma altına alınarak, müze, açık hava müzesi ve rekreasyon alanı olarak değerlendirilmiştir. Müze olan kaleler, özel işlevli müze veya arkeoloji müzesi olarak kullanılmışlar. Arkeoloji müzesine dönüşüm, Bodrum, Çeşme ve Marmaris Kalelerinde, yapıyı ve çevresini kullanılmamaktan kaynaklı ortaya çıkabilecek atıllık ve tekinsizlik durumuna karşı korumuş; anıtsal yapıların zaman içerisinde hasar görmesini ve yok olmasını önlemiştir. Ancak bu dönüşüm bu kalelerde birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. Müzeye dönüştürülen her kale ayrı olarak ele alındığında:

Bodrum Kalesi'nin müzeye dönüşmesi için gerçekleşen restorasyon çalışmasında, kalede çeşitli onarımlar gerçekleşmiş, kalenin yıkılan kısımları tamamlanmış ve yapı alanının büyük olması nedeniyle kaleye ek yapılar inşa edilmiştir. Sergileme, depolama ve idari yönetim kullanımı için kalenin avlu ve hendeklerinde yapılan bu yapılarda,

kullanılan duvar malzemeleri, kalenin özgün elemanlarıyla aynı olmasından dolayı, kalede yapılar arasında yeni ve eski yapı ayrımı yapılamamakta, bu durum tarihsel yanılgılara neden olmaktadır. Çarşı ve meydanla birebir bağlantılı olan kalenin ana girişi, müze kullanımının getirdiği kontrollü ve rahat giriş ihtiyacını karşılayamaması nedeniyle kullanım dışı bırakılmış; güney cephesinde orijinal olmayan bir girişle bu ihtiyaç giderilmiştir. Bu kullanım, kalenin özgün girişinin algılanamamasına ve ziyaretçilerin kalenin mimarisiyle eksik ve yanlış ilişki kurmasına sebebiyet vermektedir. Bununla birlikte duvar yapısı ve bölgenin iklimi nedeniyle kalenin özgün mekanlarında bulunan sergi salonları ve depolarda rutubet sorunları meydana gelmiştir. Özellikle Tektaş Batığı Salonu duvarlarında ortaya çıkan bu sorun, devamında eserlere de zarar vermektedir. Müze kullanımı sonrasında yapılan ek yapıların kaleyle benzer yapı elemanları ve yapım sistemi kullanılması nedeniyle, salonlarda ve teknik hacimlerde de rutubet sorunu ortaya çıkmıştır.

Bodrum Kalesi Sualtı Arkeoloji müzesinde genel olarak, sualtından çıkarılan arkeolojik eserler ve batıklar sergilenmektedir. Bu eserler, kalenin özgün yapıları ve müze döneminde eklenen yapılarının yanı sıra şapel de salon olarak kullanılmış; şapelin iç mekanı batık sergilemesi için soyutlanmıştır. Yapılan sergileme yöntemi, eserleri öne çıkarış şapeli ise görünmez kılmıştır. Şapelin mimari varlığı iç mekanda hissedilememektedir. Bunun dışında kalenin İngiliz Kulesinde şövalyelere yönelik bir sergileme, zindanında da mekanın özgün kullanımına yönelik tarihsel bir canlandırma olmuştur. Dışarıdan getirilen eserlerin sergilenmesinden ziyade kalenin özgün mekanlarında, tarihine ve kullanımına yönelik sergilemelerin yer alması, geleceğe aktarılması ve tarihinin özgün olarak korunması açısından önemlidir. Kalenin avlusunda gerçekleştirilen arboretum, çevreye ait bitkilerin ziyaretçilere aktarılması özgün bir yaklaşımdır. Tüm bunlara ek olarak kalede idari yönetime ait birimlerin çoğunlukla I nolu avlunun (Şekil 4.68) kuzeyinde konumlanması, idari işleyiş açısından olumlu bulunmuştur.

Çeşme Kalesi'nin müzeye dönüşümü için gerçekleşen restorasyon çalışmalarında; kalenin üst avlusuna yapısal olarak kaleyle uygun olmayan, betonarme bir amfi yapılmıştır. Amfinin büyüklüğü kalenin üst avlusunu kaplamaktadır. Hendeklerde yapılan moloz dolgu, dış surların aşınmasına sebebiyet vermiştir. Yapılan bu

uygulamalar hatalı restorasyon çalışmaları olmuştur. Müzeye ulaşım kolaylığı sağlanabilmesi adına kalenin, önce Ceneviz Kulesi'ne sonra da batı cephesi surlarına giriş kapısı açılmıştır. Bu durum kalenin, mimarisinin de sergilendiği müzede, özgün mimarisine zarar vererek, ziyaretçilerin kalenin mekansal kurgusu hakkında yanılgıya düşmelerine neden olmaktadır. Ana giriş, günümüzde sadece cami kullanıcıları için namaz vakitlerinde kullanılmaktadır. Tüm bunların yanı sıra ilk açıldığı yıllardan itibaren müzenin sergi salonlarında rutubet sorunları ortaya çıkmış, ilk açıldığı yıllarda sergilenen eserler geri dönüşü olmayan zarar uğramışlar ve başka müzelere transfer edilmişlerdir. Günümüzde de özellikle sikke salonunda sorunların devam etmektedir.

Müze dönüşümü sonrasında Çeşme Kalesi'nin mekanlarında devamlı bir işlev değişikliği olmuş, bu durum kalenin mimarisinin zarar görmesine neden olmuştur. Umur Bey Kulesi bir dönem kafeterya olarak hizmet vermesi ve ilerleyen yıllarda da sergi salonuna dönüştürülmesi sonrasında iç mekanda zemin döşemesi yükseltilmiş mekanın ortasına özgün olmayan bir havuz yaptırılmış, mazgalları sergileme işlevi için kapatılmıştır. Barbaros Kulesinde de benzer şekilde sergi salonundan teknik ofise dönüştürülmüştür. Kalede gerçekleşen her dönüşüm beraberinde mekansal müdahaleleri de getirmiş ve kalenin özgün yapısı zarar görmüştür. Diğer yandan Çeşme Kalesi'nde ise yönetime ait birimler kalenin üç kulesinde ve iki burcunda bulunan kapalı mekanlara dağıtılmış; bu konumlanış, idari yönetimin işleyişinde aksaklıklar meydana getirmiştir.

Marmaris Kalesinin restorasyonu, rölöve, restütisyon ve restorasyon projeleri çizilmeden ve yapılan müdahaleler belgelenmeden yapılmıştır. Kalenin avlusunda ve çevresinde, geçmişte sivil mimarlık örneği konutlar ve bu konutların oluşturdukları mahalli bir hayat söz konusudur. Yapının müzeye dönüştürülmesi esnasında, yapılar hiç var olmamışçasına kaldırılmış ve izlerinin üzerine amfi, kafeterya ve tuvalet yapılmış; bu durum, kalenin o dönemine ait zamanını da ortadan kaldırmıştır. Sonradan yapılan bu eklerde, kaleyle aynı malzeme ve yapım sistemi kullanılması, yanıltıcı bir tarihsel algı yaratmaktadır. Kalenin ilk yıllarında yapılan restorasyon çalışmasında, onarımlarda çimento katkılı harçların kullanılması, sonraki yıllarda kaldırılsalar dahi kullanım gördükleri süre boyunca yapıya zarar vermiştir. Kaleye kontrolsüz ve sonucu

düşünülmeden yapılan her müdahale kalenin mimarisinde geri dönüşü olmayacak şekilde kayıplara neden olmuştur.

Marmaris Kalesi'nin eğimli bir tepe üzerine konumlanması, çevresindeki yapılaşmanın organik bir dokuda olup araç yollarına kapalı oluşu, eser nakliyesi için büyük bir sorun teşkil etmektedir. Büyük eserlerin kaleye nakliyeleri, sadece el arabası ve imece usulüyle yapılabilmektedir. Bu koşullar, eserlerin güvenli bir şekilde taşınmalarına engel olmakta, olası kazalar için risk barındırmaktadır. Tüm bunlara ek olarak Marmaris Kalesi'nde, kale içinde ve çevresinde kamulaştırılan konutlardan kalan tek yapı, teknik ofis olarak kullanılmakta, konutun mekanları bu kullanım için yeterli gelmemektedir. Arkeoloji müzelerinde bulunması gereken eserlerin onarımının yapıldığı laboratuar ve etüt odası mekan yetersizliği nedeniyle bulunamamaktadır.

Üç kaleye yapılan uygulamalar karşılaştırıldığında; kalelerin müze kullanımlarına başlamadan önce ve başladıktan sonra geçirdikleri restorasyonlarda hatalı onarımlar söz konusu olmuştur. Kalelere yapılan ekler kaleden farklı malzemede, kalenin mimari bütünlüğünü bozmayacak şekilde yapılmalı, kalenin tarihine ve geçirdiği dönemler tanık olmuş ekler ise korunmalıdır. Müze olarak açılan kalelerde, kalenin tarihi ve mimarisi ziyaretçilere net ve doğru bir biçimde sunulmalıdır. Sergi salonlarında ve açıklama panolarında yapılan anlatımların yanı sıra ziyaretçilerin kale kullanımını da birebir deneyimlemesi gerekmektedir. Bu bakımdan kalelerin orijinal girişleri ve özgün mimarisinde oluşturulan yaya dolaşım güzergahları korunmalı ve kullanılmalıdır.

İklimsel olarak benzer özelliklere sahip bölgelerde, birbirleriyle yakın tarihlerde inşa edilen bu üç kalenin sergi salonu ve depo kapalı mekanlarında rutubet sorunu yaşanmıştır. Problemin çözümüne yönelik sergi mekanlarına ve depolara konulan rutubet ve nem alıcı araçlar, yeterli gelmemiş, basit onarımlar geçirilse de sorun tekrarlamıştır. Müze yapısı, içindeki eserleri sadece sergilemekle görevli değildir. Aynı zamanda çevreden ve kişilerden oluşabilecek her türlü zarara karşı eserleri koruyabilmeli, depolayabilmelidir. Yapının fiziki koşulları ait olduğu kullanıma hizmet verebilmelidir. Yapıların çevresel ve fiziksel koşulları göz ardı edilmeden, olabilecek problemler önceden düşünülerek yeni kullanımlar göz önünde bulundurulmalıdır. Yapılan çalışmalar ve kullanım için getirilen öneriler, çevresel faktörler ele alınmadan

yapıldığında, yapılarda ve bu yapılarda sergilenen objelerde geri dönüşü mümkün olmayan zararlar oluşturabilmektedir. Tarihsel önemi büyük olan eserlerin sergilendiği mekanların, fiziksel özellikleri eserleri korumaya uygun olmalıdır. Bu bakımdan kalelerin iç mekanları bu tür kullanımları karşılamamaktadır.

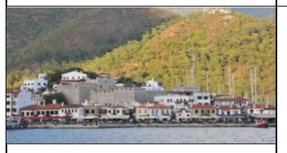
Sergilemede yaşanan fiziksel sorunların yanı sıra, müzecilik ve sergileme kurgusunu oluşturabilmede de güçlükler yaşanmaktadır. Müzeye dönüştürme eylemi her yapıya özgü olarak "butik" bir şekilde gerçekleşmelidir. Daimi sergilerin gerçekleştiği müzede, müze ile sergilenen eserler sürekli bir ilişki içerisindedir. Eserlerin bir kurgu, bir hikaye ile sergilenmesi gerekmektedir. Baştan müze olarak tasarlanan bir yapıda bu kurguyu oluşturmak daha kolaydır. Tarihi bir yapıyı müzeye dönüştürmek bu anlamda daha fazla dikkat ve emek gerektirmektedir. Sergilenen eserlerin kendi tarihlerini, olaylarını sergilemeleri için ortamın netliği önemlidir. Kalelerin kendileri birer tarihi eserdir. Kendi bağlamına birebir ait olmayan bir eserlerin sergilenişi, ortamda dikkatin kaymasına ve yoğunluk çatışmalarına neden olmaktadır. Bu bakımdan kale, ya da sergilenen arkeolojik eser kendisinden ödün vermektedir. Bununla birlikte müzelerdeki dolaşım kurgusunda bütüncül bir yaklaşım izlenememektedir. Kalelerin sergi salonlarının yer aldığı kapalı mekanların (kuleler), birbirleri arasında mesafe olması ve bağlantıların açık alanlardan gerçekleşmesi, arkeoloji müzelerinde sürekliliği sağlanması gereken tarihsel anlatımda, bağlamdan kopmalara neden olmaktadır. Kalelerin kapalı mekanları aynı zamanda idari yönetimin mekansal ihtiyaçları için de kullanılmıştır. Devlet mülkiyetine ait yapıların yönetimleri, hiyerarşik bir sisteme tabi oluşlarından ötürü, yönetime ait birimlerin bulunduğu yapılar, bu sistem gözetilerek kurgulanmalıdır. Her bir kalenin farklı büyüklüklerde ve mimari biçimlenişlerde olmasından ötürü bu duruma farklı yaklaşımlar getirilmiştir. Bodrum Kalesi'nde bu durum çözülebilmiş, Marmaris Kalesi'nde mekanlar yetersiz kalmış, Çeşme Kalesi'nde ise çözülememiştir.

Genel olarak kalelerin, mimarisi ve topografyayla kurdukları ilişkiler, direk ve kolay bir ulaşım yerine, daha dolambaçlı ve zor bir ulaşım üzerinden gerçekleşmiştir. Karada veya denizle ilişkili olsun, bulundukları bölgede yüksek ve kayalık bir yer varsa öncelikli olarak o noktalarda konumlanmışlardır. Çeşme ve Marmaris Kaleleri de eğimli bir zemin üzerine yerleşmişlerdir. Bodrum Kalesi'nin ise açık ve kapalı mekanları belirli

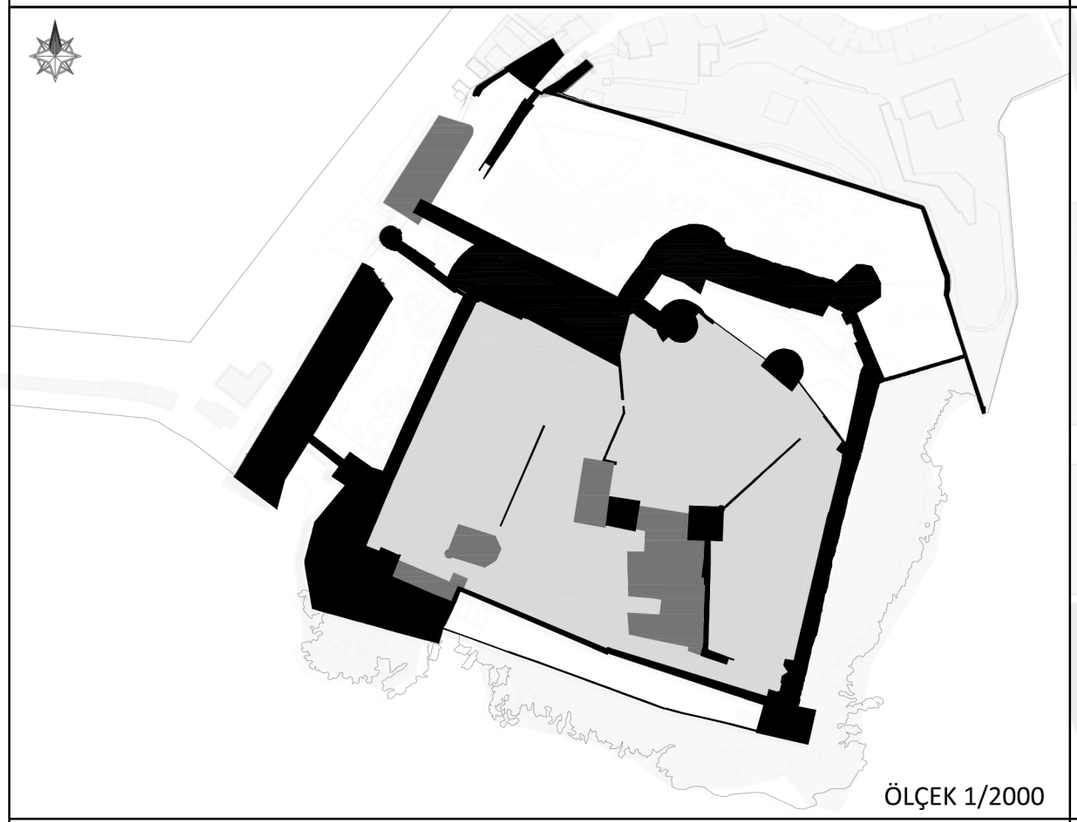
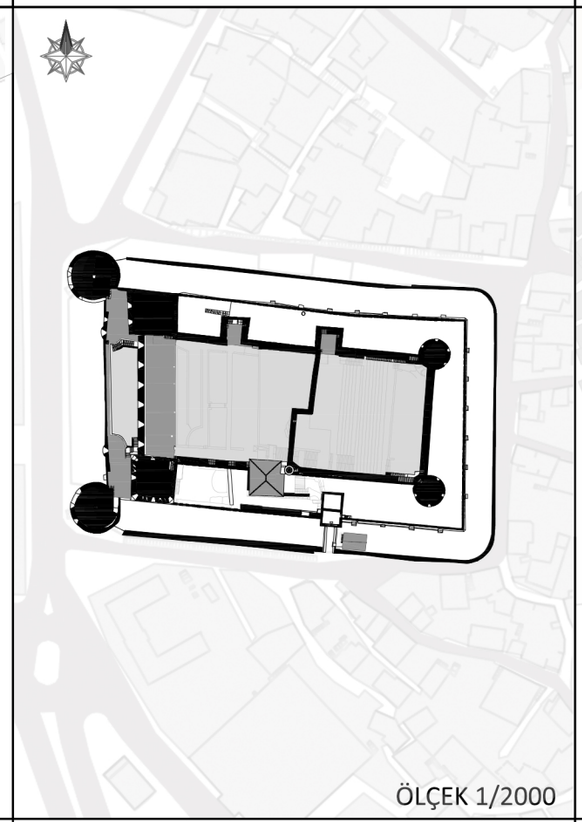
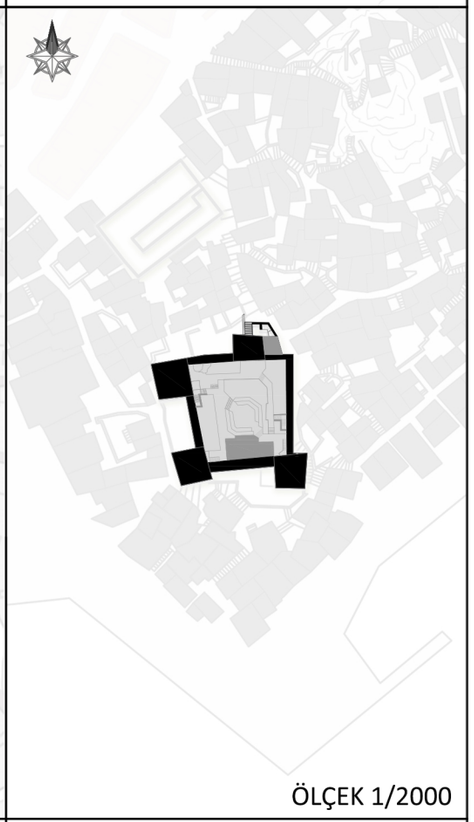
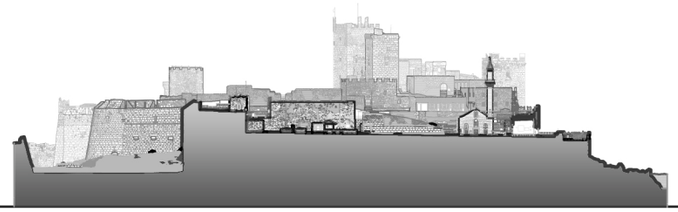
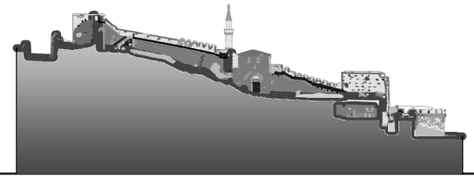
yükseltiler üzerinde konumlanmıştır. Bu bakımdan üç kalede yapılış gayeleri gereği, ulaşımları ve kale içerisinde dolaşımları zor yapılardır. Bu müzeler içinde dolaşım yaşlı, engelli ve bebekli kişiler için uygun değildir. Seyirdim yollarında ve avlularda kot farkları ve merdivenler bulunmaktadır. Bu alanların ulaşılabilir hale getirilmesi kaleler için büyük çaplı bir müdahaleyi de beraberinde getirecek, yapıların özgünlüğü büyük ölçüde zarara uğrayacaktır.

Üç kalede, tarihsel olarak önemli anıtsal yapılardır. Marmaris Kalesi, yapıldığı andan itibaren kentin tarihine ve kültürüne bizzat tanıklık etmiştir. Kale tarihin tüm katmanlarını üzerinde barındıran sadece anıtsal bir yapı özelliğinde olmayıp; kentin gelişiminde de öncülük etmiştir. Çeşme Kalesi, kenttin güvenliğini sağlayarak, kentte ticaretin gelişmesine doğrudan etkili olmuş bir yapıdır. Geçirdiği savaşlarla, kent tarihinde öncü rolü vardır. Bodrum Kale'si, kentin başlangıç noktasındadır. Şövalye kalelerinin en güzel örneklerindendir. Kalelerde arkeoloji müzesi işlevi kurgusu oluşturabilmek için yapılan müdahaleler ve değişimler, kalelerin özgün dokusunun zarar görmesine neden olmuştur. Diğer yandan arkeolojik eserlerin sergilemesi ve depolama ihtiyaçları için kalenin fiziksel koşulları için uygun değildir. Yapılan araştırmalar ve incelemeler sonucunda kalelerde "arkeoloji müzesi" kullanımının uygun olmadığı kanısına varılmıştır. Kaleler tanımlı bir müze olarak değil, kendilerini ve kendi tarihlerini sergileyen "kale müze" olarak kullanılmalıdır.

Çizelge 5. 1 Bodrum, Çeşme ve Marmaris Kaleleri'nin değerlendirilmesi (S. Özçetin, 2016)

		YAPILIŞ TARİHİ	MÜLKİYET	BÖLGESEL ÖZELLİKLER			YAPI HAKKINDA BİLGİLER					KULLANIM			
				KOORDİNATLARI	KENTLE İLİŞKİ	YAKIN ÇEVREDE TARİHSEL DEĞERİ OLAN YAPILAR	TABAN ALANI	KAPI SAYISI	KULE VE BURC SAYISI	AVLU SAYISI	HENDEK VARLIĞI	GEÇİRDİĞİ KULLANIMLAR	GÜNÜMÜZ KULLANIMI VE TARİHİ	SON RESTORASYON TARİHİ	MÜDAHALELER
ARKEOLOJİ MÜZESİ OLARAK KULLANILAN KALELER	 BODRUM SUALTI ARKEOLOJİ MÜZESİ	1406 - 1522	T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI	37°1'K 27°25'D	ÇEVRESİNDE YERLEŞİM VAR	HACI MOLLA HANI, TEPECİK CAMİ, HALİKARNASSOS KENTİ KALINTILARI, SİVİL MİMARLIK ÖRNEKLERİ	28168,8 m²	7	5 KULE - 2 BURC	3	KUZEY, GÜNEY VE BATI YÖNLERİNDE	ASKERİ ÜS HAPİSHANE	SUALTI ARKEOLOJİ MÜZESİ 1964	2014	YENİ GİRİŞ KAPISI EK MEKANLAR KULE EKLENMESİ PEYZAJ DÜZENLEMESİ
	 ÇEŞME ARKEOLOJİ MÜZESİ	1508	T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI	38°32'K 26°30'D	ÇEVRESİNDE YERLEŞİM VAR	KİLİSE, KANUNİ KERVANSARAYI, BANDROL OSMAN AĞA CAMİ, ŞEKERCİ HAMAMI, İBRAHİM AĞA HAMAMI, SİVİL MİMARLIK ÖRNEKLERİ	10156,2 m²	2	6 KULE - 2 BURC	3	KUZEY, GÜNEY VE DOĞU YÖNLERİNDE	ASKERİ ÜS YERLEŞİM YERİ	ARKEOLOJİ MÜZESİ 1965	2007	YENİ GİRİŞ KAPISI EK MEKANLAR AMFİ EKLENMESİ, PEYZAJ DÜZENLEMESİ
	 MARMARİS ARKEOLOJİ MÜZESİ	1528	T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI	36°51'K 28°16'D	ÇEVRESİNDE YERLEŞİM VAR	ÇEŞME MEYDANI, İBRAHİM AĞA CAMİ, HAFSA SULTAN KERVANSARAYI (MENZİLHANE), SİVİL MİMARLIK ÖRNEKLERİ	1360 m²	1	4 KULE	1	YOK	ASKERİ ÜS YERLEŞİM YERİ	ARKELOJİ MÜZESİ 1991	2013	EK MEKANLAR, SİVİL MİMARLI ÖRNEĞİ YAPILARIN YIKILMASI, AMFİ EKLENMESİ, PEYZAJ DÜZENLEMESİ

Çizelge 5. 1 Bodrum, Çeşme ve Marmaris Kaleleri'nin değerlendirilmesi (Devamı)

ARKEOLOJİ MÜZESİ OLARAK KULLANILAN KALELER	BODRUM KALESİ	ÇEŞME KALESİ	MARMARİS KALESİ
	 ÖLÇEK 1/2000	 ÖLÇEK 1/2000	 ÖLÇEK 1/2000
			

KAYNAKLAR

[1] Pirenne, H., (2014). Ortaçağ Kentleri, İletişim Yayınları, 48, İstanbul.

[2] Karul, N., (2010). Tarih Öncesi Anadolu'da Savunma ve Çevirme Sistemleri 19. Kaleli Kentler Sempozyumu Savunma Hatlarından Yaşam Alanlarına Kaleler, Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 22, Bursa.

[3] Eyice, S., (1974). Türk Ansiklopedisi "Kale Başlığı", Cilt XXI, Milli Eğitim Basımevi Yayınları, 136, Ankara.

[4] Türk Dil Kurumu, (1992). Türkçe Sözlük "Kale", Cilt II, Türk Dil Kurumu Yayınları, 766, İstanbul.

[5] Hasol, D., (2014). Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, 212, İstanbul.

[6] Arseven, C.E., (1965). Sanat Ansiklopedisi "Kale Başlığı", Cilt II, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 908, İstanbul.

[7] Yücel, A., (2001). Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi "Kale Başlığı", Cilt XXIV, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları, 242, İstanbul.

[8] Google Haritaları, Livane Kalesi Fotoğrafları, https://ssl.panoramio.com/photo/93912157, 18.Ocak 2016.

[9] Artvinliyiz İnternet Sitesi, Livane Kalesi Fotoğrafları, http://www.artvinliyiz.net/attachment.php?attachmentid=2462&d=1339520306, 18 Ocak 2016.

[10] Aktüel Arkeoloji Dergisi, Van Kalesi, http://www.aktuelarkeoloji.com.tr/?/=1001, 18 Ocak 2016.

[11] Van İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Van Kalesi, http://www.vankulturturizm.gov.tr/TR,76401/van-kalesi.html, 18 Ocak 2016.

[12] Tuba İnşaat, Anamur Kalesi Rölöve Projesi; Derleyen: Cesur, E.S., (2009). Anadolu'nun Akdeniz Bölgesi Kıyı Kaleleri, Doktora Tezi, YTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

[13] Eynesil Haber Sitesi, Eynesil Kalesi, http://www.eynesilhaber.com/mobil.asp?islem=fotograflardetay&id=23, 18 Ocak 2016.

[14] Olympos Sitesi, Eynesil Kalesi, http://www.olympos.com.tr/gunceler/denizfeneri-sibel-kocaman/gerze-inebolu-eynesil, 18 Ocak 2016.

[15] Antalya İl Kültür ve Turizm Bakanlığı, Alanya Kalesi, http://www.antalyakulturturizm.gov.tr/TR,68208/alanya-kalesi.html, 15 Ocak 2016.

[16] Alanya Belediyesi, Alanya Kalesi, http://alanya.bel.tr/Photos/Gallery/Photos/159110672.jpg, 15 Ocak 2016.

[17] Edwards, W.R., (1983). Fortifications of Medievial Clicia (Turkey), University of California, Berkeley.

[18] Lanckoronskg, K.G.V., (2005). Pamphylia ve Pisidia Kentleri, Cilt I, Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Yayınları, İstanbul.

[19] Niebuhr, C., (1994). Reisebeschreibung nach Arabien und andern umliengendenLaendern, Cilt 3, Institut für Geschichte der Arabisch-Islamischen Wissenschaften, Frankfurt.

[20] T.C. Doğubayazıt Kaymakamlığı, Doğubayazıt Kalesi, http://www.dogubayazit.gov.tr/default_b0.aspx?content=1024, 15 Ocak 2016.

[21] The Aga Khan Trust for Culture, (2008). The Citadel Of Alleppo Guidebook, Switzerland.

[22] Yıldız, G., (2013). Osmanlı Askeri Tarihi Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri 1792-1918, Timaş Yayınları, 17, İstanbul.

[23] Karauğuz, G. ve Kunt, H.İ., (2004). Eskiçağ Kaleleri Orta Anadolu'nun Güney Kesimi, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya.

[24] Kuban, D., (2007). Osmanlı Mimarisi, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, 230, İstanbul.

[25] Gabriel, A., (1940). Voyages Archéologiques Dans La Turquie Orientale, C.I, E. de Boccard, Paris.

[26] Google Earth Haritalar, Diyarbakır Haritası, https://www.google.com.tr/maps/place/Diyarbak%C4%B1r/@37.9229071,40.0926374,19785m/data=!3m2!1e3!4b1!4m5!3m4!1s0x40751fa80abac46b:0x53070c279310852c!8m2!3d37.9249733!4d40.2109826?hl=tr, 15 Mayıs, 2016.

[27] Türk Dil Kurumu, (1992). Türkçe Sözlük "Hendek", Cilt I, Türk Dil Kurumu Yayınları, 633, İstanbul.

[28] Akarca, A., (1998). Şehir ve Savunması, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

[29] Mesqui, J., (2014). Savaştan Barışa Şatolar ve Kaleler, Yapı Kredi Yayınları, 58, İstanbul.

[30] Özer, N.O. ve Say Özer, Y., (2016). Merida Kalesi Fotoğraf Arşivi, İstanbul.

[31] Celtiberia, Merida Kalesi Sarnıç Çizimleri, http://www.celtiberia.net/es/multimedia/?id=1706, 29 Şubat 2016.

[32] Say Özer, Y., (2015). Bensberg Kalesi Fotoğraf Arşivi, İstanbul.

[33] Willi Fritzen, Bensberg Kalesi Fotoğrafları, http://www.willi-fritzen-bensberg.de/132301.html, 28 Şubat 2016.

[34] Bensberg-Schlossstadt im Bergischen, Bensberg Kalesi Fotoğrafları, http://www.lust-auf-bensberg.de/bensberg/gestern/historie/hist.php, 28 Şubat 2016.

[35] Hotel Schoenburg, Schoenburg Kalesi Fotoğrafları, http://www.hotel-schoenburg.com/, 28 Şubat 2016.

[36] Spain's Offical Tourism Portal, Penafiel Kalesi Fotoğrafları, http://www.spain.info/en/que-quieres/arte/monumentos/valladolid/castillo_de_penafiel.html, 28 Şubat 2016.

[37] Fotos Paisajes Y. Turismo, Penafiel Kalesi Fotoğrafları, http://www.turismoyfotos.net/penafiel/web/p6-penafiel.php, 28 Şubat 2016.

[38] Pinterest, Penafiel Kalesi Fotoğrafları, https://tr.pinterest.com/pin/114841859222782193/, 28 Şubat 2016.

[39] İnto Edinburgh, Edinburgh Kalesi Fotoğrafları, http://intoedinburgh.com/listing/edinburgh-castle-things/, 28 Şubat 2016.

[40] Wikipedia Özgür Ansiklopedi, Edinburgh Kalesi Fotoğrafları, https://tr.wikipedia.org/wiki/Edinburgh_Kalesi, 28 Şubat 2016.

[41] Getyourguide, Edinburgh Kalesi Fotoğrafları, https://www.getyourguide.com.tr/edinburgh-kalesi-l2592, 28 Şubat 2016.

[42] UNESCO, Koruma Altına Alınmış Kaleler, http://whc.unesco.org/en/list/?search=castle&searchSites=&search_by_country=&region=&search_yearinscribed=&themes=&criteria_restrication=&type=&media=&order=country&description=, 15 Nisan 2016.

[43] English Heritage, Koruma Altındaki Kaleler, http://www.english-heritage.org.uk/visit/places/#?place=&page=1&t=castles, 15 Nisan 2016.

[44] Milliyet Gazetesi, (1964). "Haberler", Arkitekt Dergisi, Cilt 1964 (315): 92; Mimarlar Odası Arkitekt Veri Tabanı, http://dergi.mo.org.tr/search.php, 31 Mart 2016

[45] T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,14230/kultur-ve-tabiat-varliklarini-koruma-kanunu.html, 28 Şubat 2016.

[46] Sevgen, N., (1959). Anadolu Kaleleri, Cilt I, Doğuş Ltd. Şirketi Matbaası Yayınları, Ankara.

[47] Başgelen, N., (2009). Kaleli Kentleriyle Türkiye, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

[48] T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ziyarete Açılan Yenilenen Müzeler Seksiyonlar Türbeler ve Ören Yerleri Listesi

http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,108408/ziyarete-acilan-yenilenen-muzelerseksiyonlarturbelerore-.html, 28 Şubat 2016.

[49] T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Tamamlanan Önemli Restorasyon Uygulamaları Listesi, http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,108412/tamamlanan-onemli-restorasyon-uygulamalari.html, 28 Şubat 2016.

[50] T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Bakanlığa Bağlı Müzeler Listesi, http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,43253/bakanligimiza-bagli-muzeler.html?_tag1=-8587490203383055808, 28 Şubat 2016.

[51] T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Döner Sermaye İşletmesi Merkez Müdürlüğü, Bakanlığa Bağlı Müze ve Ören Yerleri Giriş Ücretleri Listesi, http://www.dosim.gov.tr/giris-ucretleri, 28 Şubat 2016.

[52] Arkitera, Kayseri Kalesi, http://www.arkitera.com/haber/25434/yarismayla-yapilan-kayseri-ic-kalesinin-duzenlenmesi-tamamlaniyor, 15 Nisan 2016.

[53] Newton, C.T. ve M.A., (1862). A History of Discoveries at Halicarnassus, Cnidus, & Branchidae, Cilt I, Plates, Day & Son, Lithographers to The Queen, London.

[54] Piri Reis, Kitabı Bahriye; Derleyen: Arı, B. ve İnalcık H., (2002). Kitabı Bahriye, T.C. Başbakanlık Denizcilik Müsteşarlığı Yayınları, Ankara.

[55] Karadaş, M., (1976). Mavi Cennet Bodrum, Akın Matbaası Yayınları, Denizli.

[56] Muğla Üniversitesi Karya Araştırma ve Uygulama Merkezi, (2007). Muğla Kültür Envanterleri I Bodrum Kentsel Sit Halikarnassos, Muğla Üniversitesi Karya Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Muğla.

[57] M.K.T.V.K.K. Fotoğraf Arşivi; Muğla Üniversitesi Karya Araştırma ve Uygulama Merkezi, (2007). Muğla Kültür Envanterleri I Bodrum Kentsel Sit Halikarnassos, Muğla Üniversitesi Karya Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Muğla.

[58] Başgelen, N., (1998). Geçmiş Zamanda Bodrum, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

[59] Bodrum Bakışı, Bodrum Kalesi ve Limanı Hava Fotoğrafı, http://www.bodrumbaskisi.com/haber/thk-pilotu-gokyuzunden-fotografliyor.html, 17 Mart 2016.

[60] Özçetin, İ., (2015). Bodrum ve Marmaris Fotoğraf Arşivi, Marmaris.

[61] ANB Mimarlık; İzmir Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü, (2015). Bodrum Kalesi Rölöve Projeleri, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara.

[62] Ayatçılık, Mesafe Mil Cetveli, http://ayatcilik.com/mesafe-cetveli/, 13 Mart 2016.

[63] Uykucu, K.E., (1968). İlçeleriyle Birlikte Muğla Tarihi Coğrafyası ve Sosyal yapısı, As Matbaası Yayınları, İstanbul.

[64] Baykara, T., (1992). Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi "Bodrum Başlığı", Cilt IV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 247, İstanbul.

[65] Türe, A., (2006). Karia'dan Bugüne Bodrum, Yapı Endüstrisi Kültür Yayınları, İstanbul.

[66] Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi, Bodrum Kalesi Tarihi, http://www.bodrum-museum.com/indextur.htm, 15 Mart 2016.

[67] Alpözen, T.O., (2002). Bodrum Kalesi Sualtı Arkeoloji Müzesi, Celsus Yayınları, İstanbul.

[68] Eroğlu, Z., (2011). Muğla Tarihi, 2. Baskı, Muğla Belediyesi Kültür Yayınları, Muğla.

[69] Çalışlar, İ., (1999). Bir Bodrum Rehberi Halikarnassos'ta Bir Zaman, Apa Tasarım Yayıncılık, İstanbul.

[70] Türk Dil Kurumu, (1992). Türkçe Sözlük "Korugan", Cilt II, Türk Dil Kurumu Yayınları, 901, İstanbul.

[71] Baççıoğlu, C., (2015). Kahta Kalesi Fotoğraf Arşivi.

[72] Muğla Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, (2015). Bodrum Kalesi Fotoğraf Arşivi, Muğla.

[73] Özükan, B., Öneş, M. ve Eşiz B., (2012). C.T. Newton Halicarnassus Cnidus & Branchidae Karya'dan Bodrum'a Arkeoloji, Boyut yayınları, İstanbul.

[74] Bektaş, C., (1975). "Halk Yapı Sanatından Bir Örnek Bodrumda Sivil Yapılar", Arkitekt Dergisi, Cilt 1975 (360): 167-171; Mimarlar Odası Arkitekt Veri Tabanı, http://dergi.mo.org.tr/search.php, 31 Mart 2016.

[75] Bodrum'da Bugün, Tepecik Cami fotoğrafı http://www.bodrumdabugun.com/tepecik-camii-acildi/ , 29 Mart 2016.

[76] Özışık, E., (1999). Adı Halikarnas 20. Yüzyıl Sonunda Siyah Beyaz Fotoğraflarla Bir Kent Belgeseli, Yapı Endüstüri Merkezi Yayınları, İstanbul.

[77] Akpolat, M.S., (1979). "Bodrum Kalesi", Mimarlık, Cilt 1979 (158): 59-63; Mimarlık Dergisi arşivi, http://dergi.mo.org.tr/dergiler/4/354/5187.pdf, 15 Nisan 2016.

[78] Alpözen, T.O., (1957). Antik Halikarnassos Bodrum, Dönmez Offset Müze Eserleri Turistik Yayınları, Ankara.

[79] Dağlı, Y., Kahraman, S.A. ve Dankoff R., (2005). Evliya Çelebi B. Derviş Mehemmed Zılli Evliya Çelebi Seyahatnamesi Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 306, Süleymaniye Kütüphanesi Petrev Paşa 462, Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Beşir Ağa 452 Numaralı Yazmaların Mukayeseli Transkripsiyonu-Dizini IX. Kitap, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

[80] Cesur, E.S., (2009). Anadolu'nun Akdeniz Bölgesi Kıyı Kaleleri, Doktora Tezi, YTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

[81] Pittoresque, V., (1842). Dans L'empire Ottoman, En Grèce, Dans Le Troade, Les İles De l'Archipel Et Sur Les Cotes De l'Asie-Mineure, Par M. Le Cmte De Comte De Choiseul-Couffier, 2. Baskı, A.La Librairie De J.-P. Aillaud, Paris.

[82] Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, (1992). Çeşme, Cilt V, Milliyet Gazetecilik A.Ş. Yayınları, İstanbul.

[83] Çeşme Belediyesi Arşivi, (2016). Çeşme Kale Koruma Alanı Ve Kentsel Sit Koruma Amaçlı İmar Planı Plan Açıklama Raporu, Çeşme.

[84] Boran, A., (2001). Anadolu'daki İç Kale Cami ve Mescidleri, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

[85] Aydemir, O., (2012). Gravür, Harita ve Fotoğraflarla Çeşme, Arena Dijital Yayınları, İstanbul.

[86] Çeşme Arkeoloji Müzesi (2015). Çeşme Kalesi Fotoğraf Arşivi, Çeşme.

[87] Biricik, A.; İzmir Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü, (2015). Çeşme Kalesi Rölöve Projeleri, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara.

[88] Aktepe, M., (1993). Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi "Çeşme Başlığı", Cilt VIII, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları, 287, İstanbul.

[89] Tekindağ, M.C.Ş., (2001). İslam Ansiklopedisi İslam Alemi Tarihi, Coğrafya, Etnografya ve Biyografya Lugatı, Cİlt III, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 386, Eskişehir.

[90] Aydemir, O. ve İşipek, A.R., (2010). 1770 Çeşme Deniz Savaşları 1768 - 1774 Osmanlı Rus Savaşları, Denizler Kitabevi Yayınları, İstanbul.

[91] Baykara, T., (1990). Çeşme Kalesi, Türk Tarih Kurumu yayınları, Ankara.

[92] Meriç, R.M. (1958). "Bayesid Camii Mimarı, II. Sultan Bayezid devri mimarları ile bazı binaları", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yıllık Araştırmalar Dergisi II 4:62-63.

[93] Evliya Çelebi, Seyahatname; Derleyen: Parmaksızoğlu, İ., (1983). Evliya Çelebi Seyahatnamesi Akdeniz Adaları ve Girit Fethi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

[94] İzmir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu, (2016). Çeşme Kalesi Arşivi 2015 Yılı Restütisyon Raporları, İzmir.

[95] Kayın, E., (1988). Çeşme Tarihi Doku Araştırması Koruma ve Restorasyon Önerileri, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

[96] Tosun, Y., (1983). 17. - 19. Yüzyıllarda Batı Anadolu'da Osmanlı - Türk Şehir Dokuları; Derleyen: Kayın, E., (1988). Çeşme Tarihi Doku Araştırması Koruma Ve Restorasyon Önerileri, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

[97] AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi, (1994). Marmaris Başlığı, Cilt XXII, Ana Yayıncılık A.Ş. ve Encyclopaedia Britannica Inc. Yayınları, 72, İstanbul.

[98] Google Earth Haritalar, Marmaris Topografyası ve Kale, https://www.google.com.tr/maps/place/Marmaris,+Mu%C4%9Fla/@36.8480799,28.2264259,13z/data=!3m1!4b1!4m5!3m4!1s0x14bfbdbff1961523:0xdf8e730ed1eeb2be!8m2!3d36.854936!4d28.270878?hl=tr, 16 Nisan 2016.

[99] Apak, E.M., Gülkokan, M. ve Soytürk, S., (2011), Karya'dan Cumhuriyete Marmaris, Marmaris Ticaret Odası Yayınları, 70, Marmaris.

[100] Yalçın, U., (2015). Marmaris Fotoğraf Arşivi, Marmaris.

[101] Marmaris Belediyesi,(2015). Marmaris Fotoğraf Arşivi, Marmaris.

[102] Esin, B.N.(2015), Marmaris Fotoğraf Arşivi, Marmaris.

[103] Herodot, Herodot Tarihi; Derleyen: Doğrul, Ö. R.(1943). Heredot Tarihi, Kanaat Kitabevi Yayınları, İstanbul.

[104] Başgelen, N., (1998), Kent Albüm, Kentbank Yayınları, İstanbul; Derleyen: Marmaris Belediyesi, (2010). "Tarih", Marmaris Belediyesi Yerel Tarih Bülteni Gazetesi, (Sayı 55);1.

[105] Marmaris Kalesi Müdürlüğü, (2016). Marmaris Kalesi Tarihi, Marmaris.

[106] Uykucu, K.E., (1970). Marmaris Tarihi, As Matbaası Yayınları, İstanbul.

[107] Texier, C., (1862,1882). Asie Mineure; Description Géographique, Historique et Archéologique des Provinces et des villes de la Chersonnése d'Asie. Paris,Typographie de Firmin Didot Fréres, Fis etc., Editeurs İmprimerus de L'Institut de France; Derleyen: Suat, A., (2002). Küçük Asya Coğrafyası, tarihi ve Arkeolojisi, 1, Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı Yayınları, 55, Ankara.

[108] Kirişçioğlu, M.K. ve Gurulkan, K., (2011). Osmanı Arşiv Belgelerinde Muğla, Muğla Belediyesi Kültür Yayınları,117, Muğla.

[109] Woolford, J.E, (1801). Bay of Marmorice, National Gallery of Canada; Marmaris Ticaret Odası, , (2015). Ressam Woolford'un Marmaris Tabloları Kopyası, Marmaris.

[110] Çokduru, Z., (2015). Marmaris Fotoğrafları Arşivi, Marmaris.

[111] Muğla Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, (2015). Marmaris Kalesi Arşivi, Muğla.

[112] Kasap, T., (2015). Marmaris Kalesi Fotoğraf Arşivi, Marmaris.

[113] İ.D.M.M. Akademisi Mimarlık Şehircilik Kürsüsü Doku Araştırma Grubu, (1973). Güney Batı Anadolu Muğla, Marmaris Kentlerinde Yerleşme Dokusu Araştırmaları, İstanbul.

[114] Marmaris Kalesi Arkeoloji Müzesi, (2015). Marmaris Kalesi Fotoğraf Arşivi, Marmaris.

EK-A

YURT DIŞINDA FARKLI İŞLEVLERLE KULLANILAN KALELER LİSTESİ

Çizelge A. 1 Yurt dışında farklı işlevlerle kullanılan kaleler listesi[1] (S. Özçetin, 2016)

	ADI	YERİ	YAPIM YILI	GÜNÜMÜZ İŞLEVİ
1	ALTWIED KALESİ	WIED, ALMANYA	12. YY	REKREASYON ALANI
2	ACRE KALESİ	CASTLE ACRE, İNGİLTERE	11 YY.	REKREASYON ALANI
3	BARNARD KALESİ	DURHAM, İNGİLTERE	12.YY	AÇIK HAVA MÜZESİ
4	BAYARD'S COVE KALESİ	DARTMOUTH, İNGİLTERE	16. YY	REKREASYON ALANI
5	BEAUMARİS KALESİ	GWYNEDD, GALLER, BİRLEŞİK KRALLIK	13. YY	MÜZE
6	BENSBERG KALESİ	BERGİSCH GLADBACH, ALMANYA	12.YY	BELEDİYE BİNASI
7	BERRY POMEROY KALESİ	TOTNES, İNGİLTERE	15.YY	AÇIK HAVA MÜZESİ
8	BERKHAMSTED KALESİ	HERTFORDSHIRE, İNGİLTERE	11.YY	REKREASYON ALANI
9	BEESTON KALESİ	BEESTON, İNGİLTERE	12.YY	MÜZE
10	BOLINGBROKE KALESİ	LINCOLNSHIRE, İNGİLTERE	13.YY	REKREASYON ALANI

[1] Tabloda yer alan kalelerin listesi, Unesco Dünya Mirası Listesinde yer alan kaleler [42], İngiliz Koruma Mirası Listesinde [43] yer alan kalelerin birleştirilmesiyle elde edilmiştir.

Çizelge A. 1 Yurt dışında farklı işlevlerle kullanılan kaleler listesi (Devamı)

	ADI	YERİ	YAPIM YILI	GÜNÜMÜZ İŞLEVİ
11	BOLSOVER KALESİ	BOLSOVER, İNGİLTERE	12.YY	MÜZE
12	BRİMSTONE HİLL KALESİ	KARAYİPLER, LATİN AMERİKA	17.YY	MİLLİ PARK
13	BROUGH KALESİ	CUMBRIA, İNGİLTERE	12.YY	REKREASYON ALANI
14	BROUGHAM KALESİ	CUMBRIA, İNGİLTERE	13.YY	AÇIK HAVA MÜZESİ
15	BUDA KALESİ	BUDAPEŞTE, MACARİSTAN	13. YY	MÜZE VE ÇOKLU KULLANIM
16	CALSHOT KALESİ	HAMPSHİRE, İNGİLTERE	16.YY	MÜZE
17	CAMBER KALESİ	EAST SUSSEX, İNGİLTERE	16. YY	AÇIK HAVA MÜZESİ
18	CAPE COAST KALESİ	CAPE COAST, GANA	17. YY	ARKEOLOJİ MÜZESİ
19	CARCASSONE KALESİ	LANGUEDOC-ROUSİLLİON, FRANSA	3. YY	MÜZE VE ÇOKLU KULLANIM
20	CARISBROOKE KALESİ	ISLE OF WIGHT, İNGİLTERE	10.YY	MÜZE
21	CARLISLE KALESİ	CUMBRİA, İNGİLTERE	12.YY	ASKERİ MÜZE
22	CONİSBROUGH KALESİ	SOUTH YORKSHIRE, İNGİLTERE	11 YY.	MÜZE
23	CRAC DES CHEVALİERS	AL HOSN, SURİYE	12. YY	AÇIK HAVA MÜZESİ
24	DARTMOUTH KALESİ	DARTMOUTH, İNGİLTERE	14.YY	MÜZE
25	DEAL KALESİ	DEAL, İNGİLTERE	16.YY	MÜZE
26	DEL MONTE KALESİ	BARİ, İTALYA	13. yy	MÜZE
27	DOVER KALESİ	DOVER, İNGİLTERE	12.YY	MÜZE
28	DUNSTANBURGH KALESİ	CRASTER, İNGİLTERE	14.YY	AÇIK HAVA MÜZESİ
29	EDİNBURGH KALESİ	EDİNBURGH, İSKOÇYA	12.YY	SAVAŞ MÜZESİ

Çizelge A. 1 Yurt dışında farklı işlevlerle kullanılan kaleler listesi (Devamı)

	ADI	YERİ	YAPIM YILI	GÜNÜMÜZ İŞLEVİ
30	EHRENBREITSTEIN KALESİ	KOBLENZ, ALMANYA	19. YY	MÜZE TOPLULUĞU
31	ETAL KALESİ	COMHİLL ON TWEED, İNGİLTERE	14.YY	AÇIK HAVA MÜZESİ
32	ELMİNA KALESİ	ELMİNA, GANA	15. YY	MÜZE
33	FARLEIGH HUNGERFORD KALESİ	SOMERSET, İNGİLTERE	14.YY	AÇIK HAVA MÜZESİ
34	FRAMLİNGHAM KALESİ	SUFFOLK, İNGİLTERE	12.YY	MÜZE
35	FASİL GHEBBİ KALESİ	GONDAR, ETİYOPYA	17. YY	REKREASYON ALANI
36	GOODRİCH KALESİ	HEREFORDSHİRE, İNGİLTERE	12.YY	AÇIK HAVA MÜZESİ
37	GRANDE KALESİ	TİCİNO, İSVİÇRE	14-15 YY.	ARKEOLOJİ MÜZESİ
38	GUTENFELS KALESİ	KAUB, ALMANYA	13. YY	OTEL
39	HADLEIGH KALESİ	ESSEX, İNGİLTERE	13. YY	AÇIK HAVA MÜZESİ
40	HALEP KALESİ	HALEP, SURİYE	12.YY	MÜZE VE ÇOKLU KULLANIM
41	HAMMERSTEIN KALESİ	HAMMERSTEIN, ALMANYA	10. YY	HARABE
42	HARLECH KALESİ	GWYNEDD, GALLER, BİRLEŞİK KRALLIK	13. YY	MÜZE
43	HEIMBURG KALESİ	NIEDERHEIMBACH, ALMANYA	13. YY	ÖZEL MÜLK
44	HELMSLEY KALESİ	NORTH YORKSHIRE, İNGİLTERE	12. YY	MÜZE
45	HERSTMONCEUX KALESİ	EAST SUSSEX, İNGİLTERE	15.YY	EĞİTİM YAPISI
46	HİMEJİ-JO KALESİ	HYOGO, JAPONYA	17. YY	MÜZE
47	HURST CASTLE	HAMPSHİRE, İNGİLTERE	16.YY	MÜZE

Çizelge A. 1 Yurt dışında farklı işlevlerle kullanılan kaleler listesi (Devamı)

	ADI	YERİ	YAPIM YILI	GÜNÜMÜZ İŞLEVİ
48	KENİLWORTH KALESİ	WARWİCKSHİRE, İNGİLTERE	12.YY	MÜZE
49	KIRBY MUXLOE KALESİ	KIRBY MUXLOE, İNGİLTERE	15.YY	AÇIK HAVA MÜZESİ
50	KRONBORG KALESİ	HELSİNGÖR, DANİMARKA	16.YY	MÜZE
51	KUNTA KİNTEH ADASI KALESİ	GAMBİYA	15. YY	HARABE
52	LAUNCESTON KALESİ	CORNWALL, İNGİLTERE	13.YY	AÇIK HAVA MÜZESİ
53	LA PUNTA KALESİ	HAVANA, KÜBA	16. YY	MÜZE
54	LIEBENSTEIN KALESİ	KAMP-BORNHOFEN, ALMANYA	13. YY	OTEL
55	LONGTOWN KALESİ	HEREFORDSHİRE, İNGİLTERE	12.YY	REKREASYON ALANI
56	MALBORK KALESİ	MALBORK, POLONYA	13. YY	MÜZE
57	MARKSBURG KALESİ	BRAUBACH, ALMANYA	12.YY	OTEL - MÜZE
58	MEERSBURG KALESİ	MEERSBURG, ALMANYA	12.YY	MÜZE
59	MERİDA KALESİ	MERİDA, İSPANYA	9.YY	AÇIK HAVA MÜZESİ
60	MIDDLEHAM KALESİ	NORTH YORKSHIRE, İNGİLTERE	12.YY	AÇIKHAVA MÜZESİ
61	MİR KALESİ	KORELİCHİ, BELARUS	15. YY	OTEL - MÜZE
62	MONTEBELLO KALESİ	TİCİNO, İSVİÇRE	14. YY	ARKEOLOJİ VE KENT MÜZESİ
63	MORRO KALESİ	HAVANA, KÜBA	16. YY	MÜZE
64	NORHAM KALESİ	NORTHUMBERLAND, İNGİLTERE	12. YY	REKREASYON ALANI
65	OKEHAMPTON KALESİ	OKEHAMPTON, İNGİLTERE	11.YY	AÇIKHAVA MÜZESİ

Çizelge A. 1 Yurt dışında farklı işlevlerle kullanılan kaleler listesi (Devamı)

	ADI	YERİ	YAPIM YILI	GÜNÜMÜZ İŞLEVİ
66	OSU KALESİ	ACCRA, GANA	17. YY	GANA HÜKÜMET MERKEZİ
67	PENAFİEL KALESİ	VALLADOLİD, İSPANYA	13.YY	ŞARAP MÜZESİ
68	PENDENNIS KALESİ	FALMOUTH, İNGİLTERE	16.YY	MÜZE
69	PEVENSEY KALESİ	PEVENSEY, İNGİLTERE	3.YY	AÇIK HAVA MÜZESİ
70	PEVERIL KALESİ	CASTLETON, İNGİLTERE	11.YY	AÇIK HAVA MÜZESİ
71	PEYREPERTUSE KALESİ	DUİLHAC-SOUS, FRANSA	13.YY	AÇIK HAVA MÜZESİ
72	PICKERING KALESİ	PICKERING, İNGİLTERE	13.YY	AÇIK HAVA MÜZESİ
73	PORTCHESTER KALESİ	HAMPSHİRE, İNGİLTERE	3.YY	AÇIK HAVA MÜZESİ
74	PORTLAND KALESİ	DORSET, İNGİLTERE	16.YY	MÜZE
75	PORTOBELO KALESİ	CRİSTOBAL, PANAMA	17-18. YY	AÇIK HAVA MÜZESİ
76	PROVİNS KALESİ	ILE-DE-FRANCE	13. YY	MÜZE VE ÇOKLU KULLANIM
77	PRUDHOE KALESİ	NORTHUMBERLAND, İNGİLTERE	12.YY	MÜZE
78	QAL'AT SALAH EL-DİN	EL-HAFFAH, SURİYE	10. YY	AÇIK HAVA MÜZESİ
79	QUSEIR AMRA	AZ ZARQA', ÜRDÜN	8. YY	MÜZE
80	REAL FUERZA KALESİ	HAVANA, KÜBA	16. YY	DENİZCİLİK MÜZESİ
81	REICHENSTEIN KALESİ	TRECHTINGSHAUSEN, ALMANYA	13. YY	OTEL - MÜZE
82	RESTORMEL KALESİ	CORNWALL, İNGİLTERE	13.YY	AÇIK HAVA MÜZESİ
83	RHEINECK KALESİ	BAD BREISIG, ALMANYA	11. YY	ÖZEL MÜLK
84	RHEINFELS KALESİ	SANKT GOAR, ALMANYA	13. YY	OTEL - MÜZE

Çizelge A. 1 Yurt dışında farklı işlevlerle kullanılan kaleler listesi (Devamı)

	ADI	YERİ	YAPIM YILI	GÜNÜMÜZ İŞLEVİ
85	RHEINSTEIN KALESİ	TRECHTINGSHAUSEN, ALMANYA	14. YY	OTEL
86	RICHMOND KALESİ	NORTH YORKSHIRE, İNGİLTERE	11.YY	MÜZE
87	ROCHESTER KALESİ	KENT, İNGİLTERE	12.YY	MÜZE
88	SAN CARLOS DE LA CABANA KALESİ	HAVANA, KÜBA	18. YY	MÜZE
89	SAN PEDRO DE LA ROCA KALESİ	SANTİAGO DE CUBA	17.YY	MÜZE
90	SAN LORENZO KALESİ	CRİSTOBAL, PANAMA	17-18. YY	AÇIK HAVA MÜZESİ
91	SCARBOROUGH KALESİ	NORTH YORKSHIRE, İNGİLTERE	12.YY	MÜZE
92	SCHOENBURG	OBERWESEL, ALMANYA	12.YY	OTEL
93	SHERBORNE ESKİ KALESİ	DORSET, İNGİLTERE	12.YY	AÇIK HAVA MÜZESİ
94	SOONECK KALESİ	NIEDERHEIMBACH, ALMANYA	11.YY	MÜZE
95	SPİS KALESİ	KOSİCE, SLOVAKYA	13.YY	MÜZE
96	STAHLECK KALESİ	BACHARACH, ALMANYA	12. YY	HOSTEL
97	STOLZENFELS KALESİ	KOBLENZ, ALMANYA	13. YY	MÜZE
98	TINTAGEL KALESİ	CORNWALL, İNGİLTERE	13.YY	AÇIK HAVA MÜZESİ
99	TOTNES KALESİ	DEVON, İNGİLTERE	11.YY	AÇIK HAVA MÜZESİ
100	TYNEMOUTH KALESİ	TYNE AND WEAR, İNGİLTERE	13.YY	AÇIK HAVA MÜZESİ
101	WALMER KALESİ	KENT, İNGİLTERE	16.YY	MÜZE
102	WARKWORTH KALESİ	NORTHUMBERLAND, İNGİLTERE	12.YY	MÜZE

Çizelge A. 1 Yurt dışında farklı işlevlerle kullanılan kaleler listesi (Devamı)

	ADI	YERİ	YAPIM YILI	GÜNÜMÜZ İŞLEVİ
103	WARTBURG KALESİ	EİSENACH, THURİNGİA, ALMANYA	12. YY	OTEL - MÜZE

EK-B

TÜRKİYE'DE FARKLI İŞLEVLERLE KULLANILAN KALELER LİSTESİ

Çizelge B.1 Türkiye'de farklı işlevlerle kullanılan kaleler listesi[1] (S. Özçetin, 2016)

	ADI	YERİ	YAPIM YILI	GÜNÜMÜZ İŞLEVİ
1	AFYONKARAHİSAR KALESİ	AFYONKARAHİSAR	M.Ö. 14.YY	REKREASYON ALANI
2	AHLAT KALESİ	BİTLİS	16. YY	HARABE
3	ALANYA KALESİ	ANTALYA	13. YY	AÇIK HAVA MÜZESİ
4	ALARA KALESİ	ANTALYA	13. YY	REKREASYON ALANI
5	AMASRA KALESİ	BARTIN	14. YY	REKREASYON ALANI
6	ANAMUR(MAMURE) KALESİ	MERSİN	3. YY	AÇIK HAVA MÜZESİ
7	ANİ KALESİ	KARS	7. YY	REKREASYON ALANI
8	ANKARA KALESİ	ANKARA	M.Ö. 2. YY	REKREASYON ALANI

[1] Tabloda yer alan kalelerin listesi; N.Sevgen'in kitabında içerdiği kaleleri [46], N. Başgelen'in kitabında fotoğrafladığı kaleleri [47] ve T.C. Kültür Ve Turizm Bakanlığına Bağlı Müzeler Listesinde yer alan kalelerinin [48] birleştirilmesi sonucu oluşturulmuştur. Kaynak listelere bulunmayan kaleler, yerinde inceleme sonucunda eklenmişlerdir. Tabloda (*) işaretli kaleler restorasyonu halen devam eden kalelerdir. İlgili mercilerin açıklamalarına göre, bu kalelerin olması düşünülen işlevleri listeye eklenmiştir. Yine tablo da yer alan (?) işareti; mevcut kalenin yapılış tarihinin bilinememesi ya da farklı kaynaklarda farklı açıklamalar bulunması nedeniyle oluşan, çelişik durumlarda kullanılmıştır.

Çizelge B.1 Türkiye'de farklı işlevlerle kullanılan kaleler listesi (Devamı)

	ADI	YERİ	YAPIM YILI	GÜNÜMÜZ İŞLEVİ
9	ANTAKYA KALESİ	HATAY	M.Ö. 3. YY	REKREASYON ALANI
10	ANAVARZA KALESİ	ADANA	8.yy	REKREASYON ALANI
11	ARDAHAN KALESİ	ARDAHAN	16. YY	REKREASYON ALANI
12	AYASULUK(SELÇUK) KALESİ	İZMİR	4-15.YY(?)	AÇIK HAVA MÜZESİ
13	AYDINCIK(KELENDERİS) KALESİ	MERSİN	(?)	REKREASYON ALANI
14	BABAKALE	ÇANAKKALE	18.YY	REKREASYON ALANI
15	BAYBURT KALESİ	BAYBURT	1. YY	REKREASYON ALANI
16	BEÇİN KALESİ	MUĞLA	(?)	AÇIK HAVA MÜZESİ
17	BERGAMA KALESİ	İZMİR	(?)	REKREASYON ALANI
18	BİRECİK KALESİ	ŞANLIURFA	13. YY	REKREASYON ALANI
19	BİTLİS KALESİ	BİTLİS	M.Ö. 4. YY	REKREASYON ALANI
20	BODRUM KALESİ	MUĞLA	15. YY	MÜZE
21	BOĞAZKÖY KALESİ	ÇORUM	M.Ö. 13. YY	REKREASYON ALANI
22	BOYABAT KALESİ	SİNOP	M.Ö. 7 YY	REKREASYON ALANI
23	BOZCAADA KALESİ	ÇANAKKALE	15. YY	AÇIK HAVA MÜZESİ
24	BURSA KALESİ	BURSA	M.Ö. 2.YY	REKREASYON ALANI
25	CİHA KALESİ	RİZE	(?)	AÇIK HAVA MÜZESİ
26	ÇANDARLI KALESİ	İZMİR	13. YY	AÇIK HAVA MÜZESİ
27	ÇAVUŞTEPE KALESİ	VAN	M.Ö. 8. YY	AÇIK HAVA MÜZESİ

Çizelge B.1 Türkiye'de farklı işlevlerle kullanılan kaleler listesi (Devamı)

	ADI	YERİ	YAPIM YILI	GÜNÜMÜZ İŞLEVİ
28	ÇEŞME KALESİ	İZMİR	16. YY	MÜZE
29	ÇİMENLİK KALESİ	ÇANAKKALE	15. YY	MÜZE
30	DİVRİĞİ KALESİ	SİVAS	(?)	HARABE
31	DİYARBAKIR KALESİ	DİYARBAKIR	4.YY	MÜZE-ÇOKLU KULLANIM
32	DOĞU BEYAZIT KALESİ	VAN	(?)	HARABE
33	EDİRNE KALESİ	EDİRNE	2.YY	REKREASYON ALANI
34	EĞİRDİR KALESİ	ISPARTA	(?)	REKREASYON ALANI
35	ENEZ KALESİ	EDİRNE	(?)	HARABE
36	ERZURUM KALESİ	ERZURUM	5. YY	AÇIK HAVA MÜZESİ
37	ESKİHİSAR KALESİ	KOCAELİ	11. YY	REKREASYON ALANI
38	ESKİ KAHTA KALESİ	ADIYAMAN	(?)	REKREASYON ALANI
39	ESKİ VAN KALESİ	VAN	M.Ö. 9. YY	AÇIK HAVA MÜZESİ
40	FOÇA KALESİ	İZMİR	11-12. YY	REKREASYON ALANI
41	GAZİANTEP KALESİ	GAZİANTEP	6. YY	MÜZE
42	GELİBOLU KALESİ	ÇANAKKALE	(?)	HARABE
43	GİRESUN KALESİ	GİRESUN	M.Ö. 2.YY	REKREASYON ALANI
44	GÖZNE KALESİ	MERSİN	(?)	AÇIK HAVA MÜZESİ
45	HARPUT KALESİ	ELAZIĞ	M.Ö. 8. YY	REKREASYON ALANI
46	HARRAN İÇKALESİ	ŞANLIURFA	(?)	AÇIK HAVA MÜZESİ

Çizelge B.1 Türkiye'de farklı işlevlerle kullanılan kaleler listesi (Devamı)

	ADI	YERİ	YAPIM YILI	GÜNÜMÜZ İŞLEVİ
47	HARŞENA KALESİ	AMASYA	11.YY	AÇIK HAVA MÜZESİ
48	HASANKALE	ERZURUM	(?)	REKREASYON ALANI
49	HASANKEYF KALESİ	BATMAN	M.S. 4. YY	REKREASYON ALANI
50	HOŞAP KALESİ	VAN	17. YY	AÇIK HAVA MÜZESİ
51	İZNİK KALESİ	BURSA	M.Ö. 3. YY	REKREASYON ALANI
52	KADİFEKALE	İZMİR	M.Ö. 4. YY	REKREASYON ALANI
53	KAHRAMANMARAŞ KALESİ	KAHRAMANMARAŞ	(?)	MÜZE
54	KALEKÖY KALESİ	ORDU	14. YY	HARABE
55	KARAMAN KALESİ(*)	KARAMAN	11-12. YY	AÇIK HAVA MÜZESİ
56	KARS KALESİ	KARS	10. YY	REKREASYON ALANI
57	KASTAMONU KALESİ	KASTAMONU	12. YY	REKREASYON ALANI
58	KAYSERİ KALESİ (*)	KAYSERİ	3. YY	MÜZE-ÇOKLU KULLANIM
59	KEÇİVAN KALESİ	KARS	?	HARABE
60	KEMAH KALESİ	ERZİNCAN	11. YY	HARABE
61	KOZAN KALESİ	ADANA	(?)	HARABE
62	KONYA KALESİ	KONYA	13.YY	HARABE
63	KİLİTBAHİR KALESİ	ÇANAKKALE	15. YY	MÜZE
64	KIZ KALESİ(DENİZ)	MERSİN	11. YY	AÇIK HAVA MÜZESİ
65	KIZLAR KALESİ(KARA)	MERSİN	4. YY	AÇIK HAVA MÜZESİ

Çizelge B.1 Türkiye'de farklı işlevlerle kullanılan kaleler listesi (Devamı)

	ADI	YERİ	YAPIM YILI	GÜNÜMÜZ İŞLEVİ
66	KUŞADASI KALESİ	AYDIN	13. YY	REKREASYON ALANI
67	KÜTAHYA KALESİ	KÜTAHYA	5. YY	REKREASYON ALANI
68	MALATYA KALESİ	MALATYA	1. YY	REKREASYON ALANI
69	MANİSA KALESİ	MANİSA	13. YY	REKREASYON ALANI
70	MARAŞ KALESİ	KAHRAMANMARAŞ	M.Ö. 1. YY - MS. 2. YY	REKREASYON ALANI
71	MARDİN KALESİ	MARDİN	10. YY	REKREASYON ALANI
72	MARMARİS KALESİ	MUĞLA	16.YY	MÜZE
73	MUT KALESİ	MERSİN	(?)	REKREASYON ALANI
74	NİĞDE KALESİ	NİĞDE	(?)	REKREASYON ALANI
75	OLTU KALESİ	ERZURUM	M.Ö. 3. YY	REKREASYON ALANI
76	PERGE KALESİ	ANTALYA	(?)	REKREASYON ALANI
77	PERTEK KALESİ	TUNCELİ	11. YY	REKREASYON ALANI
78	RUMELİHİSARI	İSTANBUL	15. YY	AÇIK HAVA MÜZESİ
79	RUMKALE	GAZİANTEP	12-14. YY	REKREASYON ALANI
80	SİNOP KALESİ	SİNOP	M.Ö. 7 YY	MÜZE
81	SİLİFKE KALESİ	MERSİN	M.Ö. 4. YY	REKREASYON ALANI
82	SİLVAN KALESİ	DİYARBAKIR	M.Ö. 1. YY	HARABE
83	SİVAS KALESİ	SİVAS	(?)	HARABE
84	TOKAT KALESİ	TOKAT	(?)	REKREASYON ALANI

Çizelge B.1 Türkiye'de farklı işlevlerle kullanılan kaleler listesi (Devamı)

	ADI	YERİ	YAPIM YILI	GÜNÜMÜZ İŞLEVİ
85	TRABZON KALESİ	TRABZON	4.YY - 14.YY	REKREASYON ALANI
86	YOROS KALESİ	İSTANBUL	4 -13.YY	REKREASYON ALANI
87	URFA KALESİ	ŞANLIURFA	M.Ö. 20.YY	AÇIK HAVA MÜZESİ
88	UÇHİSAR KALESİ	NEVŞEHİR	(?)	AÇIK HAVA MÜZESİ
89	VAN KALESİ	VAN	M.Ö. 9.YY	AÇIK HAVA MÜZESİ
90	YENİ KAHTA KALESİ	ADIYAMAN	(?)	AÇIK HAVA MÜZESİ
91	YILANLI KALE	ADANA	12. YY	REKREASYON ALANI

EK-C

TÜRKIYE'DE MÜZE OLARAK KULLANILAN KALELER LİSTESİ

Çizelge C.1 Türkiye'de müze olarak kullanılan kaleler listesi[1] (S. Özçetin, 2016)

ADI	YERİ	GÜNÜMÜZ İŞLEVİ			
		AÇIK HAVA MÜZESİ	ARKEOLOJİ MÜZESİ	ÖZEL İŞLEVLİ MÜZE	ÖZEL İŞLEVİ
ALANYA KALESİ	ANTALYA	●			
BOZCAADA KALESİ	ÇANAKKALE	●			
HARŞENA KALESİ	AMASYA	●			
YENİ KALE	ADIYAMAN	●			
ÇANDARLI KALESİ	ADIYAMAN	●			
ÇİMENLİK KALESİ	ÇANAKKALE			●	Askeri Müze
KİLİT BAHİR KALESİ	ÇANAKKALE			●	Askeri Müze

[1] Tabloda yer alan kalelerin listesi, T.C. Kültür Ve Turizm Bakanlığına Bağlı Müzeler Listesi [48], T.C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı Döner Sermaye İşletmesi Merkez Müdürlüğü Müze Giriş Ücretleri Listesi [49], T.C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı Ziyarete Açılan - Yenilen Müzeler/ Örenyerleri Listesi [50], T.C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı Tamamlanan Önemli Restorasyon Uygulamaları Listesi [51] birleştirilerek oluşturulmuştur. Kaynak listelerde bulunmayan kaleler, yerinde incelenmesi sonrasında eklenmişlerdir. Listede yer alan (*) işaretli kalelerin içinde konumlanan ve kaleden farklı dönemlerde yapılmış olan yapılar, müze olarak kullanılmaktadır. Çizelge 3.2'de olup, restorasyon sureci devam eden kaleler, çizelgeye dahil edilmemiştir.

Çizelge C.1 Türkiye'de müze olarak kullanılan kaleler listesi (Devamı)

ADI	YERİ	GÜNÜMÜZ İŞLEVİ			
		AÇIK HAVA MÜZESİ	ARKEOLOJİ MÜZESİ	ÖZEL İŞLEVLİ MÜZE	ÖZEL İŞLEVİ
DİYARBAKIR İÇ KALE MÜZE KOMPLEKSİ*	DİYARBAKIR			●	Sanat Galerisi Komutan Atatürk Müzesi
ERZURUM KALESİ	ERZURUM	●			
GAZİANTEP KALESİ	GAZİANTEP			●	Panorama Müzesi
AYASULUK KALESİ	İZMİR	●			
ANTAKYA KALESİ	HATAY	●			
KAHRAMANMARAŞ KALESİ*	KAHRAMAN MARAŞ			●	Minyatür ve Kurtuluş Müzesi
KIZ KALESİ (DENİZKALESİ)	MERSİN	●			
KIZ KALESİ(KARA KALESİ)	MERSİN	●			
GÖZNE KALESİ	MERSİN	●			
MAĞMURE KALESİ	MERSİN	●			
BODRUM KALESİ	MUĞLA		●		
BEÇİN KALESİ	MUĞLA	●			
MARMARİS KALESİ	MUĞLA		●		
UÇHİSAR KALESİ	NEVŞEHİR	●			
CİHA KALESİ	RİZE	●			
SİNOP KALESİ	SİNOP			●	Eski cezaevi müzesi

Çizelge C.1 Türkiye'de müze olarak kullanılan kaleler listesi (Devamı)

ADI	YERİ	GÜNÜMÜZ İŞLEVİ			
		AÇIK HAVA MÜZESİ	ARKEOLOJİ MÜZESİ	ÖZEL İŞLEVLİ MÜZE	ÖZEL İŞLEVİ
HARRAN İÇ KALESİ	ŞANLIURFA	●			
VAN KALESİ	VAN	●			
HOŞAP KALESİ	VAN	●			
ÇAVUŞTEPE KALESİ	VAN	●			
TOPLAM		**21**	**3**	**6**	

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Seda ÖZÇETİN

Doğum Tarihi ve Yeri : 06.01.1990 Adana

Yabancı Dili : İngilizce

E-posta : ozcetinseda@gmail.com

ÖĞRENİM DURUMU

Derece	**Alan**	**Okul/Üniversite**	**Mezuniyet Yılı**
Y. Lisans	Mimari Tasarım	Yıldız Teknik Üniversitesi	2016
Lisans	Mimarlık	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi	2012
Lise	Sayısal	Marmaris Y.D.A. Sabancı Lisesi	2007

YAYINLARI

Bildiri

Özçetin ,S., (2015). "Kale Yapılarının Müze Olarak Kullanılması; Marmaris Arkeoloji Müzesi Örneği", 9. Uluslararası Sinan Sempozyumu, 21-22 Nisan 2015, Edirne.

ÖDÜLLERİ

Üçüncülük Ödülü Şövalye Restoranı Ödüllü Açık Fikir ve Mimari Konsept Tasarımı Yarışması